Biblioteca Polirom

Max Frisch

Eu nu sunt Stiller

POLIROM

Max Frisch

Nu sunt Stiller

PARTEA ÎNTÂI

Însemnările lui Stiller din închisoare

Primul caiet

“Vezi, de aceea este atât de greu să te alegi pe tine însuți, căci în această alegere coincid izolarea absolută și continuitatea cea mai profundă, de vreme ce prin ea se exclude, fără drept de apel, orice posibilitate de-a deveni altceva sau, mai bine zis, de-a te transforma prin puterea imaginației în altcineva”

“- trezindu-se în el patima libertății (și ea se trezește în alegere, și este însăși premisa oricărei alegeri), el se alege pe sine însuși și luptă pentru această posesiune ca și cum în joc ar fi mântuirea lui, și aceasta este, până la urmă, chiar mântuirea lui.”

SOREN KIERKEGAARD “Sau-Sau”

Eu nu sunt Stiller! — zi de zi de când am fost adus în această închisoare, pe care urmează s-o mai descriu, spun același lucru, jur că este adevărat și cer whisky, altfel refuz să mai dau vreo declarație. Căci fără whisky, știu prea bine acest lucru, nu mai sunt eu însumi, ci tind să mă supun unor influențe care mai de care mai binevoitoare și să accept un rol care lor le-ar conveni, deși nu are nimic de-a face cu mine; și cum în situația absurdă în care mă aflu eu acum (ei susțin că aș fi un cetățean dispărut al orășelului lor!), important e să nu mă las dus cu vorba și să fiu circumspect față de toate încercările lor prietenoase de-a mă băga într-o piele străină, să fiu incoruptibil până la brutalitate, spun: cum singurul lucru important în acest moment e să nu fiu în realitate altul decât omul care, din păcate, sunt, n-am să încetez să strig după whisky ori de câte ori se apropie cineva de celula mea. De altfel, am comunicat de câteva zile că nu trebuie să fie de cea mai bună calitate, mă mulțumesc cu o marcă acceptabilă, altfel rămân treaz și atunci n-au decât să mă interogheze cât vor că tot nu scot nimic de la mine, cel puțin, nimic adevărat. În zadar! Astăzi mi-au adus caietul ăsta plin cu foi albe: să-mi scriu viața! probabil ca să le dovedesc că am o viață, o alta decât cea a domnului Stiller al lor care a dispărut.

— Scrieți pur și simplu adevărul, îmi spune apărătorul pe care l-am primit din oficiu, nimic altceva decât adevărul și numai adevărul. De cerneală nu trebuie să vă-ngrijiți!

Astăzi s-a împlinit o săptămână de la palma care a dus la arestarea mea. Eram (conform procesului-verbal) destul de beat, de aceea mi-e oarecum greu să descriu evenimentele, cel puțin pe cele exterioare.

— Veniți cu mine! a spus vameșul.

— Vă rog, i-am spus eu, care e problema, trenul meu trebuie să plece dintr-o clipă într-alta.

— Dar fără dumneavoastră, mi-a răspuns vameșul.

Felul în care m-a tras de pe scara vagonului mi-a tăiat orice chef să-i mai răspund la întrebări. Ținea pașaportul în mână. Celălalt vameș, care ștampila pașapoartele călătorilor, era încă în tren. Am întrebat:

— Dar ce are pașaportul?

Nici un răspuns.

— Nu-mi fac decât datoria, a spus el de mai multe ori, știți prea bine lucrul ăsta.

Fără să-mi răspundă în vreun fel la întrebarea mea în legătură cu pașaportul — deși e vorba de un pașaport american cu care am bătut jumătate de lume! — repetă cu intonația sa elvețiană:

— Veniți cu mine!

— Vă rog, i-am spus eu, dacă nu vreți să-ncasați o palmă, domnul meu, nu mă mai țineți de mânecă; nu suport una ca asta.

— Haideți odată!

Palma a venit când tânărul vameș, în pofida avertismentului meu pe cât de politicos pe atât de clar, a susținut, cu un aer de aroganță ocrotită de lege, că mi se va spune de îndată cine sunt în realitate. Chipiul său bleumarin s-a rostogolit în spirală pe peron, mai departe decât te-ai fi așteptat, și timp de o clipă, tânărul vameș, rămas fără chipiu și deci cu un chip mult mai omenos decât înainte, a fost atât de uluit, pur și simplu năucit aș zice, încât aș fi putut foarte bine să mă urc în tren. Trenul tocmai se pusese în mișcare, de la ferestre oamenii făceau semne cu mâna; ușa unui vagon rămăsese deschisă. Nu știu de ce n-am sărit din mers. Aș fi putut să-i smulg pașaportul din mână, fiindcă tânărul era atât de consternat încât ai fi zis, nu-i așa, că tot sufletul său stătea în chipiul care se dusese, și abia când acesta a încetat să se rostogolească l-a cuprins și fireasca furie. M-am aplecat printre oameni, dornic să

scutur cât de cât praful de pe chipiul bleumarin cu emblema helvetică înainte de a i-l înapoia. Avea urechile roșii ca focul.

Și ciudat lucru; l-am urmat apoi ca împins de bună-cuviință. Fără vreun cuvânt și fără să mă atingă, căci nu era defel necesar, m-a dus la camera de gardă, unde am fost lăsat să aștept cincizeci de minute.

— Vă rog, spuse comisarul, luați loc!

Pașaportul era pe masă. Imediat m-a frapat tonul schimbat, un fel de politețe servilă, deși nu prea bine însușită, din care am dedus că, după aproape un ceas de contemplare a pașaportului, cetățenia mea americană nu mai trezea nici un fel de dubii. Ba mai mult, vrând parcă să facă uitată obrăznicia tânărului vameș, comisarul mi-a oferit și un scaun.

— Vorbiți nemțește, spuse el, din câte am aflat.

— De ce nu? am întrebat eu.

— Vă rog, zâmbi el, luați loc.

Am rămas în picioare.

— Sunt de origine germană, american de origine germană.

Făcu un semn spre scaunul gol.

— Vă rog, spuse el și ezită o clipă înainte să se așeze…

Dacă mi-aș fi ținut gura în tren și n-aș fi vorbit nemțește, poate că aș fi fost scutit de toate astea! Un alt călător, un elvețian, îmi vorbise. A fost apoi și martor la palma pe care i-am dat-o vameșului, călătorul acesta care, de la Paris încoace, mă călca pe nervi. Nu știu cine e. Nu l-am văzut niciodată până acum pe acest domn. La Paris a intrat în compartiment, m-a trezit, împiedicându-se de picioarele mele, și-a pus bagajele în plasă și s-a postat, scuzându-se în franțuzește, la fereastra deschisă pentru a-și lua, în dialectul său elvețian, rămas-bun de la o doamnă; de cum a plecat trenul am avut senzația sâcâitoare că mă măsura. M-am ascuns în spatele foilor răscitite ale “New Yorker”-ului, ale cărui glume le știam pe de rost, sperând că în acest fel aș putea curma curiozitatea tovarășului meu de călătorie. Și el citea ziarul, unul zürichez. După ce am convenit în franțuzește să închidem fereastra, m-am ferit să arunc vreo privire, oricât de dezinteresată, spre peisajul de afară; atât de clar aștepta acest domn, care, în rest, era probabil un om fermecător, un prilej de conversație, fiind, la rându-i, cât se poate de stânjenit, încât nu mi-a rămas altceva de făcut decât să mă duc la vagonul-restaurant, unde am petrecut cinci ore și am băut multișor. Abia între Muliouse și Basel, obligat de apropierea graniței, m-am înapoiat în compartiment.

Elvețianul mă fixa din nou, ca și cum ar fi trebuit să mă cunoască de undeva. Nu știu ce l-a determinat în cele din urmă să-mi vorbească; poate că simplul fapt că acum ne aflam pe teritoriul țării sale. Scuzați-mă! a întrebat el ușor stânjenit: Nu cumva sunteți domnul Stiller? Băusem, așa cum am mai spus, destul de mult whisky, n-am înțeles ce voia, am scos pașaportul meu american în timp ce elvețianul, luând-o din nou în dialectul său, a deschis o revistă ilustrată. În spatele nostru se postaseră deja doi funcționari, un vameș și un altul, care ținea o ștampilă în mână. Am întins pașaportul. Simțeam acum că băusem cam mult și eram privit cu suspiciune. Bagajul meu, destul de mic, era în ordine. Acesta e pașaportul dumneavoastră? întrebă celălalt. Firește că la început am râs. De ce nu? am întrebat eu de-a dreptul supărat: Ce are pașaportul ăsta? Era prima oară când cineva punea la îndoială pașaportul meu, și toate astea numai fiindcă domnul acesta mă confundase cu o fotografie din revista lui…

— Domnule doctor, îi spuse comisarul tocmai acestui domn, n-aș vrea să vă mai rețin, în orice caz vă mulțumim pentru informație.

Din ușă, în timp ce comisarul recunoscător pusese mâna pe clanță, domnul a dat din cap spre mine ca și cum ne-am cunoaște. Era un domn doctor, așa cum există cu miile. N-aveam nici un chef să-l salut. Apoi comisarul se întoarse și-mi oferi din nou scaunul:

— Mă rog, zise el, după câte văd, domnule Stiller, vă aflați într-o stare avansată de ebrietate…

— Stiller? spusei eu, pe mine nu mă cheamă Stiller!

— …sper, continuă el netulburat, că veți înțelege totuși ce am să vă spun, domnule Stiller.

Am dat din cap, la care el îmi oferi ceva de fumat, așa-zise Stumpen. Am refuzat, firește, căci, așa cum se vedea, nu mi le oferea mie, ci unui anumit domn Stiller. Am rămas de asemenea în picioare, deși comisarul se așezase ca și cum s-ar fi pregătit pentru o conversație îndelungată.

— De ce v-ați supărat atât de tare, întrebă el, când ați fost întrebat dacă acesta e adevăratul dumneavoastră pașaport?

Răsfoi paginile pașaportului meu american.

— Domnule comisar, am spus eu, nu suport ca cineva să mă țină de mânecă. L-am avertizat de câteva ori pe tânărul dumneavoastră vameș. Regret că mi-am ieșit din fire și că mi-a scăpat acea palmă, domnule comisar, și sunt, firește, pregătit să plătesc imediat amenda cuvenită. Acest lucru se-nțelege de la sine. Care e tariful?

Zâmbi cu oarecare bunăvoință. Susținea că, din păcate, situația nu era atât de simplă. Apoi își aprinse un Stumpen, răsucind puțin țigara cafenie între buze, calm, temeinic, ca și cum timpul n-ar fi avut nici o importanță.

— Păreți a fi o persoană destul de cunoscută…

— Eu? am întrebat. Cum așa?

— Nu mă prea pricep la astfel de lucruri, spuse el, dar domnul doctor acela care v-a recunoscut pare să aibă o părere foarte bună despre dumneavoastră.

Nu era nimic de făcut: confuzia exista, și orice-aș fi spus de acum înainte ar fi dat impresia de afectare sau de veritabilă modestie.

— Cum de vă numiți White? a întrebat el.

Am vorbit și-am tot vorbit.

— De unde aveți pașaportul? a întrebat el.

Avea un aer mulțumit, își fuma țigara cam puturoasă, iar cele două degete mari și le proptise în bretelele pantalonilor, căci era o după-amiază înăbușitoare, așa încât comisarul, în ochii căruia nu mai eram un străin, își descheiase vestonul, cam nepotrivit cu anotimpul, în timp ce mă măsura fără să audă o iotă din câte îi spuneam.

— Domnule comisar, am spus eu, sunt beat, aveți dreptate, perfectă dreptate, dar nu permit ca orice doctoraș…

— Spune că vă cunoaște.

— De unde? am întrebat eu.

— Din revistă, spuse el și se folosi de tăcerea mea disprețuitoare pentru a adăuga: Aveți o soție, care locuiește la Paris. Așa e?

— Eu? O soție?

— Julika pe nume.

— Eu nu vin de la Paris, am declarat, eu vin din Mexic, domnule comisar.

I-am indicat: numele vaporului, durata traversării, ora sosirii la Le Havre, ora plecării mele de la Vera Cruz.

— Se prea poate, spuse el, dar soția dumneavoastră trăiește la Paris. E balerină, dacă am înțeles eu bine. Se spune că e o femeie frumoasă ca o cadră.

Am tăcut.

— Julika e pseudonimul ei artistic, m-a informat comisarul. Pe vremuri a fost bolnavă de plămâni, se spune, și a stat un timp la Davos. Dar acum conduce o școală de balet la Paris. Așa e? De șase ani.

M-am mulțumit să-l privesc.

— De când ați dispărut.

Fără să vreau m-am așezat totuși pe scaun, ca să aud tot ce știu cititorii unei reviste despre un om care, pare-se, seamănă cu mine, cel puțin în ochii unui doctor, și mi-am luat o țigară, la care comisarul, molipsit deja de respectul răspândit de acest doctor, mi-a oferit foc.

— Iar dumneavoastră sunteți, așadar, sculptor.

Am râs.

— Așa e? a întrebat el fără să rabde vreun răspuns; apoi a trecut la următoarea întrebare: De ce călătoriți sub nume fals?

N-a crezut nici în jurământul meu.

— Îmi pare rău, spuse el și scotoci într-un sertar, scoțând de acolo un formular albăstrui; — Îmi pare rău, domnule Stiller, dar dacă refuzați în continuare să ne arătați pașaportul dumneavoastră adevărat, veți fi deferit poliției criminale. Sper că înțelegeți acest lucru.

Și își scutură scrumul.

— Eu nu sunt Stiller! am repetat eu, pe când el completa cu conștiinciozitate formularul cuprinzător, părând să nici nu mai asculte; am încercat pe toate tonurile; i-am spus pe un ton solemn și lucid: Domnule comisar, nu dețin nici un alt pașaport! sau râzând: Dar e absurd!, simțind în același timp foarte bine, cu toată beția, că mă asculta tot mai puțin pe măsură ce mă repetam; în cele din urmă am strigat: — Ce dracu', doar nu mă cheamă Stiller! Am strigat și am dat cu pumnul în masă.

— Dar de ce vă enervați atât de tare?

M-am ridicat.

— Domnule comisar, am spus eu, dați-mi acum pașaportul!

Nici nu și-a ridicat privirea.

— Sunteți arestat, spuse el, răsfoind cu stânga pașaportul ca să copieze numărul, data eliberării, numele consulatului american din Mexic, tot ceea ce vrea să știe în astfel de cazuri formularul albastru, și adăugă pe un ton prietenos: Luați loc.

Celula mea — tocmai am măsurat-o cu un pantof care are aproape treizeci de centimetri — e mică, cum e totul în această țară, curată, că abia poți să respiri de atâta igienă, și apăsătoare tocmai datorită faptului că totul este cum trebuie și cât trebuie. Nici prea mult și nici prea puțin! Totul în această țară este de o suficiență apăsătoare. Am măsurat: 3,10 metri în lungime, 2,40 metri în lățime, 2,50 metri în înălțime. O închisoare umană, împotriva căreia n-ai nimic de zis, or tocmai în aceasta constă josnicia. Nu tu pânze de păianjen, nu tu mucegai pe pereți, nimic din ceea ce ar justifica revolta! Există temnițe care sunt luate cu asalt când poporul află ce-i cu ele; aici nimic nu poate fi atacat. Există milioane de oameni, știu, care locuiesc mai rău decât mine. Priciul are arcuri. Fereastra cu gratii are, în acest anotimp, soare de dimineața până pe la unsprezece. Masa are două sertare; și Biblie, și veioză. Iar când am vreo nevoie, nu trebuie decât să apăs pe un buton alb și sunt condus la locul respectiv, unde nu cumva să vă închipuiți că există ziare vechi, pe care ai putea să le citești înainte, ci o hârtie igienică moale și creponată. Și totuși e o temniță, și în anumite momente îți vine să urli. Dar n-o faci, așa cum n-o faci nici la birou, ci îți ștergi mâinile pe un șervet, pășești pe linoleum, spui mulțumesc când ești încuiat din nou în cabina ta. În afară de frunzișul tomnatic al unui castan nu văd nimic, nici dacă mă urc pe priciul cu arcuri, lucru de altfel interzis cu pantofii în picioare. Bineînțeles că cel mai mult mă persecută zgomotele a căror origine rămâne necunoscută; de când știu că în orășelul acesta există încă tramvaie, aproape că nu le mai aud uruind pe șine. Neplăcut îmi este în continuare glasul neinteligibil al unui crainic care răzbate dintr-un radio aflat în vecinătate, troncănitul zilnic al serviciului de salubritate și bubuitul covoarelor în curțile dosnice. Cei de pe aici au o spaimă de-a dreptul patologică față de murdărie, după cât se vede. De ieri au început să mă distreze cu păcănitul unui ciocan pneumatic; undeva desfac o stradă, ca apoi s-o asfalteze la loc. Deseori am sentimentul că sunt singurul om care lenevește în orășelul acesta. Dacă e să mă iau după vocile de pe stradă, atunci când se oprește ciocanul pneumatic, cei mai mulți se ceartă, rareori râd. La miezul nopții încep să răcnească bețivii, fiindcă atunci se închid toate cârciumile. La un moment dat cântă niște studenți, de parcă am fi în inima Germaniei. Pe la unu, totul se liniștește. Dar degeaba sting lumina; un felinar îndepărtat îmi luminează celula, umbra gratiilor se întinde peste perete, se frânge pe tavan, și când afară bate vântul, iar felinarul se leagănă, îți vine să-nnebunești de umbrele legănătoare. Doar dimineața, când e soare, umbrele stau nemișcate pe podea.

Dacă n-ar fi gardianul care-mi aduce mâncarea, n-aș ști nici astăzi ce se întâmplă de fapt. Orice cititor de jurnale de aici pare a ști cine a fost Stiller. Din cauza aceasta e aproape imposibil să afli ceva mai concret;

toți se poartă de parcă lucrul ar fi prea bine cunoscut, dar nimeni nu știe ceva cu exactitate.

— … O vreme, cred, l-au căutat în lac, povestește paznicul meu, dar tot degeaba, și-apoi s-a răspândit zvonul că s-ar fi înrolat în Legiunea străină.

În timpul acesta îmi toarnă supa.

— Mulți elvețieni așa fac, mă informează el, când se satură de tot ce-i aici.

— Se înrolează adică în Legiunea străină?

— Trei sute pe an.

— Dar de ce în Legiunea străină? întreb eu.

— Fiindcă s-au săturat până-n gât de tot ce-i aici.

— Bun, zic eu, dar de ce în Legiunea străină? Doar acolo e și mai rău.

— Da' eu de un' să știu.

— Și-așa, întreb eu, zici că pe nevastă-sa a lăsat-o pur și simplu la Davos, așa bolnavă cum era?

— Poate că pentru ea a fost chiar mai bine!

— Așa crezi?

— Da' eu de un' să știu, spune el, în orice caz, de atunci trăiește la Paris.

— Știu.

— E balerină.

— Știu.

— E o femeie ca o cadră.

— Și boala ei de plămâni? întreb eu plin de compătimire.

— S-a vindecat.

— Cine spune asta?

— Chiar ea.

— Și dumneata — de unde știi toate astea?

— De un' să știu! spune gardianul meu, — din revistă.

Mai mult nu-i chip să aflu.

— Mâncați, spune gardianul, mâncați-vă supa cât e caldă și nu vă pierdeți cu firea, Mister White. Doar asta așteaptă toți doctorii ăștia, îi știu eu!

Supa, o minestra, e bună și nici altfel nu mă pot plânge de felul în care sunt îngrijit, iar gardianul, așa cred, e bine intenționat, în orice caz nu mi se adresează niciodată (ca toți ceilalți!) cu “domnule Stiller”, ci întotdeauna cu “Mister White”.

Să le povestesc! Și anume adevărul și numai adevărul vieții mele! Un top de hârtie albă, un stilou cu cerneală, pe care oricând pot să-l umplu pe cheltuiala statului, și un strop de bunăvoință: — ce-i mai rămâne adevărului de făcut, o dată ce-a nimerit în vârful peniței mele! Și dacă am să urmăresc cum trebuie faptele, zice apărătorul meu, adevărul e ca și al nostru, am pus, cu alte cuvinte, mâna pe el. Căci unde ar putea să scape adevărul, din moment ce eu îl fixez pe hârtie? Și aș mai zice că prin fapte, apărătorul meu înțelege, în primul rând, nume de localități, date ce pot fi verificate, de pildă date despre profesiune sau alte venituri, durata șederilor în anumite locuri, numărul copiilor, numărul divorțurilor, credința ș.a.m.d.

P.S. Unde am fost pe 18.01.1946?

Plimbare prin curtea închisorii:

Nu e nici pe departe atât de rău, atât de umilitor pe cât m-am așteptat, și de fapt sunt bucuros că pot să umblu, chiar și în cerc. Curtea e destul de mare; pavaj cu mușchi crescut printre dale, cu un arțar frumos la mijloc, iederă cățărată pe peretele unei case, și mult contează, firește, și faptul că nu purtăm încă haine de deținuți, ci suntem în civil, așa cum am fost arestați. Dacă lărgești puțin cercul în care trebuie să ne preumblăm apare o terasă cu rufărie ce flutură în vânt; în rest, doar cerul deasupra acoperișurilor din jur, pline de porumbei uguitori. Din păcate suntem obligați să rămânem în șir, așa încât conversații adevărate nu se pot înfiripa. În fața mea merge un grăsan cu chelie strălucitoare (ca a mea) și cu ceafa revărsată peste guler, vâslind cu brațele când umblă, probabil un nou-venit; pe jumătate îmbățoșându-se, pe jumătate fâstâcindu-se când vreun gardian mai prietenos îl îndeamnă să se plimbe, se uită în jur, icnind din tot trupul și căutând sprijin cu ochii.

Sprijin împotriva cui? În spatele meu merge italianul, căruia îi place să cânte la duș, și gardienii izbucnesc fără să vrea în râs; face circ, maimuțărindu-mă. La un moment dat mă uit înapoi ca să-mi văd portretul; e destul de caraghios: cu mâinile la spate, poza gânditorului, veșnic distrat, din cauza aceasta ieșind mereu puțin din rând, mină

nostalgică, cu privirile rătăcind dincolo de zidul de cărămidă din apropiere, ca unul care își închipuie că, de fapt, nu prea are ce căuta aici, la care se adaugă sociabilitatea ușor stângace a unui intelectual. Probabil că mi se potrivește, acest portret, în orice caz râde și evreul, singurul intelectual printre deținuți, care din păcate însă se plimbă în cealaltă jumătate a cercului, așa încât nu ne putem întreține decât din gesturi și priviri. Pare să n-aibă nici o încredere în justiția elvețiană... Dintr-o dată, cine să fi început, deținuții joacă fotbal cu un cartof crud; reușesc câteva combinații rapide până ce gardianul-șef, un om foarte corect, pe care orice lucru incorect îl jignește personal, reușește să pună mâna pe cartof. Pe loc, stai! întrebare pusă cu toată gravitatea: De unde a apărut cartoful? Toată echipa tace, mustăcește. Gardianul-șef, cu cartoful zdrobit în mână, pășește de la om la om, ochi în ochi. Fiecare dă din umeri. Gardianul a ratat ocazia să arunce pur și simplu cartoful, toată treaba capătă o importanță deosebită, ridicată la rang de principiu. Am senzația că totul nu e decât o farsă, că însuși gardianul face eforturi să nu izbucnească în râs și să ne lase în pace; și în același timp senzația: poate că totuși ne-au pregătit și vreo tortură, iar cartoful furat e de ajuns ca ei să vină cu fierul încins. Dintr-o dată evreul meu face un pas înainte. Râsete generale! Chiar și gardianul-șef observă că mărturia aceasta (doar n-a văzut în viața lui un evreu care să joace fotbal) e o batjocură, ceea ce e mai grav decât furtul unui cartof nefiert. Evreul trebuie să iasă din rând, e alb ca varul de emoție. Toți ceilalți: cinci minute pas alergător. Bietul grăsan din fața mea, tremurând ca o piftie, rămâne în urmă de la prima rundă, încearcă să scurteze drumul, până ce unul din gardieni îi spune să se oprească. Doar nu sunt inumani. Însă ordinea, se înțelege, trebuie respectată, și-o anumită seriozitate. La urma urmei, suntem în arest preventiv... Uneori, singur în celula mea, am senzația că totul nu e decât vis, senzația: Aș putea să-mi iau mâinile de pe față și să mă văd în libertate, închisoarea e doar în mine.

— M-am străduit, îmi spune apărătorul meu numit din oficiu, să vă asigur condiții cât mai plăcute pentru perioada aceasta, să sperăm scurtă, de arest preventiv — whiskyul nu e permis! — aveți cea mai bună celulă din clădire, credeți-mă, nu cea mai mare, dar singura care are soare dimineața; cu vedere spre coroanele bătrânilor castani. În ceea ce privește clopotele de la catedrală — sună foarte tare, recunosc; dar ce să-i faci! Doar nu pot să mut catedrala!

Are dreptate apărătorul meu, așa cum are dreptate în toate câte le spune, o dreptate care pe mine nu mă convinge defel și care de fiecare dată mă nedreptățește. Clopotele de la catedrala lor, dăngănitul acela metalic care se revarsă de două ori pe zi, cel puțin de două ori când nu sunt nunți și înmormântări, atât de zgomotos că nu-ți mai auzi propriile

gânduri, vibrație a aerului, cutremur surd, un sunet ca atunci când ai sărit în apă de pe o trambulină prea înaltă, mă asurzește, mă amețește, mă prostește; dar apărătorul meu are dreptate: doar nu poate să mute catedrala! Și cum n-am încotro și tac, tac de disperare, se întoarce la dosarul meu spunând:

— Bun — să revenim deci la subiect!

Apărătorul meu e un om cumsecade, chiar naiv, familist, corect până și în ținuta vestimentară, puțin inhibat, dar până și inhibițiile lui se transformă în maniere, și mai ales e drept, fără îndoială, drept până la amănunt, atât de drept, încât te-aduce la disperare, drept dintr-o convingere aproape înnăscută că există dreptate, cel puțin într-un stat democratic, cel puțin în Elveția. Și cu toate acestea nu e prost. Știe o mulțime de lucruri, poți să te bazezi pe el ca pe o enciclopedie, mai ales în probleme elvețiene, așa încât n-are nici un rost, de fapt, să discut cu apărătorul meu despre Elveția; orice gând, care ar putea isca îndoieli referitoare la Elveția, sucombă sub o avalanșă de date istorice de necontestat, și dacă totuși te încăpățânezi să nu-i lauzi Elveția, îți demonstrează el într-un fel că nu ai dreptate, întocmai ca în cazul cu clopotele de la catedrală. Poate că ceea ce mă irită atât de îngrozitor la el e doar lipsa lui de temperament, corectitudinea, moderația lui.

Îmi este superior în ce privește inteligența, dar își folosește inteligența numai ca să se ferească de greșeli. Oamenii de felul acesta îmi sunt de-a dreptul nesuferiți! Nu pot să-i reproșez nimic, la rândul lui, crede despre mine că sunt un om cumsecade, ba chiar naiv, în fond rezonabil, un om de bună-credință, un elvețian. În sensul acesta mă apără și m-aduce de fiecare dată la disperare. În clipa aceea mă-ntorc pe călcâie, îl las să șadă pe prici în timp ce-i întorc spatele, tac cu impertinență, afundându-mi mâinile în buzunare, privind spre bătrânii castani de afară, fiindcă nu suport oameni de felul acesta, care nu se cred pe ei înșiși în stare de o crimă, și de aceea nu mă cred nici pe mine.

— Vă înțeleg perfect, spune el, vă înțeleg perfect! Sunteți supărat pe Elveția care vă primește cu o detenție preventivă, pe bună dreptate, vreau să spun: pe bună dreptate supărat, căci e trist să-ți vezi patria printre gratii…

— Ce-nseamnă patrie? întreb eu.

— Numai că vă rog — și trece peste întrebarea mea nu lipsită de importanță — să nu-mi îngreunați și mai mult sarcina. Anumite declarații, pe care le-ați făcut cu ocazia arestării, au apărut deja în presă. La ce bun să le facem oamenilor sânge rău! Vă rog insistent ca, de-acum încolo, în interesul dumneavoastră, să renunțați la orice critică la adresa țării noastre care, la urma urmei, e și patria dumneavoastră.

— Dar ce-am spus?

— Cei de-aici sunt foarte sensibili, îmi răspunde el cu o sinceritate demnă de laudă, dându-mi totodată să înțeleg că refuză să rostească cu propria lui gură observații critice la adresa Elveției, și continuă: — și ca să revenim la subiect: Am citit între timp toate hârtiile, și dacă vreți acum să aveți bunătatea să-mi relatați măcar în linii mari unde și cum ați petrecut ultimii șase ani…

Asta-mi cere de fiecare dată. Deși am jurat că fără whisky nu fac nici o declarație. Are un dosar întreg pe care îl extrage din servieta lui de piele, atât de plin, încât nu poate fi răsfoit fără a-i desface înainte clamele. Îi râd în față. E convins că dosarul mă privește direct și nu poate fi oprit să-mi citească ceasuri întregi din el. Ca și cum plictiseala, pe care mi-o produce zi de zi, n-ar reprezenta și ea un soi de tortură!

— Domnule doctor, l-am întrerupt eu azi, vin tocmai din Mexic…

— Așa susțineți, știu.

— …vin tocmai din Mexic, am repetat eu, și vă rog să mă credeți că vestitele sacrificii umane ale aztecilor, care scoteau cu cuțitul inima din trupul viu al omului ca s-o jertfească zeilor, sunt o nimica toată în comparație cu modul în care ești tratat la granița elvețiană, dacă te găsesc fără acte — sau cu acte false — o nimica toată!

Se mulțumi să-mi zâmbească.

— Așadar, recunoașteți, domnule Stiller, că actele dumneavoastră americane nu sunt tocmai în ordine?

— Nu mă cheamă Stiller!

— Am fost informat, îmi spune el calm, ca și cum n-aș fi urlat, că după toate probabilitățile — după toate probabilitățile! — nu sunteți altul decât Anatol Ludwig Stiller, născut la Zürich, sculptor, căsătorit cu doamna Julika Stiller-Tschudy, de șase ani dispărut, cu ultimul domiciliu în Steingartengasse 11, Zürich. Din oficiu am fost angajat…

— Să-l apărați pe domnul Stiller.

— Da.

— Numele meu este White.

Dar nu pot să-l fac să înțeleagă, chiar dacă îi repet de o sută de ori. Conversația noastră se învârtește ca un disc de gramofon atunci când acul alunecă mereu în același șanț.

— Cum așa, întreabă el, cum să nu fiți Stiller?

— Fiindcă nu sunt.

— Cum de nu! spune el, doar am fost informat.

În cele din urmă amuțesc. Timpul lui e și el limitat; așa mai scap și eu de acest domn cumsecade, care pretinde a fi apărătorul meu și prin urmare se arată jignit că, după ce mi-a citit dosarul, refuz să-i răspund la întrebări. În cele din urmă îl îndeasă la loc în servietă, manevrează încuietoarea fără să scoată un cuvânt, până când în sfârșit se închide, și se ridică, verifică dacă a luat tot, stilou, ochelari, și îmi întinde mâna ca după o partidă de tenis pierdută, la care îmi comunică ora când va reveni a doua zi…

P.S.

Spune că ar fi convins de nevinovăția mea. Ce-nseamnă asta? Dintr-o dată îmi vine în gând că Stiller, dispărutul, e bănuit de ceva; de aici și dorința imperioasă a autorităților locale să-și regăsească cetățeanul dispărut, ca să clarifice ceva.

Knobel (așa îl cheamă pe gardianul meu) e un om și jumătate, singurul care mă crede când povestesc ceva. În timp ce-mi deretică prin celulă, eu stau întins pe prici, iar el freacă podeaua până ce apa pe care o stoarce din cârpă e limpede că poți bea din ea. Sunt foarte meticuloși, se vede, în privința aparențelor. Până și gratiile sunt șterse de praf în țara asta.

— Așa o fi, spune paznicul meu, dacă dumneavoastră spuneți că v-ați omorât soția.

Mai demult, acum paisprezece ani, Knobel vindea legume, aveau căruț și un cal, despre care vorbește cu multă afecțiune, îl chema Rosli. La început credeam că vorbește de soția sa. De când a rămas văduv, lucrează aici ca paznic și mă asigură că sunt primul din câți i-a fost dat să vadă, care, atunci când el curăță celula, nu-și pledează nevinovăția. Nu mai poate să audă, spune el, toată vorbăria asta a unor așa-ziși oameni onorabili. Trebuie să fie într-adevăr scârboasă. În celula alăturată, mă informează el, e un bancher, care plânge ceasuri întregi, și mai departe, un proxenet care, tot așa, nu vorbește decât în termeni de onorabilitate. Cred că e mulțumit de mine, gardianul meu. Pe când mai vindea legume și era ținut sub papuc de nevastă, își închipuise că o închisoare a poliției e cu totul altfel. Acolo afli fel de fel de lucruri! și-a zis el. Dar nici vorbă! Dacă vrea să vadă un criminal, se duce la cinematograf (spune el) ca tot omul… Înțelege că, fiind vorba de nevasta mea, nu-mi place să vorbesc de prima mea crimă.

— Dar a doua crimă? întreabă el.

— A doua crimă, spun eu și scot pielița de pe cârnat, a fost un fleac, pe atunci știam deja că sunt un criminal și nu aveam nevoie de o stare de spirit anume — s-a petrecut în junglă.

— Ați fost în junglă, Mister White?

— Păi, ce credeți.

— Măi, să fie! spune el. E ceva!

— Știți ce e jungla?

— Doar așa, din filmele documentare, Mister White.

— Chiar așa, spun eu și fac o pauză mai lungă înainte de-a reveni la subiect, — doar știam că Schmitz se vântură prin Jamaica, și luni de zile am purtat cuțitul în cizma stângă.

— Cine-i Schmitz?

— Directorul Schmitz! spun eu.

— Nu-l știu.

— Regele briantinei! spun eu, unul din milionarii aceia pe care legal n-ai cum să-i dovedești niciodată.

— Și pe ăla l-ați —?

— Bineînțeles.

— Măi, să fie! spune el.

— Cu un cuțit indian.

Cum are de dereticat opt celule, timpul lui e de fiecare dată limitat, din păcate. Oricum, stă aici mai mult decât la ceilalți, la oamenii de onoare. E într-adevăr un om și jumătate, și îmi aduce, de fiecare dată când ne hrănesc cu brânza lor elvețiană hiper depășită, un cervelat, cumpărat cu banii lui. Ce-i drept, nici cervelatul (cârnat de bere) nu e tocmai felul meu preferat, mai ales că n-am bere, e un cârnat cam usturoiat, pe care îl simți și după ceasuri întregi, când ți-e gândul în cu totul altă parte; dar gestul său mă impresionează ca gest.

Doamna Julika Stiller-Tschudy, soția celui dispărut, a cerut fotografii mai bune, ca să-și scutească o călătorie inutilă de la Paris aici. Trei sferturi de ceas mă înconjoară cu reflectoarele lor, că încep bineînțeles să transpir; și tot mereu mă îndeamnă:

— Fiți cât mai natural!

Stau în celula mea, cu privirea îndreptată spre zid și văd deșertul. De pildă, deșertul Chihuahua. Îi văd pustietatea întinsă plină de culori

înfloritoare, acolo unde altfel nu mai înflorește nimic, culorile amiezii toride, culorile amurgului, culorile nespuse ale nopții. Iubesc deșertul. Nici zbor de pasăre, nici susur de apă, nici insectă, în jur doar tăcere, în jur doar nisip și nisip și iar nisip, nu neted, ci pieptănat și ondulat de vânt, în soare ca aurul mat sau ca făina de oase, și din când în când vâlcele pline de umbră, albastre ca cerneala asta, da, de parcă ar fi umplute cu cerneală, și niciodată un nor, nici măcar un abur, niciodată zgomotul unui animal pus pe fugă, doar ici-colo cactce singuratice, verticale, ca tuburile de orgă sau ca lampadarele cu șapte brațe, dar înalte cât casa, plante, dar rigide și nemișcate, arhitectură, nu verzi, ci mai degrabă maronii ca chihlimbarul cât timp strălucește soarele și negre ca profilurile în tuș decupate pe cerul albastru al nopții — toate acestea le văd cu ochii deschiși, chiar de n-am să fiu nicicând în stare să le descriu; nu visez, sunt treaz și, ca întotdeauna când le văd, uluit de gama infinită a existenței noastre. Cât pustiu există pe planeta aceasta, ai cărei oaspeți suntem, n-am știut niciodată înainte, citisem doar; nu aflasem niciodată că totul, dar absolut totul ne este dăruit de o mică oază, la fel de nesigură precum mântuirea. La un moment dat, undeva, sub arșița ucigătoare a unei amiezi fără nici o adiere, am oprit; e prima cisternă de zile întregi, prima oază din timpul acelei călătorii. Câțiva indieni s-au apropiat de noi, să se uite la mașină, tăcuți și timizi. Aceleași cactce și câteva agave uscate, câțiva palmieri vestejiți, asta era oaza. Te-ntrebi ce caută oamenii aici. Te-ntrebi ce caută de fapt oamenii pe pământul acesta, și ești bucuros că trebuie să te ocupi de motorul înfierbântat. Un măgar adăsta la umbra unui acoperiș ruginit din tablă ondulată, deșeu al unei civilizații îndepărtate, greu de imaginat, iar în jurul celor cinci colibe de lut nears, lipsite de ferestre ca acum o mie sau două mii de ani, roiau, firește, copiii. După un timp am plecat mai departe. În depărtare vedeam munții roșii, care nu se apropiau deloc, și de cele mai multe ori, deși auzeam motorul care fierbe, nu mai știam dacă, de fapt, înaintam sau nu. Era ca și cum spațiul n-ar mai fi existat; și numai succesiunea ceasurilor zilei ne arăta că trăim. Spre seară, umbrele cactcelor înalte cât casa se alungiră, la fel ca umbrele noastre; zburau alături de noi, întinse pe sute de metri de nisip care acum avea culoarea mierii, iar lumina se subția și se tot subția, un văl transparent în fața universului gol. Dar soarele mai era încă pe cer. Și se ivi luna, uriașă, din amurgul violet, fără vapori, și avea aceeași culoare ca și crestele de nisip atinse de ultimele raze ale soarelui. Mergeam cât puteam de tare cu Jeep-ul nostru, și ne lăsam duși de sentimentul oarecum sărbătoresc că numai ochii noștri vedeau toate acestea; fără ei, fără ochii noștri muritori, de călători prin acest deșert, n-ar fi existat soarele, ci doar o acumulare de energie oarbă, fără ei n-ar fi existat luna; fără ei n-ar fi existat pământul, ba chiar lumea însăși, conștiința creațiunii. Ne-a cuprins, îmi amintesc, o exuberanță sărbătorească; la scurt timp după aceea a explodat cauciucul din spate.

N-am să uit niciodată deșertul!

Stau în celula mea, cu privirea îndreptată spre zid, și văd Mexicul, grădinile plutitoare din Mexic, gondole pe ape maronii în care se oglindește azurul, gondole ce alunecă aproape fără zgomot, împodobite toate cu flori proaspete, un corso pe canale, în jur grădinile pline de primăvară veșnică, arcadii indiene.

Într-o canoe îngustă, a cărei margine abia se zărește din apa maronie, vălurind sub vâsle, se apropie o bătrână indiană, purtând un sugar legat la spate; cu voce domoală oferă un buchețel, orhidee, cum n-am văzut niciodată, strânse cu gust desăvârșit și străveche știință. Aztecii nu aveau sărbătoare fără flori. Altul, un metis, vrea să vândă pulque, rachiul național mexican, produs din sucul agavelor; își afundă paharul în lichidul tulbure și-mi întinde băutura. Are gust dospit, de zăpușeală lipicioasă și dulceață a tropicelor. De jur împrejur, în gondole, stau familiile, cu cățel și purcel, e duminică (la fel ca și astăzi), toți mănâncă și beau, și se simt bine. O pereche de tineri îndrăgostiți; cei doi stau țepeni unul lângă altul, ținându-se de mână, au închiriat o gondolă plină cu muzicanți, plină de chitare și uriașe pălării mexicane, plină de voci mieroase și chipuri întunecate de bandiți. E un corso al poporului, pe jumătate autentic, pe jumătate contrafăcut, și mă gândesc din nou la deșert: Iată ce caută oamenii pe pământ! o fată tânără s-a întins pe burtă la prova gondolei, brațele îi atârnă în apa care curge încet, e liniștită, fericită, în timp ce altundeva izbucnesc hohote de râs. Cei mai mulți însă rămân liniștiți, cum spuneam, aproape inerți, cel puțin somnoroși; văd chipuri, frumoase, ca dintr-un paradis pierdut, străine, un ultim rest al marelui oraș al aztecilor; înconjurat de un lac, nu se ajungea la el decât de-a lungul celor două diguri, o Veneție indiană, cum îi spuneau cronicarii spanioli. Pentru indieni, care nu cunoșteau roata, apa era cea mai bună cale, iar lacul trebuie să fi fost de-a dreptul paradiziac; bucăți întregi de țărm se desprindeau și pluteau ca niște insule acoperite de flori. Indienii, poporul florilor, împleteau plute din trestie, așterneau deasupra pământ și alge, plantau chiar și copăcei și porneau cu aceste insule înfloritoare pe apă; de aici și numele: Grădinile plutitoare. Mai târziu lacul s-a transformat în mlaștină, a secat până la această baltă modestă, unde gondolele duminicale, pe jumătate autentice, pe jumătate contrafăcute, îți mai evocă doar decăderea unui popor minunat, iar modernul Mexico City, cu zgârie-norii săi solizi sau nu, se înalță literalmente din mocirlă, și se vede cum, implacabil, an de an, clădirile sale se scufundă cu câțiva centimetri în pământ…

Iar eu văd pământul roșiatic din jur, piramidele, lava, șarpele mort de pe șosea, zdrobit de un cauciuc, și vulturii care așteaptă, și mai văd orhideele care au invadat sârmele de telegraf, pălăriile uriașe, în formă

de ciupercă, ale bărbaților mexicani, bluzele lor albe de bumbac, și pielea lor roșcovană. O piață din Mexic! Te gândești la filme în culori, și așa și este, pitorească, extraordinar de pitorească, și cu toate acestea, în realitate, există momente când te îngrozești. Pute a hoit de câine. Copii care șed cu fundul gol pe o grămadă de gunoi, pe fructe putrezite. Pe pământ stă înșirată marfa, o mai văd și astăzi: fasole și mazăre, alune, fructe pe care le văd prima oară, printre ele zaharicale, roind de muște, și pești care se-mput sub arșița soarelui. Alături, un tâmplar care face sicrie de copii, cu toptanul, brute și ieftine. Și țărănci care stau ghemuite pe jos, și vând ceramică, reminiscențe ale modelelor indiene, dar grosolane și ieftine. Minunate sunt florile, mulțimea de flori al căror parfum nu se simte însă; căci unde nu miroase a carne care se strică la soare, pute a hazna, și trebuie să faci un efort ca să nu-ți transferi scârba asupra oamenilor. Ceea ce văd nu este un slum, ci o piață sub cerul liber, iar locul se numește, cred, Amecamea, o piață frumoasă, deloc tristă, dar puțin înfricoșătoare. Decăderea are ceva demonic, ceva ca un blestem care preschimbă în duhoare, în putregai și descompunere tot ce-i înflorit și înmiresmat. Iar omul nici nu se mai apără, nimeni nu înlătură hoitul de câine; din când în când, cineva mai face un gest obosit de-a alunga muștele înainte de-a mușca din tortilla. Picioare schiloade și tot felul de alte malformații fac parte din peisaj, soarele și azurul îl întregesc parcă în batjocură.

O senzație: Ce se întâmplă? mă însoțește în chip ciudat. Dar nu-i nimic! Totul e foarte pitoresc, lumina blândă de chihlimbar de sub baticurile mari, dedesubt chipurile femeilor străine, deasupra barocul sfărâmicios al unei biserici spaniole, o cruce coclită, și peste tot orhidee. Iar printre frunzele verzi ale bananierilor, care atârnă ca niște steaguri mari și zdrențuite, văd zăpada veșnică de pe Popocatepetl, Muntele Fumegător, care nu mai fumegă, un cort alb, minunat. Ce să fie înfricoșător? Și peste tot unde oprim mașina, ca să facem plinul, văd un orb care întinde mâna. În plantațiile de cafea există o muscă, a cărei înțepătură nu provoacă la început decât o bubă cu puroi în vârf, care ar putea fi îndepărtată; dar nu există nici doctor, nici bani pentru doctor. Apoi microbul pătrunde în sânge și în cele din urmă în ochii care încep să se scurgă ca niște ouă sparte, un terci alb-gălbui. Îi vezi pretutindeni, bătrâni și copii, orbi și cu mâna goală. Unul cântă la flașnetă. Iar pe acoperișuri s-au așezat acei zopilotes, păsările mari și puturoase pe care deseori, mergând pe un drum pustiu, le vezi ridicându-se în stoluri de pe un cadavru, un șarpe strivit, un măgar în stare de putrefacție sau un om ucis, pe care nu l-a dat nimeni dispărut; sunt peste tot, păsările acestea, negre și urâte și greoaie, așezate pe acoperișurile de la marginea unei piețe pitorești: vulturii negri mâncători de stârvuri, păsările Mexicului.

Și totuși a fost frumos!

De ce n-am rămas oare acolo?

Din fericire, procurorul (sau judecătorul de instrucție; nu mă prea pricep la lucrurile astea) e o persoană simpatică, un sceptic, care nu se crede nici pe el însuși în întregime, de altfel primul om care are amabilitatea să bată înainte de-a intra în celulă.

— Cred, zâmbește el, că știți cine sunt.

— Domnul procuror?

Zâmbetul său, nu mi-l pot explica. Cu mâinile înfundate în buzunarele de la haină, oarecum stingherit — prima mea impresie: Ce vrea să-mi mărturisească acest om? — mă măsoară îndelung, uită de sine prins de gânduri care îl privesc doar pe el, și pentru un timp pare surd, mă măsoară atât de fățiș, cum adulții nu prea obișnuiesc, și în orice caz mai mult decât s-ar cuveni, încât, atunci când își dă seama, roșește ușor.

— Fumați? întreabă el, și fiindcă îl refuz, adaugă în timp ce se servește cu o țigară și își caută bricheta: ...de altfel vizita mea are un caracter cu totul particular. Vă rog să n-o priviți ca pe un interogatoriu. Voiam pur și simplu să vă cunosc…

Pauză.

— Chiar nu fumați? întreabă el.

— Doar trabuc.

— Nevasta mea vă transmite salutări, spune el, așezându-se pe prici ca un vechi vizitator, căutând o scrumieră, doar ca să nu se uite la mine, bănuiesc eu, — presupunând că sunteți într-adevăr domnul Stiller!

— Numele meu este White! spun eu.

— Nu intenționez defel să devansez cercetările, spune el pe un ton de scuză sau de ușurare.

Fumează nemaiștiind pe moment ce-ar putea să spună în împrejurările date; abia după câteva minute, după o conversație, dintr-o dată foarte impersonală și diluată de lipsa lui de participare, despre zgomotul traficului din zilele noastre, mai ales despre motociclete și despre faptul că whiskyul, în general, alcoolul, e strict interzis “din păcate” în închisoare, îmi declară brusc:

— În ce mă privește, nu l-am văzut niciodată pe Stiller. Sau, cel puțin, nu în cunoștință de cauză. La un moment dat am vorbit cu el la

telefon, după cum știți probabil, suna de la Paris, dar nu pot să știu dacă dumneavoastră erați acela.

Apoi schimbă tonul; dintr-o dată se relaxează:

— Așadar, v-ați omorât soția, Mister White? Nici el, am eu senzația, nu mă crede. Zâmbește, dar zâmbetul îi piere, cât ne uităm unul la altul fără să scoatem un cuvânt, și se interesează apoi cum de mi-am omorât nevasta.

— Fiindcă o iubeam, spun eu.

— Să fie ăsta un motiv?

— Vedeți, îi explic eu, viața ei alături de mine era un sacrificiu. Asta era părerea tuturor cunoscuților mei, ca să nu mai vorbesc de cunoscuții ei. Ea însăși nu sufla un cuvințel, și nici nu știți cât de mult suferea din cauza mea. Era o ființă foarte nobilă, credeți-mă, puteți de altfel să întrebați pe oricine, domnule procuror, toți erau de aceeași părere. O ființă atât de nobilă, spuneau toți, o ființă atât de fină ca soția mea nu mai văzuseră niciodată. Deși nu frecventam decât cercuri alese. De altfel, asta era și părerea mea, o admiram, să știți. Noblețea mă atrăgea. Asta a fost ghinionul ei. Nici nu vă pot spune de câte ori nu m-a iertat femeia aceasta, de câte ori!

— Pentru ce?

— Pentru că sunt așa cum sunt.

Din când în când pune câte o întrebare, de pildă:

— Vă certați des?

— Niciodată.

— Nici înainte de crimă?

— Nici vorbă, spun eu, altfel lucrurile nici n-ar fi ajuns așa de departe. Se pare că nici nu v-o puteți închipui pe victima mea, domnule procuror. Orice cuvânt răstit îi era atât de străin că nici măcar nu puteam îndrăzni să ridic vocea. V-am spus doar, era o ființă atât de nobilă, încât toți cunoscuții noștri spuneau că nu le fusese dat să vadă o ființă atât de nobilă. Și să fii însurat cu o ființă atât de nobilă, vă dați seama ce-nseamnă asta, domnule procuror? Nouă ani de zile am transpirat, dacă mă-nțelegeți, fiindcă o aveam pe conștiință. Și dacă o dată pe săptămână nu-mi mai suportam conștiința încărcată, și azvârleam, de exemplu, cu o farfurie în perete, mă simțeam în fața nevestei mele ca un ucigaș — ucigașul ei, da, atât de greu i-a fost acestei femei cu mine!

— Hm, spune el.

— Nu-i de râs, spun eu, m-a costat ani buni de viață până când mi-am dat seama că sunt ucigașul ei și până când am tras în sfârșit concluziile necesare.

— Hm, spune el.

— Nu neg nimic, spun eu, dar să nu vă mai așteptați din partea mea la o conștiință încărcată, domnule procuror, fiindcă așa ceva nu mai am. Într-un fel oarecare s-a consumat. O aveam pe conștiință cât timp a trăit ea. A fost un chin pentru ea, un chin, nu altceva, să trăiască alături de mine.

— Și de aceea ați… ucis-o?

Dau din cap.

— Înțeleg, spune el.

— La așa ceva nu reziști, spun eu, nu poți să trăiești ani de zile având pe cineva pe conștiință, domnule procuror, fără să-nțelegi de ce ai o conștiință încărcată.

Ș.a.m.d.

Nu știu dacă mă înțelege.

O dată pe săptămână, în fiecare vineri, facem duș, câte zece minute, zece oameni deodată. Altfel nu-i văd niciodată pe vecinii mei, iar atunci goi-pușcă în clipocitul plin de aburi, încât abia te mai înțelegi. Unul care se consideră nevinovat refuză să se săpunească. Un italian mititel cântă de fiecare dată. Fizionomii sub duș, deformate de șuvițe de păr ud și de clăbuci, abia de pot fi descifrate; la care se adaugă goliciunea întregului trup, or, obișnuit să vezi doar chipul dezgolit, priveliștea întregului trup nu-ți face prea multă plăcere. Cel mult să ghicești: un muncitor, un intelectual, un sportiv, un funcționar. În general, trupurile noastre goale sunt destul de penibile, lipsite fiind de expresie, în cel mai bun caz, firești și, de cele mai multe ori, ușor caraghioase. M-am asociat cu un evreu german, ne săpunim reciproc spatele, fiindcă nici el nu se descurcă de unul singur, și suntem de acord că ar trebui să facem duș zilnic. După ce izbucnesc în răcnete ca niște puști din cauza apei reci cu care gardianul-șef ne mână în camera de îmbrăcare, se liniștesc cu toții, se freacă cu prosoapele, au fețe trandafirii ca de sugari și părul frizat băiețește. Am impresia că, în afară de mine, nu mai este nici un criminal pe aici. Dat fiind faptul că (sub numele de Stiller) sunt plasat în continuare la sfârșitul alfabetului, îmi rămâne de fiecare dată puțin timp să mă întrețin cu evreul german. Amândoi suntem de părere că igiena corporală în Elveția lasă mult de dorit în comparație cu mania lor

de-a face mereu curățenie. Îmi povestește de locuința lui de-aici unde, conform contractului, nu are dreptul la duș cu apă caldă decât la sfârșitul săptămânii. Apoi, pornim unul câte unul spre celule, cu prosopul în jurul gâtului.

Azi am primit următoarea scrisoare:

“Dragă frate! — Îți închipui că de când cu înștiințarea de la poliția cantonală, n-am mai închis un ochi, iar Anny e și ea foarte tulburată. Anny e soția mea dragă, și sunt sigur că voi doi o să vă înțelegeți foarte bine! Dar te rog să nu mi-o iei în nume de rău că nu vin de îndată la Zürich, acest lucru fiindu-mi pe moment imposibil. Sper din toată inima că nu ești bolnav, frate dragă, în orice caz fotografia te arată slab de speriat, că într-adevăr, abia te-am recunoscut. L-ai vizitat deja pe tata la azil? Să nu te tulburi prea tare, a îmbătrânit și știi tu cum e el. Ai aflat desigur că mama a murit. A suferit mai puțin decât ne-am temut. Cu prima ocazie o să ne ducem împreună la mormântul ei. Anunțul de la poliția cantonală m-a făcut să mă gândesc tocmai la ea cel mai mult, fiindcă uneori te aștepta să vii dintr-o clipă într-alta, fără să ne spună vreun cuvânt, noi însă ghiceam de ce rămânea seara mai târziu, în sinea ei era convinsă că ai să sosești. Mama ți-a luat întotdeauna apărarea, să știi, și de fiecare dată spunea că speră să fii totuși fericit în viață.

Desigur că suntem foarte curioși, frate dragă, căci la noi nu s-au întâmplat prea multe, eu sunt administrator aici, după cum vezi, n-am făcut nimic cu ferma din Argentina, fiindcă tocmai în vremea aceea mama nu mai putea fi lăsată singură, n-am însă de ce să mă plâng, ne merge foarte bine.

Ai aflat oare că prietenul vostru Alex și-a luat viața? Așa s-a spus cel puțin, a dat drumul la gaze, din câte știu. Sau nu erați prieteni cu Alex? Dar n-are rost să-ți servesc acum numai vești despre morți, ci mai bine să-ți spun încă o dată că ne bucurăm tare mult de venirea ta. Despre Julika nu trebuie probabil să-ți mai scriu, din ziare am aflat că-i merge mult mai bine. A venit atunci la înmormântarea mamei. Dar e de înțeles că, după aceea, n-a mai vrut să aibă de-a face cu noi, care eram familia ta. Locuiește în continuare la Paris. Poate că ai vorbit deja cu ea.

Sper să nu te superi dacă acum mă opresc din scris, dar s-a organizat aici la noi o expoziție de fructe și tocmai ne-a venit o vizită de la Consiliul federal, iar eu nici n-am apucat să te întreb ceva despre tine și despre planurile tale de viitor. Îți doresc, frate dragă, să te eliberezi cât mai repede! Până atunci, rămâi cu bine,

al tău, Wilfried.

Dacă reușesc să scap pentru două zile de obligațiile mele de serviciu am să vin negreșit să te vizitez, astăzi n-am vrut decât să-ți scriu că,

bineînțeles, poți oricând să locuiești aici la noi la țară.”

Nu sunt crezut în nici un fel, iar până la urmă am să mă văd nevoit să jur că degetele cu care jur sunt degetele mele. Zău că e de râs. Astăzi îi spun apărătorului meu:

— Bineînțeles că sunt Stiller.

Cum se mai holbează la mine:

— Ce-nseamnă asta?

Pentru prima oară, iată, s-a ivit și în mintea lui de om cinstit gândul că, într-adevăr, aș putea fi altul decât dispărutul Stiller. Dar cine sunt? Îi fac propuneri; poate un agent sovietic cu acte americane. Nu gustă însă astfel de glume, după părerea lui, tot ceea ce e sovietic e prea periculos pentru a face haz, așa cum, pe de altă parte, tot ceea ce e elvețian e sacrosanct. Îi mai propun: Poate că sunt un SS-ist care s-a dat la fund pentru o bucată de vreme, iar acum a prins de veste că e rost de misiuni pentru criminali de război necunoscuți cu experiență pe frontul de est. Dar cum să dovedesc că sunt criminal de război? Oricât de convingător aș vorbi, fără dovezi tot nu-mi dau drumul. Apărătorul meu nici măcar nu mă crede când îi spun că Mexicul e mai frumos decât Elveția. De cum încep să-i povestesc, nu face decât să se enerveze:

— Ce ne interesează pe noi chestiunile acestea! Cum i se smulge cobrei dintele veninos pentru a putea fi folosită în vestitul dans indian al șarpelui nu-l interesează pe apărătorul meu. Cum se comportă indienii în fața morții, și mai puțin. Cine a plătit asasinarea revoluționarilor mexicani, nici atât. Și se îndoiește că cerul mexican ar aparține vulturilor, în timp ce bogățiile pământului, americanilor. Zău că nu e ușor să faci zilnic o oră de conversație cu acest om.

La mijlocul povestirii care, pe mine cel puțin, mă umple de entuziasm, mă întrerupe:

— Orizaba — unde se află asta?

Și își scoate Eversharp-ul și nu-mi dă pace până nu reușește să noteze răspunsul meu pe cât de concis pe atât de amabil; imediat mai pune o întrebare:

— Acolo deci ați lucrat?

— N-am spus una ca asta! răspund eu. Am câștigat bani și am trăit acolo.

— Cum?

— Excelent, mulțumesc de întrebare, spun eu.

— Vreau să zic: cum ați câștigat banii?

— Cum se câștigă banii…, spun eu, în nici un caz muncind.

— Dar?

— Cu… idei, spun eu.

— Vă rog să fiți mai explicit.

— Eram un fel de consilier administrativ…, spun eu și fac un gest sugestiv, — la o hacienda.

Gestul se face că nu-l observă.

— Ce înseamnă hacienda?

— Un latifundiu, spun eu și-i descriu cu lux de amănunte poziția mea destul de neînsemnată, care se afla însă la punctul de întâlnire al șperțurilor ce curgeau din toate părțile, cât și ideile pe care le aveam în acest sens, apoi așezarea topografică a Orizabei, care e un loc paradiziac, în apropiere de zona tropicală, însă puțin deasupra acestei zone, pe care nu pot s-o sufăr, cu zăpușeala ei dospindă, cu fluturii ei fastuoși, cu aerul ei mucilaginos și soarele ei umed, cu liniștea ei lipicioasă, în continuă fecundație, Orizaba se află însă chiar deasupra acestei zone, pe un platou, unde se simt adierile muntelui, în spate se vede zăpada albă de pe Popocatepetl, în față albastrul golfului, un albastru de scoică uriașă, înconjurat de o grădină înfloritoare cam de mărimea unui canton elvețian, năpădită de orhidee, care aici cresc ca buruienile, dar și de plante folositoare: curmali, smochini, cocotieri, portocale și lămâi, tutun, măsline, cafea, ananas, cacao, banane ș.a.m.d…

Astăzi apărătorul meu vine și-mi spune:

— Nici nu sunteți chiar atât de bine informat asupra Mexicului.

Apărătorul meu a lucrat.

— Ce mi-ați povestit ieri nu e deloc adevărat. Ia priviți, vă rog, spune el, și-mi arată o carte de la biblioteca municipală: Benito Juarez a încercat încă de pe vremea lui să desființeze latifundiile. N-a izbutit. Porfirio Diaz a fost alungat fiindcă a guvernat împreună cu latifundiarii, și a urmat, cum poate știți, un șir întreg de revoluții sângeroase pentru desființarea latifundiilor. Au fost arse mânăstiri, împușcați proprietarii și totul s-a terminat cu dictatura revoluționarilor. Toate datele astea le găsiți aici. Vă rog. Și dumneavoastră îmi povestiți despre o hacienda înfloritoare, mare cât un canton elvețian…

— Da, spun eu, dacă nu chiar mai mare.

Apărătorul meu clatină din cap.

— De ce-mi povestiți astfel de fantasmagorii? spune el. Trebuie să înțelegeți că în felul acesta n-o să progresăm niciodată. Pur și simplu, nimic nu-i adevărat! Probabil că n-ați fost niciodată în Mexic.

— Mă rog, spun eu, cum vreți dumneavoastră.

— Cine ar putea să aibă o asemenea hacienda, spune el, în Mexicul de astăzi — sub un regim care interzice în mod expres marile proprietăți?

— Un om al regimului…

De așa ceva apărătorul meu nici nu vrea să audă. Îl irită când lucrurile nu sunt tocmai clare, și mai ales nu acceptă, în calitatea lui de elvețian cinstit, că cineva ar putea să se amuze pe seama unor anomalii în loc să le condamne. Se și grăbește de altfel să-mi atragă atenția că Mexicul e comunist, opinie pe care, având cunoștințe asupra situației reale, nu o pot împărtăși; făcând abstracție de faptul că cea mai mare parte a bogățiilor solului mexican se află în mâinile americanilor, fiind, așadar, foarte bine păzite, aș zice că tendința de-a acumula mari proprietăți nu este defel comunistă, ci omenească, și ca oameni liberi ce suntem, nu văd de ce n-am vorbi despre ceea ce e omenesc!…

Spune apărătorul meu:

— Să revenim la subiect!

Povestea ministrului latifundiar mi se pare însă atât de amuzantă, încât nu pot s-o trec sub tăcere:

Era, din câte știu, fabricant de scaune de birou, atât de necesare, în cantități mari, oricărui stat. Nu era încă singurul fabricant de scaune de birou. Ajungând el ministru al comerțului, ocupând, așadar, cu persoana sa un scaun de birou al statului, a instituit, ca să facă și el ceva, o interdicție pe importuri; și mare a fost necazul celor care fabricau scaune de birou, căci peste tot au început să lipsească materialele necesare. Ministrului comerțului nu i-a fost prea ușor în scaunul său, cum lesne ne putem închipui, și când a sosit clipa, anume când materialul, cel deficitar, a fost cumpărat de către agenții lui în Statele Unite și depozitat frumos chiar lângă graniță, el n-a mai avut încotro și a cedat văicărelilor concurenței; interdicția pe importuri a fost ridicată pentru două săptămâni. Marfa celorlalți a sosit însă prea târziu, cum era de așteptat, au ajuns cu toții în pragul falimentului, iar la urmă au acceptat, bucuroși nevoie mare, oferta unui trust. Ministrul comerțului însă, deși nu i se putea reproșa nimic, n-a mai simțit nevoia să se sacrifice în slujba patriei; s-a retras pe acea hacienda sălbatică pe care statul i-a oferit-o drept recompensă și a început să se îngrijească de ea cu tot sufletul și cu câteva sute de muncitori, ale căror pălării de pai,

atât de pitorești, îmi vor rămâne neșterse în amintire. Când ședeam pe veranda umbroasă le vedeam ca pe niște ciuperci albe, acolo afară, pe câmpiile înflorite și toride; aveam de-acum în fața ochilor o lactereda-model, raiul pe pământ…

Ce-am aflat de la procuror:

Împotriva lui Anatol Ludwig Stiller, sculptor, având ultimul domiciliu cunoscut în atelierul său din Steingartengasse, Zürich, dispărut în ianuarie 1946, există o bănuială, care nu-mi va fi lămurită mai îndeaproape atâta timp cât nu se dovedește cine sunt. Deși e vorba, se pare, de o bagatelă. Spionaj? Nu știu ce mă face să presupun una ca asta, de altfel, orice speculație îmi este perfect indiferentă; eu nu sunt Stiller. Oricât ar vrea ei! Le lipsește se pare, vinovat ori nevinovat, un mic pion pe tabla de șah: ca să poată încheia întreaga afacere. Trafic de stupefiante? Miroase, mai degrabă, a politică, dar bănuiala poliției federale (am senzația că pot citi asta pe chipul procurorului) e oarecum nefondată; simplul fapt că un om dispare la un moment dat te ispitește, firește, să te lansezi în speculații.

P.S.

Ulterior (între timp am citit din nou în Biblie) realizez că amândoi, atât avocatul cât și procurorul, m-au întrebat cu un prilej oarecare dacă înțeleg rusa, o întrebare la care, din păcate, a trebuit să răspund negativ. Fiindcă rusa e o limbă formidabilă, am susținut eu, și în general limbile slave… Sau n-ai voie să spui una ca asta aici?

De nimic nu sunt scutit! Cât de curând mă vor confrunta cu doamna de la Paris; o persoană foarte drăgălașă, judecând după fotografii; blondă sau roșcată, cam uscățivă, dar grațioasă. I s-a trimis și ei, ca și fratelui celui dispărut, o fotografie de-a mea. Susține că ar fi soția mea și că va sosi cu avionul.

Plimbare prin curtea închisorii: — singur! E foarte plăcut, dar mă pune pe gânduri. Favoarea ce mi se face demonstrează că domnii care hotărăsc continuă să creadă (tot mai mult) că sunt Stiller al lor cel dispărut. Mă lasă chiar fără paznic, așa că nu mai trebuie să umblu în cerc, stau pe o bancă la soare și desenez cu o rămurică în nisip. Dar nu cumva să uit să șterg cu pantoful liniile pe care le-am tras, să nu se vadă în ele vreo manifestare a talentului meu artistic, luând-o apoi drept indiciu că aș fi cel dispărut. Se apropie toamna. Ici-colo, în nisip, se așterne, coborând alene ca din cerul gol, câte o frunză galbenă de arțar. Schimbarea se vede și pe cer; e mai puțin albastru, mai palid, mai transparent. Aerul e proaspăt, mai ales dimineața. Adieri de funigei. Porumbeii uguie, iar când răsună clopotele de la catedrală, se ridică fâlfâind ca un nor argintiu, o fluturare de umbre îi urmează fără zgomot

peste ziduri. Se opresc pe coama acoperișurilor și pe jgheaburi, mai târziu coboară din nou în curtea mea liniștită, se învârt legănându-se ca niște rațe în jurul băncii și uguie.

Am să-i istorisesc micuța poveste a lui Isidor. O poveste adevărată! Isidor era farmacist, așadar, un om conștiincios, care nu câștiga rău, tată de familie și bărbat în floarea vârstei, și nu mai trebuie să subliniem că Isidor era un soț credincios. Cu toate acestea nu suporta să fie întrebat unde a fost. Se înfuria teribil, în sinea lui, firește, pe dinafară nu se observa nimic. Nu merita să se certe pentru atâta lucru, căci în fond, cum am zis, avea o căsnicie fericită. Într-o frumoasă vară au plecat în călătorie, așa cum era moda atunci, spre Mallorca, și făcând abstracție de veșnicele ei întrebări, care în sinea lui îl enervau, totul a mers cât se poate de bine. Isidor putea deveni de-a dreptul tandru când era în concediu, Frumosul Avignon i-a umplut de încântare; mergeau fericiți braț la braț. Isidor și soția sa, pe care trebuie să ne-o închipuim ca pe o persoană foarte drăgălașă, erau căsătoriți exact de nouă ani când au sosit la Marsilia. Marea Mediterană strălucea ca o reclamă. Spre supărarea soției sale, care se îmbarcase deja pe vaporul de Mallorca, Isidor porni în ultima clipă să mai cumpere un ziar. A făcut-o, poate, din pură încăpățânare împotriva veșnicelor ei întrebări. Dumnezeu știe că nu se gândise la nimic, ca orice bărbat, voia pur și simplu să hoinărească și el un pic înainte de plecarea vaporului. Din pură încăpățânare, cum am mai spus, se adâncise în lectura ziarului franțuzesc, și în timp ce soția sa se îndrepta deja spre exotica Mallorcă, Isidor se trezi și el, speriat de mugetul sirenei; dar iată că, ridicând ochii din ziar, constată că nu se afla alături de soția sa, ci pe un cargobot destul de jegos, supraîncărcat cu oameni în uniforme galbene, care se pregătea și el de plecare. Tocmai se desprindeau odgoanele mari. Isidor mai apucă să vadă digul care se depărta. N-aș ști să spun dacă Isidor și-a pierdut la scurt timp după aceea cunoștința din pricina arșiței criminale sau a upercutului unui sergent francez; în schimb, îndrăznesc să susțin cu fermitate că Isidor, farmacistul, a avut o viață mult mai grea în Legiunea străină decât la el acasă. De evadare nu putea fi vorba. Fortul galben, unde Isidor a fost instruit bărbătește, stătea singur în deșertul ale cărui apusuri a învățat în schimb să le aprecieze. Firește că uneori se gândea la soția sa, când nu era prea obosit, și i-ar fi scris cu siguranță, dar corespondența era interzisă. Franța continua să lupte împotriva pierderii coloniilor sale, așa că Isidor a ajuns să colinde prin lume, cum nici nu și-ar fi închipuit. Uită de farmacia sa, se-nțelege, cum alții uită de trecutul lor criminal. Cu timpul, Isidor uită chiar și de dorul de țara care, conform scriptelor, îi era patrie, iar peste ani de zile, când într-o frumoasă dimineață, Isidor a pășit prin poarta grădinii, bărbos și uscățiv cum era, cu casca colonială sub braț, pentru ca vecinii casei sale proprietate particulară, care îl credeau pe farmacist mort, să nu se

tulbure prea tare din cauza apariției sale oricum neobișnuite, vizita aceasta n-a reprezentat decât un act de pură cumsecădenie din partea lui; firește că avea și centura cu revolverul la el. Era duminică dimineața, ziua de naștere a soției sale, pe care, cum am mai spus, o iubea, chiar dacă în toți acești ani nu i-a scris măcar o carte poștală. Șovăi o clipă, cu ochii la casa neschimbată, cu mâna încă pe poarta grădinii care, neunsă, scârțâi ca de obicei. Cinci copii, vădind cu toții o oarecare asemănare cu el, dar cu toții cu șapte ani mai mari, așa încât vederea lor îi uimi, strigară încă de departe: Tăticu'! Nu mai exista cale de întoarcere! Și Isidor păși înainte, ca un bărbat călit în lupte grele ce era, și sperând că iubita lui soție, în caz că era acasă, nu-i va cere socoteală. Urcă agale peste gazon, ca și cum s-ar fi întors ca de obicei de la farmacie și nu din Africa și Indochina. Soția lui ședea fără grai sub o umbrelă de soare nouă. Purta de asemeni un capot încântător pe care Isidor nu-l mai văzuse niciodată. O servitoare, și ea nouă, aduse imediat o ceașcă pentru domnul bărbos despre care presupuse fără urmă de șovăială sau de dezaprobare că era noul prieten al casei. E răcoare prin părțile astea, zise Isidor, lăsându-și mânecile suflecate în jos. Copiii erau fericiți să se poată juca cu casca colonială, ciondănindu-se firește, iar când a sosit și cafeaua aburindă, idila era completă, duminică dimineață cu zvon de clopote și tort. Ce altceva și-ar fi putut dori Isidor! Fără să țină cont de noua servitoare care tocmai așeza tacâmul, Isidor o cuprinse pe soția sa în brațe. Isidor! spuse ea, nemaifiind în stare să toarne cafeaua, așa încât musafirul bărbos trebui s-o facă el însuși. Da? întrebă el plin de tandrețe, umplându-i și ei ceașca. Isidor! spuse ea, unde ai fost atâta timp? Bărbatul, pe moment năucit, puse ceașca jos; pur și simplu nu mai știa ce înseamnă să fii căsătorit, și se postă în dreptul unui trandafir cu mâinile în buzunarele pantalonilor. De ce n-ai scris măcar o carte poștală? întrebă ea. La care el le smulse copiilor uimiți casca colonială, și-o așeză cu un gest scurt și rutinat pe propriul cap, ceea ce avea să lase o impresie de neșters copiilor, tăticul purtând cască colonială și toc de revolver, toate adevărate și chiar vizibil uzate printr-o îndelungată folosință, iar când soția sa îi spuse: Zău, Isidor, așa ceva n-ar fi trebuit să faci! Isidor simți că se săturase până peste cap de căminul îndrăgit, scoase (cu un gest scurt și rutinat, îmi zic eu) revolverul din toc, trase trei focuri drept în tortul moale ornat cu frișcă și rămas neatins, provocând o mizerie cumplită, după cum e lesne de închipuit. Ce-i asta, Isidor! strigă soția sa, căci halatul ei era stropit de sus până jos cu frișcă, da, și dacă n-ar fi fost copiii nevinovați de față, ar fi zis că această vizită, care nu durase probabil mai mult de zece minute, n-a fost decât o halucinație. Înconjurată de cei cinci copii ai ei, asemeni unei Niobe, văzu doar cum Isidor, iresponsabilul, ieșea agale pe poarta grădinii, cu casca aceea imposibilă pe cap. După acel șoc, biata femeie n-a mai putut vedea nicicând un tort fără să se gândească la Isidor, ajungând într-o stare vrednică de milă, iar între patru ochi, de fapt între

treizeci și șase de ochi, a fost sfătuită să divorțeze. Vrednica femeie mai spera însă. Vina era clară. Ea însă tot mai spera ca el să se căiască; trăi doar pentru cei cinci copii, pe care îi avea de la Isidor, asemenea unei Penelope, și continuă să-l refuze încă un an întreg pe tânărul avocat care o vizita, arătându-i mult interes și îndemnând-o să divorțeze. Și într-adevăr, după un an, de ziua ei, Isidor se întoarse din nou, se așeză după obișnuitul salut, își lăsă mânecile în jos și le permise copiilor să se joace cu casca lui; de data aceasta însă bucuria de-a avea un tătic n-a durat nici trei minute. Isidor! spuse soția lui, unde ai fost? Se ridică, fără să tragă, slavă Domnului, și fără să le smulgă copiilor nevinovați casca, nu, Isidor se ridică doar, își suflecă din nou mânecile și ieși pe poarta grădinii fără să se mai întoarcă vreodată. Silită de împrejurări, biata soție a intentat cu lacrimi în ochi acțiunea de divorț, mai ales că Isidor nu s-a prezentat nici în cadrul termenului legal de împăciuire; farmacia a fost vândută, a doua căsătorie s-a comis cu deplină discreție, fiind atestată și de oficiul de stare civilă după scurgerea termenului legal, pe scurt, viața a revenit la normal, ceea ce era important, mai ales pentru copiii care creșteau. Un răspuns în legătură cu locul unde și-a petrecut tăticul lor restul vieții n-au primit niciodată. Nici măcar o vedere. Mămica nici nu voia să audă de astfel de întrebări; doar ea însăși n-avusese niciodată voie să-l întrebe pe tăticu' așa ceva…

Pentru whisky n-au bani, dar pentru telegrame în Mexic, da, pentru ca Ambasada Elveției să le confirme că există într-adevăr un târgușor nenorocit pe nume Orizaba, și-n plus o serie de hacienda înfloritoare, care, în parte, sunt realmente locuite de foști miniștri, și, în parte, depășesc chiar suprafața cantonului Zürich. În rest însă (mă anunță destoinicul meu apărător) Ambasada nu poate confirma că pe vreuna din aceste haciendas ar fi lucrat vreun cetățean elvețian.

— Vedeți, spun eu, acum ați aflat!

— Ce?

— Că nu sunt cetățean elvețian, domnule doctor, și deci nu pot fi nici Stiller al vostru.

Ca de fiecare dată când unul dintre noi doi e mai ascuțit la minte, celălalt nu se arată deloc convins; apărătorul meu scotocește în mapa de piele și-mi întinde, într-adevăr, un trabuc cumpărat special pentru mine, din păcate, nu marca favorită, cu toate acestea însă mă arăt emoționat.

— Pe cuvânt de onoare — chiar ați fost în Mexic? întreabă el. Hai să lăsăm gluma!

Ciudat: cum o nimica toată, un trabuc de un franc, de pildă, devine o obligație, îmi taie orice posibilitate să-i întorc celui ce mi l-a oferit

spatele, răspunzându-i în acest fel la întrebarea sa…

Dacă am fost într-adevăr în Mexic! Oricine poate să spună da, dar nu oricine poate, îmi zic eu, să-i povestească apărătorului meu ce-nseamnă o frunză uscată de tutun ca aceea din trabucul meu; câte dureri de șale pentru bietul culegător de pe plantație; căci acestea sunt frunzele așezate cel mai jos pe tulpină, mai tari decât cele de sus, cenușii ca pământul, uscate și friabile, încât se sfărâmă cât ai clipi din ochi. Culegătorului nu i se plătește însă decât marfa fără cel mai mic defect. Cu această așa-zisă frunză de nisip se înfășoară trabucele fine. Nu se ia în considerare decât marfa ireproșabilă…

— Da da, spune apărătorul meu, desigur, dar ce au toate astea de-a face cu întrebarea mea?

Fumez. Îi povestesc despre munca mea pe o plantație de tutun din Uruapan. Au fost vremuri grele. De dimineață până seara în genunchi. Altfel nici nu poate fi culeasă frunza de la baza tulpinii; și chiar așa, în genunchi, și tot trebuie să te apleci, ca să găsești cele mai bune frunze. Odată, n-am să uit niciodată ziua aceea, mă târam ca de obicei de la tulpină la tulpină, cu o pălărie mexicană de pai pe cap, fără să mă uit după ceilalți culegători. Așteptând în zadar fluierul supraveghetorului. Situația mea financiară era disperată, dar simțeam că, orice ar fi nu mai suportam arșița. Mirosea tot mai pregnant a sulf. Cuprins subit de spaimă, am țipat. Din pământul cenușiu din spatele meu răsări dintr-o dată un nouraș de fum gălbui. În zadar am strigat după ceilalți muncitori, în cea mai mare parte indieni, căci aceștia o luaseră de mult la sănătoasa. Nici picioarele mele nu mai suportau fierbințeala, așa că am luat-o și eu la fugă, dar încotro? Din toate părțile ieșea fum, ca dintr-un grup de bărbați care fumează trabucuri, și am văzut cum jur-împrejur se iveau, fără cel mai mic zgomot, crăpături, din care mirosea a pucioasă. Am alergat într-o direcție oarecare, până când n-am mai putut, și atunci am privit înapoi spre plantația noastră, văzând cum crește, cum se umflă, cum se preschimbă într-un delușor. Un spectacol pasionant, dar căldura și fumul mă alungară mai departe. Am dus vestea în sat. Femeile își adunară copiii și se puseră pe plâns; bărbații hotărâră să trimită o telegramă proprietarului plantației care se transforma într-un vulcan. După câteva zile și nopți, pe care satul le petrecu în stare de alarmă, apăruse deja un deal în toată legea, înconjurat de nori de fum gălbui și verzui. Satul nu putea nici să muncească, nici să doarmă; soarele strălucea ca de obicei, dar mirosea a sulf, fierbinte și veninos, că nu-ți mai venea nici să respiri, și luna strălucea pe cerul întunecat și fără nori, dar totodată se auzeau și tunete. Micuța biserică era arhiplină, clopotele sunau fără oprire, din când în când înghițite de vuietul vulcanului care stătea să erupă. Telegrama a rămas fără răspuns, așa că a trebuit să ne gândim noi

înșine la o cale de salvare. Limbi de foc începură să joace în fumul care acoperi în cele din urmă luna. Iar apoi se ivi lava, încet, de nestăvilit, răcindu-se și înmărmurind în contact cu aerul, un terci negru din care ieșeau fuioare de abur alb; doar noaptea se mai vedea sâmburele incandescent din masa aceea întărită, care se apropia tot mai mult, înaltă cât casa, înaintând implacabil: zece metri pe zi. Păsările fâlfâiau înnebunite, căci nu-și mai găseau cuiburile, iar pădurile din jur au dispărut sub masa incandescentă, kilometru de kilometru. Satul a fost evacuat. Nu s-a înregistrat nici o victimă, cred. Ducându-și copiii care plângeau în brațe sau în spinare, încărcați cu boccele care nu prea conțineau lucruri de preț, oamenii își mânau vitele speriate înainte în timp ce măgarii răgeau și erau tot mai îndărătnici cu cât îi băteai mai tare. Lava curgea nestingherită printre case, le umplea, le înghițea. Neavând vite pe care trebuia să le salvez, mă postasem pe o înălțime și priveam cum vine lava; se prelingea sâsâind ca un șarpe, pârjolind tot ce era apă în calea ei, avea chiar și o piele cum o au unii șerpi, o piele gri metalică, o crustă peste masa moale, fierbinte și mișcătoare din interior. În sfârșit ajunse la biserică; primul turn a fost retezat, înghițit cu tot molozul care se prăbușea, celălalt a rămas în picioare, până astăzi, un turn cu o cupolă mică spaniolă, singurul lucru care mai poate fi văzut din sat…

— Satul se numea Paricutin. Astăzi, numele acesta îl poartă vulcanul, îmi închei eu povestirea. Și dacă o să ajungeți vreodată în Mexic, dragă doctore, duceți-vă neapărat până la Paricutin, drumurile sunt mizerabile, dar merită, mai ales noaptea; pietrele incandescente zboară până la o înălțime de cinci sute de metri, însoțite de un uruit ca de avalanșă; înainte de toate se ridică însă din crater un fum învolburat, care seamănă cu o conopidă uriașă, doar că e negru și roșu, fiindcă de jos îl luminează lava incandescentă. Încă de curând, erupțiile se succedau la intervale destul de mici; la șase minute, zece minute, trei minute, fiecare trimițând o jerbă de pietre incandescente, care cel mai adesea se sting înainte de-a se izbi de pământ. E un foc de artificii clasa întâi, vă rog să mă credeți. Dar mai ales lava! Țâșnește din mijlocul hăului de zgură întunecată, peste care strălucește luna fără să-l lumineze, purpurie, orbitoare, în valuri, ca sângele dintr-un taur negru. Trebuie să fie foarte subțire și lichidă, lava aceasta care coboară ca o săgeată de pe munte, pierzându-și încet-încet luminozitatea, până când vine următoarea revărsare, văpaie ca dintr-un cuptor, strălucitoare ca soarele, ivindu-se din măruntaiele planetei, iluminând noaptea cu arșița ei mortală, căreia îi datorăm întreaga viață. Acesta e spectacolul pe care trebuie să-l vedeți! în sufletul nostru, îmi amintesc exact, irumpe o fericire, care nu-și află descătușarea decât în dans, în cel mai sălbatic dintre toate dansurile, într-un preaplin de spaimă și extaz, care trebuie

să-i fi cuprins pe oamenii aceia de neînțeles care își smulgeau inima caldă din trup.

Apărătorul meu notează.

— Paricutin? întreabă el. Cum se scrie?

— Cum se aude.

Mai sporovăim despre una și alta. Trabucul n-are aroma obișnuită, dar e foarte bun în felul lui. La subiect (cum obișnuiește el să-i spună dosarului plin de hârtii) iar nu ajungem.

— Domnule doctor! strig eu spre coridor, în legătură cu munca mea de pe plantație, nu trebuie să faceți cercetări, domnule doctor, renunțați la ele, nici ambasada dumneavoastră n-o să găsească nimic.

— De ce nu?

— Din cauza lavei.

Cu toate acestea va telegrafia.

Eu nu sunt Stiller al lor. Ce vor de la mine! Sunt un biet om neînsemnat, fără nici un fel de viață în urma sa. De ce-oi fi pălăvrăgind atât? Doar ca să mă lase cu goliciunea mea, cu nimicnicia mea, cu adevărul meu, căci nu există refugiu, iar ceea ce-mi oferă ei e un refugiu, nu libertatea, refugiul într-un rol. De ce nu renunță?

Domnul Dr. Bohnenblust (așa îl cheamă pe apărătorul meu) a așteptat-o la aeroport pe doamna de la Paris, care se crede soția mea, și pare a fi de-a dreptul cucerit de persoana ei.

— Voiam doar să vă anunț, spune apărătorul meu, că doamna a sosit cu bine. Bineînțeles că vă transmite salutări.

— Mulțumesc.

— Acum e la hotel.

Apărătorul meu nu mai are stare, nu face decât să-și frece mâinile de încântare, ca și cum doamna din Paris ar reprezenta artileria grea, care mă va da gata.

— Domnule doctor, spun eu, n-am nimic împotriva vizitei unei doamne, vreau doar să vă reamintesc ceea ce v-am mai spus: anume, că sunt un obsedat sexual, lipsit de scrupule, cum v-am mai spus, mai ales la vremea aceasta.

— I-am spus-o.

— Și?

— Doamna insistă, spune el, să vă vorbească între patru ochi. Luni la ora zece va fi aici. E convinsă că își cunoaște bărbatul ceva mai bine decât se cunoaște el, cât despre porniri josnice, susține doamna, nici nu poate fi vorba, acesta a fost dintotdeauna visul bărbatului ei, spune doamna și e sigură că o să se descurce ea cu dumneavoastră.

La care îmi oferă din nou trabucuri.

— Luni la ora zece? spun eu, — mă rog.

Knobel, gardianul meu, e de-a dreptul enervat de întrebările mele referitoare la doamna de la Paris, care pretinde a fi măritată cu mine.

— V-am mai spus, mormăie el, e tare elegantă. Și lasă un miros de parfum pe tot coridorul.

— Și părul?

— Roșu, spune el, ca gemul de măceșe. Nu e în stare să-mi ofere o descriere adevărată, chiar dacă îmi răspunde la fiecare întrebare; cu cât îl ascult mai mult, cu atât mai puțin mi-o pot închipui.

— Acum mâncați! spune el. O s-o vedeți doar cu ochii dumneavoastră. Poate că doamna nici nu e genul dumneavoastră, deși ea susține sus și tare că este soția dumneavoastră.

— Genul meu! râd eu, — v-am povestit vreodată întâmplarea cu micuța mulatră?

— Nu.

— Aia era genul meu, spun eu.

— O mulatră?

— Eram pe Rio Grande, încep eu pe un ton care îl face pe Knobel să se așeze, când dintr-o dată — pâine n-aveți? mă întrerup eu, la care Knobel se ridică imediat și-mi pune o jumătate de pâine pe masă, tai o felie groasă, mușc din ea, în timp ce Knobel se așază din nou, și aștept să mi se mai golească puțin gura înainte de-a urma: dintr-o dată — ne ghemuisem în jurul focului, fiindcă serile în pustiu sunt ale naibii de reci, și lemn nu găsești oricât ai căuta, de aceea ardeam câlții, care mai mult ne împuțeau decât să ne încălzească, și discutam cu traficanții cum să ne treacă noaptea peste graniță, căci iar eram pus sub urmărire — când dintr-o dată îl văd că apare din spatele stâncilor roșii!

— Cine?

Cu gura plină cu pâine n-ai cum să povestești, în plus e și farfuria cu *minestra* pe care trebuie s-o mănânc cât e fierbinte.

— Cine? întreabă Knobel, cine-a apărut din spatele stâncilor?

— O limuzină, spun eu în sfârșit și nu mă pot opri să mai mușc o dată din pâinea aceea gustoasă: — furată, bineînțeles. O apariție extraordinară, de altfel, ca o flamură de praf auriu. Din cauza soarelui care asfințea. O limuzină care străbate în viteză deșertul, legănându-se ca o barcă, se-nțelege, pe valurile de nisip.

— Se-nțelege.

— Bineînțeles că văzuse focul nostru.

— Și?

— Poc! spun eu, dar individul nu oprește, ne-am închipuit că e poliția americană. Așa că poc! poc! și încă o dată poc! — dar cine-i înăuntru?

— Cine?

— Joe.

Mai iau câteva înghițituri de minestra.

— Cine-i Joe?

— Bărbatul ei.

— A lu' mulatra?

— Clar.

— Măi, să fie!

— Un negru, continuu eu, un tip cumsecade, dar nu atunci când i-ai sedus nevasta, se-nțelege. Așa în întuneric, când nu-i vezi decât albul orbitor al dinților — noroc!

— Și?

— Ei bine, ne iubeam.

— Mulatra și dumneavoastră?

— Am întrebat-o: Pe cine iubești, pe mine sau pe el? Ea m-a înțeles pe loc. A dat din cap. Și poc. Și nici un cuvințel despre Joe.

— Mort? întreabă el.

— Pe loc.

— Măi, să fie!…

— Și ea m-a sărutat, spun eu, ăsta e genul meu.

La care Knobel mai umple o dată farfuria cu *minestra*, e atent ca un chelner cu un client bogat.

— Îmi plac negrii, spun eu, dar nu suport bărbații căsătoriți, chiar dacă sunt negri. Totdeauna trebuie să fii atent, asta nu-mi place! Bineînțeles că am întins-o imediat peste graniță.

— Spre Mexic?

— Fără lumini. În stânga Rio Grande. În dreapta, luna plină.

— Asta a fost cea de-a treia crimă a dumneavoastră?

— Cred…

De fapt, nu e drept ca Knobel să rămână întotdeauna mult mai mult în celula mea; ceilalți se aleg de fiecare dată cu mâncarea rece. Gardianul meu și-a luat deja bidoanele, nu știu ce mai așteaptă.

— Omul e un animal de pradă, spun eu evaziv, credeți-mă, Knobel, restul e gargară. Dar el tot mai așteaptă.

— Când mă gândesc, spun eu, cum am văzut-o prima oară pe Florence — atunci când a luat foc fabrica de cherestea!

— Cine-i Florence?

— Mulatra mea.

— Așa.

— Eram sus în Oregon, spun eu, și încercam să pescuiesc la țărm. Fiindcă n-aveam nici un ban ca să mănânc ceva, iar pe vremea aceea n-ajunsesem încă să fur. Pe vremea aceea ziceam și eu că sunt un om de onoare! Chiar dacă zile întregi nu pescuiam nimic, dar absolut nimic, fiindcă nu e joacă de copil să pescuiești în ocean, de pe o coastă abruptă, cu valurile care se izbesc de stânci. Perfidă treabă: ceasuri întregi stai pe o stâncă, uscat din cap până-n picioare, și sub tine se frământă valurile, dar niciodată prea sus, niciodată peste stânca ta, te simți în siguranță ca un burghez, și pe neașteptate vine valul, care e mai înalt, Dumnezeu știe de ce, cu patru metri mai înalt, dacă nu-l observi din timp, dacă nu-l vezi când e afară, valul acoperă stânca cu foci albe de spumă, și te trezești înecat, oricine ai fi, zdrobit de stânci, un cadavru dus de ape, care nu va fi identificat niciodată… Era o amiază senină, iar eu stăteam acolo, asurzit de valuri; dintr-o dată văd însă că fumul care se ridică în spatele meu deasupra țărmului, un fum, dragul meu, care acoperă soarele. Asta nu poate fi decât fabrica de cherestea, îmi zic eu, în locul ăsta pustiu. Încercați să vă imaginați: pe o rază de douăzeci de mile nici o casă, doar stânci și oi, nimic altceva, și un funicular cu care coboară trunchiurile de copaci din pădurile sălbatice, și pe când urc

gâfâind dealul, cerul e plin de scântei, vâlvătaie ca asta n-am văzut niciodată, și cum pârâie totul, de pompieri nici nu poate fi vorba, doar femeile care stau în jur și se jelesc, își mușcă mâinile și se roagă la Dumnezeu să oprească vântul, n-au apă ca să stingă și e duminică, bărbații sunt departe, joacă popice, și aici nu-i decât răpăiala focului în aer, ca niște flamuri de purpură, o priveliște copleșitoare, flăcări pe toate acoperișurile, nu-i nimic de făcut, în larg așteaptă un ocean întreg de vânt, și cum suflă în stivele uriașe de lemn uscat, răspândește o fierbințeală că nu reziști nici la o sută de pași, și în mijloc mai e și un rezervor de benzină.

— Măi, să fie!

— Am întrebat-o dacă a înnebunit, rezervorul putea să explodeze în orice clipă, dar ea tot s-a repezit la colibă.

— Cine?

— A dispărut în fumul gros, spun eu, mulatra.

— Măi, să fie!

— Și eu — după ea!

— Clar.

— Cum așa clar? spun eu, era nebunie curată, dar dintr-o dată m-am gândit că poate vrea să salveze un copil. — Mă văd și acum, dragul meu, cum stau în coliba aceea, ici-colo șindrila de pe acoperiș arde, un negru bătrân umblă ca o maimuță pe acoperișul fumegând și încearcă să stingă șindrila aprinsă cu un furtunaș ridicol de grădină, bucată cu bucată, fiindcă jetul de apă n-ajunge altfel, totul e ca o glumă proastă, și înăuntru un fum gros care te îneacă, nu alta. Alo? strig eu. Alo? și iat-o acolo, nemișcată, plângând, cu mâinile proptite în șolduri, fără să facă nimic, o mulatră tânără, ce să vă spun, dragul meu Knobel, o creatură frumoasă ca un animal, să tot fi avut vreo optsprezece ani, o creatură! — în cameră nu erau, bineînțeles, decât vechituri, nimic care să merite să fie salvat, saltele și văsăraie. M-apucă o furie teribilă, că o iau de umeri și o scutur de nu se vede.

— Cum așa? întreabă Knobel.

— Salvează frigiderul! zice ea. Nici prin cap nu-mi trece! strig eu. Și afară negrul bătrân tot mai stropește cu anemicul lui furtun, și ne împroașcă cu apă. Ce naiba vrei? întreabă ea. Pe tine! strig eu. Și cum o apuc, râde cu toată dantura ei albă. Am un bărbat! spune ea. Hai odată! spun eu. Ai o mașină? întreabă ea. Mașini sunt destule, îmi zic eu, și cum se prinde de gâtul meu ca s-o pot purta mai bine, se prăbușește acoperișul, și în jur joacă scânteile. O port ca pe o răpită până la prima

mașină parcată pe stradă, mă urc în ea și pornim. Era un Plymouth. Proprietarul ei, un comis-voiajor probabil, nici n-a observat când am trecut pe lângă el, cu toții se holbau la rezervorul de benzină care stătea să sară în aer dintr-o clipă într-alta.

— Și dumneavoastră, Mister White, v-ați văzut de drum!

E minunat cum se poate bucura Knobel când altuia îi reușește ceva; fața îi strălucește de mulțumire.

— Peste patru ore, spun eu, poposisem într-un golf liniștit din California, și pescuiam într-un loc unde nu ne putea găsi nimeni. Cum te cheamă de fapt? întreb eu. Florence! spune ea și ochii-i sunt ca cireșele sălbatice, și pielea cafenie. Joe o să te omoare, spune ea, dacă ne prinde. Eu mă mulțumesc să râd. Doar avem mașină! spun eu și-i arăt cum să desfacă scoicile ca să pregătească momeală pentru pești.

Până la urmă, Knobel e chemat de afară și trebuie să mă părăsească; cu legătura de chei în mână mă întreabă:

— Și-ați prins ceva?

— Oho! spun eu și-i arăt lungimea cu brațele întinse. Și încă atât!

Procurorul meu, singurul om căruia i-aș putea destăinui aproape fără prefăcătorie adevărata mea durere, își ia rămas-bun; pleacă împreună cu soția sa (care îmi transmite din nou salutări) pentru zece zile în vacanță, la Pontresina. Ne urăm unul altuia "toate cele bune".

Părul ei este roșu, judecând după moda actuală chiar foarte roșu, dar nu ca gemul de măceșe, ci, mai degrabă, ca pulberea de miniu. Foarte special. La care se adaugă tenul foarte delicat: alabastru cu pistrui. Și el foarte special, dar frumos. Iar ochii? Aș zice: strălucitori, apoși, chiar dacă nu plânge, și albaștri-verzui ca marginile sticlei incolore, și în același timp însuflețiți, așadar, de nepătruns. Din păcate și-a ras sprâncenele, lăsând doar o linie foarte subțire, care dă chipului ei un aer de duritate grațioasă, dar și ceva de mască, o impresie împietrită de uimire. Foarte nobil pare nasul, mai ales din profil, multă expresie involuntară în nări. Buzele sunt cam subțiri pentru gustul meu, dar nu lipsite de senzualitate, ce trebuie însă mai întâi trezită, iar silueta ei zveltă (într-un taior negru) are ceva adolescentin, se vede că e balerină, sau mai bine zis: are ceva de efeb, ceea ce dă un farmec neașteptat unei femei de vârsta ei. Fumează foarte mult. Mâna ei foarte îngustă, atunci când strivește țigara pe jumătate fumată, nu e defel lipsită de forță, de o doză bună de brutalitate inconștientă, dar ea însăși se crede fragilă și delicată. Vorbește foarte încet pentru ca partenerul să nu urle. Te obligă s-o menajezi. Și acest truc, îmi zic eu, e inconștient. Și în același timp răspândește un parfum amețitor, așa cum îmi vestise

deja Knobel; trebuie să fie vreo marcă faimoasă, te gândești imediat la Paris, la parfumurile din Place Verdome.

— Cum o mai duci? întreabă ea.

Felul ei de-a răspunde la o întrebare întotdeauna cu altă întrebare se regăsește la cele mai multe femei, de fapt la toate, și mi-e prea bine cunoscut; cu atât mai mult trebuie să mă feresc de sentimentul înșelător de-a o mai fi întâlnit o dată.

— Nu mă mai recunoști? întreabă ea.

Ideea ei fixă, cum că eu aș fi bărbatul ei dispărut, nu e defel trucată; se dezvăluie în cele mai mărunte vorbe sau gesturi.

— Nu mai fumezi? întreabă ea.

Mai târziu — cu toate întrebările ei care nu sunt nici măcar întrebări adevărate, căci nu admit decât un unic răspuns, ignorându-le pe celelalte ca simple pretexte, și din care nu se poate înfiripa o conversație — îi povestesc istorioara lui Isidor, adaptând-o la situația frumoasei mele vizitatoare, omițându-i, așadar, pe cei cinci copii și introducând, într-o prelucrare liberă, un vis pe care l-am avut recent; când își face apariția, Isidor nu mai trage cu revolverul în tort, ci își arată cele două mâini stigmatizate… Un vis trăsnit!

— Of, suspină doamna mea, ai rămas același, nu poate omul să-ți spună un cuvânt că imediat începi cu fantasmagoriile tale!

E comic, apoi enervant, dar și înduioșător: doamna aceasta din Paris, cum stă ea pe priciul meu, într-un taior negru, fumând țigară de la țigară, e o femeie inteligentă, orice s-ar spune, și ai putea să-ți imaginezi după-amieze întregi pe care le-ai petrece cu ea discutând, chiar mai mult decât după-amieze. Fermecător e mai ales zâmbetul ei puțin obosit, amar dintr-un oarecare motiv, te face curios să afli câte ceva despre ea, și fără să vrei îți îndrepți tot mereu privirile spre buze, conștient de propriile buze.

Dar nu se poate descotorosi, se pare, de ideea fixă că mă cunoaște. Pur și simplu nu poate crede că aș putea fi altul decât Stiller al ei cel dispărut. Tot timpul vorbește despre căsnicia ei, care, după cum aflu, n-a fost nici ea așa cum ar trebui să fie o căsnicie. Îmi exprim de câteva ori regretul. Când în sfârșit apuc să rostesc un cuvânt — să nu vă închipuiți că te copleșește cu vorbăria ei, dimpotrivă, vorbește cu multe pauze, pe care le umple cu fumul zorit al țigării, cu minute întregi de tăcere amarnică, pe care nici atât nu îndrăznești s-o întrerupi — spun:

— Presupun, Madame, că ați fost informată că aveți de-a face cu un ucigaș.

Nici nu mă aude, ca și cum aș fi spus ceva nelalocul lui.

— Sunt un ucigaș, repet eu cu prima ocazie, chiar dacă poliția elvețiană nu e în stare să descopere asta. Mi-am ucis nevasta.

În zadar!

— Ciudat mai ești! spune ea. Zău că ești ciudat, nu ne-am mai văzut de o jumătate de viață, și din primul moment începi cu fantasmagoriile tale copilărești și ridicole!

Gravitatea ei, trebuie să recunosc, mă face să mă simt nesigur, chiar dacă nu în privința faptului că mi-am omorât soția, dar nesigur în ceea ce o privește pe această femeie nefericită, pe care aș vrea s-o eliberez de ideea ei fixă. Ce naiba vrea de la mine! Încerc și eu, plin de gravitate, s-o conving că între noi doi n-a existat niciodată o căsătorie; plin de gravitate, chiar dacă ea se ridică brusc în picioare și începe să umble de colo-colo prin celulă, își scutură părul roșcat și se oprește în fața gratiilor mele, fumând, cu mâinile ei înguste vârâte în buzunarele strâmte ale taiorului foarte mulat, fără să scoată un cuvânt. Cu privirea îndreptată spre castanul tomnatec, așa încât nu-i văd fața.

— Madame, spun eu și mă servesc din țigările ei, ați venit tocmai cu avionul pentru a-l ierta pe dispărutul dumneavoastră soț; ați așteptat, înțeleg prea bine, ani de zile această clipă gravă și de-a dreptul festivă, iar faptul că eu nu sunt bărbatul pe care l-ați așteptat din toată inima pentru a-l ierta reprezintă, firește, o lovitură pentru dumneavoastră. Dar nu sunt eu acela, Madame.

La care ea se mulțumește să sufle fumul de țigară.

— Cred, spun eu și încep să fumez, că lucrul acesta e clar ca lumina zilei și nu merită să ne batem capul.

— Ce e clar ca lumina zilei? întreabă ea.

— Că eu nu sunt soțul dumneavoastră, cel care a dispărut.

— Cum de nu? întreabă ea fără să se uite la mine.

Cel puțin îi văd ceafa delicată.

— Madame, spun eu cu seriozitate impenetrabilă, sunt profund impresionat să vă aud vorbind despre nefericita dumneavoastră căsnicie, dar nu mi-o luați în nume de rău, cu cât vă ascult mai mult cu atât înțeleg mai puțin, ba chiar deloc ce doriți de fapt de la mine. De la mine: Cum vă spuneam, eu mi-am ucis soția, iar o doamnă ca dumneavoastră, care, slavă Domnului, a supraviețuit căsniciei ei nefericite într-un chip atât de înfloritor — ca să fiu sincer, nici nu înțeleg ce vreți să-mi iertați?

Tăcere.

— Locuiți la Paris? întreb eu.

La care ea se întoarce; chipul ei, stupefiat, mai frumos ca înainte, datorită acestei dezvăluiri, mai viu, așa că, îți zici tu, acum ați putea să vă întâlniți, să vă întâlniți cu adevărat, chipul ei arată astfel că îți vine s-o săruți pe frunte, un timp, și poate că ar fi trebuit s-o faci, indiferent cum ar fi interpretat ea gestul; un timp, apoi chipul ei se închide din nou, și din nou ideea fixă:

— Anatol, ce-i cu tine?

Și din nou îi spun:

— Numele meu este White.

Atunci întoarce pur și simplu foaia — se poartă ca și cum eu aș avea o idee fixă. Aruncă țigara aprinsă pe geamul cu gratii (lucru care este strict interzis, ca atâtea altele aici) și se postează în fața mea, firește, fără să pună mâna pe mine, încredințată însă că eu o voi lua de mâini și o voi implora, copleșit de căință, să mă ierte. Într-adevăr, o clipă te simți dezarmat și zâmbești, deși nu-i nimic de râs: Aș putea să arăt ca un gnom, ca un minotaur sau mai știu eu ce! — nimic nu s-ar schimba, absolut nimic, e pur și simplu incapabilă să perceapă pe altcineva decât pe Stiller al ei.

— Nu mi-aș fi închipuit, spune ea, că o să faci vreodată chelie! Dar să știi că nici nu-ți stă rău.

Amuțești pur și simplu. Neputincios. Îți vine să te repezi la doamna aceasta și s-o strângi de gât, și ea tot n-ar înceta să creadă că ești soțul ei cel dispărut.

— De ce n-ai scris niciodată?

Tac.

— Nici nu mai știam dacă trăiești.

Tac.

— Unde ai fost toți anii ăștia?

Tac.

— De ce taci?

Tac.

— Să dispari pur și simplu! spune ea. Să nu mai dai nici un semn de viață! Și tocmai pe vremea aceea! Când aș fi putut muri.

La un moment dat spun:

— Acuma însă, gata!

Nu știu ce-a mai spus, a ținut-o însă așa, până când am luat-o de mâini și chiar și atunci, urmărindu-și ideea fixă, văzând o confirmare în orice reacție a mea, fie că zâmbeam, fie că tremuram, n-a încetat să mă ierte, până când am început s-o scutur, de-i săreau pieptenii din păr, și am trântit-o pe priciul tare unde a rămas întinsă, cu bluza desfăcută, cu taiorul răsucit pe ea, cu părul ciufulit și cu cea mai nevinovată față de pe lume, incapabilă să se ridice, căci eu îngenuncheasem pe prici, îi prinsesem cele două mâini în pumnul stâng, și anume în așa fel încât, de durere, închise ochii ei nespus de frumoși. Părul ei desfăcut e încântător, parfumat, mătăsos. Respira sacadat, ca după o alergare, cu gura deschisă. Dinții sunt excelenți, nu fără plombe, dar de un sidefiu frumos. Și cum cealaltă mână a mea se încleștase în maxilarul ei, era incapabilă să mai vorbească. O priveam ca pe un obiect, dintr-o dată foarte lucid, o femeie, o femeie străină, oarecare. Dacă n-ar fi venit Knobel, paznicul meu, cu scrumiera nu există scăpare. O știu și mi-o spun zilnic. Nu există scăpare. Am fugit ca să nu ucid și am aflat că tocmai încercarea de-a scăpa e o crimă. Nu există decât o singură cale; să iau asupra mea această știință, știința că am ucis o viață, chiar dacă nimeni n-o împărtășește cu mine.

Fantasmagorii! Îmi cer să-mi povestesc viața, iar când încerc să mă fac înțeles, îmi spun: Fantasmagorii! (Acum știu cel puțin de unde a luat apărătorul meu acest cuvânt însoțit de zâmbetul condescendent!). Mă ascultă cât timp îi vorbesc despre casa mea din Oakland, despre negri și alte fapte; cum ajung însă la adevărata poveste, cum încerc să-i comunic ceea ce nu poate fi adeverit cu ajutorul fotografiilor, de pildă, ce se întâmplă când îți tragi un glonte în tâmplă, apărătorul meu începe să-și curețe unghiile, așteptând nerăbdător prilejul să mă întrerupă pentru cine știe ce fleac:

— Ați avut o casă în Oakland?

— Da, răspund eu scurt, de ce?

— Unde e acest Oakland?

— Vizavi de San Francisco.

— Ah, spune apărătorul meu, chiar așa?

— Avea patru metri lățime și treisprezece lungime (apărătorul meu notează, asta-i tot ce vrea el!) și de fapt, ca să fiu mai precis, nu era decât o cabană de lemn. Fostele acareturi ale unei ferme, care fusese înghițită de oraș, în timp ce coliba rămăsese intactă, deși tot mai degradată. Lângă ea, un copac imens, un eucalipt, al cărui foșnet de

argint n-am să-l uit niciodată. În jur, doar acoperișuri, un cer plin de stâlpi de telegraf strâmbi și rufele fluturânde ale negrilor din vecinătate. Ca să fiu din nou precis: în dreapta locuiau chinezi. Și să nu uit grădinița mică, plină de bălării. Duminica îi auzeam pe negri cântând în biserica lor de lemn. În rest, liniște, foarte multă liniște, câteodată sirenele răgușite din port, scrâșnetul lanțurilor care ți se înfigea în creier. De altfel, nu eram proprietarul colibei, ci doar chiriaș. Pe vremea aceea nu aveam un sfanț. Chiria o plăteam hrănind pisica. Nu pot să sufăr pisicile. În schimb aveam o bucătărie cu aragaz și frigider, mâncarea pisicii gata pregătită în conserve roșii, și chiar și un aparat de radio. În nopțile toride, liniștea era de nesuportat; eram bucuros că aveam radioul.

— Și acolo locuiați singur?

— Nu, spun eu, cu pisica.

Pisica nici n-o mai notează... Deși pisica asta, cred eu acum, a fost primul sol. Stăpânii ei îi ziceau Little Grey, îi dăduseră de mâncare întotdeauna în bucătărie, obicei pe care, și numai din cauza mirosului, nu aveam de gând să-l păstrez. Deschideam conserva zilnică, răsturnam conținutul ei scârbos în farfurie afară în grădină, dar pisica, răsfățată cum era, refuza să intre în joc. Sărea pe pervazul geamului meu deschis! Mă străfulgera cu ochii ei verzi, arătându-și colții și scuipând. Cum să citesc în astfel de condițiii? Mă repezeam la ea, un corp care se zvârcolea, și o azvârleam cu elan în noaptea californiană, apoi închideam toate ferestrele. Dar era mereu în fața ferestrei, arătându-și colții, de câte ori mă uitam la ea își arăta colții, ore în șir, săptămâni la rând. Nu uitam niciodată să-i dau mâncarea din conservă, asta era obligația mea, unica obligație de pe vremea aceea. Și nici ea nu pierdea niciodată ocazia să se strecoare prin vreo fereastră deschisă în casă (doar nu puteam să-mi petrec toată vara în spatele ferestrelor închise!) și să apară, când mi-era lumea mai dragă, lingușindu-se pe lângă picioarele mele. S-a pornit o adevărată luptă, o luptă ridicolă, a tenacității, o luptă îngrozitoare; nopți de-a rândul n-am dormit fiindcă mieuna în jurul colibei, dând de știre vecinilor despre cruzimea mea. Am lăsat-o să intre, am băgat-o în frigider, și tot n-am putut dormi. Când în sfârșit, m-am milostivit de ea, nu mai zicea nimic; i-am încălzit lapte, pe care l-a vărsat. Privirea ei mă amenința cu moartea. Era în stare să-mi ia tot, căsuța de lemn, grădinița; era prezentă și când nu era de față, și m-a adus în așa hal, încât seara porneam în căutarea ei. Îi întrebam pe negrii de pe trotuar dacă n-o văzuseră pe Little Grey, iar ei dădeau din umerii lor rotunzi. Unsprezece zile și unsprezece nopți a lipsit. Într-o seară fierbinte, când tocmai venise Helen în vizită, o văd sărind pe pervazul ferestrei. *My Goodness!* strigă Helen; pisica sta acolo cu o rană deschisă pe față, cu sângele șiroind, uitându-se la mine ca și cum eu aș fi

rănit-o. O săptămână întreagă am hrănit-o în bucătărie; își atinsese țelul. Sau era cât pe-aci, căci la un moment dat, la miezul nopții, după ce o visasem, m-am dus la ea, am scos-o din perna caldă în care se instalase și am dus-o în grădina întunecată, asigurându-mă totodată că rana ei se vindecase. Și am luat-o de la început; se-așeza la geam și își arăta colții. Nu mă înțelegeam deloc cu animalul ăsta.

Apărătorul meu zâmbește.

— În rest însă, trăiați singur.

— Nu, spun eu, cu Helen.

— Cine e Helen?

— O femeie! îi răspund eu enervat de talentul lui de-a mă atrage în fel de fel de povești secundare și, mai ales, de Eversharp-ul lui cu care-și notează de îndată numele.

— Vorbiți-mi deschis, spune el, și după ce-i servesc o poveste destul de picantă, mă asigură: Firește că toate acestea sunt strict confidențiale, în orice caz n-o să suflu un cuvânt în fața doamnei Stiller.

Sper ca totuși să-și dea drumul.

Am citit în Biblie.

(Visul sfruntat dinaintea confruntării cu doamna Julika Stiller-Tschudy: — privesc afară pe fereastră cum un bărbat mai tânăr, probabil cel dispărut, umblă printre măsuțele unei cafenele, cu palmele ridicate, ca să-și arate petele sângerii, oferă, ca să zic așa, stigmate, pe care nu i le ia nimeni, senzația de penibil, eu însumi stau afară, cum am spus, lângă mine doamna de la Paris, căreia nu-i cunosc chipul, explicându-mi pe un ton oarecum batjocoritor că acest comerciant de stigmate e soțul ei, îmi arată și ea mâinile: și ele însemnate cu două cicatrice sângerii, drept care bănuiesc că cei doi trebuie doar să aleagă, care dintre ei este crucea și care cel crucificat, toate acestea fără cuvinte; oamenii de la măsuțele de cafenea cu reviste ilustrate…)

Paznicul meu ar vrea să știe cine este Helen. A auzit tocmai numele rostit în biroul procurorului. Gardianul meu știe deja că e nevasta unui sergent american, de asemenea, că respectivul sergent a venit într-o bună dimineață de la unitate și ne-a surprins în locuința lui… Prea obosit ca să povestesc din nou o crimă, mă mulțumesc să spun:

— Era un tip simpatic.

— Bărbatul ei?

— I-a recomandat neveste-sii să se ducă la un psihanalist, iar ea i-a recomandat același lucru.

— Și?

— Asta a fost tot.

Gardianul meu e dezamăgit, dar e ceva bun și în asta, după cum observ tot mai des; tocmai poveștile ce dezamăgesc, neavând un sfârșit concludent și deci nici prea mult sens, par mai autentice.

În rest, nimic nou.

P.S.

Ce speră să obțină de pe urma unor călătorii la fața locului nu știu. Au renunțat, se pare, la planul de-a mă duce la atelierul celui dispărut, sau l-au amânat, dată fiind promisiunea mea că am să distrug tot ce aparține individului acela, din cauza căruia am eu atâtea necazuri. Acum, după câte aflu, vor să mergem la Davos. La ce bun, oare?

Poți să povestești orice, numai adevărata-ți viață, nu; — imposibilitatea aceasta este cea care ne condamnă să rămânem așa cum ne văd și ne reflectă semenii noștri, ei, cei care pretind că mă cunosc, ei, cei care se numesc prietenii mei și nu-mi mai permit în veci să mă schimb, care distrug orice minune (ceea ce nu pot povesti, inexprimabilul, ceea ce nu pot dovedi) — doar pentru a putea spune:

— Te cunosc.

Apărătorul meu și-a ieșit din fire, așa cum, mai devreme sau mai târziu, era de așteptat; se stăpânește însă, palid de furie. Fără obișnuitul salut de dimineață, mut, cu mapa proptită în genunchi, privește în ochii mei adormiți, așteaptă să mă vadă suficient de treaz, suficient de curios să aflu motivul indignării sale.

— Mințiți, spune el.

Probabil că se aștepta să roșesc; tot n-a înțeles.

— Cum o să vă mai cred de-acum înainte? se plânge el. Am început să mă îndoiesc, să mă îndoiesc teribil de fiecare cuvânt pe care îl rostiți, de când mi-a căzut în mâini acest album. Vă rog, spune el, uitați-vă și dumneavoastră la fotografii!

Sunt fotografii, recunosc, și nu pot să neg că între mine și Stiller al lor există o anumită asemănare exterioară; cu toate acestea, eu însumi mă văd cu totul altfel.

— De ce mințiți? mă întreabă el tot mereu. Cum să vă apăr dacă nici măcar mie nu-mi spuneți adevărul adevărat?

Nu poate să priceapă.

— De unde aveți albumul? întreb eu.

Nici un răspuns.

— Și mai îndrăzniți să susțineți că nu ați trăit niciodată în țara asta, ba că nici nu v-ați putea închipui o viață într-un oraș ca al nostru!

— Nu fără whisky, spun eu.

— Vă rog, spune el, priviți!

Uneori încerc să-l ajut.

— Domnule doctor, spun eu, totul depinde de ceea ce înțelegem noi prin viață! o viață adevărată, o viață care se depozitează în ceva viu, nu doar într-un album îngălbenit, nu trebuie să fie grandioasă, istorică, de neuitat, dacă mă înțelegeți, domnule doctor, o viață adevărată poate fi viața unei femei simple sau viața unui mare gânditor, a unui întemeietor, care va rămâne în istoria lumii, dar nu trebuie să fie așa, zic eu, nu contează atât de mult însemnătatea noastră. De altfel e greu de spus ce contează pentru ca o viață să fi fost o viață adevărată. Eu îi zic adevărată, dar ce înseamnă asta! Ați putea la fel de bine să spuneți: omul să fie identic cu sine însuși. Altfel nici n-a fost! Vedeți, domnule doctor, asta vreau să spun: Contează acest “a fost”, oricât de mizerabil, chiar dacă, până la urmă, nu se reduce decât la o simplă vină, da, e greu dacă toată viața noastră se depozitează numai și numai într-o vină, într-o crimă de pildă, se-ntâmplă, și nu trebuie să ne închipuim și vulturii care se rotesc pe deasupra, aveți dreptate, domnule doctor, toate astea nu sunt decât vorbe. Mă-nțelegeți? Vorbesc foarte neclar atunci când nu încep pur și simplu să mint, pentru deconectare. “Depozitare” e și acesta doar un cuvânt, știu, și poate că în general vorbim numai despre lucruri care ne lipsesc, pe care nu le înțelegem. Dumnezeu e o formă de depozitare! E suma vieții adevărate, sau cel puțin așa mi se pare mie uneori. Cuvântul să fie și el o formă de depozitare? Poate că viața, cea adevărată, e pur și simplu mută — și nu lasă nici un fel de imagine, domnule doctor, nimic mort!…

Dar pentru apărătorul meu imaginile moarte sunt suficiente.

— Ia uitați-vă! spune el. Aici: — lângă lebede, dându-le de mâncare, acesta sunteți dumneavoastră, iar în fundal, după cum vedeți și dumneavoastră, e domul cel mare din Zürich! Ia uitați-vă!

Nimic de zis: în fundal (cam neclar) se vede un fel de catedrală mică, domul cel mare, cum îi spune apărătorul meu.

— Totul depinde, vă rog să mă credeți, mai spun eu o dată, de ceea ce înțelegem prin viață.

— Și aici! spune apărătorul meu, răsfoind în continuare albumul, ia priviți: Anatol în primul său atelier, Anatol pe Piz Palu, Anatol ca recrut, tuns chilug, Anatol în fața Luvrului, Anatol împreună cu unul din consilierii municipali cu ocazia unei festivități de premiere.

— Și? întreb eu.

Ne înțelegem tot mai puțin. Dacă n-ar fi trabucul, pe care cu toată supărarea l-a adus totuși, n-aș mai vorbi deloc cu el, și cred că ar fi mai bine. Ce rost au toate interogatoriile astea! Degeaba încerc să-l conving că nici eu nu știu adevărul, și că pe de altă parte nici nu sunt dispus să-i las să-mi dovedească cu lebedele și consilierii lor municipali cine aș fi în adevăr, și că am să fac ferfeniță orice album pe care mi-l vor aduce de-acum încolo în celulă. Degeaba! Apărătorul meu nu vrea să priceapă; în mintea lui eu trebuie să fiu Stiller, ca el să mă poată apăra, și spune că toată împotrivirea mea de-a fi altul decât eu însumi nu-i decât o prefăcătorie ridicolă. În cele din urmă, ajungem să răcnim iarăși unul la altul.

— Eu nu sunt Stiller! răcnesc eu.

— Dar cine, răcnește el, cine?

Trabucul de la el mă rușinează. Tocmai i-am mușcat capătul tare, apoi am tras primele fumuri, care sunt întotdeauna deosebit de uscate și deosebit de aromate, pentru ca uluit de aromă să mai scot o dată țigara din gură și să mă uit la ea. Dannemann! Marca mea preferată! Legitimos! Așa că din nou.

Ieri la Davos. E întocmai cum l-a descris Thomas Mann. În plus, plouă toată ziua. Cu toate astea, trebuie să mărșăluiesc pe o anumită promenadă, silit de Julika să văd veverițe și servit de apărătorul meu cu conuri de brad, pentru a le simți aroma. Ca și cum aș fi negat vreodată aroma puternică a conului de brad! Mai târziu, într-un anumit restaurant, trebuie să mănânc melci care, așa cum se știe, sunt foarte gustoși, dar îți lasă în schimb un miros puternic de usturoi. Julika și apărătorul meu se privesc în acest timp cu subînțeles, observ eu prea bine, ca și cum ar aștepta să mă vadă izbucnind într-o confesiune sau, măcar, în lacrimi. Eu însă mă simt teribil de bine să stau din nou la o masă acoperită cu o față de masă albă. Cum nu se înfiripă nici o conversație ca lumea, le povestesc despre Mexic, munții din jur, deși

foarte mici, îmi amintesc de Popocatepetl, de trecătoarea Cortez, iar cucerirea Mexicului mi se pare a fi una dintre cele mai fascinante istorii.

— S-ar putea, spune apărătorul meu, dar noi nu suntem aici ca dumneavoastră să ne povestiți despre Cortez și Montezuma!

Au vrut să-mi arate și sanatoriul unde a fost internată pe vremuri Julika; arsese între timp, iar apărătorul meu e foarte amărât din această cauză. După masă, ni se aduc țigări de foi la alegere, cafea și rachiu de cireșe. Mă întreb de ce cheltuiesc atâția bani. Mica noastră excursie trebuie să coste în jur de două sute de franci elvețieni; apărătorul meu și cu mine călătorim cu mașina închisorii (se adaugă deci diurna pentru șofer și jandarm), Julika cu trenul. Dacă vremea ar fi mai bună, peisajul ar fi plăcut, fără îndoială. La un moment dat, jos în vale, depășim trenul, Julika face semne cu mâna.

Spaima mea: repetiția!

Doamna Julika Stiller-Tschudy a descoperit vechea mea cicatrice de deasupra urechii drepte și vrea să știe de unde o am. Nu-mi dă pace. Spun:

— A vrut unul să mă împuște.

— Nu, stăruie ea, serios.

Atunci îi povestesc ceva.

P.S.

Julika, cu cât o văd mai des, e totuși altfel decât o credeam după prima vizită. Cum este, n-aș putea să spun. Are momente de neașteptată grație, mai ales când nu e și apărătorul meu de față, momente de inocență dezarmantă, de înflorire subită a unei adolescențe ce n-a fost trăită niciodată, o ființă ca întâia oară, trezită de suflarea divină. Ea însăși e atunci mirată, o doamnă într-un taior negru și cu o pălărie de la Paris, învăluită de obicei în fum de țigară, uimită că nici un bărbat n-a recunoscut-o încă. Nu-l înțeleg pe dispărutul Stiller! E o fecioară ascunsă, care așteaptă aici în învelișul unei femei coapte, timp de câteva clipe atât de frumoasă, că ești pur și simplu uluit. Oare Stiller n-a văzut nimic? Nu există nimic femeiesc, care să nu fie și în femeia aceasta, cel puțin ca o virtualitate, ascunsă poate, și numai ochii ei (când timp de o clipă nu mă ia drept Stiller!) au o strălucire plină de așteptare, că devii gelos pe bărbatul care o va trezi odată.

Repetiția! Cu toate acestea știu: depinde dacă reușești să nu te aștepți ca viața ta să se desfășoare în afara repetiției, ci să-ți faci de bunăvoie (deși silit) din repetiție un mod de viață, acceptând: Acesta sunt eu!… Tot mereu însă (și aici intervine repetiția!) se ivește un

cuvânt, o expresie care mă sperie, un peisaj care-mi amintește, și totul în mine e fugă, fugă fără speranța de-a ajunge undeva, numai din spaima de repetiție.

Azi, la duș, micuțul evreu îmi spune, în timp ce ne săpunim, că probabil ne vedem pentru ultima oară, căci are să se spânzure cât de curând. Am râs și l-am sfătuit să nu facă una ca asta. Apoi din nou încolonați pe coridoare, cu prosopul în jurul gâtului.

Mai nou:

— N-o să mai dureze mult, zice Knobel, și o să beți și whisky, Mister White, poate că de săptămâna asta chiar!

Când îi cer să mă lămurească, amuțește. Îmi dau imediat seama că a auzit ceva, dar că nu are voie să vorbească. La sfârșit, cu castronul de supă în mână, îmi spune totuși:

— I-ați plăcut tare mult doamnei, așa se pare!

— În orice caz, doamna a depus o cauțiune, spune el cu voce joasă, o sumă frumușică!

— Pentru ce?

— Păi, pentru dumneavoastră, Mister White! rânjește el și-mi face cu ochiul, ca să vă puteți plimba cu doamna!

Încă o dată (pentru ultima oară!) am făcut azi încercarea de a-l ajuta pe sârguinciosul meu apărător să iasă din încurcătura de-a dreptul înduioșătoare în care a intrat datorită neînțelegerii situației mele, încurcătură care îl costă atâta muncă, muncă zadarnică, și atâta bătaie de cap cu mine, care, pe de altă parte, îi sunt atât de recunoscător pentru trabucul zilnic.

— Știți, l-am întrebat tocmai când mușcam din capul uscat al trabucului, basmul lui Rip van Winkle?

În loc să-mi răspundă îmi oferi bricheta.

— Un basm american, i-am spus eu, ținând țigara în gură, deci cam neclar. L-am citit când eram copil, acum câteva decenii, într-o carte de Sven Hedin, cred îl știți?

La care (ceea ce-i foarte important) țineam bricheta de argint cu flăcăruia în fața țigării aromate, această unică plăcere a detenției mele, fără s-o aprind însă, nu, în pofida poftei aprige, mi-am repetat întrebarea:

— Nu-l știți?

— Ce?

— Basmul lui Rip van Winkle!

Doar în felul acesta, cu bricheta în mână, aprinzând-o de fiecare dată când se stingea, și cu trabucul în cealaltă mână, mereu pe cale de-a aprinde în sfârșit minunata țigară, ba, la un moment dat, cu ea aprinsă, încât n-ar mai fi trebuit decât să trag primele fumuri, împiedicat însă în ultima clipă — de Rip van Winkle, al cărui basm era mai acut decât trabucul — doar în felul acesta l-am putut sili pe apărătorul meu veșnic preocupat să mă asculte cu atenție.

Basmul era cam așa:

Rip van Winkle, urmaș al celor mai neînfricați bărbați din neamul van Winkle, care, pe vremuri, sub conducerea lui Hendrik Hudson puseseră stăpânire pe pământul american, era un leneș cum nu se mai văzuse, în schimb, un om cumsecade, care nu pescuia de dragul peștilor, ci ca să viseze, căci îi era capul plin de așa-zisele gânduri care nu aveau nimic comun cu realitatea. Realitatea sa, o nevastă de ispravă, pe care cei din sat nu puteau decât s-o admire sau s-o compătimească, o ducea destul de greu cu el. Rip simțea prea bine că ar fi trebuit să aibă și el o meserie, o meserie de bărbat, și de aceea îi plăcea să se dea drept vânător, căci în felul acesta avea ocazia să petreacă zile întregi în locuri unde nu-l putea vedea nimeni. De cele mai multe ori, nu se întorcea nici măcar cu un porumbel, ci doar cu o conștiință încărcată. Căsuța sa era cea mai dărăpănată din tot satul, ca să nu mai vorbim de grădină. Nicăieri bălăriile nu creșteau mai în voie ca în grădina lui, și întotdeauna caprele lui erau cele care se rătăceau și cădeau în prăpăstii. El însă nu se supăra, fiindcă era un om interiorizat, spre deosebire de strămoșii săi care te priveau cu atâta hotărâre din tablourile vechi. Zile întregi ședea în fața colibei lui dărăpănate, cu bărbia sprijinită în mâini, meditând la fericirea lui. Avea nevastă și doi copii, dar fericit nu era. Așteptase mai mult de la el însuși; avea cincizeci de ani și continua să aștepte, chiar dacă nevasta lui cea cuminte și tovarășii lui zâmbeau fără să-l înțeleagă. Numai Bauz, câinele lui flocos, îl înțelegea și dădea din coadă când Rip își lua pușca, gata să pornească la vânătoare de veverițe. Pușca, un obiect greoi, cu multe ornamente, o moștenise de la străbuni. Zâmbeau cu toții pe ascuns când Rip povestea despre vânătorile sale; întotdeauna i se întâmplau o mulțime de lucruri, de împușcat nu împușca însă aproape nimic. Și cum poveștile lui nu-i țineau de foame, nevastă-sa, mamă a doi copii, se săturase până peste cap de ele; îi spunea în față că e puturos, lucru pe care el nu-l suporta. Așa se face că în fiecare seară, Rip pornea spre cârciuma satului, unde se găseau întotdeauna câțiva care să-l asculte, chiar dacă poveștile lui nu le țineau de foame; pușca cea frumoasă și câinele obosit de la picioarele lui erau

de ajuns când Rip povestea despre vânătorile lui. Oamenii îl îndrăgeau fiindcă vorbăria lui nu făcea rău nimănui, dimpotrivă, lui Rip îi era parcă mereu puțin teamă de lume și de aceea căuta să câștige simpatia oamenilor. Firește că trăgea și la măsea. Iar dacă nu-l asculta nimeni, nu se supăra; în orice caz nu se întorceau niciodată înainte de miezul nopții acasă, Rip și câinele său, care-și băga coada între picioare de cum o auzea pe doamna van Winkle, căci în fiecare seară se pornea să turuie lucrurile pe care Rip le înțelegea tot atât de puțin ca și cățelul său, ea însă turuia fără oprire, în timp ce el își scotea cizmele, că orice prost putea să priceapă că nu mai mergea așa, deși orice prost pricepuse asta de ani de zile…

Într-o bună zi au plecat din nou la vânătoare de veverițe, Rip și credinciosul său câine, în pas vioi, atâta timp cât îi mai putea vedea satul; apoi, ca de obicei, Rip a făcut primul popas, a gustat ceva din mâncarea care și-o luase la drum, în timp ce Bauz era atent să nu apară cineva de după deal. În schimb a primit, ca de obicei, un os, iar Rip și-a aprins pipa să-i lase și bietului câine, care clefăia zgomotos, răgazul necesar să-și roadă osul în pace. În sfârșit, au pornit mai departe în dimineața însorită, printre dealurile de deasupra Hudsonului, un ținut minunat, după cum se poate vedea și astăzi, care nu ducea defel lipsă de veverițe. Dumnezeu știe însă de ce Rip se dădea mereu în fața oamenilor drept vânător! Luat de gânduri, pe care nu le-a afla niciodată cineva, se plimba prin pădure. Existau și iepuri pe-acolo, ba chiar și căprioare! Cu mâinile în buzunarele hainei, cu pușca pe umăr, cu pipa în gură Rip se opri locului, privind cu venerație spre animalul mirat. Căprioara care, vădit, nu-l ținea de vânător, se pregătea tocmai să-și vadă mai departe de pășunat. Trebuie să fii vânător! își zise Rip, gândindu-se dintr-o dată la cârciuma de fiecare seară și la nevasta lui cea bravă, și ridică pușca la ochi. O îndreptă spre căprioara care-l privea și apăsă pe trăgaci, dar n-avea gloanțe! Ciudat, câinele începu să latre, deși nu răsunase nici o împușcătură, și în aceeași clipă se auziră strigăte din râpă: Rip van Winkle, Rip van Winkle! Un personaj cât se poate de ciudat, gâfâind sub povară grea, se ivi din râpa pe cât de neașteptată pe atât de stâncoasă, umblând aplecat înainte, încât fața nu i se vedea, ajungea însă să-i vezi hainele ca să fii uimit, căci purta o scurtă de postav, așa cum pot fi văzute în tablourile vechi, și pantaloni largi cu garnituri colorate, ba nu-i lipsea nici mustața în furculiță, pe care o purtau odinioară strămoșii. Pe umeri ducea însă un butoiaș măricel plin cu rachiu. Rip nu se lăsă prea mult strigat. Ești un om politicos! îi spuse insul cu mustață: Un om săritor! și cu aceste cuvinte, care îi plăceau atât de mult lui Rip, îi rostogoli butoiașul pe umeri, încât Rip renunță să mai pună și alte întrebări. Mai întâi o luară pe munte în sus, apoi în jos, coborând într-o văgăună, un loc pe care Rip nu-l mai văzuse niciodată. Nici Bauz, cățelul cel credincios, nu se simțea tocmai bine în pielea lui,

se lipea de picioarele stăpânului său schelălăind. Căci se auzea ca un bubuit de tunet rostogolindu-se din văgăună! în sfârșit, ajunseră la destinație. Eliberat de butoiașul greu, care-i amorțise umerii, Rip se îndreptă de spate și privi în jurul său. Acesta-i Rip van Winkle! spuse omul cu mustață, iar Rip se văzu în mijlocul unei societăți de domni în vârstă cu pălării olandeze, cu chipuri rigide și solemne, cu jabouri demodate la gât. Nimeni nu spuse un cuvânt, numai Rip dădu din cap. Se vede că erau jucători de popice. De aici și tunetele și bubuiturile din văgăună! Rip fu pus de îndată să umple cănile, bătrânii domni traseră fiecare câte o dușcă zdravănă, apoi își văzură din nou de joc, iar lui Rip, căruia tare mult îi plăcea să se arate a fi un om săritor, nu-i rămase altceva de făcut decât să le așeze popicele. Numai din când în când, în grabă, apuca să ia o înghițitură din cană. Era rachiu de ienupăr, rachiul lui preferat! Dar cât ai clipi, popicele iar săreau care încotro cu un bubuit asurzitor, făcând să răsune toată văgăuna. Rip nu mai prididea cu treaba. Iar bubuitul și rostogolitul nu se mai isprăveau. Rip așeza popicele grele și cam instabile și abia apuca să întindă mâna după rachiul de ienupăr, că următorul domn trecea deja la atac, închidea ochiul stâng, potrivindu-și ținta, și dădea drumul la bila de piatră care se pornea ca o furtună. Era o societate destul de ciudată, cum am spus, nu se mai rostea nici un cuvânt, așa că nici Rip nu îndrăzni să întrebe când va fi eliberat de această corvoadă. Fețele lor cu pălăriile olandeze și cu jabourile demodate, așa cum le purtau strămoșii, erau atât de demne! Numai în clipa în care Rip așeza din nou popicele, avea senzația nesuferită că domnii rânjeau în spatele lui; Rip însă nu putea să se întoarcă și să se uite; cum așeza ultimul popic, care se mai clătina, firește, auzea deja următoarea bilă rostogolindu-se amenințător, iar el trebuia să sară într-o parte, ca bila să nu-i zdrobească picioarele. Nu se întrezărea când avea să se sfârșească odată această corvoadă. Butoiașul cu rachiu părea că nu se mai golește, Rip umplea tot mereu cana, domnii luau tot mereu câte o înghițitură și tot mereu își vedeau mai departe de jocul lor. — Nu exista decât o singură scăpare: Rip trebuia să se trezească!...

Soarele coborâse deja în negura cafenie a serii, când Rip se ridică în capul oaselor, frecându-și ochii. Era vremea să se întoarcă acasă, negreșit. În zadar însă fluieră după câinele său. Un timp, buimac de vise, Rip se uită după văgăună și după jucătorii de popice cu pălăriile lor olandeze, cu jabourile lor demodate, dar nici urmă de ele! Afară, râul lucea ca întotdeauna, și dacă ar fi apărut câinele, dând ca de obicei din coadă, Rip nici nu s-ar mai fi gândit la visul lui. Pe drumul de întoarcere ar fi cumpănit ce să povestească în sat. Un pic semănau, parcă, cu popicele mari și instabile, poveștile acestea, pe care trebuia să le potrivească tot mereu, pentru ca ceilalți să le poată răsturna. De Bauz, nici urmă! În sfârșit, Rip își luă pușca din iarbă, dar, ce să vezi, fusese

acoperită de ienupăr. Ba mai mult, ruginise, era cea mai amărâtă pușcă din lume! Patul de lemn putrezise. Rip clătină din cap, răsuci pușca de câteva ori în mână, apoi o azvârli cât colo și se ridică. Soarele stătea de-acum la orizont. Că grămada de oase albite de lângă sacul lui ar putea fi ultimele resturi din credinciosul lui câine, scheletul lui Bauz, asta n-o mai putea crede. Dar ce altceva ar fi putut să fie? Așa era, nu visa, își frecă bărbia și dădu de o barbă care îi ajungea până la piept, o barbă de bătrân. Trecuseră ani de zile. Câți oare? În orice caz, era târziu. Împins de foame, dar și de curiozitate să știe cât îi mai rămăsese de trăit după jocul acela stupid de popice, Rip se întoarse în satul lui, ale cărui case și străzi nu le mai recunoscu. Totul se schimbase! Numai propria lui căsuță stătea părăginită ca întotdeauna, goală și fără geamuri, locuită doar de vânt. Dar unde era Hanne, soția lui? Încet, simți cum îl cuprinde groaza. Vechea cârciumă, unde întotdeauna aflai ce voiai să afli, nu mai era de găsit. Singur și pierdut, zăpăcit și speriat, înconjurat de copii străini, întrebă de vechii lui tovarăși. Trecătorii dădeau din umeri sau îl îndrumau spre cimitir. În sfârșit, întrebă cu voce stinsă: Mai exista oare cineva care să-l știe pe Rip van Winkle? Au izbucnit în râs. Pe Rip van Winkle, vânătorul de veverițe, îl știau foarte bine, și-i povestiră niște istorii tare ciudate despre omul care, acum douăzeci de ani, cum știa orice copil, căzuse într-o râpă sau fusese prins de indieni. Ce să mai zică? Cu sfiiciune întrebă de Hanne, soția acelui vânător, și fiindcă îi răspunseră că o știau și că femeia murise și ea de atâta supărare, îi veni să plângă și dădu să plece. Dar el cine e? întrebară ei, iar el stătu să se gândească. Dumnezeu știe! spuse el: Dumnezeu știe, ieri îmi părea că știu, azi însă, că m-am trezit, cum să mai știu? În zadar le istorisi ciudata poveste cu jocul lui de popice, povestea scurtă a vieții lui pe care și-o irosise dormind, ei nu-l înțeleseră, își făcură semne cu mâna, nu pricepeau ce voia să spună. Iar el altfel nu știa să povestească, așa că oamenii își văzură din nou de drum. Doar o femeie tânără și destul de frumușică rămăsese pe loc. Rip van Winkle a fost tatăl meu! spuse ea: Ce știi tu despre el? Un timp, el o privi în ochi și se simți, desigur, ispitit să-i spună că e tatăl ei, era el însă oare cel pe care îl așteptau, vânătorul de veverițe cu poveștile lui care se cam clătinau și se răsturnau când ei râdeau? În sfârșit spuse: Tatăl tău e mort! Așa că tânăra femeie se întoarse și ea spatele, ceea ce îl duru, dar n-avea încotro. Se trezise oare degeaba? A mai trăit câțiva ani în sat, un străin printre străini, care nu mai pretindea să fie crezut când povestea despre Hendrik Hudson, descoperitorul râului și al țării, și despre echipajul corăbiei sale, care din când în când se aduna în văgăună la o partidă de popice, și când le spunea ca acolo ar trebui să-l caute pe bătrânul lor Rip van Winkle. Zâmbeau cu toții, chiar dacă în zilele de vară fierbinți, uneori, din grotele dealurilor se auzea un bubuit înfundat, un zgomot ca de popice; oamenii însă ziceau că e doar o furtună ca toate celelalte, și așa și era probabil. Cam acesta ar fi basmul.

— Și? întreabă apărătorul meu după ce terminasem de povestit și-mi aprinsesem în sfârșit trabucul, nu văd legătura? Spre sfârșitul lui septembrie are loc procesul, iar dumneavoastră îmi povestiți basme — basme! — cum să vă apăr în acest fel?

— Dar cum altfel?

— Basme! se vaită el, în loc să-mi spuneți măcar o dată adevărul adevărat, de care să mă pot folosi!

P.S. — I-am cerut apărătorului meu să-mi livreze un nou caiet, căci acesta va fi curând plin. Hărnicia mea îl bucură. Încă nu i-am dat voie să citească din el, faptul că speră din toată inima ca acest caiet să conțină, ca să zic așa, procesul-verbal al vieții mele, pregătit spre a fi îndosariat, mă îngrijorează oarecum.

Zürichul ar putea fi un orășel fermecător. Se află la capătul de jos al unui lac încântător, ale cărui maluri deluroase nu sunt urâțite, ce-i drept, de fabrici, ci de vile, și cum ieri, în timpul plimbării, vremea a fost mai mult ca plăcută, senin de septembrie cu ușor abur argintiu, am fost într-adevăr încântat, nu numai de dragul doamnei Julika, a cărei cauțiune generoasă ar urma să-mi permită săptămânal o astfel de excursie, cu condiția, firește, să mă întorc de fiecare dată la ora fixată la închisoare. De altfel, jurământul pe care l-am depus în acest sens în fața apărătorului meu, pentru a evita să fim însoțiți de el, mă obligă mult mai puțin decât considerația firească ce-o resimt față de Julika; dacă o iau din loc, ar pierde o sumă pe care n-aș putea în veci să i-o restitui. De altfel: unul sau două whiskyuri sunt permise! Arată pur și simplu nemaipomenit femeia asta, îmi zic tot timpul, părul ei ca o flamură în soare, cu pălăriuța albă de la Paris pe deasupra, silueta ei grațioasă, sunt pur și simplu încântat.

La un moment dat, văzând-o din nou în oglinda unei vitrine, nu mă pot stăpâni și mă întorc spre ea, o prind de bărbie și o sărut.

— Ei, spune ea, aici suntem la Zürich!

Mă încântă mai ales poziția orășelului lor, îmbrățișat din două părți de dealuri domoale, împădurite, care te îmbie la drumeție, și străbătut prin mijloc de un râuleț verzui, care îți arată direcția spre oceanul cel mare (ca de altfel orice apă), și te trezește parcă la viață, cuprins de un dor de lume, de țărmuri noi. Să petreci trei săptămâni la Zürich, dar nu locuind în închisoare, trebuie să fie nemaipomenit de plăcut, mai ales în anotimpul acesta. Există de altfel, din câte auzi pe stradă, și o grămadă de străini. Nu degeaba are Zürichul o emblemă alb-albastră; în lumina strălucitoare a albastrului de fohn care, împodobit cu albul pescărușilor, le dă și localnicilor destulă durere de cap, orașul acesta are, într-adevăr, un farmec propriu, acel cachet care trebuie căutat mai mult în aer decât

altundeva, o strălucire în atmosferă, în ciudată contradicție cu fizionomiile morocănoase ale localnicilor, și ceva de-a dreptul festiv, ceva răsunător, ceva curățel și proaspăt ca emblema sa, ceva alb-albastru fără alte semne particulare. Este, s-ar putea spune, un oraș al cărui farmec rezidă în peisaj, și în orice caz îi înțelegi pe străinii care coboară pe chei și fotografiază înainte de-a pleca mai departe spre Italia, și îi înțelegi și pe localnici, care sunt mândri că străinii fotografiază atât. Lacul lor îngust, cam de lățimea Mississippiului, strălucește ca o coamă strâmbă în peisajul verde, vălurind spre înălțimi.

Chiar și în zilele de lucru, lacul e împânzit de veliere mititele. Cu toată agitația, Zürichul, loc de întâlnire al comercianților, are totuși ceva de stațiune de odihnă. Din fericire, Alpii nu sunt în realitate chiar atât de aproape ca pe cărțile poștale; se înalță la distanța cuvenită, încoronând dealurile vălurite, cu o spumă de zăpadă veșnică și nori albăstrii. Poate că Julika nu mi-a arătat adevăratele cartiere; evocându-l, observ că n-am întâlnit nici un cerșetor și nici un invalid. Oamenii nu sunt îmbrăcați cu eleganță, poartă însă lucruri de calitate, încât nici un moment nu trebuie să-ți fie milă, iar străzile sunt curate de dimineața până seara. Fără să fim deranjați de cerșetori, cum spuneam, și nici de monumente arhitectonice deosebite, care ne-ar întrerupe din conversație, hoinărim aproape un ceas. Modul în care încearcă să reglementeze traficul nu e ușor de înțeles pentru un străin; deși jandarmii își dau toată silința și arborează un aer foarte grav; mai presus de orice îi interesează, se pare, dreptatea și mai puțin circulația; la orice intersecție te simți supus unei lecții de educație civică. Pe măsură ce te apropii de lac, unde străinii au creat, ca să zic așa, propria lor atmosferă, pe care apoi o confundă cu cea a Zürichului, poți să fii vesel și să râzi, de exemplu, în plină stradă, fără ca cineva să se uite la tine; și Julika, văd, se simte în locurile astea mai liberă și mi-o pot închipui cum e la Paris. Mama ei a fost unguroaică, dar Zürichul e orașul ei natal, de aceea Julika e în stare să se arate exagerat de supărată când primăria orașului face câte o eroare, ca atunci de pildă când a refuzat să-l primească pe Charlie Chaplin. Un sfert de oră nu vorbește decât despre asta. Frumoasă, perechea de indieni, probabil invitați ai unui congres. Se organizează multe congrese aici, în general, multă atmosferă internațională, cu mașini mari și prăfuite, cu haite întregi de pantaloni de piele nemțești, cu chelnerițe care vorbesc toate americănește. Ceva cosmopolit există în firea acestui orășel care pentru străin este extrem de plăcut; e provincial fără a fi plictisitor. E provincial cu concerte ale lui Furtwangler, cu recitaluri ale lui Jean-Louis Barrault, cu expoziții de la Rembrandt la Picasso, cu spectacole teatrale ale emigranților germani, cu case în care a locuit Thomas Mann, dar și cu câteva capete proprii, care realizează ceva în lume, până când faima lor ajunge încet-încet să fie și pe placul propriei țări, care, în ce o privește,

nu e în stare să le asigure o faimă, tocmai fiindcă este provincială, fără istorie. Dar ce-mi pasă mie de toate astea! Pentru un străin este o plăcere să flaneze prin orășelul acesta, mai ales când are bani, și după-amiaza promitea să devină încântătoare, cum spuneam, dacă Julika n-ar fi revenit la ideea ei fixă să mă considere bărbatul ei dispărut. La un moment dat se oprește.

— Aici, spune ea, arătând spre o figură de bronz care, deși e achiziționată de municipalitate, nu e cu nimic mai bună decât altele, și pe care, cinstit vorbind, n-o prea înțeleg; iar când dau să merg mai departe, Julika mă prinde de mânecă și-mi arată soclul pe care se poate citi cu litere destul de mari: A.Stiller. (Din fericire n-am zis nimic; de altfel n-apuc să-mi exprim vreo părere despre o lucrare a lui Stiller, că o și catalogheazä drept autocritică și un indiciu că aș fi Stiller)…

Iar mai târziu, cum Julika are nesuferitul obicei să mă prindă de mânecă, trebuie să admir lebede, nu o sculptură, ce-i drept, ci o flotilă de lebede adevărate, cu penajul lor alb strălucind în soare, înconjurată de pufee plutește pe apa verzuie. Iar în fundal, așa cum mă așază Julika, se vede “domul cel mare”, înțeleg: exact ca în album! Ce vrea să dovedească în acest fel, nu știu. Până la urmă mă opresc pur și simplu în mijlocul străzii (pe trecerea de pietoni!); degeaba mă prinde iarăși de mânecă, speriată ca de un catâr îndărătnic, căci o întreb:

— Unde bem și noi un whisky?

— Nu ne putem opri aici!

Scuterele au și pornit bâzâind prin dreapta și stânga noastră, un taxi mă claxonează, apoi trece vâjâind un camion cu remorcă, iar Julika e albă ca varul, deși între timp semaforul arată din nou verde pentru noi. Un trecător necunoscut, căruia nu i-am făcut nimic, mă ceartă indignat, ca și cum în țara aceasta, care se laudă toată ziua cu libertățile ei, n-ar fi permis să-ți riști propria viață… Mai târziu, într-o grădină-restaurant, sub umbrele multicolore, o întreb pe Julika:

— Cum trăiești de fapt la Paris?

O tutuiesc de-acum și eu, nu din cauza cauțiunii, Doamne ferește, ci fără voie, din pură plăcere. E întotdeauna minunat, acest fior al primei intimități, ceva ca o baghetă magică, ea face lumea întreagă să plutească, ceva nespus de încet, care răsună însă pretutindeni. Fără voie, apoi însă năucit de fericirea aceasta nesperată, așa încât nici nu mai sunt în stare să percep altceva decât mica noastră atingere, i-am pus mâna pe umăr. Un răstimp binecuvântat. Până ce noul nu se transformă și el într-o obișnuință, pierzându-și, ca să spun așa, răsunetul, te simți înfrățit cu omenirea întreagă, inclusiv cu chelnerul care aduce whiskyul, ai sentimentul că în lume nu mai e loc de

prefăcătorie, un sentiment de exuberanță pașnică. Râd și de închisoarea ta! Și cum acest tu este o femeie mai coaptă și, aș zice, gata să înfrunte viața, simt nevoia firească, dar, în exuberanța mea, nici prea serioasă și nici prea imperioasă, ci mai curând jucăușă și curioasă, de-a afla ce alți bărbați mai sunt prinși în joc. În povestirile ei despre Paris, despre școala de balet care, presupun, nu e o mânăstire, nu apare nici un bărbat, nici un François, André, Pierre, Jacques sau altcineva. Un Paris al amazoanelor; ce înseamnă oare asta? În cele din urmă o întreb de-a dreptul:

— Ești fericită la Paris? Doar e permisă o astfel de întrebare.

— Fericită! spune ea, ce-nseamnă fericită?

Ciudat, foarte ciudat: într-un fel, doamna Julika Stiller-Tschudy nu poate accepta să fie considerată sănătoasă și fericită; imediat începe cu Davosul, cu perioada aceea îngrozitoare, desigur, pe care a petrecut-o în singurătatea verandei cu geamuri verde-oliv, după moda Jugendstilului, când a fost pur și simplu abandonată de Stiller, soțul ei cel dispărut. Mai aud o dată toată povestea. Mă uit, fără să mă îndoiesc defel de grozăviile trecutului, la persoana ei atât de înfloritoare, cu fața aceea deosebită, iluminată de jos de reflexele de pe fața de masă, o față în lumina rampei. Mi-e dor de ea. O aștept să se întoarcă din trecutul pe care vrea să-l ierte și pe care trebuie să-l zugrăvească, pentru a-l ierta, în cele mai mici detalii, și să revină în sfârșit în prezentul acestei după-amieze, care este și ea sorocită.

— Julika dragă, spun eu, tot timpul îmi povestești cât de oribil s-a purtat Stiller al tău. Cine se-ndoiește de asta? Te-a îmbolnăvit, spui tu, te-a îmbolnăvit de moarte, te-a abandonat, ai fi putut să mori, și cu toate acestea, văd eu, nu-l cauți decât pe el. De ce să nu-l lași și pe el să se bucure că n-ai murit cu adevărat și că te afli aici, într-o stare înfloritoare?

Nu era însă de glumit cu ea. Fără să mă privească, Julika scoase ceva din poșeta ei albă de la Paris — o scrisorică îngălbenită. În chip de contraargument! Era vorba de scrisorica pe care Stiller, monstrul, i-o trimisese la Davos, la sanatoriu, mă îndeamnă s-o citesc, de fapt, era doar un bilețel, o hârtie sfărâmicioasă, o foaie dintr-un blocnotes, cu pătrățele, acoperită de niște mâzgălituri cu creionul care, ca scris, mai degrabă îmi repugnau.

— Da? am întrebat eu oarecum încurcat.

Luă un chibrit încercând să-l aprindă, grăbită, atât de grăbită că-l îndoi mai întâi de câteva ori. Orice comentariu la acest text, cel din urmă pe care îl primise de la Stiller al ei, i se părea inutil. Fuma.

— Julika, am spus eu înapoindu-i bilețelul sfărâmicios, te iubesc.

Râse fără sunet, mat, neîncrezător.

— Te iubesc, am repetat eu, vrând să mai spun ceva, dar nu despre trecutul ei sau al meu, ci despre întâlnirea noastră, despre simțămintele mele în acest ceas, despre speranțele mele dincolo de acest ceas, ea însă nu mă asculta. Chiar dacă tăcea, nu mă asculta, luase doar poza unei ascultătoare atente. Gândul îi era la Davos, se vedea, și în timp ce-i vorbeam, a început chiar să plângă. De-acum mi se părea și mie trist că doi oameni care stau față în față, privindu-se în ochi, sunt în stare să nu se perceapă unul pe altul.

— Julika? am strigat-o eu cu numele, și în sfârșit și-a întors frumosul chip spre mine.

Dar nu mă vedea pe mine, ci pe Stiller! Am prins-o de mână, ca să se trezească. Își dădea osteneala să mă asculte. Zâmbea ori de câte ori o încredințam de dragostea mea și mă asculta, se prea poate, dar fără să audă ce-aș fi vrut să-i spun. Auzea doar ce ar fi spus Stiller, dacă ar fi fost el în locul meu pe taburetul acela. Era dureros pentru mine să simt toate acestea. De fapt, ar fi trebuit să tac! Îi priveam mâna căreia, fără voie, îi dădusem drumul, și mă gândeam la visul acela îngrozitor cu stigmatele. Julika m-a rugat să vorbesc mai departe. La ce bun? Dintr-o dată mă simțeam la fel de deznădăjduit. Orice discuție între femeia aceasta și mine, așa mi se părea, era încheiată înainte de-a începe, și orice gest care mi-ar fi trecut prin cap ar fi fost interpretat dinainte, înstrăinat de ființa mea prezentă, fiind judecat ca un gest potrivit sau nepotrivit, așteptat sau neașteptat al lui Stiller cel dispărut, și niciodată ca un gest ce-mi aparține. Niciodată ca fiind al meu!…

Când i-am făcut chelnerului semn cu mâna, ea spuse imediat pe un ton grijuliu:

— Ar fi bine să nu bei atâta!…

La cuvintele acestea am tresărit, trebuie să recunosc, și am făcut un efort să nu izbucnesc. Ce-și închipuia oare cucoana asta? În primul rând, nici nu mai aveam de gând să beau. Și apoi, ce dacă! Își închipuia acum că poate să mă trateze ca pe Stiller al ei, și timp de o clipă am simțit nevoia ca măcar din încăpățânare să mai beau un whisky. N-am făcut-o. Căci încăpățânarea e tocmai opusul adevăratei libertăți. Am zâmbit. Îmi părea rău de ea. Înțelegeam: tot comportamentul ei nu se referea la mine, ci la o fantomă, și o dată identificat cu o fantomă (căci s-ar putea ca bărbatul pe care ea îl caută să nu fi existat niciodată!), eram pur și simplu neputincios; ea nu mă mai poate percepe. Păcat! mi-am zis eu.

— Nu mi-o lua în nume de rău, a spus ea, dar zău, nu trebuie să bei atât de mult. Îți vreau doar binele.

Din păcate, chelnerul s-a lăsat așteptat.

— Nu voiam să mai comand nimic, am ripostat eu puțin obosit — și Julika a zâmbit, așa că am adăugat aproape iritat: Te-nșeli, draga mea, chiar nu voiam să comand nimic, voiam să plătesc! — din păcate, n-am bani…

Între timp însă, ca și cum nu s-ar fi așteptat la nimic altceva, Julika îmi vârâse portmoneul ei roșu de marochin sub cot (așa cum era obișnuită, probabil, de la Stiller al ei), ca să pot plăti. Ce era să fac! Am plătit. Apoi i-am înapoiat portmoneul, mi-am dres glasul și am spus:

— Să mergem!

La șase fix eram din nou la închisoare.

P.S.

Asta e: nu am cuvinte pentru realitate. Stau întins pe priciul meu, fără somn, ceasurile trec, încerc să judec ce am de făcut. Să mă predau? Cel mai simplu ar fi să mint, un singur cuvânt, o așa-zisă mărturisire, și sunt “liber”, adică, în cazul meu; condamnat să joc un rol care nu are nimic de-a face cu mine. Pe de altă parte: cum poți dovedi cine ești în realitate? Eu nu sunt în stare. Știu eu oare cine sunt? Iată concluzia cea mai înspăimântătoare a acestei detenții: nu găsesc cuvintele pentru realitatea mea!

Azi, la duș, lipsește micuțul evreu cu care mă asociasem pentru a ne spăla spatele. La observația mea că orice om e liber să facă ce vrea, ceilalți ridică doar din sprâncene. Era un om deștept, și vestea că s-a sinucis mă preocupă intens. Firește, suntem o grupă de zece oameni, și dacă n-ar fi fost povestea cu săpunitul spatelui, nici nu i-aș fi observat probabil plecarea. De fapt, nu-i duc lipsa cu adevărat. (Povestea cu săpunitul mi-a fost întotdeauna ușor penibilă). Mă preocupă însă faptul că tot mereu oamenii deștepți sunt cei care nu-și pot aștepta moartea, și când mă gândesc la ochii lui inteligenți, care știau și de tainele acestei lumi, mi se pare de necrezut că omul acesta n-ar fi știut ce îl așteaptă acum. Am ajuns chiar să-mi închipui că el ar fi fost singurul om căruia i-aș fi putut povesti experiența pe care am avut-o — întâlnirea, altfel de nepovestit, cu îngerul meu.

Din nou senzația cunoscută; că trebuie să zbor, stau pe pervazul unei ferestre (într-o casă care arde?) și n-am nici o scăpare, decât să-mi iau dintr-o dată zborul. În același timp, certitudinea: N-are nici un rost să te arunci în stradă, sinuciderea e o iluzie. Asta înseamnă: trebuie să zbori în nădejdea că golul te va purta, așadar, salt fără aripi, salt în nimicnicie, într-o viață nicicând trăită, în vina asumată prin absentare, în gol ca unică realitate ce-mi aparține, ce mă poate purta…

Al doilea caiet

Apărătorul meu a citit însemnările de până acum și nici măcar nu e furios, clatină doar din cap. În felul acesta nu mă poate apăra, spune el și nu mai pune caietul în mapa sa.

Cu toate acestea, continui să notez.

(Cu iubitul lui trabuc în gură.)

Relația dintre frumoasa Julika și Stiller cel dispărut a început cu *Spărgătorul de nuci* al lui Ceaikovski (spre supărarea tinerei balerine, Stiller, care era și el tânăr pe atunci și dornic de a-i face cu orice preț impresie frumoasei Julika, a caracterizat muzica baletului drept magie a unui balon de săpun, impotență virtuoasă, limonadă iluminată, Kitsch pentru avansați etc.) și a rămas, judecând după ultimele aluzii ale Julikăi, o suită a spărgătorului de nuci în toți anii căsniciei lor. Julika făcea parte din trupa de balet. Pe o fotografie veche, pe care mi-a arătat-o alaltăieri în trecere, apare în chip de paj sau prinț, fericită într-un travesti care îi stă, într-adevăr, încântător; nu te mai saturi privind silueta grațioasă de efeb. În ochii ei nespus de frumoși, aparent atât de sinceri, exista pe vremea aceea, spre deosebire de astăzi, o timiditate ciudată, ceva ca un văl de spaimă tainică, fie că era spaima legată de propriul ei sex, de care travestiul încântător o putea apăra pe moment, fie că era spaima legată de bărbatul care aștepta poate undeva dincolo de culise momentul în care ea avea să-și lepede travestiul argintiu. Julika avea pe vremea aceea douăzeci și trei de ani. Orice bărbat cât de cât experimentat — dar iată că Stiller nu era defel — ar fi recunoscut lesne în această persoană atât de fascinantă un caz de frigiditate accentuată, sau măcar ar fi bănuit ceva și și-ar fi dozat în mod corespunzător așteptările. În balet, Julika reprezenta pe atunci o speranță. Câți bărbați, adevărate personalități, zurichezi cu reputație serioasă, nu s-ar fi însurat pe loc cu Julika, dacă pentru fătuca aceasta fascinanta artă (baletul) n-ar fi fost mai presus de orice, încât se simțea de la bun început deranjată de orice intervenție extra-artistică. Dansul era viața ei! Cu un râs chicotit, care pe mulți îi indispunea, împiedicând în tot cazul orice discuție serioasă, îi ținea pe domni la distanță și, fie că mă credeți sau nu, Julika trăia pe vremea aceea ca o călugăriță, înconjurată, firește, de zvonuri că ar fi o vampă, vezi bine, dar și pe seama lor Julika nu putea decât să chicotească. De ce n-o lăsau în pace? Nu părăsea niciodată teatrul fără flori proaspete în brațe, niciodată fără teama aceea ușoară dar sinceră de admiratorul care o aștepta afară, care îi dăruise acele flori, un student poate sau un domn cu o mașină strălucitoare. Julika se temea de mașini. Spre norocul ei, de cele mai multe ori, nici măcar nu era recunoscută. Cu capul vârât într-un fes de școlăriță, care îi ascundea părul dintotdeauna roșcat, trecea grăbită, o fată oarecare, atâta timp cât nu se afla în lumina reflectoarelor. Asemenea unui animal marin, care nu-și etalează mirificu-i colorit decât sub apă, Julika nu-și arăta frumusețea nălucitoare decât în dans, mai ales în dans; după aceea era obosită, pe bună dreptate obosită, lucru pe care se grăbea de altfel să-l spună oricăruia dintre admiratorii care o așteptau. Numai Stiller își închipuia întotdeauna că Julika n-ar fi obosită decât pentru el. De ce oare o mai silea să bea cu el un pahar de vin sau o ceașcă de ceai, când Julika refuza vinul? Stiller vorbea atunci, se pare, ca omul care se simte răspunzător să întrețină conversația;

Julika era obosită și tăcea. Stiller povestea pe vremea aceea mult despre Spania, se întorsese tocmai din războiul civil din Spania, fusese chiar condamnat de tribunalul militar elvețian. Nu-l compătimea pe Stiller pentru pedeapsa cu închisoarea care îl aștepta, și pe care el o amintea lăudându-se cam insistent, ci așa, în general; nici Julika nu știa prea bine de ce. Dacă zâmbea vreodată, Stiller se speria imediat că nu era luat în serios, își trecea mâna peste frunte sau peste gură, iar dacă pe drumul spre casă nu-i dădea voie s-o ia de braț, era într-atât de tulburat încât, ajuns în fața ușii, se scuza la nesfârșit pentru îndrăzneala lui atât de deplasată, zicea el. Lui Julika însă îi plăcea ca nimeni altul. Stiller era de altfel și primul sau, în orice caz, unul dintre puținii oameni care au primit vreodată o scrisorică de la frumoasa Julika, câteva rânduri în care îl anunța că fusese, din păcate, foarte obosită, făcând aluzie și la posibilitatea unei revederi. Știa cât de mult o dorea tânărul bărbat și totodată era sigură că Stiller n-o va silui în nici un fel, pentru asta îi lipsea ceva, ori tocmai de aceea îl plăcea atât de mult. Și îi mai plăcea că bărbatul acesta, care fusese în Spania pe front, un bărbat zvelt dar totuși puternic, cu un cap mai înalt decât Julika, nu aștepta nici o clipă ca ea să se scuze când îl lăsa să stea câte o oră în fața teatrului, ci dimpotrivă, se scuza el pentru insistență, temându-se ca nu cumva să devină obositor. Toate acestea îi erau pe plac, cum am mai spus; de altminteri, Julika îl laudă din toată inima pe Stiller al ei cel dispărut ori de câte ori își amintește de acele timpuri de demult. În martie, au făcut apoi o primă plimbare la țară, care pentru Julika cea delicată a fost mult prea lungă și anevoioasă și mult prea murdară, pământul era încă ud, chiar dacă soarele îl încălzise, iar la un moment dat, Stiller nu s-a putut abține să n-o ia de-a curmezișul peste câmpuri, pantoful ei stâng s-a înfundat în clisa lipicioasă, iar Stiller a trebuit s-o prindă, s-o țină, ca Julika să nu calce cu piciorul gol în mizerie, și așa se face că Stiller a ajuns s-o sărute pentru întâia oară pe frumoasa Julika. De altfel Julika susținuse sus și tare că și ea l-ar fi sărutat atunci. Ca să n-o supere pe Julika, Stiller s-a mulțumit cu acel sărut, în schimb a fost vesel tot drumul, rupea crengi de sălcii ca un băiețandru și se lovea cu ele în timpul mersului peste pulpanele pardesiului desfăcut. Julika îl simțea ca pe un frate al ei. Dar și asta îi plăcea. Nu-l deranja nici faptul că până și aici, afară, Julika nu vorbea decât despre balet, mai ales despre oamenii de acolo, dirijori, scenografi, coafori, coregrafi; aceasta era lumea ei. Alți admiratori îi mai făcuseră reproșuri că n-o interesa nimic altceva decât bârfa. Nu însă Stiller. Își dădea silința s-o asculte, îi mai arăta din când în când câte un peisaj deosebit de frumos, dar pe Julika nu reușea s-o scoată din ale ei, iar lui Stiller i se făcea până la urmă lui însuși rușine că este atât de puțin capabil să înțeleagă înalta artă a baletului. Într-o cârciumă frustă de țară, așa cum îi plăcea, pare-se, lui Stiller, au mâncat apoi pâine cu slănină, iar Julika era și ea fericită de-a fi întâlnit în sfârșit un bărbat de care să nu-i fie teamă. Iar vorbea despre

războiul din Spania. Căci la puține zile după acea plimbare, urma să se prezinte undeva, echipat cu o pătură de lână pusă la dispoziție de stat, pentru a-și ispăși cele câteva luni de condamnare. Nu s-au mai văzut multă vreme. În acel timp Julika scrisese mai multe scrisori care, având în vedere firea ei sfielnică, nu exprimau, ce-i drept, prin cuvinte iubirea ei pentru el; dar cum el, Stiller, era un om simțitor, trebuia să observe ce sentimente o animau pe frumoasa Julika fără ca ea, având în vedere firea ei sfielnică, să le poată da glas; în orice caz doamna Julika Stiller-Tschudy se referă și astăzi la acele scrisori ca la niște mărturii de netăgăduit ale iubirii ei adânci și tandre pentru Stiller cel dispărut. Peste un an s-au căsătorit.

Ca străin ai senzația că acești doi oameni, Julika și Stiller cel dispărut, se potriveau într-un mod nefericit. Aveau nevoie unul de altul din cauza spaimei lor. Pe drept sau pe nedrept, frumoasa Julika trăia cu spaima ascunsă de-a nu fi femeie. Și chiar Stiller, pare-se, nutrea pe vremea aceea spaima permanentă de-a nu face față într-o anumită privință; te izbește cât de des simțea acest om nevoia să se scuze. Care era cauza spaimei lui, Julika nu știa să spună. De altfel, ea nu vorbește niciodată de spaime când povestește despre regretabila ei căsnicie cu Stiller cel dispărut; dar prin tot ce povestește îți sugerează că încerca să-l lege pe Stiller al ei făcându-l să se simtă vinovat, întreținându-i spaima că ar putea da greș. Se vede că nu se credea în stare să mulțumească un bărbat liber și adevărat în așa fel încât acesta să rămână cu ea. Ai de asemenea impresia că însuși Stiller se agăța de slăbiciunea ei; o altă femeie, sănătoasă, i-ar fi cerut să fie puternic sau l-ar fi respins. Julika nu-l putea respinge; ea trăia din aceea că avea lângă ea un om pe care putea să-l ierte tot timpul.

Aș vrea ca în acest caiet să nu consemnez altceva decât ceea ce ne povestește, mie sau apărătorului meu, despre căsnicia ei, doamna Julika Stiller-Tschudy, căreia aș dori să-i fiu pe plac, măcar pentru ca ea să înceteze să mă considere soțul ei.

O tuberculoză ușoară, dar într-adevăr foarte ușoară, deloc alarmantă, fusese diagnosticată cu ani în urmă de medicul teatrului care o și sfătuise pe Julika să-și petreacă vara sus, la munte. Sfatul era bun, dar presupunea existența unor venituri, iar Stiller, soțul ei, nu câștiga pe vremea aceea nimic sau aproape nimic de pe urma sculpturii lui, în orice caz nu atât cât să-i permită sărmanei lui soții să-și întrerupă o vreme activitatea. Julika nici nu i-a reproșat vreodată că nu câștiga cât un director. Julika voia doar să fie cât de cât menajată. Căsnicia lor pare să fi fost minunată în acei primi ani. Ea câștiga de pe urma baletului șase sute douăzeci de franci lunar, iar dacă Stiller avea noroc și reușea să vândă una din lucrările sale, pentru vreo fântână publică sau cam așa, le mergea chiar bine. Julika nu era pretențioasă. Era ea însăși prea

artistă pentru a-i putea pretinde cu adevărat unui bărbat, pe care îl iubea, să-și trădeze chemarea doar ca să se poată îngriji mai bine de nevastă; cel mult în glumă mai spunea una ca asta. Cât de talentat era de fapt Stiller al ei nu putem ști cu precizie, deoarece, de la bun început, părerile au fost foarte împărțite, și au existat oameni care n-au văzut niciodată un artist în el. Julika, firește, credea în el. Iar el lucra cu înverșunare.

Succesele ei în balet, pe care Stiller nu avea cum să le contrabalanseze cu ale sale proprii, i-au cam dat de furcă, și l-au făcut să devină nesociabil; în orice loc oamenii se învârteau în jurul lui Julika, el era doar soțul. De copii nici nu putea fi vorba la veniturile lor de-atunci; ar fi însemnat pentru Julika o pauză de cel puțin un an. Nici Stiller nu simțea, ce-i drept, vreo dorință nestăvilită de-a fi tată; din când în când îl mai frământa conștiința că, din pricina lui, Julika fusese nevoită să renunțe la copii, și se tot întreba dacă un copil n-ar fi fost foarte important tocmai pentru Julika. De ce tocmai pentru Julika? Fiindcă un copil, zicea Stiller, i-ar oferi o împlinire pe care el n-ar fi niciodată în stare să i-o dea. Nimeni nu putea să-i scoată din cap ideea aceasta și revenea mereu la povestea cu copilul. Ce voia de fapt de la Julika? Să-i demonstreze într-un fel că arta ei nu-l convingea pe deplin; poate că inconștient era chiar invidios pe succesele ei. În orice caz, reușise s-o exaspereze pe Julika cu povestea aceasta, la care revenea mereu. Nu avea oare suficiente împliniri? Abia când Julika i-a spus-o de la obraz, că se simțea jignită ca artistă, a amuțit, mai ales că, apoi, l-a și întrebat: Ce copil poate fi acela cu o mamă tuberculoasă?

Cu aceasta, problema copilului a fost definitiv înmormântată. Atunci a început cu tuberculoza; o avertiza pe Julika la momentul potrivit sau nepotrivit că trebuie să se ducă totuși la doctor. Biata Julika nici nu mai îndrăznea să tușească, atât de tare o enervau avertismentele lui. Ce tot voia de la ea? Stiller era înduioșător, dar agasant în ideea lui fixă că Julika nu avea parte de o viață împlinită. E adevărat că Julika nu putea să-l însoțească în drumeții de ceasuri întregi și nici să petreacă nopțile bând cu cunoștințele lui; trebuia să fie menajată, așa e, în mare însă era pe deplin mulțumită de viața ei de atunci. Stiller însă nu era, de ce oare? Dacă în timpul unei repetiții vremea de afară se schimba, Stiller o aștepta la ieșire cu paltonul mai călduros, nu uita nici umbrela și nici șalul; era într-adevăr un paznic înduioșător al sănătății ei atât de periclitate, dar faptul că o trimitea atât de insistent la doctor o indispunea. I se părea că în felul acesta îi retrăgea ceva din grija afectuoasă ce trebuia să i-o poarte, ba că se arăta cu totul lipsit de afecțiune, și toate acestea o făceau mai degrabă să devină îndărătnică. Se simțea trimisă, împinsă, silită să vadă un doctor, doar ca el să aibă conștiința curată; ca egoismul lui masculin să nu mai fie nevoit să țină

seama de ea; se enerva și numai când Stiller o întreba dacă fusese la doctor. Nu era prea rezonabilă, Julika, dar era de înțeles; fusese întotdeauna o ființă sensibilă. Ani de-a rândul a dansat deci cu riscul de-a se prăbuși la un moment dat pe scenă în mijlocul spectacolului; toți o admirau pe Julika pentru energia ei, directorul, corpul de balet, întreaga orchestră, numai Stiller nu. Asta-i o tâmpenie! zicea el. Și de teamă probabil că nu e luat în serios, făcea crize de mojicie, care nu încetau decât în fața suspinelor ei.

Tot timpul îl supăra câte ceva; îi reproșa de pildă că atunci când mergea de la masă în bucătărie nu lua totodată și o parte din veselă, și susținea sus și tare că ar putea trăi cu jumătate din forțele pe care le consumă, dacă ar fi puțin mai rezonabilă și ar învăța câte ceva de la el, Stiller. Ce putea să-i răspundă Julika? Meschinăria lui o întrista doar. Un om de spirit cum părea a fi Stiller, și era în stare să vorbească un ceas întreg despre faptul că Julika, atunci când se scula de la masă și se ducea în bucătărie, nu pleca totodată și cu o parte din veselă! Julika se lua cu mâinile de cap. Și din asta făcea iarăși o filosofie întreagă, în timp ce Julika, obosită de repetiții și menaj, de-abia se mai ținea pe picioare. După aceea era din nou foarte drăguț. Iritarea se aduna însă. La un moment dat, când sărmana Julika, deși avea febră mare, n-a vrut să renunțe la reprezentația din acea seară, fiindcă știa cât de importantă era apariția ei în acel spectacol, Stiller a făcut-o peste capul ei, literalmente, a trecut telefonul peste Julika, în timp ce stătea întinsă, și a anunțat că soția lui nu putea, din păcate, să danseze în seara aceea; o obrăznicie pe care ea, artista, nu putea s-o accepte. Ce-și închipuia la urma urmelor Stiller! A comandat imediat un taxi, smulgându-i soțului ei telefonul din mână, hotărâtă să plece la teatru. A izbucnit un scandal de toată frumusețea, primul din căsnicia lor, și la scurt timp a sosit taxiul. Stiller i-a mai strigat din capul scărilor:

— N-ai decât să te nenorocești, din partea mea, n-ai decât s-o faci, dar să știi că nu e vina mea…

În astfel de clipe, Julika se temea de el; Stiller părea să uite cu cine se căsătorise, cu fiica unor părinți nu foarte bogați, dar culți; mama ei, unguroaica, fusese o doamnă din lumea bună, oarecum nobilă, iar răposatul ei tată, ambasador la Budapesta, în timp ce Stiller (trebuie s-o spunem) provenea dintr-un mediu mic-burghez, de fapt din nici un fel de mediu, cel mult povestea câteodată despre tatăl său vitreg care locuia undeva într-un azil de bătrâni, niciodată despre tatăl său adevărat, iar mama lui fusese fiica unui feroviar. E ridicol și oribil că astfel de lucruri ajung să joace un rol între doi oameni care se iubesc, dar așa este. Firește că Julika nu făcea niciodată sau aproape niciodată vreo aluzie în acest sens. Simțise însă toate acestea foarte clar atunci când Stiller urlase din capul scărilor la ea. Trebuie să fi fost îngrozitor.

După aceea regreta întotdeauna astfel de accese. Stiller se scuza și deseori avea idei foarte drăguțe, ca s-o îmbuneze, fie cu mâncarea ei preferată, pe care numai el știa s-o gătească, fie cu un șal de mătase, căci pe cel dinainte ea tocmai îl pierduse, fie cu un buchet de liliac pe care îl fura peste gard din câte o grădină în drum spre teatru unde venea s-o aștepte după spectacol, întotdeauna lucrurile se sfârșeau cu bine, căci, în fond, a fost totuși o căsnicie cât se poate de fericită — până când a apărut cealaltă. Asta se întâmpla cu vreo șapte ani în urmă.

Julika habar n-avea. Julika nici nu s-ar fi gândit vreodată la o astfel de eventualitate. Ca femeie tânără care își iubea bărbatul din toată inima, o astfel de trădare din partea lui Stiller i se părea exclusă; ba pur și simplu nici nu se gândea la așa ceva. Sărmana Julika, dedicată cu trup și suflet artei și bărbatului ei, a observat doar că Stiller începuse să nu mai ia în serios febra ei permanentă; ce-i drept, continua să se intereseze în fiecare seară după spectacol de câte ori fusese chemată la rampă, dar totul pe un ton ușor batjocoritor. Pe același ton era apoi în stare s-o întrebe: Cum îi mai merge tuberculozei tale? Sau dacă Julika povestea de nerușinarea revoltătoare a unui critic, care nici măcar n-o amintise, Stiller, soțul ei, se transforma dintr-o dată într-un judecător obiectiv, zicând că Julika nu trebuie să dea atâta importanță unor mărunțișuri sau că poate respectivul critic neglijase pur și simplu s-o amintească. Cel mai mult o uimea însă faptul că Stiller începuse și el să-și pună munca mai presus de orice, și că, prin urmare, i se părea normal să petreacă zile întregi la atelier, la un moment dat chiar o săptămână întreagă, până când Julika s-a dus într-o bună dimineață la atelier să vadă ce face. L-a găsit fluierând în timp ce ștergea niște pahare, a bănuit de îndată că avusese musafiri, i-a fost însă rușine să întrebe. O agrafă pe jos, pe care Julika a ridicat-o fără să scoată un cuvânt și a pus-o pe masă tot fără să scoată un cuvânt, și două sticle goale de Chateau neuf du Pape, un vin nu tocmai ieftin, mda, Julika nu voia să fie meschină, chiar și firul de păr negru de pe pantalonul lui deschis la culoare, ce însemnau toate astea! Stiller râse. Ceea ce a scos-o însă din minți pe Julika n-a fost de fapt vizita feminină din seara precedentă, ci râsul acela superficial-consolator, tandrețea lui în fond sadică pe care o arbora ca să-i potolească gelozia, ca și grosolănia cu care a repezit-o să nu facă, cum zicea el, o scenă de isterie numai din cauza unei nenorocite de agrafe — toate acestea erau de-a dreptul deplasate. Mult timp biata Julika n-a izbutit să scoată un cuvânt din cauza hohotelor de plâns.

— Julika? întrebă el în cele din urmă, bănuind totuși că hohotele ei nu aveau nimic de-a face cu nenorocita aceea de agrafă. Ce s-a întâmplat? Julika — spune odată!

Julika fusese la doctor.

— Ai fost? întrebă el. Ea încercă să se calmeze. Și? întrebă el.

Stiller se așezase pe divan lângă ea, cu paharul și șervetul în mână, în timp ce Julika, disperată, scuturată de hohote de plâns, și-a înfipt mâinile în pernă atât de tare încât a sfâșiat-o. Niciodată Julika nu plânsese în așa hal. Iar Stiller era, se pare, de-a dreptul neputincios; puse șervetul deoparte ca s-o poată mângâia cu mâna liberă pe păr, ca și cum viața ei ar fi putut fi salvată cu câteva gesturi tandre. Parcă nu-i convenea că Julika fusese la doctor; îl deranjase din fluieratul lui voios. Julika sfâșiase perna, iar Stiller se mulțumi să întrebe:

— Și ce-a spus doctorul?

Atitudinea lui (zice Julika și astăzi) era de-a dreptul îngrozitoare, tandrețea lui calmă, îngrijorarea frățească, toate acestea cu paharul din ajun în mână; iar declarația ei abia bâiguită, întreruptă de suspine, înăbușită de crize de sufocare, că trebuie să plece neîntârziat la Davos, să se interneze într-un sanatoriu la Davos, i-a smuls doar întrebarea seacă:

— De când știi?

— De aproape o săptămână! răspunse ea, presupunând că Stiller bănuia măcar cât de teribilă fusese această săptămână — știu deja de-o săptămână!

La care el se mulțumi să răspundă:

— Și de ce vii să mă anunți abia astăzi? Stiller se purta imposibil. — E adevărat? mai întrebă el. Adevărat? Chiar așa?...

Mai întâi Julika râse tare, apoi țâșni în sus, îl privi și văzu că și Stiller se mulțumea s-o privească: ca și cum totul ar fi fost o invenție de-a ei, o exagerare ieftină, ca să-i strice bucuria serii din ajun.

— Pleacă! Pleacă! Piei din ochii mei! țipă ea.

Stiller clătină doar din cap.

— Pleacă! Te rog! Ieși afară!

— Julika, spuse el, acesta e atelierul meu.

Calmul lui era curată batjocură, o lipsă de omenie cum Julika nu și-ar fi închipuit că există, ba Stiller mai și zâmbea, în timp ce Julika vorbea despre posibila ei moarte. Zâmbea! Și biata Julika, singură de-aproape o săptămână cu povara acelui diagnostic, nu-și credea ochilor și urechilor.

Stiller se apucă din nou să șteargă paharul din ajun, ca și cum paharul acela ar fi fost lucrul cel mai urgent, cel mai fragil, ținta grijilor

sale, iar apoi, pe același ton afectuos, vru să afle nu ce gândea Julika în spaima și tulburarea ei, ci ce spusese doctorul, cuvânt cu cuvânt, precis, la rece.

— Doar ți-am spus! Imediat la Davos, asta spune, internare în sanatoriu, altfel e prea târziu.

Îi trebui ceva timp lui Stiller până ce înțelese toată grozăvia acelui anunț. Nu se știe ce i-a trecut prin cap, își mușca doar buza de jos și se făcu parcă mai mic, ca un sac pe care îl scuturi; și dintr-o dată se uită la Julika cu ochi total neputincioși. Nu fusese oare dorința lui ca Julika să se ducă odată să-și facă o radioscopie? Acum, ea îi îndeplinise dorința, nimic altceva. Era atins plămânul stâng. Era într-o asemenea stare, încât doctorul vorbea doar în termeni umani consolatori, fără să intre în terminologia medicală. Amintea cazuri de însănătoșire completă, pe care le văzuse chiar el. Omenește vorbind, era grozav doctorul acesta. Nici vorbă să-ți fi garantat ceva în mod gratuit; pentru asta o respecta prea mult pe Julika. Având în vedere disperarea ei crudă, considera totuși că e posibil, întru totul posibil, ca frumoasa Julika să se reîntoarcă într-o bună zi la balet. Fără să-i garanteze, bineînțeles. Singurul lucru pe care, în calitatea lui de medic, i-l putea garanta era moartea ei prematură în cazul în care nu se interna de urgență într-un sanatoriu. Julika avea pe atunci douăzeci și șapte sau douăzeci și opt de ani. De altfel știa deja și numele sanatoriului, poziția lui prielnică, lângă o pădure, de asemenea costurile aproximative, care aveau să fie suportate în mare parte de asigurările sociale. Dacă Stiller, soțul ei, s-ar fi interesat și el o dată și i-ar fi spus și ei că asemenea tratamente sunt plătite de asigurări, Julika s-ar fi internat de mult, iar astăzi ar fi fost poate deja vindecată. O neglijență pe care Stiller n-a negat-o. Observația ei nevinovată, constată Julika surprinsă, îl atinse în mod vizibil; Stiller era consternat, gata să izbucnească în plâns. Mai trebuia oare acum să-l și consoleze? Îl cuprinse cu brațul pe după umeri, ceea ce pentru Julika, cu firea ei sfioasă, însemna foarte mult, mai ales că acum avea atâtea altele de făcut. *Valsul* lui Ravel și *Tricornul* lui de Falla, două balete dumnezeiești, aveau să fie, așadar, ultima ei premieră; a doua zi, într-o joi, Stiller urma s-o ducă , la Davos. Julika îi arătă agenda în care data era însemnată deja cu o cruce. Dar ce-l deranja? Stiller se ridică de pe divan, fără să se fi uitat măcar la agendă, și azvârli paharul șters înspre chicinetă, unde se sparse, își vârî o țigară între buze, buzele palide și subțiri, ca apoi, cu mâinile înfundate în buzunarele pantalonilor, să se posteze în fața ferestrei mari a atelierului, mut ca o sculptură, cu spatele spre Julika, ca și cum ea ar fi fost de vină că trebuia să plece la Davos. Mai mult: ca și cum i-ar fi încurcat socotelile cu disperarea ei întemeiată, nici mai mult, nici mai puțin.

— De ce taci? întrebă ea.

— Scuză-mă, spuse el, referindu-se la paharul care probabil o speriase pe Julika, deși nu despre asta era vorba.

— La ce te gândești?

Stiller se duse la bufet, scoase o sticlă de gin aproape goală, umplu două păhărele cu ce rămăsese și-i oferi Julikăi un fel de consolare, pe care ea o refuză cu hotărâre, dar fără să fie urâcioasă. Gesturile lui drăguțe, când încerca s-o îmbuneze cu gin sau cu un buchet de liliac furat, i se păreau uneori de-a dreptul insuportabile; Stiller se complăcea în astfel de atitudini pline de efuziune, i se părea ei, și prea ușor se vedea în chip de soț iubitor, prieten grijuliu și vrednic protector, un om cu o inimă de aur, da, numai că în toți acei ani nu i-a trecut o dată prin minte, bunului Stiller, să se intereseze dacă asigurările n-ar putea plăti costurile unui tratament la sanatoriu.

— Mulțumesc, spuse ea, nu beau.

— De ce nu?

— Alcoolul nu schimbă cu nimic situația.

Stiller își goli paharul.

— Nu, spuse el în sfârșit, goli și paharul ei dintr-o singură sorbitură. Nu, firește, nu e vina ta că acum trebuie să te internezi într-un sanatoriu, Julika, nici nu poate fi vorba de una ca asta, bineînțeles că e vina mea.

— Asta n-am spus-o niciodată!

— Numai eu sunt de vină, continuă el cu încăpățânare, nu trebuie să-ți faci nici un fel de griji, draga mea, ai să pleci la Davos, biata de tine, iar eu am să rămân aici în oraș, eu, cel sănătos — iar conștiința mea încărcată îți va ține de cald. La care râse urât.

— Ce-nseamnă asta? întrebă Julika. Iar începi cu poveștile astea.

Stiller luă sticla goală în mână, dădu din cap, mustrându-se parcă, deși avea un aer relaxat, și apoi azvârli și sticla de gin în chicinetă împroșcând totul în jur cu cioburi. Nici până în ziua de azi Julika n-a uitat reacția lui, expresie, după cum mi se pare și mie, a unui egoism fără margini din partea celui dispărut.

Se pare că la un moment dat, în glumă, fiind și ușor amețit, Stiller ar fi declarat într-un cerc de prieteni: Am o nevastă minunată, mă bucur de fiecare dată s-o revăd, și de fiecare dată când e lângă mine mă simt ca un pește lunecos, puturos și transpirat așezat lângă o zână de cleștar! Asta, la scurt timp după căsătoria lor… Ai impresia că Stiller cel dispărut, oricât ar fi fost el de fascinat de Julika, n-a acceptat, ba

probabil că nici n-a înțeles vreodată un anumit lucru din firea acestei femei, anume frigiditatea ei. Și că așa ceva există, nu ca fenomen patologic, ci, dimpotrivă, ca un lucru absolut natural, pare să nu fi știut nici frumoasa Julika. Să fi aflat între timp? A rămas destul de uluită acum câteva zile când am menționat în treacăt opinia unor oameni de știință, și anume că, dintre toate femelele regnului animal, numai femeia cunoaște orgasmul. N-am mai discutat apoi pe marginea acestui subiect. Probabil că frumoasa Julika a trecut prin cine știe ce chinuri datorită faptului că senzualitatea bărbătească a avut întotdeauna darul s-o scârbească, a suferit cu adevărat, deși aceasta n-ar fi trebuit să constituie un motiv pentru ea de-a se considera o ființă neîmplinită, o femeie nereușită sau chiar o artistă. În multe privințe, dar mai ales când vorbește despre Stiller al ei cel dispărut, femeia aceasta se autoizolează cu o încăpățânare înduioșătoare, încât te simți tentat să nu dai pe de-a-ntregul crezare nici tuberculozei ei, chiar atestată de medici și atât de scump plătită.

De ce Julika n-a putut să vorbească cu nimeni? Probabil că puține femei au parte cu adevărat, fără prefăcătorie, de acea beție a simțurilor, pe care o așteaptă sau cred că trebuie s-o aștepte atunci când întâlnesc un bărbat, căci romanele, scrise de bărbați, aduc mereu vorba despre asta; apoi să nu uităm că femeile se mint mereu una pe alta, și poate că frumoasa Julika era doar ceva mai sinceră, și în plus atât de speriată, încât a amuțit de tot, s-a deghizat în prinți și paji, s-a afundat în hățișul propriilor spaime, unde nici un bărbat n-o mai putea urma. Nu e de mirare deci că baletul și tot ce era legat de balet, chiar și un balet mediocru, așa cum se practică la teatrele municipale, a ajuns să însemne pentru ea mai mult decât orice pe lume, mai mult decât Stiller. Câteva tentative slabe de lesbianism au dat de asemenea greș; baletul a rămas unica ei sursă de plăcere. Alte femei înlocuiesc baletul cu maternitatea, suportându-l pe bărbat ca pe un element necesar procreației, pentru ca apoi să treacă peste el, devenind fericite prin copiii lor, pe care îi pun mai presus de orice, întocmai cum fac balerinele cu baletul, nu mai pot vorbi decât despre copii, despre copiii lor chiar și atunci când, aparent, vorbesc despre alți copii, și se sacrifică, aparent, ca să se poată iubi mai tare prin copiii lor, și toate acestea sunt luate drept dragoste maternă, devotament și sacrificiu și ajung să se numească educație. Bineînțeles că la mijloc e cel mai pur narcisism. În cazul frumoasei Julika s-ar putea spune că acest narcisism al frigidei avea cel puțin avantajul că nu abuza de oameni în carne și oase, ci de artă, Ceaikovski și Rimski-Korsakov, uneori Ravel și, desigur, Stravinski, dar nu de copii, care nu au decât acea unică mamă.

Cred însă că doamna Julika Stiller-Tschudy s-ar înfuria teribil dacă i-aș spune de la obraz că femeia în artă mi s-a părut dintotdeauna

suspectă; în zadar aș încerca s-o conving să nu vadă în asta un semn de desconsiderare a femeii, dar nici de desconsiderare a artei. Inconștient, Stiller cel dispărut trebuie să fi simțit ceva asemănător (deși în general nu doresc să cad de acord cu cel dispărut); el însă a transformat acest simțământ într-un reproș, pare-se, un reproș deghizat în dragoste, anume că Julika nu simte niciodată plăcere alături de el, un reproș îndreptat împotriva ei, și îndreptat în mod prostesc împotriva sa. Ca și cum orice femeie ar fi făcută să fie și în acest sens partenera bărbatului! E evident, cum am mai spus, și simptomatic faptul că acest bărbat simțea tot timpul nevoia să se scuze; se considera înfrânt în bărbăția lui dacă frumoasa balerină, mai sinceră poate decât alte fete, nu se topea de dor sub sărutarea lui. Rigiditatea ei era ceva de speriat, se prea poate, dar cel puțin era sinceră. Nu se ținea bățoasă ca să-l stârnească, dimpotrivă, femeia aceasta încerca mai degrabă să se dăruiască, ca să potolească orice supărare, dar constata destul de repede că o cuprindea repulsia, acea repulsie solitară, pe care trebuia s-o ascundă cu orice preț. Nu voia în nici un caz să-l rănească. Nu voia să-l piardă. Îl prefera pe Stiller oricărui alt bărbat. Pe de altă parte însă, îi repugna pur și simplu să mimeze acea scenă a dezlănțuirii furtunoase și a beatitudinii, pe care bărbatul, în vanitatea sa, e oricând gata s-o creadă, oricât ar fi de prost jucată, acea scenă a uitării de sine de care trebuie să aibă parte ca să fie convins de dragostea femeii și mai ales de propria sa bărbăție.

Ah, era îngrozitor! În schimb, ce mângâiere să apari pe scenă; să simți o mie de priviri străine pe corpul tău, priviri atât de diferite, priviri de liceeni și de funcționari însurați, priviri avide de cu totul altceva decât de performanța artistică, într-adevăr, pentru Julika ele însemnau de o mie de ori mai puțin decât mâna lui Stiller, mâna lui dură și asprită de muncă, pe care și-o așeza pe corpul ei. Pretextele ei neputincioase, că ar fi obosită, îl supărau destul de tare. Stiller se credea tandrețea personificată, dar nu putea să înțeleagă că cineva e obosit. Stiller nu se gândea decât la el!... S-ar putea spune că într-un anume sens, Julika a simțit o oarecare ușurare când medicul teatrului i-a comunicat prima oară că ar avea ceva la plămân și că ar trebui în orice caz să se menajeze. Aerul plin de praf de pe scenă nu-i era tocmai prielnic, dar Julika n-avea încotro, în schimb trebuia să se menajeze cât mai mult în afara scenei. Așa îi spusese doctorul. N-a fost deci o toană a frumoasei Julika; avea motive cât se poate de întemeiate când cerea să fie menajată și să se țină seama că are nevoie de multă liniște. Era vorba de sănătatea ei! Julika era doar o ființă delicată, deosebit de delicată, asta nu însemna că îl iubea mai puțin pe Stiller al ei. Dar și el trebuia să dea dovadă, cum am mai spus, de puțină înțelegere.

Or Stiller avea tot mai puțină înțelegere pentru nevasta sa, egoismul său mergea atât de departe încât raporta la propria sa persoană și

numai la ea, până și oboseala ei, certificată medical, și se întâmpla ca Stiller să iasă fără să scoată un cuvânt din casă, trântind ușa după el, numai fiindcă Julika i-ar fi spus că e obosită, și să se întoarcă abia noaptea târziu, cu mirosul nesuferit al cârciumilor, cu o răsuflare de-a dreptul insuportabilă! Sau îi spunea: Aș vrea să te văd și eu o dată când nu ești obosită! pe un ton plin de reproș și mânie. Ce putea să facă Julika? E-adevărat, nu i-a spus niciodată: Tu nu ești femeie! dar Julika simțea prea bine că o compara cu celelalte femei. Stiller o adusese pur și simplu la disperare, și ca să-și dovedească ei înșiși, lui și lumii întregi contrariul n-avea decât o singură cale: să flirteze și să se lase curtată, lucru care până atunci nu i se întâmplase niciodată. Stiller o adusese în această stare. Stiller găsea că e de-a dreptul deplasat felul în care Julika se lăsa curtată de orice domn aflat în trecere, de preferință de categoria celor pe care destinul avea să-i îndepărteze cât mai repede cu putință. Julikăi îi făcea însă plăcere să audă laude la adresa frumuseții și a artei ei; altceva nici n-o interesa. Stiller nu era nici pe departe gelos, doar șocat când o vedea pe Julika sa, de preferință într-un restaurant sau pe stradă în fața restaurantului, împărțind sărutări la despărțire, sărutări în dreapta și în stânga; Stiller obișnuia doar să spună: Ești sigură că te-ai pupat cu toți? O lua drept o joacă de copii. Alteori se înfuria. Ca atunci după balul la care Julika, în chip de bacantă grațioasă, era ba ici, ba colo, așezându-se pe genunchii câte unui domn, și nu se mai oprea din jocul "femeii fatale"; Stiller o aștepta cu paltonul și îi venea să borască — cum s-a exprimat el însuși în mod vulgar — asistând la tot acest spectacol. Trebuie să fi fost domni foarte inteligenți și realmente agreabili, ce cu spirit și șarm îi făceau curte frumoasei balerine care, la rândul ei, știa să pozeze cu frumusețea ei; Stiller susținea în schimb că nu era vorba decât de niște domni cu înclinații mai mult sau mai puțin pronunțate spre homosexualitate, iar zâmbetul său o jignea pe bună dreptate, fiindcă ea nu știa niciodată după ce puteau fi recunoscuți. Așa că zâmbetul acesta a fost cel care, în ultimă instanță, a îndemnat-o pe biata Julika să meargă mai departe, mai departe decât ar fi îndemnat-o firea ei, aruncând-o în brațele unui tânăr consilier în publicitate, de o bărbăție recunoscută, care, în plus, avea și o căsuță la Ascona.

Stiller nu s-a așteptat, pare-se, ca Julika să îndrăznească totuși; știa că tânărul consilier, de altfel un cunoscut de-al lui Stiller, era de mult timp îndrăgostit de frumoasa balerină, și ceva nu i-a dat pace până când n-a aranjat el însuși prima întâlnire. Voia s-o supună la o probă pe Julika, soția sa? Iar apoi, când s-a întâmplat, și-a ieșit din minți, dragul de el, a înghițit Veronal cu pumnul, ca să doarmă zile întregi, și s-a baricadat în atelier. De data aceea, a fost rândul Julikăi să constate că purtarea lui e deplasată. Probabil că lui Stiller îi era frică; în sfârșit, apăruse bărbatul adevărat, și fără să știe prea multe, capitulase. În scrisorile lamentabile pe care le-a scris în acea vremea o vedea deja pe

Julika, balerina sa, în chip de mămică, împingând un cărucior pe malul lacului Maggiore. Toată agitația lui trebuie să i se îi părut Julikăi cu atât mai nesuferită cu cât toată povestea n-a durat prea mult, pare-se, cel mult o săptămână petrecută la Ascona. Tânărul consilier avea un program încărcat, pleca în toată lumea, iar Julika avea și ea, firește, repetiții. Stiller o întreba tot la două zile de ce nu pleacă la Ascona; și se uita la ea de parcă Julika i-ar fi datorat cine știe ce răspuns la cine știe ce întrebare, pe care ea, cu toată sinceritatea, nu putea nicidecum s-o ghicească. Ce voia Stiller să afle de la ea? Pentru Julika povestea nu mai avea nici o însemnătate, ca să nu mai vorbim de faptul că, din fire, era o ființă timidă și reținută căreia nu-i prea plăcea să spună ce are pe suflet, considerând că, la urma urmei, Stiller ar fi putut să observe că totul se terminase. Stiller n-a observat, pare-se, sau nu era tocmai sigur. Consilierul zburător a rămas pentru el bărbatul care putea s-o facă fericită pe Julika; a fost convins de asta din prima clipă de spaimă, nemaifiind capabil să vadă că Julika rămăsese neschimbată. Își închipuia că ea se preface în fața lui, își ascunde fericirea ca să-l menajeze, deși Julika nu avea, după câte îndurase din partea lui, nici cea mai mică dorință să-l cruțe. Luni în șir Stiller a continuat să stea la pândă, și-a permis chiar la un moment dat să-i controleze poșeta, căutând un indiciu cât de mic, o scrisoare, un bilet de tren la Ascona, o însemnare în agendă. Agenda ei nu conținea însă decât însemnări referitoare la repetiții, ore la coafor, dentist. Oricine își poate închipui cât de neplăcut era pentru Julika faptul că Stiller continua să fie preocupat de povestea aceea, chiar și numai în gând, cât de neplăcut mai ales faptul că Stiller, fără să-i facă vreun reproș, dar cu o mină de om hăituit, aștepta mereu ceva de la ea, aștepta cuvântul salvator. Dar ce să-i spună Julika? La un moment dat, când Stiller a vrut să afle cu tot dinadinsul ce a însemnat tânărul consilier pentru ea, i-a spus: M-ai adus la exasperare, Stiller, hai să nu mai vorbim despre asta, doar m-am întors, de ce ții cu tot dinadinsul să mă înnebunești din nou!…

În orice caz, Julika nu era conștientă de vreo vină pe care Stiller să nu i-o fi plătit cu vârf și îndesat, așa că nu depindea decât de el ca, odată întoarsă, ea să fie și fericită cu el.

Câteva luni totul a mers minunat.

Stiller, care aflase pe căi ocolite că tânărul consilier avea de mult o nouă prietenă, o aștepta pe Julika zilnic în fața teatrului, pregătea orez valencian și nu se supăra când Julika, obosită de repetiții, nu gusta deloc sau aproape deloc din mâncare; a fost apoi alături de ea și i-a dat dreptate când s-a certat cu unul dintre regizori; a menajat-o așa cum recomandase doctorul, sau cel puțin și-a dat silința — timp de câteva luni. Apoi a căzut din nou în egoismul lui, cerând ca Julika să se ocupe numai și numai de el; pleca din nou fără să spună un cuvânt de acasă,

trântea ușa și se îmbăta, de pildă, fiindcă Julika era prea obosită ca să se arate ore întregi interesată de sculptură. Și nici nu avea voie ca a doua zi să facă cumva vreo aluzie la faptul că băutura îi costa foarte mulți bani. Stiller i-o lua în nume de rău dacă tăcea și i-o lua în nume de rău dacă vorbea. Și cum putea fi Julika tandră cu un bărbat care, în fond, simțea ea prea bine, era plin de mânie. Într-o bună dimineață, Stiller o întrebă chiar în timpul micului dejun de ce se apucase să povestească întregului balet că noul lui palton, o manta G.I. americănească, fusese cumpărat din banii ei. Julika nu înțelesese întrebarea lui.

— De ce povestești una ca asta întregului balet? întrebă el tremurând de supărare, făcând din țânțar armăsar.

— Și ce-i cu asta? întrebă ea, iar Stiller i-a smuls ziarul din mână și i-a explicat timp de o jumătate de ceas care era părerea lui. Interpretarea lui era infamă. Julikăi îi veniră lacrimile, și cum Stiller nu se mai oprea, țipă: Pleacă, te rog frumos, pleacă! Stiller n-a plecat, deși ar fi trebuit să vadă cât de tare o durea felul infam în care îi interpretase spusele. Atunci am să plec eu! spuse Julika. Stiller însă nu i-a dat drumul. Nu vreau să te mai văd! strigă ea disperată. Asta-i o mojicie din partea ta, o mojicie îngrozitoare!

De altfel se pare că a fost singura dată, sau aproape singura dată, când Julika, revoltată la culme, a folosit asemenea expresii crude. Oare Stiller își dădea seama cât de tare o nedreptățea pe această femeie? Nici prin cap nu i-a trecut să se scuze. Iar ruptura se produsese. Din moment ce-i fusese dat să vadă cât de infam putea fi Stiller când era vorba să interpreteze o bagatelă oarecare, Julika se hotărî să nu mai spună aproape nimic. Iar tăcerea îi invadă, o tăcerea mai rea decât insultele. Stiller părea să nu aibă habar cât de tare o rănise pe Julika, interpreta vorbele și purtările ei cum îi convenea pe moment, îndărătnic și incorigibil în egocentrismul său.

Și apoi a mai fost ceva!

Julika avea pe vremea aceea un câine, un fox, așa cum se cuvine perechilor fără copii, Foxișor pe nume, sau cum se spune în limba acestei țări, o limbă de altfel drăgălașă, chiar dacă nu tocmai plăcută la auz, dar terestră și reală, străbătută de accente tandre: Foxli. Îl iubea, se înțelege, altfel nici nu l-ar fi ținut; acesta e de fapt lucrul cel mai minunat: îi iubești și de aceea îi ții. Stiller n-a înțeles niciodată că Foxli putea fi atât de iubit și nici n-a reușit vreodată să vadă ceva în ochii atât de plini de suflet ai lui Foxli. Își bătea joc de răbdarea ei maternă când, însoțită de Foxli care alerga amușinând de la un copac la altul, ajungeau peste tot prea târziu, și îl botezase în derâdere: Animalul Sfint. Se știa că Julika va întârzia și nimeni nu se supăra, prea era nostim Foxli. La restaurant, datorită frumuseții stăpânei sale, căreia nu-i rezista nici un

chelner cât de cât mai îngrijit, Foxli avea dreptul să șadă pe un scaun capitonat la fel ca Stiller. Că Stiller, în egoismul lui, n-a putut niciodată să înțeleagă lucrul acesta e treaba lui. De ce-ar fi lăsat în farfurie o jumătate de porție de filet Mignon când ea, oricum, nu mânca prea mult? La urma urmei, Julika era cea care plătea de cele mai multe ori, iar Stiller căpăta în schimb și vin. De altfel nu spunea nimic, dar Julika avea deseori senzația că trebuie să-i ia apărarea lui Foxli. Iar Foxli simțea și el la fel. Foxli era de partea ei. Poate că asta îl supăra pe Stiller, faptul că erau în majoritate; Julika și Foxli, pretutindeni admirați, erau de acord în toate problemele decisive. Nu, Stiller nu l-a bătut niciodată pe cățelușul ei cel dulce; asta ar mai fi lipsit! Dar Stiller nu-l iubea, se purta ca și cum Foxli nici n-ar fi existat. Cum ajungea acasă, întâmpinat pe coridor de Foxli cu salturi de bucurie, Stiller nu se mai ocupa decât de corespondența lui, numai de corespondența lui, ca și cum ar fi așteptat în orice clipă bani de la vreun mecena. La un moment dat cineva spusese: Vai, Julika, ce cățeluș dulce aveți!, la care Stiller răspunsese: Foarte dulce, cât de curând o să facem dulceață din el!

Stiller era pur și simplu gelos pe câinele ei, nu recunoștea, în schimb elaborase o întreagă teorie care nu avea nimic de-a face cu Foxli; și începuse iarăși să analizeze psihicul Julikăi (nu pe cel al lui Foxli) despre care el tot nu știa nimic. De ce nu-l lăsa, bunăoară, pe Foxli să intre în atelierul său? Și apoi se mai mira că nevasta lui nu venea cu lunile acolo, ba la un moment dat a trecut chiar un an întreg, și era dezamăgit de interesul redus pe care ea îl manifesta față de munca lui creatoare. Or, Julika nu știa unde ar fi putut să-l lase pe Foxli fără să se teamă pentru el, doar nu putea să-i dea drumul pe străzile străine, numai ca Stiller să-i poată arăta o dată că munca lui creatoare, cum se plângea mereu, nu înainta deloc? Stiller pare să fi fost într-adevăr întruchiparea unei mimoze masculine. Și faptul că, pe de altă parte, ani de zile, a avut ocazia să asiste la repetițiile ei de balet, ca să facă schițe, era un câștig pentru el, nu-i așa? Iar dacă stăm și judecăm drept, Julika nu se alegea cu nimic de pe urma vizitelor la atelierul lui plin de praf, unde ani de zile a lucrat la același lucru, și unde ea ar mai fi putut să și răcească. Dar în egocentrismul lui, Stiller nici nu stătea să asculte astfel de explicații. Ce tot voia de la Julika? Tăcerile lui jignite erau o povară pentru sărmana Julika. Îl întrista faptul că ea, balerina, nu scotea un cuvânt în timpul nenumăratelor discuții despre sculptură pe care el le purta până noaptea târziu cu tovarăsii lui; o acuza de lipsă de interes și nici prin gând nu i-a trecut vreodată că Julika, neștiind mare lucru despre sculptură, tăcea din modestie, nu-i așa, ca să nu mai vorbim că din fire era timidă și rezervată. Iar după ce musafirii lui plecau într-un târziu, devenea și mojic: Ai fi putut și tu să le faci o supă de făină, spunea el supărat, atâta lucru ai fi putut și tu să faci! Julika însă nici nu se gândea să fie sluga lui! Iar din ziua în care a apărut cealaltă, Stiller n-

a mai avut nici un fel de înțelegere pentru ea; ba mai mult: tot el era indignat că Julika din veranda ei de la Davos nu-i ducea lui dorul, ci lui Foxli, și foarte mirat că Julika, cea bolnavă și părăsită, nu-i trimitea scrisori drăgăstoase, de altfel nu i-a trimis nici un fel de scrisoare cu excepția unui bilețel prin care îl ruga să-i cumpere ceva din oraș; Julika însă nu putea să scrie! Iar când mai târziu, în cursul acelei veri, n-a mai scris nici el câteva săptămâni la rând, nu i-a mai fost rușine să se scuze, pretextând că nici Julika nu-i scrisese vreodată…

Ș.a.m.d.

N-am nici un chef s-o fac pe judecătorul de pace între frumoasa Julika și soțul ei cel dispărut; cum ea însă aduce de fiecare dată vorba despre timpurile acelea neplăcute, încerc, firește, să ghicesc care erau raporturile între ei, măcar din amuzament dacă nu din alt motiv, așa cum dezlegi un joc de cuvinte încrucișate. Ce-aș avea altceva mai bun de făcut în celula mea!… Greu de înțeles, deși absolut necesară pentru a dezlega jocul de cuvinte încrucișate despre Stiller cel dispărut este o afirmație a frumoasei Julika, ce pare să fi fost făcută cu mult timp în urmă. Nu mi-o spune. O afirmație cât se poate de inofensivă. O afirmație oarecare. Și cu toate acestea, aflu eu, Stiller n-a putut să treacă niciodată peste ea, iar cu vremea lucrurile au luat chiar amploare. Într-un fel există o legătură între această afirmație, lipsită de importanță și de mult dată uitării de către Julika, și ideea lui Stiller că se simte ca un pește puturos pe lângă o zână de cleștar. Julika a făcut acea afirmație în prima noapte pe care au petrecut-o împreună. Se pare că Stiller nu era doar o mimoză, un bărbat de un egoism patologic și de o susceptibilitate pe măsura acestui egoism, așa încât a raportat numai și numai la sine cuvintele pe care Julika le-ar fi spus probabil oricărui bărbat; ci, în plus, făcea parte din categoria rumegătoarelor, iar lucrul acesta era pentru sărmana Julika uneori de-a dreptul insuportabil. Dintr-o dată, după nu știu cât timp, îi vedeai regurgitând câte o bagatelă de felul acesta. Când de fapt Julika uitase de mult, după cum mă asigură, acea afirmație din prima noapte. Stiller însă nu putea pur și simplu să treacă peste cuvintele acelea, le purta ca un stigmat în spatele frunții, iar faptul că Julika în fața tuturor îl mângâia pe frunte, ridicându-i șuvițele de păr dezordonate nu rezolva nimic. Julika era înduioșător de atentă cu el. De altfel nu făcuse altceva decât să exprime ceea ce simt probabil multe fete atunci când sunt iubite prima oară de un bărbat. Stiller ar fi trebuit să înțeleagă. Și a înțeles. Îl chinuia însă faptul că acesta a fost și singurul lucru pe care iubita lui Julika l-a spus după prima lor îmbrățișare. Așa se face că dintr-o dată, după nu știu cât timp, se ambala din nou; îi citeai în ochi cât de tare îl rodea un amănunt din acesta trecut, cum sufletul lui se contracta asupra unui singur punct, cum o afirmație atât de măruntă și inofensivă, și în orice caz

nepărtinitoare începea să reverbereze în memoria lui, acoperind în cele din urmă totul. Și tocmai în clipele în care Julika era mai drăgăstoasă ca oricând, el se speria de ceea ce fusese rostit de gura ei cu atâția ani în urmă. Stiller se vedea în chip de profanator. Se purta ca și cum Julikăi i-ar fi fost greață de el și o respingea, cum am mai spus, tocmai atunci când Julika era mai drăgăstoasă ca oricând; se retrăgea în cochilia lui.

Stiller era un bun înotător, se zice, și timp de câțiva ani a traversat în fiecare zi lacul înot, indiferent că ploua sau nu, uneori până în octombrie; se mortifica. Julika susținea că tot programul acela sportiv era un fel de manie. Stiller avea nevoie de el ca să se simtă bine. Avea nevoie de un lac plin cu apă, se pare. Se simțea îngrozitor când transpira. Iar în societate, de pildă, când transpira sau simțea doar că inevitabilul avea să se producă, își pierdea cu totul simțul umorului, ședea acolo mut de consternare, incapabil să mai facă față vreunei conversații. În ochii lui citeai atunci atâta spaimă, că te cuprindea un fel de duioșie. Deseori își imagina că ar avea o eczemă. De cele mai multe ori era pură închipuire. Apoi însă povestea iarăși despre o doamnă necunoscută care sus, pe vârful Piz Palu, l-ar fi sărutat pe obrajii transpirați; era unic, grandios, de neuitat acest Piz Palu pentru el.

Dar starea aceasta de animozitate se limita, pare-se, la propriul său trup. Altfel, vorbea cu dragoste despre copiii de la ștrand, despre pielea copiilor, și chiar trupurile adulte, ale balerinilor, de pildă, îl entuziasmau tot mereu. Entuziasmul său avea ceva dureros, ceva din nostalgia fără de speranțe a unui infirm. Stiller era deja un bărbat de peste treizeci de ani, dar când o femeie își punea mâna (fără mănușă) pe mâna lui și nu și-o retrăgea imediat, sau când îi trecea cu mâna peste părul decolorat de pe frunte, nu ca să i-l ordoneze, ci ca să-i mângâie părul, fruntea îngustă, el se purta ca un băiețandru, iar pentru anumite doamne devenea în felul acesta cu atât mai atrăgător. Era, cum se spune, un bărbat cu șanse, deși nu se încredea în șansa lui. Or asta îl irita cel mai mult pe Stiller, nu așa-zisa șansă, ci spaima că cineva ar putea să-l ducă de nas; era suspicios, nesigur, incapabil să creadă că o femeie care punea mâna ei pe mâna lui nu simțea și o oarecare greață. E de presupus că uneori, nu prea des, omul acesta nefericit se așeza cândva după dușul zilnic, care te curăță doar pe moment, în fața oglinzii ca să vadă ce-ar fi putut s-o respingă pe Julika, zâna lui de cleștar, și iată că Stiller nu descoperea de fapt nimic ce n-ar fi știut deja. Lui Stiller bărbații i se păreau foarte frumoși, îi desena necontenit; de asemenea, femei. Numai el, numitul Stiller, avea ghinionul să trăiască într-un trup de bărbat care o murdărea pe iubita lui; căci iată ce-i spusese Julika, ființa aceasta nevinovată, cu toată sinceritatea și fără rea-voință, vorbise obiectiv, iar supărător era doar faptul că a fost singura afirmație făcută de ea atunci…

Pe scurt, Stiller avea într-adevăr o manie, iar sărmana Julika, la rândul ei o ființă deosebit de delicată, sfioasă ca o fecioară și reținută la vorbă, neputincioasă în fața unor interpretări care îi răstălmăceau adevărata fire, n-o ducea cu siguranță prea ușor alături de nevrednicul ei soț. Se pare că alți oameni erau de aceeași părere, anume că Stiller n-o aprecia așa cum trebuie, și n-au lipsit nici prietenii care l-au prevenit, alegându-se doar cu nerecunoștință din partea lui. Stiller nu suporta. Ah, zicea el după câte o astfel de discuție, dracu' să-i ia pe oamenii care se amestecă într-o căsnicie numai fiindcă își închipuie că sunt binevoitori și că e de ajuns să fie binevoitori cunoscând doar o treime din povestea în care binevoiesc să se amestece! Și cu asta punea punct oricărei intervenții prietenești; Stiller știa totul mai bine. I se spunea că biata Julika nu numai că îl iubea, ci îl iubea mai mult decât ar fi meritat, iar Stiller răspundea cel mult: Foarte bine că mi-ați spus! Dar în realitate nici nu se gândea să pună ceva la inimă. Bănuiala sa că Julika îi monta pe cunoscuții comuni împotriva lui era nedreaptă ca atâtea altele din purtările lui față de această femeie care, cred eu, era mult prea rușinoasă ca să se confeseze unor terțe persoane. Oamenii vedeau însă cu propriii lor ochi. Or Stiller nu suporta nici atât. Se cunoșteau de mai multă vreme cu o pereche de oameni foarte drăguți, el, veterinar, ea, cunoscută doctoriță de copii, doi oameni cultivați în sensul cel mai viu al cuvântului, plini de spirit și suflet, prieteni cărora Stiller le datora foarte mult, nu doar nenumărate mese copioase, ci și multe idei stimulatoare, invitații în societatea züricheză, iar la un moment dat, chiar și o comandă. Lui Stiller i se păreau minunați cei doi, veterinarul și doctorița de copii, până ce doamna, care o vedea din când în când pe Julika și între patru ochi, îi spuse la un moment dat tot între patru ochi ce credea ea, și anume că doamna Julika ar fi un om cu totul extraordinar, o ființă atât de fină și de nobilă cum ea, doctorița, nu mai văzuse niciodată.

— Și de ce-mi spuneți toate astea? o întrerupse Stiller imediat.

— Ca să fiu sinceră, dragă Stiller, îi răspunse ea în glumă, mă întreb uneori cu ce-a păcătuit Julika de s-a măritat cu dumneavoastră! și zâmbi, subliniind că vorbele fuseseră spuse în glumă.

Stiller s-a arătat însă contrariat.

— Serios! a adăugat ea cu cele inai bune intenții, sper să înțelegeți înainte de-a fi prea târziu, înainte de-a ajunge un moșneag, Stiller, să înțelegeti ce femeie minunată aveți alături de dumneavoastră, ce om valoros, vorbesc serios, sper din toată inima, Stiller, de dragul dumneavoastră!

Se pare însă că Stiller nu suporta nici tonul serios; erau într-un restaurant, iar Stiller i-a făcut semn chelneriței în timp ce prietena,

doctorița, continua să vorbească despre Julika, și a plătit fără să spună un singur cuvânt referitor la acesată chestiune. Și de-atunci unicul lui răspuns a fost că ori de câte ori această minunată pereche de doctori dorea să-i invite, el nu avea timp; iată cel mai ieftin mod de-a răspunde. În această situație, Julika a trebuit să se apere și a hotărât să-i invite ea pe cei doi; când Stiller a sosit apoi acasă și a auzit din coridor cine era în casă, era cât pe ce să facă stânga împrejur. Cu greu a reușit Julika să evite o asemenea necuviință, Stiller a luat cina cu ei, dar apoi “a trebuit” să se întoarcă la atelier. Dădea pur și simplu bir cu fugiții. Ajunsese chiar să sufere de mania persecuției; se străduia, ce-i drept, să fie drăguț cu prietenii ei, ei însă simțeau prea bine că de fapt era tot timpul în defensivă și nu se simțea în largul său. Și apoi se mai și mira, dragul de el, că în jurul lui erau tot mai puțini oameni. Nimeni nu se duce cu plăcere la o pereche aflată în criză conjugală, se-nțelege, plutește ceva în aer, chiar dacă nu știi nimic, iar vizitatorul are senzația că asistă la un armistițiu, în care el reprezintă un fel de punte provizorie, se abuzează oarecum de el, este folosit într-un anume scop, conversația e tot mai însuflețită, exuberanța la ore târzii e tot mai primejdioasă, dintr-o dată se fac glume puțin prea ascutite, prea otrăvite, vizitatorul observă mai mult decât vrea să recunoască gazdele; e plăcută ca o plimbare pe un câmp minat o vizită la o pereche aflată în criză, și chiar dacă nu sare nimic în aer, miroase totuși a stăpânire de sine încinsă. Și chiar dacă e adevărat ceea ce îți spun gazdele, că pentru ei a fost cea mai plăcută seară din ultima vreme, îi înțelegi, dar nu ești dornic de o nouă invitație, și piedicile se înmulțesc fără voie, într-adevăr, abia dacă mai ai o seară liberă. Nu rupi relațiile cu o pereche aflată în criză conjugală, firește că n-o faci. Doar că te vezi ceva mai rar cu ei, și ca urmare uiți de această pereche atunci când faci tu însuți invitații, fără să vrei, din întâmplare. Așa se întâmplă întotdeauna, iar Stiller nu avea nici un motiv să se mire, dacă se purta cum se purta cu toți cei care îi voiau binele. Din fericire, pentru Julika mai existau prietenii ei de la balet, dar mai ales munca ei. Pe scenă, în lumina reflectoarelor, era eliberată de toate, un alt om, un om fericit, fericirea în persoană. Stiller nu mai venea nici la repetiții. Se refugia în munca lui. Degeaba s-a dus la el la atelier soțul prietenei, veterinarul, ca să stea de vorbă cu el, ca de la bărbat la bărbat, fără să-i facă vreun reproș. A fost suficientă fraza: Am impresia, Stiller, că o nedreptățiți foarte tare pe soția dumneavoastră. La care Stiller a răspuns:

— Desigur! Tonul său era pură batjocură. La ce v-ați fi așteptat? mai spuse el. Ați observat vreodată că aș fi făcut altceva decât s-o nedreptățesc?

Veterinarul a încercat tot ce i-a stat în putință, dar Stiller i-a întors pur și simplu spatele, a început să-și curețe șpaclul și i-a spus la

revedere fără să-l conducă măcar până la ușă. Suferea într-adevăr de mania persecuției: orice om care se arăta a fi prieten cu Julika pentru el devenea automat un dușman ascuns.

Ce-ar fi putut să facă Julika! Îi părea rău de Stiller. Se izola cu bună știință. Și ce nu încerca Julika! Îl trata cu umor când Stiller începea s-o facă pe omul neînțeles, și deseori, când îl vedea căzut pe gânduri, neputincios ca un paralitic, tăcut și îndârjit, de-ți venea să mori de plictiseală, mizantrop, fără chef și voință, și nici pe departe bărbatul care ar fi putut face fericită o femeie, ei bine, Julika îi punea atunci mâna pe umăr și zâmbea:

— Da da — bietul de tine!…

Vara aceea de la Davos, viața ei în veranda Jugendstil, unde mirosea a fân și se vedeau veverițe, n-a fost deloc ușoară. I-a mers și ei ca tuturor nou-veniților acolo sus: după prima spaimă, după două sau trei nopți în care hotărâse să fugă cu primul prilej, și după senzația aceea îngrozitoare că o pregăteau pentru moarte de fiecare dată când o înveleau în pături de lână și o duceau cu căruciorul pe aceeași terasă, Julika s-a obișnuit pe nesimțite cu noua ei viață, ba era de-a dreptul fericită că nu i se cerea nimic, dar absolut nimic. Să stea liniștită, era singurul lucru care i se impunea. Julika se bucura de viață cum nu se mai bucurase de multă vreme. Nici nu era chiar atât de îngrozitor Davosul acesta, o vale ca oricare alta, verde, pașnică, poate cam plicticoasă, o vale cu pereți abrupți și pășuni netede, ici și colo câte o albie bolovănoasă, un peisaj, nimic altceva. Moartea nu umbla în chip de casap scheletic, nu, aici nu se cosea decât iarba, fânul își răspândea aromele până sus la ea, dinspre păduricea din apropiere adia miros de rășină, undeva departe împrăștiau gunoi, iar în zadele din fața verandei ei țopăia câte o veveriță jucăușă. Cât era ziuă te simțeai ca în vacanță.

Un vecin, care venea zilnic să se așeze un sfert de oră la picioarele patului ei, un convalescent care avea voie să se plimbe și îi aducea flori de câmp, de altfel un bărbat destul de tânăr, mai tânăr decât Julika, dar veteran al sanatoriului, care se ocupa în cel mai drăguț mod de noii veniți, pare să-i fi ușurat foarte mult viața Julikăi. Îi aducea cărți, altele decât îi adusese Stiller vreodată, o lume nouă, așadar. Și ce lume! Julika citea Platon, *Apologia* lui Socrate, dificil, dar tânărul veteran o ajuta, fără urmă de didacticism, ușurel, ca-n joacă, așa cum le stă în fire acelor tineri care au o capacitate de înțelegere ieșită din comun și nu se gândesc nici măcar o clipă că celălalt ar putea să nu priceapă fiindcă nu-l ajută capul. Era încântător cu chipul său îngust, cu un aer puțin șiret, și cu ochii mari, expresivi. Nu erau îndrăgostiți unul de altul. Julika, la rândul ei, povestea probabil despre balet, iar tânărul veteran, care purta costumele răposaților, îi povestea câte ceva despre oamenii pe

care Julika îi auzea din când în când tușind fără să-i fi văzut vreodată la față, nu povestea vieți, ci istorioare hazlii, fără indiscreții; Julika îi era recunoscătoare pentru ele, la început oarecum șocată de tonul lui frivol, până ce a observat că zeflemeaua lui nu exclude simțirea, ci e doar o altă formă de manifestare a ei, poate mai puțin lipicioasă și mai curată.

Pentru Julika aceste sferturi de ceas erau o adevărată bucurie, și i-a simțit foarte tare lipsa tânărului veteran când într-o bună zi acesta n-a mai apărut. Ce se-ntâmplase? Absolut nimic; o vizită a familiei, nimic altceva. A doua zi a revenit cu o radiografie pe care a început să i-o explice Julikăi. Propria radiografie? N-a răspuns, în schimb i-a arătat ce e cu “umbrele”, și încet-încet a făcut-o să descopere frumusețea unui schelet, să-l studieze ca pe o gravură, să fie încântată de transparența inimii care nici nu se vede, fascinată de înnourările misterioase dintre coaste și șira spinării, într-adevăr, dacă stăteai să te uiți descopereai o multitudine de forme, toate pierdute într-un crepuscul sur. La sfârșit, când obrăznicătura i-a comunicat că aceea era ea însăși, doamna Julika Stiller-Tschudy, străbătută de razele Rontgen, nici nu s-a mai speriat. De unde o avea? O furase ieri, în timp ce aștepta la doctor; șotiile sunt absolut necesare într-un sanatoriu, zicea el, prea se iau oamenii în serios, mai ales într-un sanatoriu, dar și altfel.

Julika trebui să se gândească la Stiller. Vizitele acestea la picioarele patului ei o interesau, firește, mai mult decât scrisorile expediate cu regularitate conștiincioasă de Stiller, scrisori care, cum prea bine simțea, nu radiografiau nimic, ci dimpotrivă. Scrisorile acestea acopereau tăcerea cu vorbe. Ce-ar fi putut să răspundă Julika! Singurul lucru bun la aceste scrisori: medicul-șef și sora se linișteau la vederea lor, fiindcă li se părea ciudat, cât se poate de ciudat faptul că domnul Stiller nu venea niciodată în vizită. Julika trebuia să-i ia mereu apărarea… Soțul meu are să vină! spunea ea deseori. Ar fi și timpul! zicea medicul-șef, altfel mă văd silit să-i copiez domnului soțului dumneavoastră orarul din mersul trenurilor în cazul în care nu posedă așa ceva!…

Tuturor le era dragă doamna Julika, iar ziua, mai ales pe vreme bună, timpul trecea fără greutate. Tânărul veteran al sanatoriului, student la un seminar catolic, era o adevărată mană cerească. Atâta cultură și atâta tinerețe la un loc, Julika nici nu și-ar fi putut închipui că există. Era cel mai cult om cu care Julika vorbise vreodată și deseori se simțea în fața lui ca o analfabetă, pe de altă parte însă, și ca o femeie matură, căci el era încă foarte tânăr, cum am spus. În orice caz, Julika se bucura de conversația lui, de știința lui, de tinerețea lui așezată la picioarele patului ei. Dacă îl întreba ceva ce nu știa, era fericit ca Foxli atunci când îi arunci o piatră sau un con de brad; după câteva zile se întorcea, știind ce autori și ce cărți trebuie citite. El i-a dat Julikăi

primele noțiuni de fizică modernă, și cât de interesant i le-a prezentat, în termeni exacți, științifici, așa cum Stiller nu făcea niciodată, chiar și atunci când venea acasă de la vreo conferință, entuziasmat la culme, dar incapabil să-i explice ceva, cum ar fi de pildă structura atomului. Acum înțelegea și ea, pentru prima oară, aproape totul. Sau Julika află ce e cu Maica Domnului și cu sanctificarea femininului, despre care un protestant habar nu are, și totul explicat în așa fel de către cunoscător încât ignorantul să-l poată urmări și să perceapă cel puțin sinuozitățile unei speculații filozofice; ba Julika a aflat atunci pentru prima oară, cu toate că Stiller al ei luptase în Spania alături de comuniști, în ce consta comunismul, ce idei a preluat de la Hegel, ce se înțelege prin dialectică, ce elemente creștine conține comunismul, și ce elemente anticreștine, secularizare, transcendență, se părea că nu există nimic pe lumea aceasta despre care tânărul iezuit cu chip îngust și orbitele adâncite să nu fie capabil să raționeze și să relateze în felul său concis, nepătimaș și lipsit de fanfaronadă, care era totuși atât de amuzant, încât izbucnea deseori în râs, indiferent că era vorba despre Maica Domnului sau despre viteza absolută a luminii, și care (felul acesta nepătimaș de-a povesti) nu părea să-i impună niciodată vreo părere.

Julika era fericită că nici acum nu i se cerea nimic. Stiller întotdeauna îi impunea ceva, opinii, pe care le retracta el însuși mai târziu; atâta timp însă cât îl entuziasmau le predica pretutindeni, încât Julika nu îndrăznea să-l contrazică. Cu totul altfel era acest tânăr catolic! Se pare că tot de la el, vizitatorul ei diurn, Julika a auzit, printre altele, și un gând ce nu-i era necunoscut: că e lipsă de dragoste și deci păcat să-ți faci despre cel apropiat și despre orice om în general un chip anume și să spui: Așa ești tu, și gata! gând ce-a avut darul s-o impresioneze profund pe sărmana Julika. Oare nu era tocmai acesta păcatul lui Stiller, soțul ei, care își făcuse o anumită imagine despre Julika?...

Pe scurt, așadar, Julika nu se plictisea deloc atâta timp cât afară era lumină; pe vreme ploioasă sau însorită ea își ducea boala fără nici o greutate.

Altfel erau însă nopțile. Julika nici nu vorbește despre ele, cu toate acestea reiese că uneori, dimineața, când sora intra în cameră, găsea lumina arzând și o Julika sleită de puteri, transpirată din cap până în picioare, picotind în patul completamente deranjat. Curba de temperatură arăta destul de clar cât de puțin trăia sărmana Julika după creștinescul îndemn de-a nu se enerva în nici un caz. Față de sora cam prostuță, care o spăla și-i aducea așternuturi proaspete, pernă electrică și ceai înainte de vreme, Julika nega totul, pentru ca nu cumva prima plimbare, promisă de săptămâni de zile, să nu fie din nou și din nou amânată. În asemenea nopți, Julika îl va fi văzut poate și pe Stiller al ei

în acea atitudine de neuitat, cum șterge paharele din ajun, cum bagă în buzunar agrafa vizitatoarei sale, pentru ca Julika să nu se mai supere din cauza ei, și cum, aflând că Julika este bolnavă pe moarte, nu face decât să azvârle un pahar de perete, nimic altceva…

Iar acum Stiller nu-i mai scria nici scrisori. Se pune firește întrebarea dacă nu se găsea cineva (din moment ce biata Julika nu putea să-i scrie ea însăși) care să-i aducă la cunoștință lui Stiller, ca de la om la om, ce avea de îndurat acolo sus la Davos nevasta lui, care rămânea nevasta lui, deși exista și cealaltă, și pe care totuși o iubea într-atât încât dorea ca ea să-i simtă lipsa. Or tocmai aici era problema, Stiller nu admitea să i se aducă ceva la cunoștință între patru ochi; cei câțiva cunoscuți, care încercaseră la un moment dat, se lăsaseră bineînțeles păgubași, iar noii cunoscuți, pe care Stiller îi va fi avut acum, știau tot atât de puțin ca și el despre acele nopți îngrozitoare ale Julikăi… Dar cine știa oare de ele? Sărmana Julika nu se destăinuia nimănui. Și cu toate acestea exista totuși cineva care știa de ele, așa se pare, și anume tânărul veteran al sanatoriului. Dar și despre acestea vorbea cu aceeași ușurință ca și despre părinții bisericii, ca și despre viteza absolută a luminii (care nu se dublează când două raze de lumină se îndreaptă una spre cealaltă) și despre legea clasică a adunării și scăderii vitezei, care nu se aplică însă în cazul luminii, ca și despre budism. Iată-l din nou șezând, doldora de astfel de cunoștințe, la picioarele patului unde Julika, istovită, se străduia să-l asculte, căci tocmai citise într-o gazetă o propoziție a profesorului Scherrer de la Zürich, o propoziție care îl umpluse de încântare, și anume: Masa este energie cu contul blocat.

— E bună, nu-i așa? întrebă el.

— Da, răspunse Julika.

— Așa e! continuă el fără să-și schimbe tonul și răsfoind mai departe în gazetă, ziua joci șah și citești, iar noaptea plângi, nu sunteți singura de aici căreia i se întâmplă una ca asta, Julika, vă rog să mă credeți. Tuturor la merge la fel. La început, în primele săptămâni sau luni, ești uimit cât de plăcut e aici, fân și rășină și veverițe și altele la fel, apoi însă te apucă spaima. Plângi în perne și nu prea știi de ce, știi doar că îți faci tu însuți rău, trupul febril arde ca iasca. Iar apoi, mai devreme sau mai târziu, toți cei de aici se gândesc la evadare. Mai ales noaptea, când ești singur, ți se năzăresc cele mai trăsnite planuri, ești propriul tău Napoleon, propriul tău Hitler, nici unul n-ajunge în Rusia, iar alde noi nu ajungem nici măcar la șes, Julika, patru ore cu trenulețul, schimbare de tren la Landquart, o nimica toată, îți zici. Câte unii repetă figura an de an, își împachetează pe ascuns periuța de dinți, îi spun surorii că se duc la toaletă și pleacă cu trenul la vale, ajung undeva, nu

prea departe, după împrejurări și vreme, urmează criza cu senzația de sufocare și apoi se întorc pe tăcute cu ambulanța înapoi. *So what?* zâmbește el. Nici măcar nu ne e milă de ei, să știți, prostia e prea mare. S-a dovedit. Spiritul nostru de camaraderie constă în a ne preface că n-am aflat nimic. Jurați-mi, Julika, promiteți-mi că n-o să faceți niciodată o asemenea prostie! Julika jură. — Nu! râse tânărul veteran, nu pe sub pătură, draga mea, Dumnezeu cel de sus vrea să și vadă. Julika jură peste pătură. Ecco! spuse el și adăugă, adâncindu-se din nou în gazeta lui: și o să vedeți de altfel, Julika dragă, că aici când moare cineva nu face o impresie prea grozavă. Cine speră că ar putea să ne impresioneze astfel, moare degeaba. Aici nu face impresie decât viața! Cei mai mulți mor de altfel în jurul Crăciunului, am observat, numai și numai din sentimentalism! (El însuși a murit la sfârșitul lui septembrie.)

În august Stiller își făcu apariția, neanunțat și într-un mod care, spune Julika, avea să-l șocheze pe medicul-șef chiar mai mult decât îndelungata sa absență. Și anume Stiller se purtă ca și cum frumoasa lui Julika ar fi fost reținută în mod abuziv pe veranda ei Jugendstil, i-a cerut surorii să-i permită neîntârziat soției lui să facă o plimbare cu el de minimum o oră. Motivul: Stiller trebuia să discute cu Julika. Ce se întâmplase? Veranda, unde suspecta curioși și în dreapta, și în stânga, nu i se părea locul potrivit, nici măcar pentru un început. Și-a scos bereta, nu însă și mantaua americănească, pe care o purta vara și iarna, fiind singurul lui palton. Julika îl întrebă:

— Și ce mai faci?

Stiller nu se simțea în largul său, își răsucea bereta în mâini, nervos, ca și cum tot sanatoriul acela nu trebuia să țină cont decât de el, care dorea să stea de vorbă cu Julika sa între patru ochi. Întrebarea ei nici n-a auzit-o. Medicului-șef, care venise după puțin timp la vizită, Stiller îi repetă imediat rugămintea de-a ieși la plimbare cu Julika. Medicul-șef se văzu pus în încurcătură. Să spună de-a dreptul în fața bolnavei că, având în vedere starea ei, de plimbare nici nu putea fi vorba? Julika aștepta de săptămâni de zile permisiunea de-a ieși la o plimbare. Un nu clar și hotărât, așa cum l-ar fi meritat de fapt Stiller, ar fi însemnat o lovitură prea grea pentru o femeie delicată cum era Julika. Zău așa, ce-ar fi putut spune medicul-șef? Se învoi, cu jumătate de gură și evitându-le privirea, să le acorde ojumătate de ceas sau chiar trei sferturi, îl rugă pe Stiller să-l aștepte afară, pe coridor, căci voia să mai discute ceva cu el…

De luni de zile, Julika părăsea pentru prima oară sanatoriul, care-i devenise ca o cochilie, năucită să se vadă dintr-o dată fără veranda ei! Se simțea totuși mai slăbită decât s-ar fi așteptat. Braț la braț, sprijinindu-se puțin de Stiller, căruia nu voia totuși să-i dea impresia că

e infirmă, porniră încetișor pe poteca pe care Julika putea s-o vadă de pe verandă (dacă se ridica în capul oaselor); închipuiți-vă, ce senzație pentru sărmana Julika, aproape că i-au dat lacrimile, lacrimi de bucurie. Să simți pământul sub picioare, să iei un con de brad în mână, să miroși rășina care ți s-a lipit de degete, toate acestea o făceau atât de fericită, încât Stiller, simțind probabil ceva, n-a intrat direct în subiect.

— Ce ți-a spus medicul-șef?

Stiller nu voia să spună.

— Hai, spune! îl rugă ea.

Stiller părea încurcat.

— Ce să-mi spună, zise el într-un târziu, să te scutesc de orice supărare. Nimic altceva. Foarte concis, medicul tău. Spune că n-ar trebui să faci nici o plimbare, că starea ta e mult mai gravă decât îmi închipui eu.

— Așa, spuse ea.

— Da.

— Mie nu-mi spun niciodată nimic!

— Da, adăugă Stiller ca să abată discuția de la problema medicală, despre care Julika n-ar fi trebuit să afle nimic, și zâmbi, nu răutăcios, ci ciudat și trist, — și apoi mi-a explicat bineînțeles ce ființă minunată ești tu, fragilă și fină, o ființă atât de valoroasă. Toți simt nevoia să-mi țină o conferință. Probabil că sunt un idiot!

— Ce tot spui, Stiller, râse ea.

— Da, spuse el, poate că asta și sunt. În orice caz, mă bucur să te văd din nou. Atât de ușor ți se năzare câte ceva, știi tu, când nu te vezi atâta vreme. Cel puțin în ceea ce mă privește.

Julika își repetă întrebarea:

— Ce faci tu tot timpul acolo jos?

— A — mai nimic, mormăi el.

— L-ai văzut vreodată pe Foxli?

— Nu.

— Muncești chiar atât de mult?

Stiller nu prea era vorbăreț.

— Da, repetă el, cam atât a avut de spus. Că ești o ființă nobilă și că ai merita să fii ținută pe palme de către un bărbat. Și în tot cazul, să evităm orice enervare. Ți-ar dăuna, iar starea ta este destul de gravă, Julika, asta mi-a spus-o de trei ori cred.

Braț la braț, așa cum Julika și Stiller mergeau doar rareori, și tăcuți, în așa fel încât ai fi zis că își spuseseră deja tot ce era important și n-ar fi avut altceva mai bun de făcut decât să se bucure de ziua senină și de vestitul aer al locului, astfel se plimbau pe clasica promenadă cu conuri de brad și veverițe, pe care mi-au arătat-o de curând Julika și apărătorul meu, o promenadă cu adevărat frumoasă, când prin pădure, când peste pajiște. Jos în oraș era îngrozitor, atmosferă apăsătoare ca înaintea unei furtuni care nu venea însă niciodată, și era atât de cald că transpirai tot timpul, aici sus însă nu transpirai deloc. O adevărată desfătare, spunea Stiller. Și pajiștile care miroseau atât de frumos. Între timp nu ajunseseră prea departe, din cauza sărmanei Julika. Stiller își scoase mantaua sa brună, zău că era un lucru practic, și se așezară pe pământul încălzit de soare, uscat și moale, acoperit cu un strat de ace de brad. Era pur și simplu minunat. La ce să mai și vorbească! își zise Julika. Așa că abia de rostiră câteva cuvinte. Să vorbești despre orice, înainte de-a fi discutat esențialul, se dovedi a fi imposibil. În sfârșit, Julika întrebă:

— Ce s-a întâmplat? Parcă voiai să vorbești cu mine.

Undeva din seninul amiezii răsună nevăzut un duruit de pietre. Zumzet de insecte. Tăcerea argintie a munților. Julika aștepta însă în zadar ca Stiller să spună ceva. Stiller fărâmița pământ roșiatic între degete până când Julika i-a atras atenția, nu din răutate, Dumnezeu știe, ci doar așa, ca să spună ceva, asupra unghiilor lui cam lungi și murdare de pământ, o observație cât se poate de inofensivă, pe care drăguțul de Stiller, mimoza aceasta masculină, i-a luat-o iarăși în nume de rău, fără să spună ceva (avea să reiasă mai târziu dintr-o scrisoare). Se mulțumi să arunce pământul sfărâmicios fără să scoată vreun cuvânt, își scutură mâinile și ridică o ramură uscată de pe jos și începu să-și curețe unghiile, lucru pe care Julika nu i-l ceruse defel. Ciudată, întrebarea pe care i-o puse pe neașteptate:

— M-ai iubit de fapt vreodată?

Ce-ar fi putut să-i răspundă Julika! Stiller însă, curățându-și unghie de unghie, insistă asupra întrebării acesteia ciudate, care îi venise așa, din senin.

— Ce-are asta de-a face cu unghiile tale murdare? întrebă ea oarecum în glumă și-i văzu buzele care trerourau de enervare, ai venit aici ca să-mi pui această întrebare?

Tonul nu era prea fericit, remarcară amândoi, nu promitea nimic bun și nici nu se acorda cu splendoarea din jur. Ce însemna pentru sărmana Julika să vadă pădurea și de altundeva decât din verandă și, în general, să se știe afară din cutia ei de sticlă, să rupă ea cu mâna ei flori de câmp, pe care altfel le primea doar de la tânărul iezuit, să-și poarte hainele de stradă aproape uitate și să nu mai stea înfășurată în pături din păr de cămilă, toate acestea Stiller nici nu putea să le realizeze. Trecuse deja ojumătate de oră. Stiller fuma, nu fără să-i fi cerut înainte permisiunea, și Julika mesteca fire de iarbă între dinți.

— Ce mai face iubita ta? întrebă ea.

— La cine te referi? întrebă el.

— Tot mai ești îndrăgostit de ea?

Într-adevăr, Julika îi ieșea cât putea în întâmpinare, dar Stiller era din cale afară de laș; nici un cuvânt că se întâlnea aproape zilnic cu cealaltă (cum avea să iasă la iveală mai târziu). Se uita la Julika, tăcea. Ce aștepta de la ea? Julika se întinsese în iarba caldă, obosită puțin, pe bună dreptate obosită, cu toate acestea sprijinită în cotul drept, ca să poată admira priveliștea, și ținând un fir lung de iarbă între dinți. Simțea că Stiller o măsoară, părul roșu, nasul fin, pielea bronzată pe vremea aceea (obișnuita ei paloare de alabastru îi stătea probabil mai bine) și buzele fără ruj, și sânii, și tot corpul, care era totuși corpul unei balerine; Stiller o măsura ca și cum n-ar fi văzut niciodată o femeie. O compara oare cu cealaltă? Stiller părea foarte îndrăgostit, observă Julika, îndrăgostit de ea și în același timp disperat.

De ce oare?

— Ce e? întrebă Julika.

Dintr-o dată (Julikăi îi mai vine și astăzi să zâmbească atunci când își amintește) Stiller se năpusti asupra ei ca un Tarzan, deși Dumnezeu știe că numai asta nu era, și îi apucă fața îngustă cu mâinile lui cam dure de sculptor, o sărută cu o impetuozitate de neînțeles, la care, firește, era mai greu să răspunzi, și o strânse tare de tot în brațe, ca și cum ar fi vrut s-o zdrobească. În starea ei de slăbiciune Julika simți că o durea fiecare oscior. Dar nu îndrăzni să-i spună nimic. De ce se holba așa la ea? Un timp se lăsă în voia lui. Ce mai era și asta? Julika se feri să zâmbească, dar și numai faptul că se ferea îl enerva pe Stiller. Tu! strigă el, tu! Striga într-adevăr, de parcă Julika s-ar fi aflat de cealaltă parte a văii. Îi smulse firul de iarbă dintre dinți, care nu mai era un accesoriu al unui sentiment firesc de stinghereală. Julika nici nu mai știa de fapt că ținea firul de iarbă între dinți. De ce îl enerva atât de tare firul acela nevinovat? Ochii săi începură într-adevăr să strălucească, să devină apoși, și observând că i se umpluseră cu lacrimi, Stiller își propti capul

în poala ei, și se încleștă cu amândouă mâinile de Julika, încât aceasta văzu dintr-o dată întregul peisaj desfășurându-se înaintea ei, sanatoriul la oarecare depărtare, cunoscuta bisericuță din Davos-sat, trenulețul roșu care tocmai ieșea din pădure fluierând. Ce vină avea ea că vedea toate acestea? Stiller hohotea în poala ei, cum n-ar hohoti decât un prizonier de război reîntors acasă, pe peronul gării, hohotea atât de tare că Julika îi simțea fierbințeala feței. Julika se întreba dacă puteau fi oare văzuți de la sanatoriu. Stiller avea mâini ca niște gheare, și Julika era oarecum stânjenită, dacă nu chiar jenată, că el o apucase de șezut. În cele din urmă, în timp ce el continua să hohotească, își puse mâna pe ceafa lui, care era udă de transpirație, își mută mâna mai sus pe părul uscat și așteptă ca Stiller să-și revină. Dar Stiller nu-și revenea defel. Nici nu voia! A încercat chiar (ce caraghios!) s-o muște de poală, s-o muște ca un câine, dar n-a izbutit din cauza postavului tare al fustei.

— Hai, spuse Julika, fii cuminte.

Julika nu știe nici astăzi ce-ar fi putut să facă pe acea promenadă din Davos. De două minute vedea două persoane necunoscute care veneau de-a lungul promenadei, încetișor, dar apropiindu-se tot mai mult, iar ei îi era pur și simplu jenă, ca să nu mai vorbim de faptul că tot comportamentul lui Stiller i se părea cam teatral, parcă era Mortimer, sau Clavigo, sau cine știe cine, pe moment nu-i venea numele potrivit; jenant însă era în orice caz, căci Stiller zăcea acum nemișcat în poala ei de postav, greu și leneș, fără suspine, cu brațele întinse, moale, ca un bărbat satisfăcut.

— Ei, spuse Julika cu drăgălășenie, vin niște oameni!

Oamenii se apropiaseră deja la o sută de metri, Stiller nu putea să nege. Cu fața puțin năucită ca a unui scafandru când revine la suprafață, Stiller se ridică în capul oaselor, fără să se uite în jur, fără să se convingă dacă oamenii se apropiau într-adevăr. Își ascunse fața în palme până ce oamenii, două doamne în vârstă, trecură pe lângă ei, apoi își lăsă mâinile să cadă, le lăsă să bălăngăne peste genunchi și își aținti ochii în vale, își închipuia probabil că are un aer foarte tragic; în orice caz, văzându-l așa, Julikăi nu-i trecu altceva prin minte decât să-i ridice părul care atârna ca întotdeauna dezordonat peste frunte și să zâmbească.

— Da da… bietul de tine…

Stiller nu i-a mai zis nimic, s-a ridicat doar în picioare, și-a tras în sus pantalonii ca întotdeauna necălcați și și-a luat de jos, după ce Julika se ridicase fără ajutorul lui, paltonul puțin cam mototolit, i-a dat Julikăi brațul, ca s-o sprijine, și a condus-o înapoi la sanatoriu, unde a promis să aștepte pe coridor până ce Julika avea să fie împachetată din nou și

dusă pe veranda ei. Operațiunea n-a durat mai mult de douăzeci de minute. Când însă sora s-a dus să-l caute pe coridor, domnul Stiller nu mai era. Plecase pur și simplu, fără să-și ia rămas-bun… Aceasta a fost penultima lor întâlnire.

Knobel, gardianul meu, începe să devină o povară. Ca un cititor de gazetă pretinde zilnic un episod din povestea vieții mele, în timp ce memoria lui îmi dă tot mai mult de furcă.

— Iertați-mă, Mister White, aici nu poate fi așa. Deci mai întâi ați ucis-o pe soția dumneavoastră…

— Da.

— Apoi pe directorul Schmitz.

— Da.

— Asta era în junglă, ați spus. În Jamaica. Iar apoi a venit soțul mulatrei celei mici, după care ați fugit în Mexic și apoi? întreabă el ținând oala cu supă în mână, din Mexic ați venit aici.

— Da.

— Și-atunci când s-au întâmplat celelalte două crime? Că la început spuneați de cinci crime. Îmi înghit supa și spun:

— Poate că n-au fost decât trei.

— Zău așa, nu glumiți, spune Knobel, și nu are, în această privință, pic de umor; începe să devină o povară…

Mă mulțumesc atunci să-i spun:

— Există foarte multe feluri de-a omorî un om sau cel puțin un suflet, și nici o poliție din lume n-o să te poată prinde. E destul un cuvânt, spus cu toată sinceritatea la momentul potrivit. E destul un zâmbet. Aș vrea să-l văd și eu pe omul care nu poate fi omorât printr-un zâmbet, sau prin tăcere. Toate crimele acestea, se-nțelege, se petrec lent. Nu v-ați gândit niciodată, dragă Knobel, de ce majoritatea oamenilor se interesează de o crimă adevărată, o crimă vizibilă, care poate fi dovedită? E cât se poate de clar: deoarece crimele noastre zilnice sunt invizibile. Și atunci omul se simte ușurat când se aude o împușcătură, când curge sânge, când cineva moare de otravă adevărată, nu doar din cauza tăcerii unei femei. De aceea mă impresionează trecutul, de pildă Renașterea, fiindcă pe vremea aceea caracterele umane se dezvăluiau prin acțiune, în zilele noastre, totul e interiorizat — și ca să vorbești despre o crimă din aceasta lăuntrică, bunul meu Knobel, pentru asta ai nevoie de timp, de foarte mult timp!

— De cât timp? întreabă el.

— De ceasuri, dacă nu chiar zile.

La care gardianul meu îmi răspunde:

— Mister White, duminica viitoare sunt liber.

Julika știa, așadar, în pofida tăcerii sale, de legătura lui Stiller cu altă femeie. Legătură nu e tocmai un cuvânt binevoitor, se prea poate, dar ce motive ar fi avut Julika (atunci când se gândea la asta) să caute perifraze romantice? Știa, așadar, de această legătură. Dar ce-ar fi putut să facă ea, bolnava din veranda de sticlă, împotriva ei? Absolut nimic. Nimic decât să rabde, să rabde și iar să rabde… Acum mai mult ca oricând, își zicea sărmana Julika din când în când, nu mai exista pentru ea decât arta, și se uita la coperta unei reviste ilustrate elvețiene (i-o trimiseseră prietenii) pe care apărea frumoasa Julika, balerina. Numai ea! Se pare că era o fotografie grozavă, care-ți amintea de Degas, cu pulberea de lumină din fustița de muslină a balerinei, o poză făcută de altminteri iarna trecută; Julika nici nu mai crezuse că poza, realizată cu destulă bătaie de cap la vremea ei, avea să mai apară. Acuma însă, la sfârșitul lui august, apăruse nu tocmai întâmplător, cu ocazia redeschiderii stagiunii. Fotografia: Julika era văzută din spate, cu piciorul stâng ușor ridicat, cu chipul întors în profil, luminat, atitudinea curgătoare și totuși fermă a brațelor, cu mâinile îmbobocind din ele, totul era perfect. Textul de dedesubt: redactat în obișnuitul stil prostesc, dar măcar nu era totalmente neadevărat, ceea ce însemna totuși mult pentru această foaie, cum zicea Julika. De altfel nu era un jurnal lipsit de importanță; Julika s-a înfiorat puțin aflând tirajul. Iată câte Julici existau de-acum, Julika la chioșc, Julika în tren, Julika acasă, Julika la cafenea, Julika în buzunarul domnilor eleganți, Julika lângă farfuria de supă, Julika peste tot, Julika undeva într-un cort pe plajă, Julika în holul oricărui hotel de categorie mai bună, dar mai ales la chioșc, la toate chioșcurile acestei țări, parțial chiar și în străinătate, timp de o săptămână; apoi, mai târziu, Julika în sala de așteptare a dentiștilor, dar și la Public Library din New York, oricând la îndemână, și ici-colo, Julika în câte o cameră pustie deasupra unui pat. Nu se simțea defel mândră Julika, era doar puțin uluită de fiecare dată când lua în mână hârtia aceea cam ieftină, dar totuși bucuroasă, că măcar găsiseră o fotografie grozavă, ea însăși într-o atitudine fără cusur. Nu-i scăpa nici faptul că era frumoasă, ba chiar foarte frumoasă. Când oare avea să danseze din nou? Să lăsa pe spate, cu ochii închiși, încercând să-și imagineze cum ea, acea Julika în fustiță a la Degas, pășește pe suprafața luminată a scenei goale, înconjurată de întuneric, cu praful care se învolburează în valurile de lumină albăstruie ale reflectoarelor, care o vor purta pe ea, Julika, deasupra tuturor celor pământești,

îndepărtând-o de toate indiscrețiile omenești, și apoi, o da, când prima cortină se dă la o parte cu un susur, și Julika se ridică deja în poante, și când cea de-a doua cortină, cea grea, foșnește cele opt secunde, pentru a deschide poarta, poarta spre bezna de dincolo, cu fețe luminate din primele rânduri, și apoi când muzica din fosa orchestrei, care cântă deja de mai multă vreme, se rostogolește ca un val la picioarele ei, răsunând acum din plin, ah, muzica aceasta e ca un cerc vrăjit, un cerc ce-o înconjoară pe Julika, pe care o pot vedea toți, dar nu o poate atinge nimeni, și apoi când luminile rampei ard, și lămpile de sus, din așa-zisul pod, o orbesc, că Julika nu mai vede nimic din lumea aceasta, ci simte doar spațiul care o așteaptă, simte, cum nu simte altfel niciodată, o fericire nespusă, încât de spaimă îi vine să înghită, și apoi își întoarce capul (întocmai ca pe copertă) știind că acum strălucirea ochilor ei se vede până sus la galerie, și apoi, ei da, apoi face primii pași, ca și cum toată muzica s-ar fi adunat numai în corpul ei, violoniștii zeloși cărora le-a căzut părul în ochi, suflătorii cu obrajii umflați de amorași, vestitul dirijor cu cozile despicate ale fracului și cu privirea îndreptată spre Julika, numai spre Julika, băieții harnici de la contrabași, care acum asudă ca niște muncitori forestieri, simpaticul de la timpane, care, un pachet de nervi cu atenția încordată, intră în sfârșit în ritm, Dumnezeule mare, cu toții scot sunete, teme ce tălăzuiesc, vuietul acesta care se retrage din nou, dar muzica e în Julika, în corpul ei trăiește, din corpul ei se naște: întrupată, vizibilă. Cu toate aceatea însă, în gând, Julika nu reușea niciodată să treacă de acești primi pași. Ciudat!

O veveriță în zada din fața verandei, doar o veveriță care dădea drumul unui con de brad, un zgomot abia perceptibil deci, sau fluierul cunoscut al trenulețului din vale, la un moment dat scrâșnetul unei căruțe care cobora o pantă abruptă cu frânele trase, sau numai tusea din veranda de jos, hohotele de râs ale ucenicului care tocmai adusese chifle proaspete, și se urcase din nou pe bicicletă pentru a dispărea în pădure fluierând cine știe ce șlagăr, cel mai mic zgomot era de ajuns ca s-o întrerupă pe Julika din visare. Avea timp berechet și nici alte treburi nu-i stăteau pe cap, putea oricând s-o ia de la început, imaginându-și valurile de lumină albăstruie ale reflectoarelor, niciodată însă nu reușea, cum am mai spus, să treacă de acești primi pași. Era de neînțeles. Când știa o serie de balete pe dinafară, pas cu pas. În zadar mai lua o dată în mână revista, uluită doar de ideea că ea ar putea fi făptura aceea imponderabilă, o făptură pe care Julika ar fi îmbrățișat-o de n-ar fi fost doar un chip de hârtie, ar fi strâns-o în brațe așa cum o strânsese deunăzi Stiller pe ea. Lacrimile îi curgeau pe obraji, și cum de fiecare dată le asocia cu cariera ei întreruptă, căpătaseră un gust ieftin, sentimental. Tot mai des o cuprindea dorul de muzică. Și când în sfârșit i se permise și primi cutia fermecată de bachelită neagră, pe care o

procurase tânărul iezuit, și când se așezară să asculte împreună muzica dorită, încet firește, dar răsunând clar și destul de curat, muzica pe care Julika dansase de atâtea și atâtea ori, ei bine, muzica rămase muzică, pe care o asculta cu plăcere, cum nu i se mai întâmplase niciodată în cazul unui balet. Asta era: pentru Julika, dansul devenise dintr-o dată — deși mult timp nu i-a venit să creadă — un joc aparținând unei vârste trecute, încântător, dar pentru ea de neatins, fiindcă ceva dinlăuntrul ei o împiedica. Se sperie. Să fi avut oare Stiller dreptate când, din invidie pentru succesele ei, susținea că tot dansul ei nu era decât un substitut? Julika nu voia să creadă, nici acum. Avea să-și revină, știa ea. Dar acum, mulțumesc frumos, nu mai voia să asculte muzică de balet, mai bine altceva, orice disc pe care ar fi putut sa-l procure tânărul iezuit. Căci și la muzică se pricepea!

Pe Julika o preocupa totuși faptul că lăuntric se înstrăinase de balet. Să fi fost din cauza dezamăgirii omenești, desigur, pe care i-o pricinuiseră în vara aceea colegii ei de la teatru? Căci nici unul nu venise s-o viziteze în cușca ei de sticlă, acolo, sus. De necrezut, dar nu trecuse decât o jumătate de an de când se năpusteau care mai de care s-o salute pe Julika, numai prieteni, care cu inima preaplină nu se puteau opri să strige din răsputeri de la o distanță de zece metri: Julika, scumpa mea, ce faci? Deși se mai văzuseră o dată în dimineața aceleiași zile. Niște originali, într-adevăr; Stiller nu avusese niciodată prea multă încredere în ei. Dar Stiller era nedrept. Oamenii aceștia nu pot fi judecați după devotamentul lor; cordialitatea lor se rezumă la momente de exaltare. O iubeau însă cu toții pe Julika, zău așa, poate că femeile mai puțin, fnndcă erau invidioase dacă nu pe altceva măcar pe părul ei neasemuit, dar bărbații o iubeau cu toții, și cântăreții, chiar și unii domni din conducere, apoi dirijorii cei vestiți, care deseori veneau s-o vadă pe Julika în cabina ei strâmtă, îi sărutau mâinile, se așezau pe un taburet șchiop și-i proroceau o carieră extraordinară în străinătate, ei bine, unde dispăruseră cu toții? La un moment dat au trimis o ilustrată, salutări din partea unei bande vesele, după o premieră, care avusese, chiar și fără Julika, un succes nemaipomenit, câteva rânduri care o asigurau pe Julika cât de tare îi duceau dorul, o ilustrată plină de haz de altfel, pe care o iscăliseră cu toții, de-a valma, prietenii. Iar apoi, desigur, au urmat câteva scrisorele, drăguțe, scrise în timpul repetițiilor, deci pe scurt, telegrafic, bârfe despre colegi, totul foarte drăguț. Și dacă Julika ar fi putut să lase baltă păturile în care fusese învelită și să se ducă la ei, ce râs și bucurie ar mai fi fost, ce sărutări, ce îmbrățișări, ar fi dus-o în brațe ca pe un câștigător al Turului Elveției, i-ar fi strâns mâna la nesfârșit, ar fi privit-o adânc în ochi, da, și ici-colo câte unul i-ar fi zis emoționat: O fi de prost gust ce-ți spun eu acum, n-ai decât să nu mă crezi, dar să știi, și vorbesc serios acum, că ți-am dus al naibii dorul în toate lunile astea, o colegă ca tine, Julika, ei bine, nu vreau să devin

sentimental, dar m-am gândit des, știi tu, timpurile pe care le-am petrecut noi împreună, și acum, fetița e bolnavă acolo-n munți, Doamne Dumnezeule, mă tot gândeam la tine, fiindcă un om ca tine, să știi, dar nu trebuie să-ți spun eu asta, Dumnezeule mare, ce bine că te-ai întors! Și apoi încă o sărutare, o îmbrățișare ca între Oreste și Electra. Și Julika ar fi crezut totul, desigur, pe bună dreptate. Stiller nu i-a înțeles niciodată pe oamenii aceștia. În fond, Stiller a rămas un burghez, chiar dacă a luptat în Spania. Poți să faci casă bună cu oamenii de teatru doar atâta timp cât lucrezi cu ei, atunci sunt cu toții trup și suflet, da, există momente de adevărată creștinătate, cum nu le întâlnești decât în spatele culiselor, de pildă înaintea unei premiere, te simți ca într-o comunitate pe veci unită, în care fiecare sare în ajutorul celuilalt. Dar nu-i nevoie nici măcar de o tuberculoză pentru a fi uitat în numai câteva luni de toți oamenii aceștia inimoși; e suficient ca un timp să nu dansezi, ca într-o bună dimineață să te preocupe altceva, părinții bisericii de pildă sau viteza absolută a luminii, e suficient ca proxima lor premieră să nu reprezinte pentru tine evenimentul crucial al vieții, și deja ești dat deoparte, o, nu, nu te-ar da afară din cabină, desigur, căci sunt aproape numai oameni foarte drăguți, când nu-i lasă nervii, dar sunt oameni fără interes pentru oamenii care nu vorbesc despre teatru, ai putea la fel de bine să le aduci la cunoștință că nu mai ai plămâni deloc, și ei ar avea aerul că te ascultă, muți și preocupați, uitându-se în oglindă și ștergându-și fardul de pe pleoape, iar la sfârșit, în timp ce-ar arunca vata cu care s-au demachiat, te-ar întreba: Ai văzut spectacolul de azi? Sunt comedianți și nici nu vor să fie altceva, interpreți, și nici nu pot să fie altceva, tocmai datorită talentului lor. Oare Julika să fi fost altfel decât ei? Simțea cu tristețe că propria ei fire, ca să spunem așa, îi jucase o festă...

La un moment dat venise unul, un coleg din trupa de balet, zăbovind douăzeci de minute în veranda ei, povestindu-i fel de fel de istorioare, întâmplări de la ultimele festivaluri, care pentru Julika erau de-acum la fel de îndepărtate ca și întrecerile cu care ale antichității. Și acesta o luase pe Julika în brațe, privire tragică, dar simțită, fără îndoială. Îi făcuse explozie un cauciuc, așa că trebuise să-și ducă Volkswagenul (cum așa, Julika nu știa că are acum un Volkswagen?) la atelier, aici la Davos, și cum în aceeași zi trebuia să ajungă și în oraș, n-avea, din păcate, decât foarte, foarte puțin timp, Julika în schimb arăta minunat, găsi el, mai bine ca oricând. Da, aerul îmbâcsit de pe scenă, a naibii treabă, și direcțiunea nu face nimic să rezolve într-un fel problema; dar ce să mai vorbim de direcțiune! Își luă rămas-bun, când era deja în întârziere cu zece minute, vesel și încrezător, convins că Julika se va însănătoși cât mai curând, și savurând dinainte fericirea de-a le putea transmite colegilor salutări din partea ei. Julika se lăsă pe spate în perne. Dar cum ajunse afară, voiosul ei coleg cu Volkswagen o

mai fluieră o dată, ca să-i facă semn cu mâna; Julika îi răspunse. Dar în acea clipă, își amintește și astăzi cu claritate, simți că își lua rămas-bun de la o lume întreagă, care de fapt nici nu era o lume, de la lumea ei, cu valurile de lumină albăstruie ale reflectoarelor, care nu mai aveau s-o poarte deasupra tuturor celor pământești…

Julika era foarte singură.

Un dor tulburător, până atunci necunoscut, și cu atât mai prezent cu cât își simțea corpul fragil arzând ca iasca, o dorință, pe care din vise n-avea cum s-o alunge, și în același timp conștiința faptului că în toate acele nopți Stiller o înșela, toate acesta au făcut-o pe sărmana Julika să scrie scrisori care nu puteau fi expediate cu nici un chip. De fapt nu-l visa numai pe Stiller, ci medici-șefi, ucenici de brutar și bărbați pe care Julika nu-i văzuse niciodată. Tânărul veteran al sanatoriului, cu aerul său puțin șiret, se purta cu ea ca și cum ar fi fost o călugăriță, nici măcar călugăriță, ci un neutru, chiar dacă ședea zilnic la picioarele patului ei îngust, încât îi putea simți căldura. N-a schițat nici cel mai mic gest de tandrețe. Rugat de Julika, îi potrivea pernele fără s-o atingă măcar din greșeală. În schimb îi vorbea pe același ton vesel-lucid despre comunism, despre Toma d’Aquino, Einstein sau Bernanos ca și despre eros, iar aici trebuie să spunem că o anumită sinceritate nu e posibilă decât atunci când nu există nici o posibilitate de aplicare practică. Julika nu știa ce să spună. Pe tonul acesta vorbea, așadar, tânărul bărbat, despre curiosul fenomen ale erosului căruia, spre uimirea Julikăi, îi acordă și foarte multă importanță. Ei însă nu-i atingea decât mâna, la venire sau la despărțire. De parcă Julika ar fi fost ciumată! Pe de altă parte, același om, cu uimitoarea sa cultură, nu se sfia să-i facă curte, ba chiar o curte nerușinată, uneia care bătea saltelele mai încolo pe pajiște. Julika nu-l înțelegea. De altfel, cu puțin timp înainte de moartea sa, între ei a intervenit o dureroasă răceală, despre care Julika nu vorbește cu plăcere. Tânărul veteran își permisese să remarce că Julika ar trebui să înceteze totuși să-și închipuie că propria ei purtare față de soțul ei și față de oameni în general n-ar reprezenta decât o reacție, să nu se considere niciodată inițiatoarea și, prin urmare, să se complacă într-o stare infantilă de nevinovăție. Fusese cam dur. Julika nici nu-l înțelesese pe de-a-ntregul. Trebui să se explice și o făcu fără plăcere.

— Ei bine, zâmbi el, am uneori senzația, draga și stimata mea prietenă, că dumneavoastră nu vreți să deveniți adultă, să vă asumați responsabilitatea pentru propria dumneavoastră viață, și asta e păcat.

— Ce vreți să spuneți? întrebă ea.

— Cine se vede mereu în chip de victimă nu mai ajunge la nici un liman cu sine însuși, iar aceasta nu e tocmai atitudinea cea mai sănătoasă. Cauza și efectul nu se despart niciodată în două persoane, și

cu atât mai puțin în bărbat și femeie, chiar dacă uneori așa ni se pare, Julika, deoarece femeia, aparent, nu acționează. Mi-a sărit în ochi că, de fapt, pentru tot ce faceți sau nu faceți invocați un lucru pe care l-a făcut sau nu soțul dumneavoastră. Or, o astfel de atitudine, iertați-mi cuvântul, e infantilă. Dar de ce vă spun eu toate astea! Dumneavoastră înșivă știți foarte bine, Julika dragă, că lucrurile nu stau așa, nicăieri în lume, și nu trebuie să mă duceți de nas, doar fiindcă sunt mai tânăr, de fapt, un băiețandru. Viața trăită astfel devine în cele din urmă plictisitoare, chiar și pentru dumneavoastră, Julika.

De atunci îi plăcea să-l tachineze un pic; înțeleptul meu! îi spunea ea, iar el se supăra. De două sau trei ori n-a mai venit s-o vadă, numai fiindcă Julika nu suporta astfel de imixtiuni în probleme de viață în care tânărul om, oricât de inteligent ar fi fost el, nu avea pur și simplu experiența necesară; ce știa el despre problemele unei căsnicii, de pildă, dar mai ales al unei căsnicii cu Stiller, pe care nu-l văzuse nici măcar la față, ei bine, Julika îi atrase atenția să-și vadă de părinții bisericii și de teoria relativității, iar relația lor avu, din păcate (spuse Julika), de suferit. E adevărat că tânărul continua să vină la ea, se așeza la picioarele patului, era spiritual, vesel, tot mai exuberant pe măsură ce se apropia de moarte, la care nu se aștepta defel tocmai în acea zi blândă de septembrie. Julikăi nu-i venea să-și audă urechilor, când alături începură să golească încăperea, fără zgomot, desigur. Îi dăduseră un somnifer pe care Julika îl scuipase. Toată noaptea au curățat apoi camera cu vapori. Julika nu mai înțelegea nimic. Nu-și închipuia ca moartea să vină astfel, atât de simplu, în tăcere, pe neașteptate și pe nevăzute, fără să-și trimită mesagerii, era un joc necinstit, ca stingerea întâmplătoare a unei veioze în timp ce citești. Căci atât a fost: despre cel dispărut nu s-a mai vorbit deloc. Sora și medicul se prefăceau că nu aud întrebările ei insistente, ca și cum vecinul ei, tânărul iezuit cu ochii mari și chipul inteligent, ar fi făcut ceva necuviincios. Viața mergea mai departe, trenulețul fluiera în vale, ziarele continuau să sosească. Peste câteva zile, în timp ce stătea întinsă pe veranda ei, așteptând parcă în continuare vizitele lui, Julika auzi tusea uscată a noului ei vecin. Era o zi senină de septembrie. O trecură fiorii.

Julika ajunse până la Landquart, până în acea gară unde trebuia să schimbe trenul, și totul decursese ca și cum n-ar fi fost vorba de o fugă, ci de o simplă călătorie; nimeni n-o opri pe Julika, nimeni nu se uită după ea, sau nu mai mult ca atunci când se întorceau după părul ei frumos. O scurtă haltă la Klosters, cam pe la jumătatea drumului, i se păru nesfârșită, ca oricărui fugar pus să aștepte în fața unei bariere închise. Patru minute însemnau o veșnicie. Julika se ascunse în spatele unui ziar, tresărind de fiecare dată când trecea cineva prin compartimentul ei de clasa a II-a. Trenulețul continua să stea; ce făceau

atâta timp? Julika nu pricepea cum de n-o recunoștea nimeni, cum de n-o bătea nimeni pe umăr: Ce înseamnă asta, draga mea Julika? Nefiind inițiată în tainele căilor ferate, biata Julika nu găsea decât o singură explicatie pentru lunga așteptare: era căutată, se primise un telefon de la sanatoriu, acum cineva trecea dintr-un vagon într-altul, ca s-o înhațe pe vinovată. Julika își trase poalele paltonului care atârna în cui peste față, așa cum fac cei care dorm în tren. Cineva se așeză vizavi de ea, un bărbat, ghici ea după pantofi. Oare medicul-șef? În gând, îi vedea deja zâmbetul compătimitor și-i auzea vorbele, pe cât de prietenoase pe atât de necruțătoare; Doamnă Julika, doamnă Julika, cum de ați putut face una ca asta! În sfârșit, când trenulețul se puse în mișcare, Julika se hotărî totuși să vadă cine era urmăritorul, dădu paltonul ce-o ascundea deoparte, prefăcându-se interesată de peisaj. Era un domn german care, de cum zări părul roșcat al Julikăi, își scoase în cel mai politicos mod trabucul din gură, întrebând-o dacă fumul o deranja cumva. Se vedea oare că Julika era bolnavă de plămâni? Dar vă rog, domnul meu, vă rog! spuse Julika, exagerând cu stângăcie: Vă rog frumos! Din greșeală se așezase într-un compartiment de fumători. Pentru Julika, fugara, cea mai măruntă și banală conversație, pe care domnul german a început-o în chip firesc, deși nu părea tocmai dornic de așa ceva, era un pericol, căci auzea deja în gând întrebarea inutilă dar nelipsită în astfel de conversații: Locuiți la Zürich? Veniți din concediu? Locuiți la Davos? Urâcioasă, ca și cum domnul acesta german i s-ar fi uitat cu nerușinare în decolteu, Julika îi întoarse spatele, punând punct oricărei discuții, concentrându-se asupra ferestrei. Când, de fapt, domnul german nu vorbise decât despre acest octombrie relativ blând. Acum, slavă Domnului, își luase din nou cartea, dar continua să tragă netulburat din trabucul abia început; *Pe falezele de marmură* de Ernst Junger, o carte pe care iezuitul nu i-o recomandase niciodată, falezele de marmură, o sintagmă care avu darul s-o irite pe Julika, iar fumul era îngrozitor. Julika ceru permisiunea să deschidă puțin fereastra, o, nu, nu din cauza fumului, doar așa, ca să admire peisajul. Cu părul ca o flamură în vânt, Julika se aplecă afară pe fereastră, simțea că se sufocă, așa cum i se poate întâmpla și celui sănătos; mai mult însă: văzu un Citroen de culoare închisă, exact ca cel al medicului-șef, care venea cu viteză destul de mare în urma trenulețului, se pierdu într-un șir de serpentine lungi, în timp ce trenul trecu printr-un tunel scurt, dar îi ajunse din urmă, se apropie tot mai mult, opri în fața unei bariere, porni din nou în viteză și-i ajunse iarăși din urmă. Medicul-șef? Julika își retrase din peisaj flamura părului ei roșu, domnul german fu rugat să închidă imediat fereastra. Citroen-ul negru tocmai depășea trenu-lețul; o să mă aștepte pe peronul din Landquart, își zise Julika, o să-mi ia bagajul și o să zâmbească: Doamnă Julika, doamnă Julika, cum de-ați putut face una ca asta! am venit cu Citroen-ul după dumneavoastră! Dar iată că pe peronul din Landquart nu era nimeni, nici măcar vreun hamal. Domnul

cu *Falezele de marmură*, continuând să fie politicos în pofida purtării ei urâcioase, îi duse bagajul până la micuțul peron și întrebă: Locuiți la Zürich? Drept răspuns Julika își luă un hamal. Apoi se îndreptă spontan și fără vreun gând ascuns spre o cabină telefonică, da, poate doar de dragul senzației de a se purta ca un om liber care putea să intre oriunde într-o cabină, și încercă să-l sune pe Stiller, în zadar însă; nu răspunse nimeni. Deci nu e deloc adevărat că Julika ar fi vrut să-l surprindă într-un mod perfid. Curios lucru, dar în tot acest răstimp, Julika nu se gândise nici o secundă că mai există și cealaltă. A urmat o a doua și a treia încercare de a-i telefona lui Stiller, dar tot degeaba. Domnul german, puțin jignit acum, se așezase picior peste picior pe o bancă aflată în celălalt capăt al peronului și continua să citească *Falezele*; acum, în sfârșit, fără trabuc. Din păcate trenul Zürich — Paris — Calais avea oarecare întârziere, altfel ar mai fi apucat și Julika să urce în el. A început (spune ea) fără tuse, pur și simplu cu o senzație tot mai puternică de lipsă de aer, dar asta, încerca ea să se convingă, putea fi și din cauza emoției, emoția firească a unci fugare, la care se adăuga bucuria revederii, dezamăgirea firească de a nu-l fi găsit pe Stiller nici acasă și nici la atelier. Respira adânc, încet, liniștit. Îl trimisese pe hamal să cumpere ziare, mai ales acea revistă iluatrată, de parcă ar mai fi existat vreo posibilitate ca Julika să continue să danseze pe coperta ei, și fu nevoită să se așeze pe bagaje. Nimeni n-a observat că o apucase amețeala. Julika simțea acum că se sufocă, auzea în acest timp uruitul trenului care intra în stație, văzu chiar plăcuța indicatoare Zürich — Basel — Paris — Calais, în rest însă nu mai știe nimic. În acea clipă oamenii erau bineînțeles preocupați de propria lor călătorie, se năpustiseră asupra celei mai apropiate scări, târându-și bagajele, ca și cum, zău așa, trenul acela ar fi însemnat drumul spre viață, în timp ce peronul, moartea sigură. Julika rămase pe acest peron…

Peste trei ore, după un drum cu ambulanța, Julika se afla din nou în patul ei alb, tremurând de frig, cu toate pernele electrice, și bucuroasă de-a nu fi obligată să spună ceva. Sora nu scotea nici ea vreun cuvânt, urma instrucțiunile medicului-șef, dar pe fața ei se putea citi că plecarea aceasta spre Landquart nu fusese un vis, ci o prostie cât se poate de reală. Iar pentru medicul-șef era cât se poate de clar de ce făcuse nefericita doamnă Julika o asemenea prostie. Supărarea lui nu era îndreptată împotriva bolnavei, se-nțelege, nici măcar împotriva surorilor, care ore întregi nu observaseră fuga pacientei; medicul-șef încercă să ia legătura telefonic cu Stiller. În zadar. Mai târziu trimise o telegramă prin care îl invita pe domnul Stiller să vină de urgență la Davos. Și biata Julika, care abia își mai revenise, fu din nou nevoită să-i ia apărarea. Stiller nu răspunse nici măcar la telegramă. Atunci Julika fu nevoită să dea adresa unui prieten, a lui Sturzenegger de exemplu. Când ieși apoi la iveală că domnul Stiller se afla pe vremea aceea la Paris, fără

ca măcar s-o fi anunțat pe soția sa, vestea a făcut o impresie foarte ciudată la sanatoriu, ca să nu spunem: o impresie penibilă, revoltătoare, deși nu și-au permis nici o aluzie în prezența sărmanei bolnave, Julika vedea însă totul pe fețele lor. Stiller la Paris! Cu atât mai atenți erau toți ceilalți, iar Julika, nefericita, primea daruri din toate părțile: flori, dulciuri, chiar și o broșă, semne ale unei comuniuni sentimentale de la verandă la verandă. Se gândi la tânărul veteran care îi prezisese într-un caz ca acesta o reacție de tăcere disprețuitoare din partea tuturor; s-a văzut însă că n-a avut dreptate în această privință, cum n-avusese nici atunci când făcuse afirmația aceea îndrăzneață, referitoare la atitudinea infantilă a Julikăi față de viață. Dimpotrivă, cât de atenți erau cu toții! Numai el, tânărul veteran al sanatoriului, tăcea…

Starea ei era catastrofală.

Iar atunci, ei bine, atunci a sosit de la Paris scrisoarea aceea îngrozitoare a lui Stiller, bilețelul acela pe care doamna Julika Stiller-Tschudy l-a scos de curând din poșetă ca să mi-l arate, șapte sau opt rânduri scrise cu creionul, nici un cuvânt de compasiune, nici un cuvânt de căință, nici măcar un cuvânt de consolare, nu, ci numai tonul acela rece și împietrit, ca și cum Julika ar fi pus la cale nefericita ei fugă pentru a suferi un colaps la Landquart, ca și cum Julika și-ar fi descoperit această boală numai și numai ca el, Stiller, să aibă o conștiință încărcată, deși era atât de bolnavă încât trăia doar din injecții. Era pur și simplu prostesc biletul acela, căci de conștiință încărcată nici nu putea fi vorba la el, Dumnezeu știe, fiecare cuvânt era de un egocentrism de-a dreptul nerușinat, frizând cinismul. (Din păcate nu mai am scrisorica.) Julika trăia din injecții, cum spuneam, și au trecut aproape trei săptămâni încheiate până ce Stiller și-a făcut apariția în veranda ei, pentru a vorbi exclusiv despre persoana sa, despre înfrângerea sa în Spania, așadar, despre un lucru care se petrecuse cu un deceniu în urmă, fără să-i adreseze vreun cuvânt de consolare, fără s-o întrebe măcar de starea ei, care era catastrofală, fără să se uite măcar la foaia de temperatură, nu, Stiller vorbea despre sine; de parcă important era el, Stiller, cel sănătos!

Aici ar mai fi de adăugat ceva.

Pe vremuri, Stiller luase parte, cum am mai spus, la războiul civil din Spania, ca voluntar în Brigăzile Internaționale, fiind foarte tânăr pe atunci. Nu se știe cu precizie ce l-a îndemnat să facă acest gest combativ. Probabil mai multe la un loc, comunismul romantic care era la modă atunci printre intelectualii burghezi, de asemenea o dorință legitimă de-a ieși în lume, o dorință de implicare istorică și supraindividuală, o dorință de-a acționa, poate că era vorba, cel puțin în parte, și de o fugă de sine însuși. Proba de foc a trecut-o (sau, mai bine zis, nu a trecut-o!)

la Toledo, unde fasciștii se baricadaseră în Alcazar. Tânărul Stiller trebuia să păzească un bac mititel de pe Tajo, și din cauza lipsei de oameni era singur. Timp de trei zile nu s-a întâmplat nimic. Apoi însă, în zorii zilei apărură pe celălalt mal patru spanioli franchiști, Stiller îi lăsă să folosească bacul fără să tragă, deși, din poziția în care se afla ar fi fost o nimica toată să-i împuște pe cei patru inamici.

A avut timp opt minute. El însă nici nu i-a lăsat să ajungă la mal, a ieșit din ascunzătoare, gata să tragă dacă ceilalți ar fi deschis focul, așadar, gata să fie împușcat. Ca să nu se trădeze prin focuri de armă, spaniolii n-au tras nici ei, l-au dezarmat doar pe tânărul Stiller, i-au aruncat arma lui rusească în Tajo, l-au legat cu propria centură și l-au lăsat să zacă printre ierburile de grozamă, unde a fost găsit peste două zile, fără cunoștință, de propriii lui tovarăși; tras la răspundere, a susținut în fața comisarului că pușca lui rusească nu luase foc… Istoria aceasta, a fost de fapt primul lucru pe care l-a auzit Julika din gura lui Stiller, și ea își amintește prea bine seara din atelierul lui, acea seară bogată în consecințe când după suita *Spărgătorul de nuci* a lui Ceaikovski, o bandă cam veselă de artiști și admiratori a luat-o cu forța pe Julika și, cu câteva sticle sub braț, a năvălit, tot cu forța, la tânărul Stiller, care se mai afla încă la atelier. Era trecut de miezul nopții și toate cârciumile din oraș se închiseseră; în atelierul lui Stiller, care pe vremea aceea se întorsese din Spania, mai ardea încă lumina. Deci, sus la el! În seara aceea Julika și Stiller s-au văzut pentru prima oară. Stiller, în mijlocul acelei societăți vesele care îi umpluse atelierul, rămase atât de liniștit, încât Julika fu convinsă pe moment că numele lui nu era decât o poreclă. Cineva a insistat apoi ca el să le povestească “întâmplarea aceea nemaipomenită de la Toledo”. Stiller nu voia cu nici un chip. Nu din fandoseală; ci fiindcă pur și simplu nu voia, și se vedea pe el că îi era penibil să-l audă pe unul dintre prietenii lui, un tânăr arhitect pe nume Sturzenegger, care începuse să povestească din proprie inițiativă. Silindu-l în acest fel pe Stiller să intervină, să completeze și să încheie povestirea. Povestea aceea despre o pușcă rusească și cum nu luase ea foc n-o interesa, îmi zic eu, în mod deosebit pe tânăra balerină; era mai puțin atentă la povestire cât la povestitor, tânărul sculptor care în timp ce povestea mișca întruna degetele, răsucind o sârmă, pe care apoi o arunca, făcându-și mereu de lucru cu mâinile; nu știa nici ea de ce, dar parcă îi părea rău de el. În timp ce povestea, de pe fața lui pierise orice urmă de viață. Nu mai era amintire trăită nemijlocit ceea ce povestea tânărul sculptor, ci o anecdotă. O tăcere stingheră și nesigură urmă lungii sale relatări. Stiller își duse paharul la buze și nimeni nu spuse un cuvânt. Un cântăreț de operă, un grăsan cumsecade, cu un aer cât se poate de pașnic, puse întrebarea naivă:

— Dar de ce n-ați tras totuși?

De fapt, toți voiau să știe de ce. Toată stima pentru cutezanța de-a fi ieșit pur și simplu din ascunzătoare, toată stima pentru chinul de-a fi zăcut două zile sub soarele arzător, dar cântărețul le vorbise, de fapt, din inimă: De ce nu trăsese Stiller? Explicația pe care le-a dat-o apoi Stiller nu părea nici ea prea sinceră, ci mai degrabă uzată prin repetiție, și anume: Îi ura pe fasciști, spunea el, altfel nu s-ar fi dus în Spania ca voluntar; însă în zorii acelei zile, pe malul râului Tajo, când Stiller s-a aflat prima oară față în față cu dușmanul urât, cei patru fasciști i-au apărut a fi doar oameni, n-a putut. Punct!...

Și din nou se lăsă tăcerea, din nou artiștii și admiratorii se mulțumeau să tragă din pipe, atelierul era plin de nori albăstrui. Cântărețul de operă era mulțumit de răspuns, cât se poate de mulțumit; nici el n-ar fi putut să tragă, zicea el. Alții își goleau paharele fără să spună un cuvânt. Nu le venea nici să vorbească despre altceva, despre *Spărgătorul de nuci*, de pildă, nu, nu le venea. S-a lăsat tăcerea până când prietenul lui, tânărul arhitect Sturzenegger, a ținut să-și exprime admiratia sinceră pentru Stiller, vorbind despre victoria umanului, o victorie a vieții reale asupra ideologiei și așa mai departe; găsea fel de fel de cuvinte. Nimeni nu l-a contrazis, iar Stiller însuși, ușor stingherit de această interpretare favorabilă, n-avea, la rândul său, nici un chef să cerceteze mai adânc toată povestea, ci se ocupă în continuare de oaspeți, deschise o sticlă, atent cum îi era felul ca toată lumea să aibă de băut, chiar și frumoasa Julika din colț, care, aflându-se prima oară în acel atelier, se uita în jur cu ochii ei mari și nespus de frumoși, fără să bea prea mult și fără să spună ceva; era acolo, ca de atâtea alte ori, prin părul ei frumos cu străluciri roșietice...

Stiller avea, pare-se, întotdeauna succes cu anecdota sa. Mai târziu, împrietenindu-se și apoi căsătorindu-se cu el, Julika avea s-o mai audă de foarte multe ori. Face parte din îndatoririle unei soții iubitoare să nu caște și să nu-și întrerupă soțul când acesta se produce cu numărul lui de paradă. Căci era un număr de paradă, Stiller cu bacul său de pe Tajo. Doar comuniștii strâmbau din nas când se vorbea despre victoria umanului asupra ideologiei, și tăceau din prietenie față de Stiller; cel mult se adresau celorlalți, întrebându-i care ar fi atitudinea lor în privința victoriei umanului asupra oricărei ideologii, în cazul în care ar fi vorba de fasciști. Din discuțiile de acest fel nu mai aveau nimic de-a face cu Stiller. Iar comuniștii erau și ei tot mai rari; cel puțin, în cercul lor de cunoștințe. În toate celelalte cercuri însă unde își povestea anecdota spaniolă, Stiller apărea, cum am mai spus, în chip de erou. Altfel de ce-ar fi povestit-o atât de des? În orice caz, Julika nu poate să înțeleagă nici astăzi cum de Stiller, soțul ei dispărut, a început, cu ocazia ultimei lor întâlniri de la Davos, să vorbească dintr-o dată de “înfrângerea din Spania”. De unde până unde înfrângere? Julika n-a

primit nici o explicație. Nu-i ceruse oare el ani de zile să-l admire pentru comportamentul său din Spania? Iar acum, dintr-o dată, era vorba de înfrângere, o chestiune cu o pondere extraordinară, ca început al tuturor relelor, ca blestem, piază-rea, prin care Stiller își putea explica și nereușita căsniciei. De unde până unde?

Ultima lor întâlnire: Era un noiembrie destul de deprimant și fară vizita lui Stiller. Căzuse deja prima zăpadă. Julika în veranda Jugendstil zăcea mai încotoșmănată ca oricând, până și brațele erau învelite în pătura de păr de cămilă, parcă era o mumie. Putea doar să miște capul cât să privească afară în ceața sură, înregistrând scheletul neclar al unei zade din apropiere, care îi amintea de o radiografie, un schelet golaș în văluri de ceață sură. Iar aceasta era singura ei perspectivă. Cerul ca de plumb, și zdrențe de ceață murdară care se târau de-a lungul povârnișurilor. Habar n-aveai unde se află în momentul acela soarele. Vârfurile munților, atât de cunoscute, se dizolvaseră parcă, asemenea unei tablete într-un pahar cu apă, nu rămăsese decât o ciorbă cenușie și tulbure, nimic altceva. Julika crezuse până atunci că doar proștii se puteau plictisi, nu ea. Dar nu era vorba de prostie, dimpotrivă, poate că era cel mai autentic fel de suferință, de care Julika fusese vreodată capabilă, plictisul acesta nespus, când într-adevăr nu știi ce să mai faci, gustul acesta infernal de eternitate, când timpul a fost suspendat…

Stiller se cocoțase fără vreun cuvânt pe balustrada verandei, cu privirea pierdută în ceața de-afară. Era neras, palid și nedormit, în plus duhnea a alcool și a usturoi, chiar de la distanță.

— Dar ce-ai mâncat? întrebă Julika.

— Melci.

Nici un cuvânt despre starea ei. De altfel nu venea din oraș, ci de la Pontresina, o anunță Stiller cu îndârjire și chiar cu o bucurie răutăcioasă, de parcă biata Julika ar fi fost cea care o vară întreagă l-ar fi forțat să inventeze tot felul de pretexte. Stiller venea de la Pontresina, asta însemna că venea de la cealaltă. Și apoi, după această declarație de-a dreptul perfidă, amuți din nou, fără s-o privească pe Julika, își aprinse o țigară și fumă suflând fumul în ceața de afară; buzele îi tremurau. Julika nu știa de ce.

— Dar la Paris cum a fost? întrebă ea.

La care el îi răspunse doar că la Paris (ca și cum ar fi fost vorba de o intrigă a Julikăi) o visase pe Julika. De când se știa, Julika urâse obiceiul de-a povesti vise, care puteau fi interpretate în tot felul, și bineînțeles că nu la vise se gândise când îl întrebase despre Paris, ci la ceea ce făcuse acolo. Stiller însă îi povesti visul său, pe îndelete.

— Eram într-o societate, zise el, și nu știu de ce îmi ieșisem din fire, voiam să spun ceva, dar nu aveam glas, încercam să vorbesc, trebuia neapărat să vorbesc, nu se auzea însă nimic. Îmi venea să urlu. Și dacă ar fi fost să mor, și tot trebuia să vorbesc. Atunci ți-am văzut zâmbetul și am țipat; zâmbeai ca acum, știi tu, ca omul care are întotdeauna dreptate, și cum eu continuu să țip, tu ieși afară, nu te pot opri, cei din jur sunt și ei de părere că un om nu are voie să țipe în așa hal; mă port imposibil, știu, vino-ți în fire, îmi spun ei, du-te după ea, consoleaz-o, împac-o. Simt și eu că nu am dreptate, ei da, și plec, te caut pe străzi, te găsesc într-o grădină publică, Jardin de Luxembourg sau cam așa ceva, e totuna, primăvară, te văd deci șezând în iarba verde și zâmbind, încerc să te sugrum, da, cu amândouă mâinile și cu toată forța mea, dar degeaba, și în tot acest timp știu că suntem priviți, încerc să te sugrum toată, deși ești prea elastică — stai și zâmbești…

Julika nu spuse, firește, nimic. La scurt timp după aceea apăru sora, să se intereseze dacă doamnei Julika nu-i este cumva rece. Julika îi mulțumi cu amabilitate; se vedeau aburii în dreptul gurii, dar Julika, învelită în pături și termofoare, nu mai simțea frigul. Când sora s-a îndepărtat, Stiller îi spuse:

— Ieri am terminat cu Sibylle, ieri la Pontresina.

— Cine e Sibylle? întrebă Julika.

— Dar acum s-a terminat și între noi doi, Julika, definitiv, sper că-nțelegi.

Julika tăcea.

— Definitiv, repetă el.

Era și comic, în primul rând felul în care Stiller îi lua în nume de rău sărmanei Julika zâmbetul din visul său de la Paris, în timp ce ea, în realitate, zăcea aici pe această verandă. În al doilea rând pentru că îi adusese la cunoștință hotărârea lui de-a se despărți de cealaltă, pe un ton de parcă ar fi fost prima legătură din istoria lumii care se termina, ba chiar avea aerul că pentru el moartea într-un sanatoriu nu era nimic pe lângă înmormântarea unei legături de șapte luni, apoi era comic și felul în care începu să-i facă mărturisiri referitoare la dragostea lui pentru cealaltă, care se numea deci Sibylle, și s-o copleșească cu sinceritatea lui. Julika putea să-i citească în ochi cât de mult îl indispunea faptul că în tot acest timp ea s-a mulțumit să sufle fulgii de zăpadă care se așezau pe pătura ei. Dar ce-ar fi putut să facă Julika? Ceea ce povestea el acum nu venea decât să adeverească în linii generale angoasele ei din timpul verii, încât la ora aceea mărturisirile lui Stiller n-au mai fost un șoc prea mare pentru ea; știa de prea multă vreme că era înșelată. Stiller, în schimb, plimbându-se acum de colo-

colo prin veranda ei, se complăcea tot mai mult în nefericirea lui și devenise din cale afară de explicit, doar ca să se cramponeze cât mai mult timp cu putință de vara aceea pierdută.

— Da, spuse el în sfârșit, așa a fost.

— Și acum?

Nu e adevărat că Julika ar fi afișat un zâmbet de bucurie răutăcioasă sau orice alt fel de zâmbet. Stiller visa și acum puțin. Pe de altă parte, nimeni nu s-ar fi putut aștepta ca biata Julika să izbucnească în plâns fiindcă Sibylle nu mai exista. Ce mai voia Stiller de la ea? Sufla fulgii de nea de pe pătură și atât, iar ceea ce îi servise mai înainte, remarca aceea searbădă că acum era hotărât să termine și cu ea, Julika, soția lui legitimă, i se întipărise bine în minte, doar că nu izbutea să vadă legătura logică. Și în timp ce Stiller încerca să-i explice toate acestea, acum din nou cocoțat pe balustradă, cu privirea îndreptată mai mult spre vijelia de afară, de parcă ar fi vorbit cu zadele fantomatice, se vedea pe el că furia lui nu fusese stârnită nici de acea clipă, nici de acel loc și nici de prezența sărmanei Julika; mai degrabă era vorba de un șir de formulări strânse de-a lungul timpului, elaborate în singurătate, iar acum enunțate fără vreo ordine firească, rostite însă cu neabătută cruzime — cu cât era mai crud cu atât mai bine — ca și cum Stiller ar fi fost constrâns de un ordin exterior, pe care și-l dăduse el însuși în drum spre Davos sau, mai degrabă, în timp ce mânca melci, un ordin crâncen-bărbătesc. Julika îl asculta, nu scăpa însă de senzația: Ce te face să spui asemenea prostii, dragul meu Stiller, nici măcar nu ești tu! Era crud precum un sărman zbir care, în clipa în care își vede victima cu propriii lui ochi, nu are voie să dea înapoi, ci trebuie să execute ordinul; de aceea Stiller nici nu se prea uita la Julika, ci afară, în negura cu zade sure. Iar pe măsură ce el vorbea, Julika avea sentimentul clar:

— Nu-i așa, dragul meu Stiller, e cu totul altfel!...

Stiller vorbea necontenit.

— Dacă n-ar fi fost înfrângerea aceea din Spania, spunea el, m-aș fi apropiat de tine cu sentimentul că sunt un bărbat întreg și adevărat — și te-aș fi părăsit de mult, Julika, chiar după primul sărut, și am fi fost scutiți amândoi de căsătoria asta nenorocită. Asta-i lucrul cel mai grav, dacă mă-nțelegi; ar fi trebuit să știm că n-o să meargă. Și n-au lipsit semnele, pe tot parcursul, doar curajul de-a le vedea. Azi însă știu: în fond nu te-am iubit probabil niciodată, am fost îndrăgostit de reticența ta, de fragilitatea și de muțenia ta, și îmi asumasem sarcina să te-nțeleg și să te exprim. Și ce sarcină! Îmi închipuiam că ai nevoie de mine. Iar oboseala ta permanentă, paloarea ta de brândușă de toamnă, firea ta bolnăvicioasă, asta era ceea ce, inconștient, căutam, o ființă ce trebuia

menajată, ca eu însumi să mă pot simți cu atât mai puternic. Să am o iubită obișnuită, știi tu, o fată sănătoasă care vroia să fie îmbrățișată și poate, ea însăși, să îmbrățișeze, nu, de așa ceva mi-era frică. De altfel eram plin de spaime! Prin tine trebuia să mă afirm. Și de aceea nici nu puteam să te părăsesc. Să te fac să înflorești, o sarcină pe care în rest nu și-o asumase nimeni, asta era nebunia mea! Să te fac să înflorești! Devenisem răspunzător de asta — iar pe tine te-am îmbolnăvit, se-nțelege, căci de ce te-ai fi însănătoșit cu un bărbat ca mine; spaima că ai putea fi nefericită alături de mine m-a legat mai strâns decât orice fericire pe care ai fi putut să mi-o dăruiești.

La un moment dat, Julika întrebă:

— De unde până unde înfrângerea în Spania?

Nici un răspuns.

— Și cum ai mai știut totul, zise Stiller, cum ai mai știut! E cât se poate de clar. Din prima seară; te-ai îndrăgostit de spaima mea ascunsă. Îți convenea, draga mea, un bărbat care să nu se repeadă asupra ta, ci care să tremure, un bărbat speriat, un bărbat oarecum înfrânt, care își închipuie că trebuie să se afirme prin tine, un bărbat cu o conștiință încărcată dinainte, un idiot care se va simți întotdeauna vinovat când ceva nu va merge. N-a fost așa? Până și de vreme eram răspunzător. Te văd și acum, Julika dragă, cum întinzi dintr-o dată mâna, dar nu te uiți la cer, ci la mine; Plouă! Iar eu suportam și privirea aceasta.

Julika îl lăsă să vorbească.

— N-a fost așa? întrebă Stiller. De ce nu te-ai dus în toți acești ani la doctor? N-ai fi ajuns în veranda asta nenorocită, Julika. De ce n-ai vrut să fii o femeie sănătoasă? E o tâmpenie, Julika, dar e-adevărat: N-ai vrut să fii sănătoasă. Ți se părea că nu te iubesc dacă la un moment dat constatam cu bucurie că nu ai febră. Te supăra. Gândește-te la nenumăratele seri când dispăreai în camera ta, să te întinzi, numai ca noi să nu uităm cumva: Sărmana Julika! Și ca nu cumva să fii nevoită să te măsori cu toate femeile acelea sănătoase. De asta te temeai! Știu: Repetițiile erau grele, da da, și mie îmi convenea să vorbesc, eu cu sculpturile mele, unde nu conta dacă lucram sau nu, cu viața mea de pașă, știu, munca ta nu putea fi comparată cu nici o altă muncă, nici cu cea a unei pediatre, se-nțelege, și de altfel cine ar fi putut să te nedreptățească într-atât încât să dorească ori să spere ca tu să nu fii mai fragilă decât celelalte femei. Consumul tău de bunăvoință (din toate părțile) era nerușinat de mare. Și cum se mai supuneau cu toții, nu doar eu, idiotul tău, ci toți, chiar și cei care erau îndrăgostiți de tine, Dumnezeu știe pentru ce trebuiau să se scuze, și când ai adormit în mijlocul petrecerii, fiindcă nu se vorbea despre baletul tău, te-au lăudat

cu toții că ești o femeie vitează, te-au acoperit ca să nu-ți fie frig, fiindcă tu nu puteai nici măcar să te acoperi singură, o societate de samariteni, și cu toții am vorbit apoi în șoaptă, fiindcă cine nu știa că Julika avea mâine o zi grea! Cu toții ți-au făcut un deserviciu, Julika, la fel ca mine. Și dacă nu pricepeam că nu fuseseși în stare să le faci prietenilor noștri măcar o supă de făină, vina era a mea, se-nțelege, trebuie să-ți accepți nevasta așa cum este, cum ți-a livrat-o bunul Dumnezeu! Și-apoi, cum plecau prietenii, îți adunai toate forțele și te duceai la bucătărie, obosită la culme, ca să-i încălzești lui Foxli laptele. Fiindcă Foxli ești tu!

Odată pornit, Stiller îi mai făcu o serie de reproșuri de acest fel, numai fleacuri, unul mai meschin ca altul; Julika nu putea decât să se mire.

— Taci ca de obicei! spuse el, crezi că ești dragostea și devotamentul în persoană, ei bine, eu cred că ești narcisismul în persoană. Și aroganța în persoană! asta mai ales. Am căzut în genunchi în fața ta, Julika, am plâns în fața ta, cum plânge un bărbat în anumite împrejurări, mi-a fost rușine, m-am căit, iar tu m-ai iertat, desigur, m-ai iertat pe bandă rulantă, știu, fără să tresari o singură dată, fără să te gândești o clipă că poate și tu mă distrugi pe mine, și fără să tremuri cu adevărat. Nici prin gând nu ți-a trecut! Tu ești cea care îndură, așa știu toate cunoștințele noastre, o ființă nobilă care nu zbiară reproșuri, nu, reproșurile trebuia să mi le fac eu însumi. Tu nu te murdăreai cu așa ceva! Dar gândește-te o clipă: M-ai eliberat vreodată de ele când eu credeam că trebuie să-mi fac reproșuri? Te mulțumeai să mă ierți. Iar în felul acesta reproșul eate confirmat, nu-i așa? Există o satanie în iertarea femeiască, draga mea, care ție îți este cu totul străină, se-nțelege, totul îți este străin; numai eu, cu firea mea de mimoză, am fost în stare să simt această satanie, care te poate omorî la fel ca o tuberculoză, crede-mă… Eu vorbesc și tot vorbesc, Julika, iar tu sufli zăpada de pe pătură!

Stiller continuă:

— Da — uneori mă-ntreb de ce în toți acești ani nu m-am repezit la tine să-ți dau o palmă. Vorbesc serios, a fost o greșeală, care nu mai poate fi reparată; o greșeală, de asta sunt convins. De câte n-am fi fost scutiți! De pildă, de la lamentabila ta călătorie la Landquart. Bineînțeles că știai de la bun început ce va urma, un colaps, undeva, pe traseu, dar nici un sacrificiu nu e prea mic când e vorba să-ți asiguri din partea mea o conștiință încărcată. Te-nșeli! Și când te gândești că, pe de altă parte, grozăvia constă în aceea că, într-un alt sens decât ai crede tu, port totuși vina pentru faptul că te afli acum în acest sanatoriu. Dar acum nu mai ai pentru ce să mă ierți. Îmi tot zic: Dacă eu n-aș fi vrut să mă afirm prin tine, nici ție nu ți-ar fi dat prin cap să mă legi cu boala ta, și ne-am fi

iubit în modul cel mai firesc, nu știu, sau ne-am fi despărțit în modul cel mai firesc. Ar fi trebuit să-ntâlnești un bărbat care să nu aibă o conștiință mincinoasă, dar multă, foarte multă răbdare, răbdare liberă, în orice caz un bărbat pe care să-l fi câștigat și păstrat printr-o dragoste firească. Cine știe, draga mea Julika, cât de sănătoasă ai fi putut fi — dintotdeauna!…

Stiller tăcu.

— Și acum? întrebă ea.

Stiller se holbă la ea.

— Așa deci mă vezi tu pe mine! spuse Julika. Din câte înțeleg, ți-ai făcut o imagine despre mine, o imagine completă și definitivă, și cu asta, basta. Altfel decât așa nici nu mai vrei să mă vezi. Nu-i așa?

Stiller își aprinse o țigară.

— În ultimul timp m-am gândit și eu la multe, spuse Julika, suflând fulgii de nea de pe pătură chiar și atunci când avea cuvântul, — nu degeaba există porunca: Să nu-ți faci chip cioplit! Orice chip e un păcat. Este exact contrariul iubirii, vezi tu, ceea ce faci cu toată vorbăria asta. Nu știu dacă mă-nțelegi. Când iubești un om, îi acorzi orice posibilitate și ești gata, în pofida tuturor amintirilor, să-l descoperi din nou, să fii tot mereu uimit cât de diferit poate fi, cât de schimbător și nu doar așa, un chip cioplit, așa cum ți-ai făcut tu din Julika ta. Nu pot să-ți spun decât: nu este așa! Tot timpul te cramponezi de câte ceva — să nu-ți faci însă chip cioplit din mine ,asta-i tot ce am să-ți spun.

Stiller continua să fumeze.

— Asta unde-ai mai auzit-o? se mulțumi el să-ntrebe.

Nu mai era de vorbit cu el, se pare, nu se mai auzea decât pe el însuși. Venise de la Pontresina cu hotărârea fermă să distrugă tot.

— Dragoste? zâmbi el. Mai bine să nu vorbim de dragoste, nu în cazul nostru, și nici despre fidelitate — căci și tu m-ai fi părăsit probabil de mult, Julika, nu ți-au lipsit niciodată ocaziile, știi asta, doar încrederea că ai putea să ții legat de tine un bărbat adevărat. Să fim sinceri! Ne-am fost relativ credincioși numai de teamă că am putea suferi o înfrângere, așa cum mi s-a întâmplat mie acum, așa e. Să nu ne mințim! Și între noi s-a terminat acum totul. Cred că ne vedem pentru ultima oară, Julika. Julika începu să plângă.

— E oribil, constată Stiller cu luciditate, că trebuie să ne despărțim tocmai în acest sanatoriu. Medicul îmi spune că n-ai ieșit încă din criză. Dar poate că e bine, Julika, dacă începând de azi știi cu siguranță

absolută că boala ta nu-mi mai face nici o impresie. Cuvintele mele ți se pot părea de-a dreptul josnice. Dar vreau să-ți spun că înainte eram tot timpul plin de reproșuri ascunse la adresa ta, de aceea mă și purtam cu o considerație de-a dreptul ridicolă, căci mereu trebuia să repar ceva, ceva trecut sub tăcere, mă-nțelcgi, acum însă, pentru prima oară, stau în fața ta fără să-ți port pică. Fiindcă acum știu că nu tu ești cea care m-a împiedicat să trăiesc cu adevărat. Slavă Domnului că am aflat și eu asta în sfârșit! Lacrimile din ochii tăi, Julika, sunt o amenințare care nu mai are nici un efect. Fiindcă de murit trebuie să murim cu toții!

La care Julika îi răspunse:

— Cred că acum ar fi mai bine să mă lași singură.

Stiller mai rămase un timp în dreptul patului ei, puțin stingher, cu mâinile înfundate în buzunarele paltonului, după ce-și aruncase țigara peste balustradă. Iar apoi, ca și cum Julika s-ar fi aflat deja în coșciug, o sărută pe frunte, fără să-i aștepte brațele, și părăsi în grabă veranda geroasă... De atunci (povestește Julika) pentru ea a fost dispărut. În oraș, Stiller a mai fost văzut până în decembrie. Abia apoi, după un vernisaj urmat de o petrecere până la miezul nopții, a dispărut și pentru ceilalți, pe nesimțite, nu de azi pe mâine; la început s-a observat că Stiller nu mai apărea nici la cafenea și nici în alte locuri unde putea fi întâlnit de obicei, și toți dădeau din umeri când altul întreba în trecere de Stiller. Intraseră deja bine în ianuarie, când cineva, care nu avea liniște din cauza atelierului veșnic închis, anunță poliția; aceasta începu cu verificarea zadarnică a tuturor sertarelor, ajungând să nu știe nici astăzi, după șase sau șapte ani, mai mult ca atunci.

Al treilea caiet

Ieri (între timp) vizită la un arsenal al Confederației, ca să vedem echipamentul militar al celui dispărut. Așteptare prelungită într-o baracă. Fumatul interzis! Mă așez pe un vraf de pantofi al Confederației. Nu pot să stau și în picioare? Miroase a piele, camfor, a cai din grajdurile de alături. Doar ca să spun ceva, îl întreb pe tânărul locotenent, puțin cam stingher în cizmele sale strălucitoare, pe care așteptarea îl plictisește la fel de tare:

— Mai aveți încă regimente de cavalerie?

— Nu, răspunde el scurt.

În sfârșit aduc un pachet legat cu șnur, în care se află uniforma prăpădită a celui dispărut, și-mi ordonă să-l desfac. N-ar fi trebuit s-o fac, bineînțeles că nu; orice gest de politețe, cât de măruntă, îi întărește în credința că pot să dispună de mine după cum vor, ca de Stiller. Cum

tot eu desfac și ranița cam jegoasă, dar în rest destul de caraghioasă, îmi cad pe jos toate efectele ce-i aparțin mitraliorului Stiller și bineînțeles că tot eu trebuie să le strâng. Spun:

— Domnilor, ce mă interesează pe mine toate astea?

— Haideți odată!

Cei doi intendenți ai Confederației, amândoi umflați și palizi de aerul îmbâcsit pe care îl respiră de-o viață, preferă acest ton laconic-morocănos, zicând că asta înseamnă milităria. Fără formule de politețe! Apoi ridică o manta sură în lumina ploioasă, se uită la tânărul locotenent, care o cercetează cu conștiinciozitate, și așteaptă ca eu să tresar speriat.

— Ei, nu vedeți nimic?

Găuri de molii, recunosc, o adevărată Cale Lactee. Pipăi țesătura și spun:

— Dar nici impermeabilă nu e!

La care mă privesc ca pe un comunist, doar fiindcă am rostit un adevăr obiectiv. Pun mâna pe mantaua tânărului ofițer, care ne urmărește îndeaproape, fără să scoată un cuvânt.

— Vedeți, spun ei, asta-i bună!

Apoi trebuie să ma uit pe țeava unei puști a Confederației. Mă silesc s-o fac. Ciudat, dar îi ascult. De ce oare? Mă uit pe țeava puștii străine ca și cum ar fi un telescop, nu văd însă nimic, un orificiu plin de lumină sură, nimic altceva. Și din nou așteaptă ca de rușine să intru în pământul betonat. Aduc atunci o mică oglinjoară.

— Acum vedeți?

Văd rugina, dar n-am întrebat cât costă țeava unei puști a Confederației, iar prelegerea tânărului ofițer, pe care îl ascult din politețe, nu-mi trezește în nici un fel interesul. Nici prin gând nu-mi trece să-mi cumpăr o pușcă a Confederației. Un revolver, da, sau o mitralieră; dar ce să fac eu cu o pușcă de lungimea unui baston? Tânărul ofițer pare să fie oarecum jenat, presupune, nu-i așa, că sunt și eu un intelectual ca el; de aceea și repetă mereu:

— Nu trebuie să vă explic eu asta. Din pură conștiință a datoriei, ca și cum el însuși ar fi examinat de cei doi intendenți, îmi explică totul în amănunțime, oricât i-ar fi de penibil; pe de altă parte vrea parcă să-mi arate că are și el interese mai înalte, dar în baraca aceasta nu-i rămâne altceva de făcut decât să privească din când în când pe fereastră afară, în ploaia ce cade necontenit — în timp ce intendenții mă privesc cu tot

mai multă ură, înșirându-mi pe masă, fără să le pese de indiferența mea fățișă, tot ceea ce e necesar, după părerea lor, pentru a pleca la război, și anume: două perii, un set de tacâmuri, un mosor cu ață gri, săpun de rufe, un număr precis de nasturi, fiecare prevăzut cu crucea elvețiană, o gamelă, un bidon, al cărui dop n-ar trebui să miroasă, șireturi de ghete, un pămătuf cu husă, o cască de oțel, o așa-zisă cravată, o baionetă cu teacă, apoi trei ace, pe care dispărutul Stiller le-a lăsat de asemenea să ruginească, pe scurt, o masă întreagă plină de lucruri pe care le contemplu cu oarecare uimire, deși cu mâinile înfundate în buzunarele pantalonilor.

— Nu trebuie să vă mai atrag atenția, spune tânărul ofițer, că răspundeți personal de toate daunele.

— Eu, cum așa? îi spun râzând.

— Dar cine altcineva?

N-apuc să vorbesc. Mă pun apoi să îmbrac și tunica celui dispărut. Pur și simplu n-apuc să vorbesc; în asta constă deja o parte din puterea lor, căreia eu, spre marea mea surprindere, îi dau ascultare, chiar dacă ezitând. Nici prin cap nu le trece să-mi țină haina, și cum nu găsesc imediat gaica de la guler, îi și aud spunând: Mai repede! Iar observația mea nevinovată, că într-o asemenea haină te simți vlăguit înainte de-a da ochii cu dușmanul, nici măcar nu e luată în seamă. Trebuie să mă întorc ca un manechin.

— Ați slăbit, susține tânărul ofițer care mă vede pentru prima oară în viața lui; ia uitați-vă cum atârnă pe dumneavoastră.

Între timp unul din cei doi intendenți s-a dus la un raft, a smuls altă haină pe care mi-o azvârle în față:

— Încercați-o pe asta!

— De ce? întreb eu, fără să primesc vreun răspuns, doar un alt număr de tunică și o prelegere din partea tânărului ofițer; că până în cel de-al patruzeci și optulea an al vieții fac parte din armata elvețiană, că pot fi oricând mobilizat până în cel de-al șaizecilea an al vieții, având, bineînțeles, dreptul să plec în străinătate, dar și obligația de-a cere înainte permisiunea de la stat și de-a anunța comandamentul districtual (nu e om care nu aparține unui district), așa cum scrie la carte, și că echipamentul militar, repartizat, după cum se știe, fiecărui cetățean elvețian, nu trebuie abandonat în cazul unui astfel de concediu, undeva în podul casei, că trebuie predat, pentru ca oamenii de la arsenal să-l poată păzi de molii, și că în străinătate trebuie să mă prezint de urgență la cel mai apropiat consulat elvețian, ca să nu scap cumva de plata cotizației, respectiv să-mi anunț plecarea ș.a.m.d.

— Domnule locotenent, spun eu, toată stima pentru instituțiile dumneavoastră elvețiene! Doar că în ceea ce mă privește…

N-apuc să vorbesc. N-au decât un singur scop în cele trei capete ale lor: Stiller trebuie să aibă echipament complet. N-am încotro și încerc și o pereche de ghete, de altfel excelente. Nu e suficient că le probez, tânărul ofițer adaugă:

— Trebuie să vă simtiți și bine în ele!

Nimic de făcut. Iar apoi, la sfârșit, se mai și supără. Fiindcă m-au pus să iscălesc pentru a confirma primirea unei puști și a unei perechi noi de ghete. De dragul ordinii, se-nțelege. Am luat stiloul de la tânărul ofițer, care tânjea, cum prea bine se vede, după ocupații mai însemnate, și am scris pe formular: White, James Larkins, New Mexico, USA.

— White — cum așa? I-am înapoiat stiloul.

— My name is White.

Își aruncară priviri pline de reproș.

— Nu sunteți mitraliorul Stiller? întrebă tânărul locotenent, ținând în mână semnătura mea, prin care garantam că sunt cine sunt, și clătinând din cap pe seama celor doi bărbați de la arsenal, care nici ei nu aveau nici o vină. Omul acesta le fusese trimis aici. Cine? Cum așa? Am încercat să-i lămuresc, să-i calmez:

— Există bănuiala, le-am spus, că eu aș fi domnul Stiller, care a fost dat dispărut cu ani în urmă, dar bănuiala aceasta…

Pe baza unei simple bănuieli nu puteam primi nici un fel de echipament, asta era clar. Locotenentul le explică toate acestea în timp ce pe mine mă puseră să-mi scot din nou ghetele, acum când mă obișnuisem cu ele.

— Dumnezeule mare, se burzuluiră cei doi intendenți, de ce n-ați spus așa de la început!

Având în vedere furia celor care, din fericire, și-o vărsau pe cască și gamelă, am renunțat la orice alte justificări. De fapt, nu apucasem pur și simplu să vorbesc. Furia lor era justificată; de-acum nu mai aveam voie să ating nimic, nici pușca, nici ghetele, care îmi plăcuseră foarte mult, așa că au fost nevoiți să împacheteze cu mâna lor toate lucrurile în raniță. M-am mulțumit să spun:

— *Sorry!*

Tânărul locotenent era însă foarte stânjenit; n-avea încotro și a mai stat un timp de vorbă cu mine. America îl interesa în mod deosebit. S-a

mai scuzat o dată; nu-i convenea deloc că i se întâmplase una ca asta unui american venit în Elveția, și m-a salutat cu respect. La rândul meu, mi-am dus mâna la beretă, iar cei doi paznici din duba poliției, cărora nu le scăpase atenția tânărului locotenent, m-au primit ca niciodată, politicoși și ei, ca și cum le-aș fi promis un bacșiș gras; în timp ce unul îmi dădea foc la țigară, celălalt îmi ținea ușa cu fereastra zăbrelită și n-ar mai fi lipsit decât să mă întrebe unde doream să mă ducă.

Wilfried Stiller, fratele, e foarte necăjit, mi se spune, din pricină că nu am răspuns nici până acum la scrisoarea lui fraternă. Am s-o fac de cum am puțin răgaz.

Azi, duminică, mă vizitează Knobel, în civil, în cămașă albă cu cravată, ca să audă povestea celei de-a patra crime. Nu-mi convine deloc. N-am însă încotro și povestesc.

— Asta s-a întâmplat în Texas, spun eu, pe vremea când am fost cowboy.

— Ați fost și cowboy?

— De ce nu?

— Măi, să fie!

Îi povestesc, așadar, cum într-o dimineață de vară, în preerie, sătul de viața mea de cowboy, am pornit călare, îndepărtându-mă mai mult ca de obicei, mai mult decât era necesar. Călăream, ca să zic așa, dus pe gânduri (despre ce fel de gânduri era vorba nu-l interesează pe vizitatorul meu) și fără un țel anume. La un moment dat am pornit chiar la trap. După vreo cinci ore, timp în care nu mă uitasem deloc înapoi, ajunsesem la stâncile roșii pe care de săptămâni de zile le vedeam profilându-se la orizont. Am sărit de pe calul meu negru, l-am legat de un tufiș și m-am cățărat puțin în sus, atras de priveliștea câmpiei nesfârșite, care acum se afla în spatele meu, a oceanului verzui și argintiu de pământ. Era o amiază toridă, zumzăitoare, iar eu suferеam de o sete cumplită. Căutam un izvor, dar degeaba, căci regiunea era calcaroasă; și cum hoinăream prin ierburile uscate și pline de țepi, mă trezesc dintr-o dată în fața unui horn, o crăpătură într-o stâncă, care arăta ca o gură de rechin, doar că era uriașă și neagră ca noaptea. Nici unul dintre camarazii mei nu pomenise vreodată de această peșteră. Și numai din întâmplare îi descoperisem intrarea, care nu mai putea fi văzută decât de-aproape în sălbăticia asta plină de povârnișuri. Poate că exista aici apă! Ce-i drept, era o liniște de mormânt, și n-am să uit niciodată cum am făcut primii pași, doar ca să-mi potolesc curiozitatea, coborând în abisul întunecat, atent, ținându-mă de câte un tufiș răzleț și întinzându-mi gâtul ca să pot deosebi ceva în hăul care se deschidea sub mine. Nimeni nu-mi cerea să cobor; cu toate acestea eram speriat și copleșit de descoperirea pe care o făcusem. O piatră se desprinsese sub picioarele mele și se rostogolea la vale, răsunând și iar răsunând, tot mai departe și tot mai departe, fără oprire, și cât eram eu de cowboy am simțit în acele clipe că pălesc. Nu mai știam dacă auzeam într-adevăr piatra care continua să se rostogolească sau dacă nu era decât închipuire. De spaimă, abia mai puteam să respir, dar m-am silit să n-o iau la goană. Îmi auzeam inima bătând, în rest era, cum spuneam, o liniște de mormânt. Apoi am strigat cu glas tare: *Hello?* și cuprins de panică absurdă, ca și cum n-ar fi fost vocea mea, zorit de parcă aș fi fost în pericol să fiu prins de un balaur, m-am cățărat printre tufișurile țepoase în sus, hăituit de ecou. Ajuns apoi din nou la soare am început să râd de mine însumi. Sau cel puțin am încercat să râd, căci aici, sub soarele amiezii, auzeam din nou zumzetul cunoscut al insectelor, șoaptele ierburilor înalte în vânt, și puteam privi peste câmpia Texasului, peste acel ocean de pământ, pe care îl vedeam zi de zi pe vremea aceea.

Cu toate acestea, mi se părea că aud în continuare piatra care se rostogolea.

Se lăsase noaptea când am ajuns la ranch-ul nostru. M-am scuzat mințind cu obrăznicie. Despre descoperirea mea n-am suflat însă un cuvințel, nici față de Jim, cel mai bun prieten al meu, care dormea lângă mine; de altfel Jim a venit imediat la hamacul meu, ca să afle unde îmi petrecusem în realitate ziua, iar eu l-am făcut să creadă și să mă invidieze că descoperisem undeva în acest șes pustiu (unde luni de zile nu întâlneai decât bărbați, cai și vite) o fată liberă. Jim mi-a dat un ghiont, semn al unei bucurii adevărate și al unei invidii la fel de reale. Dar despre peștera mea, cum am mai spus, n-am suflat un cuvințel.

Munca la ranch era grea, nu eram decât puțini; iar unul dintre noi mai era și bolnav; două săptămâni a trebuit să aștept până când am avut din nou o zi liberă.

Bineînțeles că am pornit încă din zori (cu un ocol mare ca să nu-mi dea nimeni de urmă) spre peștera mea, echipat cu un felinar, ca să pot pătrunde în bezna de-acolo, și m-așteptam la orice, dar nu mă gândisem nici un moment că n-aș mai putea să-mi regăsesc peștera. Se făcuse deja după-amiază, iar eu continuam să cutreier în sus și în jos, poate că mă aflam chiar lângă intrare, poate la distanță de o milă, căci peste tot vedeai aceleași coline și aceleași vâlcele, aceiași scaieți, cactuși și agave, și printre ele tufișurile acelea blestemate pline de țepi otrăvitori. Obosit și descurajat, fără să fi descoperit peștera, am pornit înapoi la drum, mai convins ca oricând că peștera aceasta ascundea o comoară, aur poate, câștigat și pierdut de spanioli; oare nu trecuseră pe aici aventurieri celebri precum Vasquez Coronado și Cabeza de Vaca? Cele mai neînsemnate ar fi fost niște vestigii istorice, dar mă puteam aștepta și la pietre prețioase ale indienilor, tot tezaurul unui trib care pierise. Judecând cu mintea limpede, și tot existau o seamă de posibilități. Seara când m-am prăbușit în hamac, prietenul meu a rânjit bineînțeles, văzându-mă cât eram de obosit și de tăcut. Dar cum o cheamă? a întrebat el, iar eu i-am spus: Hazel! și m-am întors pe partea cealaltă.

Astfel trecură săptămânile.

Peștera mea dintre stânci mă bântuia ca o nălucă, de negăsit în realitate, deși mai fusesem de câteva ori acolo, echipat de fiecare dată cu felinar și lasou, cu o geantă plină de carbid, cu cealaltă plină cu mâncare și băutură, iar în fundul sufletului meu ajunsesem să nu mai cred în descoperirea mea, când într-o seară, soarele era deja în amurg și trebuia să pornesc degrabă înapoi, văzui un stol de lilieci. Era ca și cum s-ar fi ridicat din pământ milioane de lilieci. Ieșeau din peștera mea!... Cu felinar și lasou, pe care poți să-l înfășori în jurul colților de stâncă, nu-i prea greu să cobori în prima peșteră, care este imensă. Are, din

câte am putut să-mi dau seama în lumina slabă a amurgului, cam aceeași mărime ca interiorul catedralei Notre-Dame. În afara liliecilor de pe stânci, pe care îi vedeam în lumina palidă a felinarului, și a unor cioburi de oale, nu era nimic de găsit. Posibil ca această cavernă suspendată să fi servit cândva de ascunzătoare indienilor. Încetul cu încetul, colindând prin acest dom subteran, am prins tot mai mult curaj; desigur că ici-colo apăreau crăpături în perete, iar felinarul meu lumina în mici capele laterale, dar nici urmă de balauri cu ochi scăpărători și răsuflare de pucioasă. Mă simțeam de-a dreptul fericit că descoperisem o peșteră de asemenea dimensiuni, pe jumătate însă și dezamăgit că taina mea se limpezise așa de repede, când lumina felinarului fu dintr-o dată — și n-am să uit niciodată clipa aceea! — înghițită de pământ. Înțepenit de spaimă nici nu mai îndrăzneam să respir, la picioarele mele se căscase pământul, asta era, iar lumina felinarului nu mai ajungea nicăieri. Am privit în sus spre intrare, căutând lumina zilei, dar între timp se lăsase noaptea și asupra preeriei; am văzut câteva stele scânteind mat la nesfârșită depărtare, în timp ce în jur nu era decât bezna de nepătruns a stâncii și, amintindu-mi dintr-o dată de piatra care se rostogolise tot mai adânc, la nesfârșit, n-am mai îndrăznit nici măcar să mă întorc; orice pas însemna, așa mi se părea, prăbușiri și moarte. În cele din urmă m-am lăsat în genunchi, mi-am legat felinarul de lasou și l-am lăsat în jos încercând să sondez cu lumina lui slabă bezna amenințătoare; un timp se legănă în gol. Apoi însă (mă lăsasem în genunchi la marginea puțului, cum am mai spus, și n-auzeam decât bătăile inimii mele) am putut deosebi o nouă grotă, și ea destul de mare, care nu semăna însă cu Notre-Dame, ci cu un vis, era o altă lume, fără stânci cu liliecii lipiți de ele, o lume de basm cu sute de coloane de stalagmite strălucitoare. Aici abia începea descoperirea mea! Pentru cel care știe să se cațăre nu era imposibil să pătrundă în acest basm. Dar cum aveam să ies din nou afară? Știam însă că, întorcându-mă acum sus, aveam să regret și să mă chinuiesc toată viața. Spaima mea s-a transformat în îndrăzneală. Cu multă precauție, cu sforțări extreme (dar fără să mă gândesc la întoarcere) și cu tot felul de julituri am ajuns, după un salt făcut din pură neajutorare, în acele adâncuri miraculoase, de unde nu se mai vedeau nici stelele. Totul atârna de lumina felinarului meu. Surescitat cum eram, am procedat totuși cu uimitoare judecată; am însemnat de îndată cu funingine stânca pe unde trebuia să urc la întoarcere și am scris un unu mare pe ea. Numai după aceea m-am uitat în jur. Atras de câte un labirint ori-încotro îmi îndreptam felinarul, umblam pe jumătate beat de fericire, ca și cum aș fi ajuns la capătul dorințelor mele, și pe jumătate speriat, ca și cum aș fi fost deja pierdut, condamnat pentru curiozitatea mea să nu mă mai întorc niciodată pe pământ, să nu mai văd niciodată soarele, stelele, pe care tocmai le zărisem, și nici măcar luna palidă, să nu mai călăresc niciodată peste o pajiște, să-i inhalez aromele, să nu mai văd niciodată un om, să nu mai

fiu nicicând auzit. Am strigat: *Hello!* și apoi *How are you?* Nu exista nici măcar ecou aici. Din zece în zece pași făceam un semn cu funingine. Acolo sus, pe pământ, se crăpa probabil de ziuă. La un moment dat am vrut să văd dacă puteam să regăsesc stânca de la ieșire (borna numărul unu), dacă făcusem destule marcaje. Făcusem destule; dar eram transpirat tot când am regăsit numărul unu, deși înăuntru era răcoare bine, se-nțelege. Înfrigurat și de aceea deja silit să-mi continuu cercetările, dar ușurat, de parcă aș fi ținut în mână firul Ariadnei, am pornit să cercetez și cealaltă parte, am coborât și mai jos, inconștient cu toată precauția de care dădeam dovadă (n-am uitat nici o clipă să-mi marchez drumul cu funingine) și speriat de orice ecou al pașilor mei nesiguri, care mă făceau să aud cât de încăpătoare era bezna aceea din măruntaiele pământului, cât de găunoasă, deschizându-se spre mereu alte taine, necălcate vreodată de piciorul omenesc; și nu era oare felinarul meu prima lumină care cădea asupra acestei feerii, prima lumină care scotea la iveală toate aceste săli cu coloanele lor strălucitoare? De cum le întorceam însă spatele, toate dispăreau în întunericul de nepătruns, de parcă n-ar fi existat niciodată, și era atât de întuneric încât nu deosebeai întunericul pietrei de întunericul hăului. Într-o liniște de mormânt picăturile se prelingeau de milenii. Unde voiam oare să ajung? Probabil că în acea cavernă de unde nu se putea merge mai departe, unde necunoscutul încetează, unde pietrele care se desprindeau de sub cizmele mele nu se mai rostogoleau în adâncuri tot mai depărtate. N-am ajuns însă până acolo. Un schelet uman, care apăru dintr-o dată în lumina felinarului meu, îmi dezlănțui o atare spaimă, încât am luat-o la goană țipând, m-am împiedicat, am spart un geam al felinarului, m-am tăiat la obraz. Sentimentul că eram prins într-o capcană și că, asemenea acelui predecesor, n-aveam să mai ies niciodată la lumină, încât nu-mi rămânea decât alternativa să mor de foame sau să mă spânzur cu lasoul, mă paraliza; a trebuit să mă așez, să-mi ling sângele cald care-mi curgea pe obraz, și să-mi adun toate forțele ca să mă conving că nu eram eu scheletul acela care zăcea în cercul de lumină al felinarului. Nu știu cum, dar uitasem să țin socoteala timpului, a rezervei de lumniă, iar acel schelet (îmi zic eu astăzi) a fost probabil salvarea mea. Nu mă mai gândeam decât la retragere. Dacă fusese indian sau mexican, cel care văzuse toate aceste grote înaintea mea, nu știu; dintr-o dată n-am mai avut nici măcar timp să cercetez resturile care mi-ar fi dat un răspuns. Am ajuns la intrare când afară se însera. Soarele se stingea în spatele unui nor de lilieci, iar sus pe pământ totul arăta neschimbat. Calul meu necheza de sete. Epuizat cum eram, m-am întins pe pământul cald, mânjit de țărână și sânge și-am încercat să mănânc. De teamă că aș fi putut să flămânzesc ca predecesorul meu de acolo de jos, nu luasem până atunci nici o îmbucătură din geanta de merinde. Bineînțeles că bucata de carne râncedă de berbec (pe vremea aceea mă săturasem până peste cap de

carne de berbec) mi s-a părut o adevărată mană. Și în plus am lăsat felinarul să ardă, deși cerul era încă luminat, ca și cum totul ar fi urmat să se stingă o dată cu felinarul meu, chiar și luna care tocmai răsărea deasupra câmpiei violete, și stelele de deasupra preriei, ba chiar și soarele de dincolo de munți, care acum strălucea deasupra oceanului și a Chinei.

La ranch, erau cu toții furioși. Să-i povestesc lui Jim ceea ce văzusem era greu, ba chiar imposibil, având în vedere cunoștințele mele neîndestulătoare în materie de geologie. I-am explicat: sunt stânci de calcar, destul de tari să formeze bolți apreciabile. Jim nu dădu crezare aproximațiilor mele, deși cercetările ulterioare ale peșterilor (astăzi turiștii ajung acolo cu autobuzul din Carlsbad, New Mexico) au scos la iveală cu totul alte dimensiuni: sala cea mare are o lățime de șase sute de picioare, o înălțime de trei sute șaizeci și cinci de picioare și o lungime de peste un kilometru, se află la șapte sute de picioare sub pământ și nu e nici pe departe ultima cavernă. Fluviul subteran care scobise acești munți a secat la un moment dat, cine știe când; de ce a secat nu știu. Trebuie să fi fost un fluviu uriaș; de câteva ori mai mare decât Rio Grande care curge cuminţel prin văile din apropiere. Fie că a dispărut croindu-și drum tot mai adânc, fie că s-a schimbat clima și n-a mai avut suficienți afluenți, nu știu, în orice caz a secat, iar cavernele pe care le scobise în sute de mii de ani au rămas goale. Prăbușirile le-au mai sporit și ele dimensiunile, prăbușiri care s-au tot produs până ce unul dintre straturi s-a dovedit suficient de rezistent să poarte toată structura; grohotișul care a însoțit aceste prăbusiri nu mai poate fi văzut, locurile de ruptură au fost acoperite de țurțurii de calcar. Ce s-a întâmplat în continuare: puțina apă de ploaie care pătrundea prin crăpături și fisuri de la suprafață până în adâncuri se prelingea în cavernele goale și se evapora, în acest fel a început partea a doua: ornamentarea cavernelor prin depunerea calcarului din apa care se evaporă. Astfel se nasc stalactitele, țurțurii care atârnă din tavan, și tot așa stalagmitele, țurțurii care cresc din pământ, formațiuni de asemenea mărime că geologii au calculat un timp de formare de cincizeci-șaizeci de milioane de ani. Eoni, le zicem noi, intervale de timp pe care omul le poate calcula, ce-i drept, dar nu le poate cuprinde cu simțul său temporal, nu le poate trăi nici măcar în imaginație. Cum arată ceea ce s-a născut și continuă să se nască astfel în acele caverne — picătură cu picătură, oceane de apă care au curs, iar o viață de om abia dacă ajunge să măsori câțiva milimetri de creștere în piatră — nu tocmai ușor de descris; Jim, în orice caz, nu m-a crezut, iar pe vremea aceea eu abia îi povestisem despre cavernele de sus. Cu cât pătrunzi mai adânc, cu atât mai minunate și mai neașteptate, cu atât mai bogate sunt aparițiile, care atârnă de tavan ca niște văluri de alabastru, alburii, gălbui, strălucind în lumina felinarului, nu sunt însă numai văluri, ci

domuri întregi care atârnă de sus, gotic răsturnat cu capul în jos, apoi din nou cascade de fildeș, mute și împietrite, ca și cum timpul ar fi încetat dintr-o dată. Apoi îți răsar înainte colții unui rechin, candelabre, bărbi, altundeva e o sală plină de drapele, un muzeu al unei istorii din afara timpului, totul drapat, ca la vechii greci, printre ele cozi ale balaurilor nordici. Tot ceea ce sufletul omenesc a visat vreodată ca formă apare aici repetat în piatră și păstrat, pare-se, pentru veșnicie. Pe măsură ce patrunzi mai adânc devin însă tot mai opulente formele ce cresc de jos în sus, bancuri de corali, te plimbi ca într-o pădure cu brăduți înzăpeziți, apoi îți apare o pagodă, un spiriduș sau o fântână încremenită de la Versailles, totul depinde de locul de unde privești, o ciudală Arcadie a morților, un Hades așa cum i-a fost dat lui Orfeu să-l vadă; nu lipsesc nici doamnele împietrite, gata să dispară sub faldurile voalurilor de chihlimbar, fără a mai putea fi trezite vreodată de dragostea unui muritor, iar dintr-o baltă verzuie înfloresc nuferi, dar și aceștia sunt din piatră, se înțelege, totul e piatră. Și tot mereu te izbești de bezna în care lumina felinarului nu mai pătrunde, arunci o piatră și te trec fiorii mult timp după ce a încetat să se rostogolească, știi că labirintul nu mai are capăt, chiar de-ai izbuti să sari peste prăpastie, și cu toate acestea nu reziști ispitei de a continua. Aplecat sub un mănunchi de lănci, pătrunzi în iatacul unei regine care nu a trăit niciodată; tronul ei e acoperit de ciucuri de marmură, iar deasupra o arcadă de baldachin strălucitoare. Se poate vedea orice aici, nu lipsesc nici monumente falice, uriașe, în șiruri lungi, pășești printre ele ca pe conopidă, te prinzi de gâturi delicate care ar putea să aparțină unei păsări sau unei sticle, plante și animale și închipuire omenească, toate sunt strânse aici ca într-un arsenal subteran de metafore. Ultima cavernă la care am ajuns e din nou altfel: filigran, un sarcofag împodobit cu crini de porțelan, iar aici stânca nu mai poate fi nici măcar ghicită, darmite văzută, totul e neted și sticlos, ornamentație pură, mai presus de orice arabesc, crește și coboară, susul și josul s-au îmbrățișat, o junglă de marmură autodevoratoare, preschimbându-se pe nesimțite, fără zgomot, precum universul, aflat însă sub semnul timpului. Căci până și această operă a eonilor trebuie să se împlinească și să moară, totul e trecător, chiar și aici.

Data următoare am mers însă cu Jim. În doi, încât puteam să ne asigurăm reciproc, și mai bine echipați (două felinare, combustibil pentru o sută douăzeci de ore, hrană pentru aproape o săptămână, carne de berbec în primul rând, dar și mere și rachiu, apoi trei lasouri, o cretă pentru marcajele albe și un ceas, care era foarte important), în acest fel am îndrăznit să înaintăm dincolo de locul unde se afla scheletul predecesorului meu și am ajuns în așa-numitul “Dome Room” unde s-a petrecut accidentul. Acesta a avut loc în cel de-al șaptezeci și șaselea ceas al aventurii noastre comune, din cea de-a treia zi, dacă noi

am fi socotit timpul în zile ca acolo sus pe pământ și nu în secunde și eoni, și nu departe de locul unde astăzi turiștilor li se servește o gustare înainte de-a urca din nou cu liftul la suprafață. Jim alunecase, ateriză câțiva metri mai jos, începu să geamă și imediat mă acuză că nu-l asigurasem cu lasoul, ceea ce era o prostie, căci eu mergeam în față, și nu eram defel mai puțin periclitat decât prietenul meu, care trebuia, de fapt, să mă asigure el pe mine. Dar nervii noștri erau încordați, de aceea a izbucnit și cearta; firește că ne-am împăcat însă imediat. Probabil că Jim își rupsese piciorul stâng. Ce era de făcut? L-am consolat, i-am dat să bea rachiu și în sinea mea am început să mă gândesc la ce era de făcut. Puteam să-l car atâta timp cât înaintam fără să ne cățărăm, fără să urcăm deci pe pământ. Am luat la rândul meu o înghițitură de rachiu și-am spus: Să nu ne pierdem capul, Jim, într-un fel sau altul tot am să te trag eu în sus! I-am examinat piciorul, l-am frecționat și cu rachiu; poate că nu era rupt, doar scrântit. În pofida durerilor și a sfaturilor mele, Jim a insistat să-și încalțe imediat cizma. Se temea oare cu adevărat că aș fi în stare să-l las baltă? Până acum nici unul dintre noi nu dormise aproape deloc, halta acestui rachiul ne-au făcut să simțim oboseala. Planul meu era cât se poate de rațional: să stingem felinarele, ca să economisim combustibilul, și să dormim câteva ceasuri, apoi să pornim la drum — care, firește, avea să fie dureros pentru Jim și epuizant pentru mine. Aveam mâncare pentru încă trei zile, mai problematică devenea chestiunea luminii. A doua ceartă s-a iscat din cauză că Jim a refuzat să-și stingă felinarul. Orice oră de combustibil era prețioasă! I-am spus: Dacă acum nu ai puțină judecată, suntem pierduți. Jim mi-a răspuns: Vrei să mă umpli cu rachiu și după aceea s-o ștergi cât dorm eu, asta-i judecata ta. Am râs, căci nu meritam atâta neîncredere, încă nu meritam. După câteva ore, în care nici unul dintre noi n-a dormit, ci ședeam acolo tremurând de frig, am hotărât: Hai să plecăm! Prinzându-se cu brațul de gâtul meu, strângând din dinți, hotărât să reziste durerilor, Jim mergea șchiopătând alături de mine, fără să-mi dea vreunul din bagajele lui, felinarul, mâncarea, lasoul. Am înaintat mai bine decât ne-am fi așteptat: acolo unde nu puteam merge unul lângă altul, Jim venea în urma mea în patru labe; mai târziu l-am lăsat să se târască înaintea mea, ca să-l fac să priceapă că n-aveam de gând s-o șterg. Marcajul cu cretă s-a dovedit destul de bun; n-am fost scutiți de câteva rătăciri cu reîntoarceri întortocheate, legate uneori de alte rătăciri, încât respirai ușurat când după câteva ceasuri ajungeai măcar la marcajul părăsit, dar în același timp am realizat și faptul că a te târî și-a șchiopata nu însemna nici pe departe a te cățăra. Ne aflam însă (după cum se știe astăzi) la șapte sute de picioare sub pământ! Recunosc că mi-era teamă de clipa când avea să se dovedească limpede că nu eram capabil să-mi trag prietenul în sus pe pereții de stâncă aproape verticali, ce va fi atunci? Mai aveam lumină pentru vreo cincizeci de ceasuri, în măsura în care Jim nu mă mințea; căci ceasul era

la el. I-am spus: ia să văd! Jim rânji și-mi arătă cadranul ceasului din depărtare: Poftim! Mă întrebam dacă nu schimbase ora. Dar la ce i-ar fi folosit? Cu o minciună nu se face lumină. Îmi părea rău de el, se înțelege, cu piciorul care îl durea; dar despre asta aproape că nu mai era vorba. Era vorba numai de timp. Știam oare de câte ore aveam nevoie ca să ajung singur la suprafață? De la accident nu mai mâncasem nimic. “Rock of Ages” se numește astăzi locul unde s-a consumat și restul prieteniei noastre, Jim începu dintr-o dată să plângă: N-am să ies niciodată de aici. Eu îi spuneam: Hai, lasă prostiile. După o primă și a doua încercare de a-l lega pe Jim de coardă — era înnebunit de spaimă că aveam să mă cațăr înainte, pentru ca, o dată ajuns sus, să-mi dezleg coarda, abandonându-l, o spaimă de înțeles poate — eram amândoi storși de vlagă și, în plus, răniți. Eu aveam o zgârietură pe frunte. Nu știu însă dacă Jim trăsese de teamă că aș putea să mă dezleg sau fiindcă alunecase pe supra-fața sticloasă pe care stătea doar într-un picior; în orice caz smucitura fusese de-ajuns ca să mă ducă din nou jos. Jim se jura că n-o făcuse cu intenție. Mai rău decât zgârietura de pe frunte, al cărei sânge îmi curgea până deasupra ochiului stâng, mă supărau însă mâinile, de pe care mi se jupuise pielea până la carne. Eram disperat. Iar Jim îmi tot spunea: Hai, lasă prostiile. Liniștea lui avu darul să mă facă suspicios și atent peste măsură, precum un animal aflat la pândă, în timp ce Jim îmi pansa mâinile, sacrificându-și mâneca propriei cămăși. Era înduioșător, dar ce folos! De altfel, unul dintre noi era mereu înduioșător, când Jim, când eu. Era ca un leagăn. Între timp orele treceau. Când la un moment dat am întrerupt tăcerea îngrozitoare, întrebând: Cât e ceasul?, Jim a refuzat să-mi arate ceasul, semn pentru mine că de-acum lupta se dădea pe față, ce mai încolo și încoace. Jim spuse: De ce mă pândești? Eu i-am spus același lucru. La un moment dat, când nu m-am uitat un timp la el, a început să mănânce în taină din ultima lui bucată de carne. Ce-ai în stomac e-al tău, nu ți-l mai fură nimeni, își zicea el probabil, căci, de fapt, se apropia ceasul când carnea de berbec din gențile noastre n-avea să mai ajungă decât pentru unul dintre noi, pentru cel mai puternic. Față de un picior rupt, două mâini zdrobite nu înseamnă decât durere; dar la urma urmei puteai să te cațări și cu dureri, să încerci cel puțin să te reîntorci singur, în măsura în care mai ești în puteri, la lumină, la viață. Or tocmai asta era: trebuia să mai fii încă în puteri și să ai combustibil pentru cel puțin un felinar. Jim întrebă: Ce-ai de gând? Ce mai așteptăm? am întrebat eu. În ceea ce mă privește, îmi păstram carnea de berbec, deși îmi era foame, adoptând o tactică ce-mi permitea să aștept ca celălalt să-și piardă puterile prin epuizare, ajungând astfel să fiu eu cel mai puternic; până una-alta mă temeam însă că Jim, care își mâncase carnea, era mai în puteri decât mine, așa că aceeași tactică mă sili să fiu atent ca nu cumva să adorm, căci altfel aș fi fost jefuit și pierdut. Am petrecut astfel câteva ore, ținându-ne în șah unul pe altul, vorbind vrute și nevrute despre

planurile noastre de viitor, acolo sus, pe pământul verde; pe Jim îl atrăgea orașul, mai ales New Yorkul și femeile, cărora le dusese atâta timp dorul, iar pe mine mă atrăgea (în acele ceasuri) o existență de grădinar, pe cât posibil într-o zonă mănoasă. Ce naiba căutasem în bezna asta! Ambele noastre felinare continuau să ardă; Jim avea dreptate: Asta era risipă, o risipă idioată. De ce naiba nu-l stingea pe-al lui? Fiindcă nu avea încredere în mine, fiindcă în timp ce vorbea tot mereu despre prietenia noastră, mă bănuia că aș putea să-l las pradă, pe el, singurul meu prieten de atunci, întunericului de moarte. M-am interesat de starea durerilor lui, dacă-i era foame sau sete. Jim! îmi spuse el mie — pe vremea aceea îmi ziceam și eu Jim, un nume cât se poate de răspândit în America — Jim! spuse el. N-avem voie să ne părăsim unul pe altul, înțelegi, trebuie să avem atâta minte. I-am spus: Atunci stinge-ți felinarul! El spuse: Nu avem timp, Jim, trebuie să pornim la drum, trebuie să încercăm. După vreo cinci ore ajunseserăm în următoarea cavernă, dar într-o asemenea stare de epuizare, că a trebuit să ne culcăm imediat. Mi-am pus geanta cu merinde sub cap și mi-am înfășurat cureaua de mâna dreaptă, ca să mă trezesc în cazul în care Jim avea de gând să-mi fure carnea. Când m-am trezit, Jim îmi spărsese felinarul, ca să pună odată capăt, cum spunea el, risipei ăsteia idioate. În același timp m-a rugat să-i dau jumătate din carnea mea; se văicărea! Doar n-o să mă lași să mor de foame! În fața noastră, luminat de unicul nostru felinar, se ridica peretele aproape vertical, locul acela destul de dificil, pe care însă îl mai parcursesem o dată de unul singur; Jim era deja terminat de pe urma drumului până aici, așa că i-am spus deschis ce gândeam: Jim, dă-mi felinarul tău, eu am să-ți las ultimele bucăți de carne și am să încerc să escaladez de unul singur acest perete. Căci era absurd să urci la coardă cu altul la fel de vlăguit, eu cu mâinile zdrelite, el cu piciorul rupt, aici, unde trebuia să fii în stare să te cațări ca o maimuță. I-am spus: Dacă reușesc, Jim, ești și tu salvat, o să mă întorc cu ceilalți, să te scoatem de aici, e clar, nu? El spuse: Și dacă ai să cazi, Jim, cu felinar cu tot? Am țipat: Și tu, Jim, dacă ai să aluneci, cu piciorul tău bolnav, și-ai să mă tragi și pe mine jos ca mai înainte, Dumnezeule mare, la ce-ți folosește să mă știi și pe mine aici lângă tine! A refuzat să-mi dea felinarul. Jim! spuse el, nu poți să mă lași în întunericul de aici, nu poți să faci una ca asta! De fiecare dată când unul dintre noi avea curajul să fie egoist pe față, celălalt începea cu morala. Știu că și eu am făcut exact la fel. Jim, i-am spus eu, nu poți să-mi pretinzi să mor de foame lângă tine, Jim, doar fiindcă tu ți-ai rupt piciorul și nu mai poți să te cațări, n-ai voie să-mi ceri una ca asta, Jim, dacă ești prietenul meu. Încă o dată, pentru ultima oară, am devenit sentimentali, ne-am amintit de timpul petrecut împreună la ranch, de tot felul de drăgălășenii, căci nimeni nu se putea îndoi de prietenia noastră, ba mai mult, să nu uităm că în toate aceste luni, în care trăisem fără femei, fusesem capabili de anumite gesturi tandre, nu chiar atât de

neobișnuite printre bărbați, care însă pentru Jim și pentru mine erau cu totul noi. Chiar și acum, în timp ce cu o mână ținea felinarul în așa fel ca eu să nu pot ajunge la el, cu cealaltă mână, cea stângă, îmi scotea firele de păr din zgârietura plină de sânge, și n-a lipsit mult să cădem unul în brațele celuilalt și să izbucnim în plâns; dacă n-ar fi fost vorba de felinar. După socoteala mea mai aveam o rezervă de cinci-șase ore de lumină; urcușul spre grota superioară, unde în cel mai bun caz te puteai orienta după geana de lumină de afară, dura, tot după socoteala mea, șapte sau opt ore, fără să adaugi ocolurile. Trebuia să luăm o hotărâre, și anume acum, în fața acestui perete. Ce atâta vorbărie! Amândoi voiam să trăim, cu demnitate pe cât posibil; dar ce te faci dacă celălalt vrea să te omoare cu demnitatea ta cu tot? I-am mai spus o dată: Dă-mi felinarul, Jim, iar eu am să-ți dau ultima mea bucată de carne. Jim râse cum nu-l mai auzisem niciodată râzând, mă trecură fiori de groază. Jim, am întrebat eu speriat, ce-ai de gând? Fără să mai spună un cuvânt, căci era destul de ușor de înțeles, îmi răspunse acționând. Porni șchiopătând cât putea de repede spre perete, hotărât să schimbe rolurile, să urce el peretele abrupt și să mă lase pe mine în schimb cu carnea de berbec. Jim! am strigat eu și l-am înhățat chiar în fața peretelui, acea cascadă de stalactite verzui, unde își căuta deja locuri de sprijin chiar lângă crucea albă pe care o marcasem pentru urcuș. Jim spuse: Lasă-mă! De spaimă, îmi pierdusem șirul vorbelor: Dacă ai fost vreodată prietenul meu ș.a.m.d.

În momentul în care, la lumina felinarului, pe care Jim îl ținea cu brațul întins, cât mai departe de mine, am zărit din nou scheletul cunoscut al predecesorului nostru, acest schelet al unui om aplecat înainte, care crăpase în locul acela singur-singurel (sau fuseseră și ei doi?), ca un animal; în acea clipă, în care groaza mută, adunată de-a lungul orelor în noi, a izbucnit, inevi-tabil, n-a mai existat decât o singură cale: lupta deschisă, lupta corp la corp, pe viață și pe moarte a celor doi prieteni, cumplită, dar scurtă, căci sortit pieirii era cel care aluneca primul, prăbușindu-se în abisuri de întunecime, zdrobit, amuțit.

— Ei, îi spun eu lui Knobel, paznicul și ascultătorul meu, mușcând în sfârșit capătul trabucului duminical, cum v-a plăcut povestea?

Knobel se uită țintă la mine.

— Aveți un foc? întreb eu.

Nici acum nu mă aude.

— Nu știu, spun eu după ce am tras primele fumuri, care dintre cei doi prieteni a început de fapt lupta aceasta pe viață și pe moarte, probabil că cel mai sincer dintre ei. În orice caz n-a ieșit din peșteră

decât unul singur, probabil că cel mai puternic. Numele lui e cunoscut, e scris chiar cu litere de metal pe o piatră comemorativă: Jim White. Într-un prospect care se vinde astăzi turiștilor, se spune ceva mai clar. *James Larkin (Jim) White, a young cowboy who made his first entry trip in 1901*. Despre prietenul lui în schimb, care este amintit ca însoțitor, nu se spune decât: a Mexican boy. Numele lui s-a pierdut, o dată cu el, și cred că cel dispărut nici n-o să mai apară vreodată!

Knobel pare a fi puțin încurcat:

— … și dumneavoastră sunteți Jim White? întreabă el.

— Nu, râd eu; nu tocmai! Dar am trecut și eu prin aceleași întâmplări — întocmai.

Knobel pare a fi puțin dezamăgit.

A doua după-amiază de cauțiune împreună cu Julika.

Impresia mea vie când o revăd: Nu, nu e tot ea!

Femeia aceasta nu are absolut nimic de-a face cu povestea searbădă pe care am notat-o în ultimele zile în caietul meu de însemnări. Există două Julika total diferite! Aceasta nu e povestea ei! etc.

— Ei? întreabă ea de câteva ori, ce e cu tine? De ce mă privești așa?

Astăzi e mai degajată decât mine. Propunerea mea de-a închiria o barcă cu vele o încântă. Braț la braț mergem într-acolo. Nu prea știu despre ce să vorbim, așa că sunt bucuros să mă ocup de vele, de cârmă, în timp ce doamna Julika Stiller-Tschudy, azi într-o rochie galben-banan, după o clipă de ezitare când să sară în barca ce se legăna și după altă clipă de îngrijorare când să găsească un loc unde ar putea fi puse la adăpost poșeta ei albă și pălăria pariziană ușoară ca un fluture, s-a așezat pe cealaltă bancă; stă sprijinită în brațe, cuprinsă de o dulce toropeală. Julika nu trebuie decât să schimbe locul atunci când eu întorc barca. Apoi se lasă iar în voia trândăvelii, în timp ce părul ei roșu flutură în vânt. Cât de diferită e! Aici, pe lacul al cărui țărm deluros suprapopulat și mereu foarte apropiat, se pierde acum în pâcla toamnei, încât îți dă puțin senzația de depărtare, suntem pentru prima oară cât de cât singuri. Oare Julika își dă și ea seama de asta? În orice caz, nu trebuie să ne temem că dintr-o clipă într-alta ar putea să apară Knobel, bravul meu gardian, cu scrumiera… Mai târziu (reîntors în celula mea) încerc în zadar să-i revăd chipul surâzător; știu doar limpede că, atunci când râde, aș vrea să-i cuprind fața cu amândouă mâinile, ca pe un dar ceresc care, de fapt, nu poate fi cuprins în mâini, ci doar crezut, și că apoi, lucid și treaz, îmi zic: nu există nimic care să nu poată fi cuprins de râsul acesta! Julika simte probabil la fel. Într-un context oarecare, pe care l-am uitat, mi-a spus chiar ea:

— Când sunt singură și-mi amintesc de toate câte s-au întâmplat, nu știu de ce, dar nu-mi vine deloc să râd, așa, de una singură, or ăsta-i lucrul cel mai rău, dacă mă-nțelegi, cel mult aș putea să râd cu amărăciune și răutate, încât mai târziu aș fi în stare să plâng din aceeași cauză.

Într-un moment de acalmie, ne dezbrăcăm în grabă și ne aruncăm cu capul înainte în apa verzuie, care e deja destul de rece, înotăm în jurul bărcii lăsate în voia valurilor, dăm din picioare ca niște copilandri. După aceea, în barcă, unde ne întindem cu apa șiroind pe noi și ușor înfrigurați sub soarele binefăcător, Julika spune:

— Ești mai slab!

Mai slab decât cine? De dragul idilei noastre, mă abțin să pun observația ei pe seama lui Stiller cel dispărut, ci presupun că e vorba tot de domnul necunoscut de la Paris, pe care, în mod ciudat, sunt mult mai puțin gelos decât pe Stiller al ei. Cum însă în apropierea noastră își fac tot mereu apariția vaporașele de agrement, trebuie să ne îmbrăcăm înainte de-a fi complet uscați. Între timp vântul și-a schimbat direcția, și mă văd silit la întoarcere să merg tot timpul împotriva vântului: de aceea era cât pe ce să întârzii la închisoare. Julika mă duce cu taxiul.

…Chiar și acum (seara, întins pe prici) continui să văd picăturile de apă de pe brațele ei, de pe fruntea pală de alabastru, apoi părul ud de la ceafă, numai inele, ca la statuile antice.

P.S. În zilele următoare vrea să plece pentru o săptămână la Paris, din cauza școlii ei de balet; am să-i duc dorul!

Am visat:

Port tunica militară a lui Stiller, casca și pușca.

Aud comenzi: Baterie, atenție, drepți! La umăr, arm'! În cadență înainteee, marș! E cald, pământul pe care călcăm e pietros și plin de hopuri. Și a izbucnit războiul. Știu, în visul meu, cu exactitate: e 3.09.1939. Dar pentru mine data aceasta nu înseamnă trecut, așa cum nu ai senzația că e vorba de ceva trecut când te visezi șezând în banca ta de școală. Aud o voce în spatele meu, răgușită de enervare. Unul n-a mers în cadență. De ce nu iese în față vinovatul? Stăm toți în poziție de drepți. Fața unui căpitan albită de furie. Dumneata, acolo! strigă el, arătând spre mine, și într-adevăr, aud cum mă prezint: Mitraliorul Stiller. Ciudat, dar nici măcar în vis nu am sentimentul că aș fi mitraliorul Stiller, cu toate acestea, raportez cu fruntea sus; Mitraliorul Stiller. Buzele căpitanului tremură. Pentru oameni de teapa mea, zice el, există în război anumite însărcinări; înțeles? S-ajungem noi acolo și-o să mă-nvețe el minte, pe mine (mitraliorul Stiller) fără să stea prea mult pe

gânduri; înțeles? Stau în poziție de drepți, cu arma la umăr, și înțeleg că acest căpitan elvețian îl urăște din cine știe ce motiv pe Stiller — dreptul lui de altfel — și că mă poate oricând omorî, uzând de credința pe care am jurat-o patriei; fără să stea prea mult pe gânduri — cu un ordin…

P.S.

Relatându-i apărătorului meu acest vis, îl văd vizibil enervat. Vorbim despre armată. Pentru el nu e de ajuns că, de dragul păcii (al păcii între el și mine), admit că aceasta este un rău necesar. Armata pare a fi, chiar și în Elveția, ceva sfânt, iar apărătorul meu nu suportă să visezi urât despre ea. În realitate, susține el, este de neconceput o atare amenințare, de-a dreptul criminală, din partea unui ofițer elvețian. Vă garantez eu! spune el cu mândria unui ofițer elvețian, probabil maior. Vă garantez eu! spune el de mai multe ori.

Răspunsul către domnul Wilfried Stiller, fratele celui dispărut — din păcate n-am făcut nici de data aceasta o copie! — care sună cam așa: Scrisoarea plină de vorbe bune pe care i-ați adresat-o fratelui dumneavoastră dispărut m-a mișcat profund, stimate domnule Stiller, mi-a amintit de mama mea, încât mi-au dat și mie lacrimile, și vă rog să mă scuzați că nu v-am scris atâta vreme. Toată viața mea e un șir de neglijențe! Nu sunt trist că nu mă întrebați de ele, ba dimpotrivă, vă sunt chiar recunoscător, ca și pentru invitația frățească; ea îmi amintește de fratele meu și de faptul că mi-am neglijat și fratele. Ne-am certat doar arareori și niciodată din pricini prea însemnate, căci n-am avut niciodată ceva însemnat în comun, așa cel puțin mi se pare mie; am făcut împreună excursii, doar fiindcă eram frați, excursii cu întâmplări pașnice în cort și cu ceasuri de tăcere în jurul focului. De ce oare mi-am neglijat fratele? Prietenii trebuie să se înțeleagă ca să fie prieteni, frații însă rămân frați orice ar fi, și la urma urmei, aveți dreptate, n-are nici o importanță cine sunt, dacă aș fi măcar un frate adevărat! În acest sens, rămân…

Ultima noutate: pașaportul american cu care am călătorit peste tot în lume e fals. Oare nu i-am spus eu asta apărătorului meu încă de-acum câteva săptămâni? Se pare că nu mă pot face înțeles. Orice cuvânt este fals și adevărat, asta e în firea cuvintelor, iar cel ce persistă în a crede tot sau nimic…

Procurorul meu (reîntors de la Pontresina) nu vrea nici el să audă prea multe despre Mexic, în schimb, îl interesează New Yorkul foarte mult; ajunge astfel să-mi vorbească pe un ton familiar, extra-profesional:

— Nevastă-mea era de-a dreptul îndrăgostită de New York, spune el.

— Așa, spun eu.

— Locuia pe Riverside Drive.

— Aha, spun eu.

— Știți unde e sata?

— Bineînțeles, spun eu.

— Pe lânga strada 108.

— Mda, spun eu, în apropiere de Columbia University.

— Corect! spune el.

— Frumoasă zonă, spun eu, cu vedere spre Hudson, știu.

Ș.a.m.d.

La început, am impresia că, flecărind în acest fel, vrea doar să verifice dacă am locuit vreodată la New York, dacă știu într-adevăr orașul. Pentru mine examenul acesta e o nimica toată. Times Square și Fifth Avenue, Rockefeller Center, Broadway, Central Park și Battery, astea ar fi locurile pe care procurorul meu le-a văzut și el însuși acum vreo cinci ani cu ocazia unei călătorii de o săptămână la New York.

— Cunoașteți barul Rainbow? mă întreabă el.

Dau din cap, îl las să se înflăcăreze, fiindcă îmi plac bărbații care pot să se înflăcăreze, și nici nu-l corectez, anume că barul Rainbow, unde procurorul meu pare să fi petrecut o seară de neuitat, nu este cel mai înalt bar din Manhattan, din moment ce Empire State Building e mai înalt, dar nu-l întrerup. Pentru procurorul meu a însemnat un punct culminant, din câte înțeleg; în barul Rainbow s-a reîntâlnit cu soția sa după ce ani de zile fuseseră despărțiți. Apoi întreb la rândul meu:

— Ați fost și în Bowery?

— Unde e asta? întreabă el.

— Third Avenue.

— Nu.

Bowery, un vechi nume olandez, e un cartier unde nu mai intră nici poliția, refugiu al celor pierduți, deși se află în inima Manhattanului; dai colțul pe lângă un palat al justiției și te trezești, după o sută de pași, în lumea celor pierduți, a bețivilor, a rataților, a declasaților de orice fel, a oamenilor pe care viața însăși i-a condamnat. Nici măcar nu mai e

nevoie de o închisoare pentru ei; cine a aterizat în Bowery nu mai iese niciodată de acolo. Vara zac în rigole și pe trotuare; iar dacă vrei să înaintezi printre ei, trebuie să te miști ca un cal pe tabla de șah. Iarna se aciuează în jurul godinurilor din aziluri, picotesc, se ceartă, sforăie, povestesc mereu aceeași poveste sau se bat între ei, pute a fitil, a gaz, a picioare nespălate. La un moment dat am văzut o figură pe care n-am s-o uit niciodată. Era trei noaptea, iar eu mă întorceam ca de obicei de la Blacky acasă, o luasem pe o scurtătură, încredințat că la ora aceea nu mai era nimeni pe stradă, mai ales pe gerul acela cumplit. Sus trecea uruind vechiul tren aerian cu geamurile lui pline de lumină caldă; vântul mătura gunoaiele de pe stradă, câinii cotrobăiau prin ele. Când l-am văzut venind, m-am ascuns în spatele unui pilon al trenului aerian. Pe cap purta un melon negru ca diplomații, mirii și gangsterii; fața îi era plină de sânge. În rest avea pe el o cravată, o cămașă albă, o haină neagră, dar atât; mai jos era gol pușcă. Picioroșele sale de moșneag, subțiri și cenușiu-violacee erau echipate cu jartiere și pantofi. Era beat. Înjura, cădea, se târa pe pavajul înghețat; o mașină trecu în viteză, din fericire, fără să-l calce. Își găsi, în sfârșit, pantalonul, încercă să se ridice sprijinit de un felinar și să-și îmbrace pantalonul său negru, alunecă, se întinse din nou cât era de lung pe pavajul înghețat. M-am gândit, firește, că ar trebui să-l ajut, mi-a fost însă teamă că aș putea fi amestecat în cine știe ce poveste, or eu tocmai de asta trebuia să mă feresc. Între timp bătrânul reușise cel puțin să-și scufunde piciorul stâng în pantalon; i-am urat succes și mă pregăteam să plec. De undeva am auzit venind voci, fără să văd bărbații, voci pline de ură la adresa nefericitului de acolo. M-am retras imediat în umbra protectoare a pilonului de fier; sus vâjâia trenul aerian. Încercând să-și bage și cel de-al doilea picior în pantaloni, alunecase din nou, rămase întins gol-pușcă, horcăind. Melonul său se rostogoli purtat de vânt. Nici măcar nu se mai apără când un câine veni să-l miroasă. Începusem să tremur și mă hotărâsem să mă retrag de la un pilon la altul. De cealaltă parte a străzii treceau oameni, care nici ei nu-l ajutau. Se știe doar ce urmează. În cele din urmă, binefăcătorul trebuie să demonstreze că nu el e asasinul, să aibă alibi și așa mai departe. Or puteam eu să pretind una ca asta de la Blacky? La depărtare de un bloc se afla stația, puteam să mă urc în tren și în douăzeci de minute aș fi fost acasă, unde Blacky suna deja, ca să-mi ureze noapte bună. Din depărtare nu mai vedeam decât un morman întunecat pe pavaj, aproximativ singurul lucru pe care vântul tăios nu-l purta de colo-colo. Dintr-o dată m-am trezit cu un individ în spate, care îmi puse mâna pe umăr; era nebărbierit, avea chelie și ochi roșii de pește; în rest, un chip destul de simpatic, mi-a cerut o țigară. Și foc. Și s-a declarat mulțumit cu atât, mi-a dat drumul și a luat-o pe stradă în jos; văzu mormanul întunecat de pe pavaj, se apropie de el, așa cum eu nu îndrăznisem, și plecă apoi mai departe. Sus trecea din nou uruind un tren. În cele din urmă am îndrăznit și eu să mă apropii de bețivul care

nu mai mișca. Zăcea pe burtă, învinețit de frig, și avea și părul năclăit de sânge. Am văzut rana de la cap. L-am scuturat, i-am ridicat brațul, era mort. Fața lui m-a îngrozit în așa hal, încât am luat-o la goană, și n-am anunțat nimic, deși era propriul meu tată.

— Tatăl dumneavoastră?

Zâmbește, procurorul meu. Se vede că nu mă crede, cum nu crede nici povestea asasinării soției mele. Întreabă ca și cum n-ar fi auzit bine:

— Tatăl dumneavoastră?

— Tatăl meu vitreg, zic eu. Orișicât…

Chiar și atunci însă când nu poate să mă creadă, procurorul e mult mai drăguț decât apărătorul meu, nu e indignat când concepțiile noastre despre adevăr nu coincid. Își scutură o țigară, spune:

— Nu cred că nevastă-mea a vizitat cartiere de felul acesta.

Tot timpul o pomenește pe nevasta lui.

— Ați fost în Fire Island?

— Da, întreb eu, de ce?

— Se pare că e foarte frumos acolo, cel puțin așa zice nevastă-mea, și în general toate împrejurimile New Yorkului.

— Foarte frumoase.

— Nevastă-mea nu avea din păcate mașină, îmi explică el, dar ieșea destul de des, din câte știu, cu prieteni.

— Așa trebuie, spun eu.

— Dumneavoastră aveați mașină?

— Eu, râd eu, nu.

Nu știu de ce, dar afirmația aceasta pare să-l bucure, să-l liniștească, să-l învioreze și să-l elibereze de un gând pe care nu prea pot să i-l ghicesc.

— Nu, confirm eu, n-am avut o mașină care să-mi aparțină, dar toată vara am umblat cu mașina lui Dick, sărmanu’, care era bolnav.

Nu știu de ce, dar afirmația aceasta nu-l mai bucură deloc, și simt că excursiile mele de la sfârșit de săptămână îl interesează dintr-o dată foarte tare. Vara, New Yorkul e de-a dreptul insuportabil, desigur, și cine poate pleacă din oraș cum are o zi liberă. Sute de mii de mașini rulează astfel duminica peste Washington Bridge, în trei șiruri paralele, o armată de orășeni care caută cu înfrigurare natura. Deși natura e de

mult timp prezentă pe ambele părți; trecem pe lângă lacuri, păduri cu desiș verde, păduri care cresc în voie, nesupravegheate, iar apoi, din nou, câmpii întinse, fără o casă, o adevărată încântare, da, raiul pe pământ, doar că: treci pe lângă el. Angrenat în banda aceasta rulantă de mașini strălucitoare, care toate respectă viteza prescrisă de patruzeci sau șaizeci de mile la oră, nu poți să te oprești pur și simplu, ca să miroși un con de brad. Doar cine are o pană poate să tragă în iarba de pe margine ca să nu deregleze în mod ireparabil fluxul neîntrerupt, iar cine trage pe dreapta fără să aibă o pană se alege cu o amendă. Mergem, așadar, mai departe, tot mai departe! Șoselele sunt fără cusur, se înțelege, străbat în curbe ample ținutul acela lin de dealuri înverzite, oh, n-ar trebui decât să cobori din mașină și te-ai afla într-un ținut mai natural decât a visat vreodată Jean-Jacques Rousseau. Bineînțeles că există căi de acces, gândite cu precizie, în așa fel încât să poți părăsi autostrada fără pericol, fără intersectări și fără claxon și să ajungi, urmând arabescurile ample ale drumului, într-o șosea laterală, care duce spre o localitate, spre o uzină, spre un aeroport. Noi însă vrem să ajungem în sânul naturii. Așa că intrăm la loc în șir! După două sau trei ore încep să devin nervos. Cum toți își văd de drum, mașină lângă mașină, e de presupus că există ținte care te vor răsplăti pentru drumul acesta. Cum spuneam: natura e aici, sub nasul nostru, dar nu avem voie să pătrundem în ea; alunecă pe lângă noi ca un film color cu pădure și lac și stufăriș. Lângă noi rulează un Nash cu difuzorul din care răsună o transmisie de baseball. Încercăm să i-o luăm înainte, ca să schimbăm vecinul, și, în sfârșit, reușim, acum ne aflăm lângă un Ford și auzim a șaptea de Beethoven, dar nu asta căutăm noi acum, ci aș vrea pur și simplu să știu unde o să ajungem în cele din urmă. E oare posibil să mergem așa toată duminica? E posibil. După vreo trei ore, ca să ne mai dezmorțim puțin, tragem într-un așa-numit picnic-camp. Plătești o taxă modestă de intrare în natură care se compune dintr-un lac idilic, dintr-o pajiște întinsă, unde se joacă baseball, dintr-o pădure de arbori minunați, iar în rest dintr-un parc de mașini strălucitoare cu hamacuri între ele, cu măsuțe pliante, difuzoare și vetre, gata pregătite, incluse în taxa de intrare. Într-o mașină văd o tânără care citește revista: *How to enjoy life*; de altfel nu e singura care preferă să stea în fotoliile comode ale mașinii. Camp-ul foarte mare; iar cu timpul găsim un versant mai abrupt unde nu mai sunt mașini, și nici oameni; căci acolo unde nu ajunge mașina nu are nici omul ce căuta. Peste tot, taxa de intrare se justifică din plin; coșuri de gunoi plantate în pădure, cișmele de apă potabilă, leagăne pentru copii; îngrijitoarea pentru copii fiind și ea inclusă în taxă. O casă cu coca-cola și instalații sanitare, amenajată în chip de cabană romantică, corespunde unor necesități generale. Un cabinet de prim-ajutor, în cazul în care cineva se taie la deget, și telefon, ca să fii în permanentă legătură cu orașul, și o stație de benzină exemplară, totul se găsește aici în natura nefalsificată și, în rest,

neatinsă, în cuprinsul unei regiuni în care omul nu calcă niciodată. Am încercat totuși să pătrundem în această regiune; e posibil, dar nu e ușor, deoarece pur și simplu nu există cărări pentru pietoni, și trebuie să ai noroc să descoperi cine știe ce drumeag îngust unde poți să oprești cât de cât mașina la margine. O pereche de îndrăgostiți vrăjită de priveliștea unei ape cu nuferi, nu stă pe mal, ci în mașină, așa cum se obișnuiește; radioul lor cântă atât de încet încât abia îl auzim. Mai faci câțiva pași, și e liniște ca într-o pădure tropicală, fluturii zboară nestingheriți și începi să crezi că ești primul om care a ajuns până aici; malul din jurul lacului nu are nici un podeț, nici o cabană, nici urmă de om, pe kilometri întregi doar un singur pescar. De cum ne vede, pornește spre noi, intră în vorbă și se așază imediat lângă noi, ca să pescuiască mai departe, ca să nu fie singur. Spre ora patru după-amiază o luăm de la început, rulăm din nou ca azi-dimineață, dar în direcție opusă și mult mai încet; New Yorkul își adună milioanele, ambuteiajele nu pot fi evitate. E cald, aștepți și transpiri, aștepți și încerci să mai furi o lungime de mașină; coloana se urnește din nou, la pas, apoi din nou cu toată viteza, și din nou un ambuteiaj. Se vede un șarpe de patru-cinci sute de mașini care strălucesc în căldura de afară, și elicopterele care se rotesc deasupra regiunii, coboară deasupra coloanei oprite ca să anunțe prin difuzoare care străzi sunt mai puțin aglomerate. Așa se merge vreo trei, patru sau cinci ore; până când ajungi din nou la New York, întrucâtva obosit, se-nțelege, bucuros de duș, chiar dacă nu ți-e de mare folos, și bucuros de o cămașă curată, bucuros de un cinematograf răcoros; e miezul nopții și tot te mai simți ca într-un cuptor, iar oceanul își întinde umezeala ca o pătură asupra orașului înfierbântat. Nici vorba nu poate fi să dormi cu ferestrele deschise. Fluxul mașinilor cu cauciucurile care fluieră ușor nu vrea să înceteze până nu iei un somnifer. Se scurg zi și noapte…

— Știu, spune procurorul după această relatare conștiincioasă, știu, exact așa povestește și nevastă-mea.

— Nu-i așa?

— Vara la New York, spune nevastă-mea, e îngrozitoare.

— Toți spun asta.

— Pur și simplu îngrozitoare.

— Și cu toate acestea e un oraș captivant, spun eu în încheiere, un oraș grozav!

În sfârșit pune întrebarea hotărâtoare:

— Cine vă însoțea în aceste excursii? Nu erați, dacă am înțeles eu bine, singur.

— Nu.

— Aș putea să vă întreb…

— Domnule procuror, spun eu, nu era nevasta dumneavoastră.

La care el îmi zâmbește, mă privește.

— Pe cuvânt de onoare, spun eu.

Ciudate interogatorii.

Wilfried îmi răspunde:

“Stimate domn! Scrisoarea dumneavoastră m-a tulburat nespus, cum vă puteți închipui, deoarece domnul Dr. Bohnenblust, care a trecut personal pe la noi ca să ia un album cu fotografii ale fratelui meu pentru dosar, a susținut cu toată fermitatea că sunteți fratele meu și că eliberarea dumneavoastră e doar o chestiune de câteva zile, cu condiția ca dumneavoastră resp. fratele meu, să nu fi fost amestecat în afacerea Smyrnov; în ceea ce mă privește, i-am spus imediat domnului Dr. Bohnenblust că, după știința mea, fratele meu n-a mai avut nici un fel de activități politice după întoarcerea din Spania și în nici un caz n-a lucrat ca agent. Vă rog de asemenea să mă scuzați pentru scrisoarea nepotrivită pe care v-am scris-o. Referitor la vizita mea, la care mă rugați să renunț pentru a evita orice neînțelegere, trebuie să vă informez că în urma unei invitații din partea judecătorului de instrucție sunt din păcate obligat să mă prezint la o confruntare, presupun însă că între timp ați fost informat și dumneavoastră. Puteți desigur să vă închipuiți prin ce emoții am trecut la momentul respectiv, stimate domn, să mă înțelegeți și să-mi iertați graba cu care v-am scris, și aș dori totodată să vă mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră scurtă dar plină de înțelegere, în pofida încurcăturii provocate de mine. Îmi dau seama că nu v-a fost ușor să o scrieți. În speranța că nu sunteți supărat pe mine și că veți răspunde invitației noastre de-a veni să locuiți la noi după eliberare, chiar dacă nu sunteți fratele meu dispărut, vă transmit dumneavoastră și domnului dr. Bohnenblust sincere salutări și urări de bine și rămân, cu stimă, al dumneavoastră, Wilfried Stiller, agronom diplomat.”

Julika nu știe nimic despre o afacere Smyrnov, sau cel puțin nimic precis. E vorba de o afacere politică în tot cazul, care la vremea ei a făcut multă vâlvă, atât de multă, încât opinia publică nici nu mai poate să vadă ce s-a întâmplat cu adevărat… Astăzi, din păcate, plouă.

Ne petrecem după-amiaza de cauțiune la ea la hotel. Tot uitase Julika o scrisoare foarte urgentă care trebuia trimisă la Paris, iar eu o însoțesc, bineînțeles. Când portarul îmi atrage atenția cu o mină mai mult decât dubioasă că trebuie să aștept în holul hotelului, Julika îi

spune fără să roșească: Domnul este soțul meu! la care portarul roșește la rândul lui, murmură o scuză și mă conduce la lift ca pe un om de onoare. Pe mine minciuna aceasta dictată de împrejurări mă încântă; în lift, rămas singur cu Julika, o și laud pentru prezența ei de spirit, mai târziu însă, odată ajunși în camera ei, nu mai insist. Oare Julika mă iubește cu adevărat? Acum n-ar mai lipsi decât să devin gelos! Omul din Paris, căruia Julika îi scrie epistole atât de urgente și în plus foarte lungi, se numește Dimitrici, probabil francez rus din vechea emigrație, Jean-Louis Dimitrici. Nu mi-a spus ea numele, l-am văzut eu pe scrisoarea pe care a pus-o imediat ce-am intrat sub poșeta ei albă, ca să n-o mai uite o dată, m-am uitat pe ascuns în timp ce ea se pudra și se ruja în fața oglinzii.

Din nou am visat uniforma.

Plimbarea prin curtea închisorii, un patrulater care îmi amintește de peristilul vechilor mânăstiri! Cine nu simte din când în când dorința de-a se călugări? Undeva în Serbia sau Peru, n-are importanță, peste tot soarele e același, locul nu mai are importanță, în aceasta constă libertatea; știu. Iar apoi patrulaterul acesta al curții închisorii, cu crengi în culorile toamnei, cu porumbeii care uguie și, mai ales, cu aerul trândav, pe care mi l-am luat, îmi amintește de curtea, ce-i drept mai mare și presărată cu sculpturi, dar la rândul ei înconjurată de fațade și ziduri, a Muzeului de Artă Modernă din New York. Oare atunci eram mai liber ca acum? Puteam să mă duc oriunde voiam și totuși, au fost timpuri îngrozitoare, de fapt, nu e adevărat că mi-ar fi dor de acele timpuri sau de oricare alt timp al vieții mele.

P.S.

Julika: — ori dispărutul Stiller se înșela pur și simplu atunci când o compara pe femeia aceasta cu un animal rece marin, dacă nu cumva era chiar vina lui că Julika nu era femeie — ori Julika a avut după dispariția lui Stiller o experiență care a schimbat-o total. Ce fel de experiență?

P.S.

Poate că e un agent, acest Jean-Louis Dimitrici, sau intendentul școlii de balet, un factotum de șaptezeci și șapte de ani, iar plicul de acum câteva zile fusese atât de gros fiindcă avea în el formulare pe care Julika trebuise să le iscălească sau — ce știu eu! — o fi vreun croitor de dame, acest Monsieur Dimitrici, sau un subchiriaș căruia i-a trimis un contract, sau doctorul ei, sau avocatul, există mii de posibilități…

Prietenul meu, procurorul, e o mană cerească. Zâmbetul lui îmi înlocuiește whiskyul. E un zâmbet aproape imperceptibil, care-și scutește partenerul de orice prefăcătorie și-l lasă să fie așa cum este. Cât de rar este un astfel de zâmbet! Numai celui care a plâns o dată și e

în stare să și recunoască acest lucru, numai aceluia îi înflorește un astfel de zâmbet, bun și foarte precis în știința sa, nici pierdut și nici batjocoritor.

Domnul Dr. Bohnenblust, apărătorul meu din oficiu, are bineînțeles dreptate: — chiar dacă îi povestesc de o sută de ori cum arată un incendiu al unei fabrici de cherestea californiene, cum se fardează negresa americană, care e cromatica New Yorkului seara pe viscol cu furtună (există și așa ceva) sau cum trebuie să procedezi în portul din Brooklyn ca să intri în țară fără pașaport, toate acestea nu dovedesc defel că aș fi fost într-adevăr acolo. Trăim într-o epocă a reproducției. Cele mai multe lucruri, din care se compune imaginea noastră despre lume, nu le-am văzut niciodată cu ochii noștri, mai bine zis: le-am văzut cu ochii noștri, dar fără să fim de față; suntem telespectatori, teleascultători, teleștiutori. Poți să nu fi plecat niciodată din orășelul tău, vocea lui Hitler îți răsună totuși limpede în urechi, pe șahul Persiei l-ai văzut de la trei metri distanță, știi cum urlă musonul peste Himalaia sau cum arată lumea la o mie de metri sub nivelul mării. Le știm de-acum pe toate. Asta nu înseamnă că am ajuns vreodată la o mie de metri sub nivelul mării sau până aproape sus pe Everest (cum s-a întâmplat cu elvețienii)! Iar în ceea ce privește viața noastră lăuntrică, lucrurile se petrec la fel. Le știm de-acum pe toate. Dar cum naiba aș putea să-i dovedesc apărătorului meu că nu mi-am descoperit instinctele primare datorită lui Carl Gustav Jung, că nu cunosc gelozia datorită lui Proust, Spania datorită lui Hemingway, Parisul datorită lui Ernst Junger, Elveția datorită lui Mark Twain, Mexicul datorită lui Graham Greene, spaima de moarte datorită lui Bernanos, sentimentul ratării datorită lui Kafka și câte altele datorită lui Thomas Mann? E adevărat că, pe de altă parte, nu trebuie să-i fi citit niciodată pe acești domni, căci auzi de ei de la ceilalți cunoscuți care, la rândul lor, trăiesc deja din plagiat. Ce timpuri! Nu înseamnă nimic faptul de-a fi văzut peștii-spadă, sau de-a fi iubit o mulatră, ai fi putut la fel de bine să te duci la un matineu cu filme de artă; nici gândurile nu mai reprezintă mare lucru, o, nu, în vremurile acestea a devenit o raritate doar capul care plagiază un singur gânditor; dă dovadă de multă personalitate cel care vede lumea cu ochii lui Heidegger și numai cu ai lui, noi ceilalți înotăm cu toții într-un cocteil ce conține aproximativ totul, amestecat fiind în modul cel mai rafinat de Eliot; știm de toate și nici măcar povestirile noastre despre lumea vizibilă nu mai înseamnă nimic; pentru noi, astăzi, nu mai există nici o *terra incognita*. La ce bun să tot povestești! Nu înseamnă că ai și fost de față. Apărătorul meu are dreptate. Și cu toate acestea…

Jur:

Există o mulatră pe nume Florence, fiica unui docher, și a fost o vreme când o vedeam zilnic și stăteam de vorbă cu ea, despărțiți, ce-i drept, de un gard confecționat din tablă ondulată și năpădit de tufișuri de mure. Există această Florence cu mersul de gazelă. O visam, desigur, în cele mai neobișnuite situații; dar a doua zi ea exista în realitate. Un clămpănit de pantofi cu tocuri pe veranda lor de lemn, și eu mă și înființam în spatele perdelelor găurite ale cabanei mele, ca s-o văd pe Florence, ajungând de cele mai multe ori prea târziu; apoi însă o așteptam până ce ieșea din nou cu găleata plină, deșerta lăturile spre gardul meu, dădea din cap, căci în acel moment, îmi făceam și eu apariția, mânat de o patimă oarbă. Ea spunea: *Hello!* iar eu spuneam: *Hello!* Și nu îndrăzneam să descriu zâmbetul ei alb pe chipul de ciocolată, căci astfel de zâmbete s-au mai văzut în filmele de artă, în reviste, și chiar într-un spectacol de varietă din acest orășel, știu, iar vocea ei neobișnuită există și ca pe discuri, aproape aceeași voce…

Îar apoi, când ne întâlneam nu tocmai întâmplător în grădină, Florence îmi spunea: *What about your cat?* Căci la un moment dat, cu luni în urmă, o întrebasem pe Florence dacă nu văzuse pisica, animalul acela blestemat, bestie grațioasă, pe care într-o seară o închisesem în frigider; — de altfel povestea e cunoscută. Florence nu știa, firește, nimic despre acest intermezzo răcoros, bănuia însă ceva din luptele care se dădeau în mine din pricina acestei pisici negre (era de fapt gri, o chema Little Grey, dar noaptea, în fața ferestrelor mele închise, era întotdeauna neagră), și era de părere că ar trebui să-i arăt mai multă iubire, pisicii. Eu însă n-o iubeam decât pe Florence, iar lucrul acesta îl simțea ea prea bine, pisica. Și Florence probabil… Când Florence nu era acasă, când vocea ei nu putea fi auzită, cutreieram toate barurile cartierului, ca s-o găsesc. De cele mai multe ori, fără succes. O dată însă am găsit-o într-adevăr.

Se știe cum dansează negrii. Partenerul ei era un sergent al armatei americane, ciocolatiu și el. Cei doi dansau, dansau în așa fel, încât în jurul lor se formase un cerc de spectatori, care la un moment dat au început să bată din palme în ritmuri tot mai rapide, ajungând în cele din urmă la un soi de frenezie. Sergentul american, o namilă cu șolduri înguste, ca de leu, cu picioare de cauciuc și cu gura întredeschisă de plăcere, cu ochii orbi de extaz, un individ care avea torsul și umerii unui sclav de Michelangelo, ei bine, omul acesta n-a mai putut; Florence dansa acum singură. Aș fi putut să intru eu în loc, dacă m-aș fi simțit în stare. Florence dansa tot singură, apoi a venit unul, care a început s-o rotească, abia atingându-i degetele, și s-o înconjoare, apoi s-o cuprindă cu palma întinsă și s-o coboare dintr-o mișcare până aproape jos pe parchet, ca apoi s-o prindă de șolduri și s-o ridice până sus, sub tavanul scund a sălii; la care Florence făcu o mișcare atât de maiestuoasă cu

brațele, într-o pornire de beatitudine triumfătoare, încât te simțeai ca un invalid încătușat într-un trup fără forță și expresie, și ateriză apoi pe parchet, ușoară ca o pasăre; nu se mai auzea acum decât un răpăit surd, ca din junglă, un tremur, un fel de tăcere înnebunitoare, în timp ce ea continua să danseze. Un al treilea dansator urmă la rând, și al patrulea. Iar apoi, dintr-o dată, fără să dea cel mai mic semn de oboseală, Florence izbucni în râs și se opri; dezinvoltă ca un copil, un copil foarte fericit, care a avut voie să se dea în carusel, iar acum mai strălucește încă de bucurie, se fofilă printre măsuțe, ieșind afară, ca să-și pudreze probabil nasul, mă văzu pe mine și spuse: *Hello!* iar eu am spus: *Hello!* și ea a mai spus chiar: *Nice to see you!* și aproape că mă simțeam consolat în tulburarea dulce-amară ce mă cuprinsese la gândul că în veci n-aș fi putut să fac față unei fete ca ea.

Cu atât mai mult mă perpeleam însă de dorul ei. Iar apoi într-o duminică toridă, am auzit din nou mult așteptatul clămpănit al pantofilor ei, m-am postat în spatele perdelelor și am văzut: tatăl ei, docherul, în costum negru, așa încât arăta pe jumătate ca un chelner, pe jumătate ca un pastor, își făcea de lucru cu mătura, curăța ici-colo grădina din spate, iar tufele erau deja împodobite cu panglici colorate, chiar și gardul meu de tablă ondulată era împodobit cu panglici colorate, iar Florence, într-o rochie de seară extravagantă, colorată ca un papagal, scotea scaune din casă. Se pregătea de petrecere în grădină. Mama lui Florence, un fel de mumă pământie, apăru și ea cu un tort uriaș, îl așeză pe masa acoperită cu o față de masă albă, propti deasupra lui o umbrelă, ca tortul să nu se topească la soare, apoi puse floricele în jur. Din spatele perdelelor le împărtășeam emoția. În timp ce docherul nu era preocupat decât de scara și grădina sa, unde nu suporta să mai vadă un gunoi, o creangă uscată sau o conservă goală (le-a aruncat pe toate peste gard la mine) și nici măcar un chibrit, pe scurt, în timp ce tatăl se pusese exclusiv în slujba măturii, mama și fata nu mai pridideau cu treaba; un castron mare cu crușon apăru pe masă tot sub umbrelă, apoi pahare de toate felurile și măsurile, și rând pe rând apărură apoi și musafirii, familii cu copii de toate vârstele, femeile în toalete de seară multicolore, încât grădina ajunsese în scurt timp să semene cu o volieră, iar bărbații cu toții în costum negru și cu cămașă albă, se înțelege. Unul care venise cu un Nash nou-nouț purta și ochelari cu ramă de baga. Era foarte cald. Dincolo de primele saluturi, neamul nu mai avea, pare-se, prea multe să-și spună. Sergentul se afla și el printre ei. Până și plozii de-o șchioapă cu părul lor creț și cu ochii mari, puștii în cămăși albe, fetițele cu panglici colorate în codițele lor scurte, toți erau cuminți și serioși. Adulții se așezară, își puseră picior peste picior, unii fumau. Pe lângă câteva fete, care după culoare nu mai erau negrese, dar pe care le recunoșteai a negrese după trăsăturile feței, după dinți, și după gambele incredibil de zvelte, dar mai ales după grația felină a mișcărilor

— niciodată mâna nu se mișcă fără ca mișcarea să pornească din braț, și niciodată capul nu se întoarce fără ca mișcarea să urce din spate, să se continue din umeri; lentă sau rapidă, mișcarea e întotdeauna desăvârșită, inconștientă și curgătoare, fără crispări în restul corpului; țâșnind, zăbovind, mișcarea e mereu rotunjită, în acord cu sine însăși — pe scurt, pe lângă fete ca Florence care nu mai au părul creț, existau în acest grup și alte tipuri, africani cu pielea neagră-cenușie și buze violet-cenușii, cu mâini ca mănușile de box, tați de care fetele lor descrețite se cam jenau. Cel cu Nash-ul dădea tonul; era foarte cald, cum spuneam, dar nici unul nu și-ar fi scos haina neagră; tocmai politicos-convenționalul unei astfel de reuniuni cu țigări și formule, cumințenia numeroșilor copii care îmi amintea de numerele de dresură de la circ, amabilitatea rigidă a relațiilor dintre rubedenii, amorțeala generală, constrângerea și lipsa de chef, cât și continua demonstrație în și pentru familie că ți-ai însușit bunele maniere, această caricatură desăvârșită a unei mici burghezii albe, care habar nu are de Africa, toate acestea constituiau pentru ei evenimentul, zic eu; acum se purtau într-adevăr ca albii. Când docherul a venit să sune la mine și să mă invite la crușon, am îmbrăcat, firește, o cămașă albă și haina cea mai întunecată la culoare pe care o aveam. Toți mi-au spus: *Nice to see you!,* iar în discuții mai apropiate: *How do you like America?* Sergentul cu coapse de leu și cu umerii unui sclav de Michelangelo venise în permisie, după cum am aflat, restul anului era staționat la Frankfurt, pentru ca rușii să nu se apropie prea tare de America; l-am întrebat la rândul meu: *How do you like Frankfurt?,* iar din laudele lui politicoase am înțeles că ne băga pe noi, europenii, în aceeași oală. Apoi însă, în sfârșit, ni se alătură și superba mea Florence, îmi întinse un pahar cu crușon și spuse:

— *This is Joe, my husband!*

I-am felicitat.

— *And what about your cat?*

Se căsătoriseră în duminica aceea, iar Joe urma să mai rămână încă trei săptămâni în permisie, vreau să spun că urmau trei săptămâni în care Florence nu avea să fie văzută în casa tatălui ei…

Îndrăgostit cum eram, nu puteam să las aceste trei săptămâni să treacă fără s-o văd măcar pe Florence la slujba religioasă, căci acum știam cărei biserici îi aparține. Se numea Second Olivet Baptist Church și se înfățișa în chip de baracă, aproape de nedeosebit printre celelalte magazii din jur, dacă n-ar fi avut o fațadă într-un gotic de lemn, datând, presupun, din anii douăzeci ai secolului nostru. Pe scena dinăuntru, în stânga și în dreapta micruronului, atârnau două steaguri mari, cel american și unul alb, iar în rest, în afara unui pian negru, locul era gol, ca o sală de sport. Întreaga comunitate, destul de numeroasă, murmura

în chip ciudat, iar în față de tot stătea un negru în costum deschis de duminică, rostind întrebări care conțineau de fiecare dată cuvântul “păcat”, iar oamenii dădeau din cap, câte unii strigau: *O yes, my Lord, o yes!* Întrebările, puse pe un ton obișnuit, se repetau cu mici modificări, sunau însă, pe măsură ce se repetau, cu tot mai mare intensitate, deși vocea era la fel de scăzută. O femeie tânără strigă de undeva: *I know, my Lord, I know!* Cei mai mulți murmurau, câte unii priveau plictisiți în aer, femeia însă țipa și începuse să rostească propoziții întregi, să geamă, de ziceai că are nevoie de ajutor. Examinatorul în costum de duminică, nesmintit în reiterarea întrebărilor sale, nu mai era o persoană, ci doar un receptacul uman al unei voci care se revărsa peste comunitate, întrebările sale deveniră strigăte, cântare, în cele din urmă, țipăt, puternic, dureros, care mă pătrunse până în măduva oaselor. Ca din depărtare, asemeni unui ecou, venea și răspunsul murmurat al credincioșilor, ce-și țineau capetele plecate, în timp ce alții își acoperiseră fața cu mâinile. Femeia, — cea care gemea — se ridicase de pe banca ei, o tânără negresă cu pălărie cuconoasă, cu mănuși albe, pe care ea le întinsese spre cer, ținând o poșetă roșie cu ele. *My Lord!* țipă ea, *My Lord, my Lord!* iar apoi, fără ca cineva s-o oprească, căzu în genunchi, dispărând din câmpul meu vizual, rămase acolo scâncind, așa cum scâncești poate în camera de tortură, articulând sunete ale unei cazne supreme, ce nu mai pot fi deosebite de cele ale plăcerii; vocea ei se topi în plâns. Rugăciunea însă, a celor mulți, se desăvârși în întrebările ce se abăteau cu tot mai multă insistență, tot mai tare, până se pierdură în sfârșit în extazul fără glas — apoi o clipă de liniște absolută, de epuizare, apoi relaxarea, capetele din fața mea se ridicară, o matroană la pian începu să cânte câteva ritmuri lejere, dascălii umblau de colo-colo, împărțind evantaie colorate pe care le oferea, așa cum se putea citi pe ele, un coafor *(around the corner),* și cu toții începură să-și facă vânt…

Pe Florence n-am apucat s-o văd, în schimb l-am zărit pe Joe în uniforma lui; Joe stătea sprijinit de perete, cu brațele încrucișate, impasibil, privind parcă de pe înălțimile Frankfurtului în jos spre vânzoleala acestui popor. Era îngrozitor de cald. Un pastor vesel postat în fața microfonului ne aminti, în această pauză, că odinioară Dumnezeu salvase sărmanul popor al lui Israel și că Dumnezeu știe prea bine cât de greu se câștigă astăzi un dolar, de aceea Dumnezeu n-are să fie mânios pe cei ce șovăie, căci fără de sfârșit e răbdarea lui Dumnezeu, de aceea li se mai acordă celor șovăielnici ocazia să pună ceva în cutie. Credincioșii pălăvrăgeau între timp nestingheriți, ca într-o societate unde se simt bine. Când se adunaseră în sfârșit destui bani încât Dumnezeu Tatăl să fie mulțumit pe ziua aceea, matroana de la pian interpretă câteva acorduri de-a dreptul electrizante, ca și cum te-ai fi aflat la un dancing, se temperă pe măsură ce sala se liniștea și

acompanie apoi slujba cu o muzică de jazz abia perceptibilă, aproape fără sunet, prezentă doar în ritmul ei, care se întrerupea pe neobservate, dar cu efect, când predicatorul ajungea la solii însemnate: Domnul Dumnezeul nostru știe că suntem oameni sărmani, dar el ne va conduce pașii spre Pământul Făgăduinței, ne va feri de comunism…

În jur foșneau evantaiele oferite gratuit de coaforul din vecini, iar în razele oblice ale soarelui plutea praful. Mirosea a benzină, a sudoare și a parfum. Mă prăjeam la soarele care pătrundea printr-un stor negru rupt, orbindu-mă, lângă o doamnă în mătase neagră, lângă un negru bătrân cu păr de cenușă, un fel de unchiul Tom care ocrotea cu mâinile-i tremurânde un nepoțel vioi, ce nu se putea împăca așa pur și simplu cu un intrus ca mine. În fața mea ședea un tânăr muncitor, asculta slujba ca un soldat ultimele știri de pe front. Mai departe vedeam un gât frumos de fată, ciocolatiu-deschis, acoperit cu un strat gros de pudră albă. (Ah, dorința aceasta de a fi alb, și dorința de-a avea părul drept, și strădania asta continuă de-a fi altfel decât ai fost făcut, neputința de-a te accepta așa cum ești, le cunoșteam prea bine și aveam doar ocazia să mă văd din afară, în toată mizeria mea, vedeam absurditatea dorului nostru de-a fi altfel decât suntem!)…

După rugăciune, când ne așezarăm din nou, se deschise o ușă laterală, și din curtea de unde pătrundea mirosul nesuferit de benzină, își făcu apariția corul îngerilor, vreo douăzeci de negrese în rochii albe. Florence era printre ele; veniră de asemenea vreo douăzeci de negri în cămăși albe cu cravate negre, ținând fiecare o carte neagră în mână. Acum scena era plină. În triumf, ca și cum ar fi ajuns cu toții pe Pământul Făgăduinței, izbucni dintr-o dată muzica, mai întâi pianul, apoi vocile: la început, încetișor, ca zumzetul unei câmpii arse de soare, se auzi ca de la mare depărtare un vaier prelung și monoton asemenea valurilor, înfiripându-se apoi și în sfârșit revărsându-se, vuiet de voci, chiot de bucurie și urlet de mânie, un cânt maiestuos, care scade din nou și piere, fără să înceteze cu adevărat vreodată, un fluviu nesfârșit de dor, larg precum Mississippiul, o voce de bărbat mai răzbate o dată, sunet limpede de fanfară, puternic și dur, beat de speranță, apoi nu mai rămâne decât bâzâitul ciudat, zumzetul acela fără glas de deasupra unei câmpii arse de soare, fierbințeala din sală, praful ce joacă în soare, mirosul de benzină, și sudoare, și parfum.

După trei săptămâni a dispărut și Joe. Am auzit din nou clămpănitul pantofilor ei cu toc, Florence se întorsese, chiar dacă acum era măritată, ba mai striga și spre fereastra mea, iar eu m-am repezit pe scări în jos, fără să mă împiedic, ce minune, smulgând în schimb stâlpul balustradei, și dintr-un salt am ajuns la gardul de tablă, unde Florence stătea deja, dincolo de tufișurile de mure.

— *What about your cat?* întrebă ea.

Bestia era însă în brațele ei.

— *D'you know she's hurt? spuse ea, awfully hurt!* Era vorba de rana de la bot.

— *And you don't feel pity for her?* spuse ea, *you are cruel, you dont love her.*

Și cu aceasta îmi întinse bestia peste gard.

— *You should love her!*

— *Why should I?*

— *Of course, you should!*

Aceasta a fost legătura mea cu mulatra pe nume Florence, și astăzi încă, la auzul pantofilor cu toc, mă mai gândesc la Florence; din păcate însă îmi amintesc de fiecare dată și de pisică.

Julika și-a amânat plecarea la Paris numai ca să nu piardă după-amiaza noastră de cauțiune și fiindcă ar fi păcat, spune ea, să nu profităm de ziua aceasta aurie de octombrie.

Nici un cuvânt despre vechea ei căsnicie!

Într-un fel mă simt neliniștit.

Smyrnov era agent sovietic aflat în trecere prin Elveția. Semnalmente necunoscute. În schimb, poliția federală pare să știe că acest Smyrnov, numit Șeful, urma să pună la cale asasinarea unui fost comunist, care pe vremea aceea se afla în Elveția, ajutoarele și complicii figurau desigur sub nume conspirative; unul se numea “ungurul”, altul “elvețianul”, iar acesta din urmă pare a fi dus tratative cu Smyrnov la Zürich în ziua de 18.1.1946, transmițând probabil și informații secrete. La scurt timp după aceea, poliția orășenească a anunțat dispariția misterioasă a lui Stiller. De atunci Stiller reprezintă, pare-se, un fel de speranță a poliției federale elvețiene. Nu era oare același Stiller care luptase împotriva lui Franco? Și cum antifascismul, considerat un timp o virtute elvețiană, astăzi a devenit suspect, aruncând asupra individului bănuiala de-a colabora cu sovieticii…

Dar ce-mi pasă mie de toate astea!

În legătură cu faptul că Elveția nu este doar o țară mică, ci continuă să scadă datorită vremurilor, apărătorul meu nu are pic de umor. Din cauza aceasta discuțiile noastre devin tot mai dificile. Apărătorul meu este împotriva viitorului (ceea ce e de înțeles). Orice transformare îl sperie. Speră mai multe de la trecut, deși e conștient că nu urmează

trecutul, ci viitorul, iar asta îl agasează mai mult ca orice. Nu știu, desigur, în ce măsură apărătorul meu reprezintă opinia curentă din această țară. În orice caz se simte permanent atacat, deși nu am defel astfel de intenții. În cele din urmă se produc explozii grave de vanitate:

— Mărimea unei țări, spune el, nu se măaoară după suprafață și nici după numărul locuitorilor ei, mărimea unei țări este dată de măreția ei spirituală.

Acest lucru este cât se poate de adevărat, dar ceea ce mă face să-l contrazic este prezumția lui că elvețienilor nu le-ar lipsi în nici un caz această măreție spirituală. Devin agresiv, nu poți să fii drept cu cei prea plini de ei, îl întreb în ce fel s-a manifestat atâta măreție spirituală, și mă plec în fața unui roi de personalități istorice, cu care apărătorul meu se năpustește de fiecare dată asupra mea; eu însă nu voiam să știu în ce mod s-a manifestat spiritul elvețian în trecut, ci astăzi. La care apărătorul meu se lansează în atacul la persoană.

— Ura dumneavoastră față de Elveția e de-a dreptul patologică.

— De unde până unde ură?

— Vreți doar să mă convingeți că nu sunteți elvețian, așadar, nici Stiller, spune el, dar pe mine nu mă duceți de nas, ura dumneavoastră față de Elveția nu-mi demonstrează nici pe departe că nu sunteți elvețian. Dimpotrivă, țipă el, căci eu râd, tocmai în acest fel vă dați de gol!

Apărătorul meu se înșală, eu nu urăsc Elveția, ci ipocrizia, iar aceasta înseamnă în principiu altceva, chiar dacă în cele din urmă ele sunt totuna. S-ar putea ca, fiind prizonier, să fiu deosebit de sensibil la sloganurile lor despre libertate. Ce naiba fac cu legendara lor libertate? Când e vorba să riște sunt la fel de cuminți ca un supus german. În fond cine își poate permite să aibă nevastă și copii, o familie și toate celelalte angarale, și să aibă în același timp păreri personale, dar nu în probleme colaterale? Pentru aceasta are nevoie de bani, bani mulți, încât să nu depindă de angajamente, de clienți sau de bunăvoința societății. Cine are însă atâția bani laolaltă, încât își poate permite să aibă păreri personale, este oricum de acord cu ordinea existentă. Ce vrea să însemne asta? Că și aici domnește banul, asta e. Și atunci unde e glorioasa lor libertate pe care și-o atârnă ca pe o cunună veștejită deasupra oglinzii; ce se întâmplă cu ea în confruntarea cu realitatea de zi cu zi? Apărătorul meu dă doar din cap.

— Dacă o să vorbiți așa și la tribunal, spune el abătut, în fața presei adunate

— Aici e aici.

— În felul acesta vă faceți dumneavoastră înșivă rău, spune el.

Pesemne că acea libertate, de care cei de aici pretind că se bucură, nici nu poate să existe; există doar nuanțe ale lipsei de libertate, și sunt gata să recunosc că aici domnește o formă relativ blândă de lipsă de libertate. Pe mine, de pildă, n-au să mă împuște. Și le sunt recunoscător pentru asta, ceea ce nu înseamnă însă că trebuie să le iubesc și ipocrizia. El îi spune altfel, știu, ipocriziei în forma ei cea mai periculoasă, anume atunci când se pune sub un drapel, având pretenția de-a fi sfântă și inviolabilă; el o numește dragoste de țară. E o prostie din partea mea că iau lucrurile în serios și mă enervez de fiecare dată. Nici nu poți să discuți cu elvețienii aceștia despre libertate, pur și simplu fiindcă nu suportă ideea că ai putea să te îndoiești de ea, de libertate, și să le contești monopolul pe care ei, elvețienii, îl dețin asupra ei, făcând din ea o problemă. De altfel se tem de orice întrebare fățișă; întotdeauna își pun probleme doar în măsura în care au răspunsul în buzunar, un răspuns practic, un răspuns care să le fie folositor. Și în acest fel nu mai gândesc deloc, justifică doar. În nici un caz nu îndrăznesc să se îndoiască de ei înșiși. Or nu e tocmai acesta simptomul cel mai clar al lipsei de libertate spirituală? Își pot lesne imagina că într-o bună zi Franța și Marea Britanie ar ajunge să decadă; nu însă Elveția, așa ceva n-ar permite bunul Dumnezeu, în măsura în care acesta n-a devenit și el comunist, căci Elveția este candoarea însăși. Am observat de altfel cât de des se referă apărătorul meu la nelegiuiri ale rușilor pentru a-și apăra Elveția; de Hitler nu prea vorbește; cum îl încântă de altfel și faptul îngrozitor că lagăre de concentrare nu există decât în alte locuri. Ce vrea de fapt să dovedească în privința țării lui? La un moment dat îndrăznesc să-i spun:

— Ați avut noroc, domnule doctor, că, la vremea lui, Hitler v-a amenințat suveranitatea și, în acest fel, afacerile, oprind, tot în acest fel, și propria dumneavoastră evoluție spre fascism- doar n-o să susțineți acum că burghezia elvețiană ar fi unica burghezie din lume fără propensiune spre fascism în cazul în care acesta nu i-ar amenința, ci i-ar stimula afacerile? O să vină și vremea aceea, domnule doctor, o aștept cu nerăbdare.

La care își strânge lucrurile.

— Ca elvețian liber, spune el și pare din nou jignit. De ce râdeți?

Liber! Liber! Liber! și degeaba îl rog să spună măcar o dată: liber de ce? și mai ales: liber de-a face ce? Se mulțumește doar să spună că e liber, iar eu însumi, care stau pe prici și dau din cap, aș putea fi liber, dacă aș avea atâta minte să fiu elvețianul lor dispărut. Cu mâna pe clanță, gata să iasă cu libertatea sa, mă întreabă candid-îngrijorat:

— De ce clătinați din cap?

Dacă ai putea să gândești. Și să te faci înțeles în așa fel încât să nu le mai rămână altceva decât adevărul. Văd doar că și în privința libertății cetățenești, cu care se laudă atâta, ca și când ar fi vorba de libertatea întregii umanități, situația e destul de putredă, și-mi dau seama că în calitate de țară, de stat între state, sunt la fel de lipsiți de libertate ca orice stat mic printre cele mari; pot avea însă uneori impresia că sunt independenți, datorită insignifianței lor (actualmente nu au istorie), dar și din rațiuni neguțătorești, care îi obligă, de dragul comerțului, să fie politicoși cu cei puternici, or cel ce nu are nimic împotriva celor puternici, fiindcă de pe urma lor trăiește, se va simți întotdeauna liber și independent. Toate acestea nu au însă nimic de-a face cu libertatea! E de ajuns să le văd fețele; sunt oare liberi? Și mersul lor, mersul lor urât, să fie acesta mersul oamenilor liberi? Și spaima lor, spaima lor în fața viitorului, spaima că într-o bună zi ar putea fi săraci, spaima lor de-a trăi, spaima de-a muri fără o asigurare pe viață, spaima lor că lumea s-ar putea schimba, spaima lor de-a dreptul paralizantă față de orice îndrăzneală a spiritului, nu, ei nu sunt mai liberi decât mine, care stau pe acest prici, știind că pasul spre libertate (un pas de care nu ne poate scuti nici un strămoș) este de fiecare dată un pas uriaș prin care părăsești tot ceea ce până atunci a însemnat pământ ferm sub picioare, și un pas de la care nimeni nu mă poate opri, dacă vreodată o să am puterea să-l fac, fiindcă este pasul spre credința că toate celelalte nu înseamnă libertate, ci doar vorbărie. Dar poate că apărătorul meu are tocmai aici dreptate. De ce să spun toate acestea în fața presei adunate? De ce să le fac sânge rău? De ce să jignesc oamenii? La urma urmei e treaba mea dacă voi fi vreodată liber, liber de ei toți; e numai și numai treaba mea.

Tot mereu trebuie să constat că mă înțeleg mult mai bine cu procurorul meu, cu cel care mă acuză deci, decât cu așa-numitul meu apărător. Ajungem, în acest fel, la intimități nu tocmai neprimejdioase. Astăzi îmi arată o fotografie a soției sale, Sibylle, care îmi transmite de fiecare dată salutări. Discutăm îndelung despre căsnicie, bineînțeles că în termeni foarte generali. Căsnicia e posibilă, consideră procurorul meu, deși foarte dificilă (probabil că a avut anumite experiențe care l-au făcut să se îndoiască de ea). Bineînțeles că se referă la o căsnicie adevărată, vie. Printre premise enumeră: ca fiecare dintre cei doi parteneri să fie conștienți că nu are dreptul la dragostea celuilalt; să accepte oricând ceea ce este viu, chiar dacă pune în pericol căsnicia, să lase, așadar, o ușă deschisă pentru imprevizibil, nu pentru vreo aventurică, ci pentru gestul de mare îndrăzneală; în clipa în care cei doi parteneri sunt convinși că pot trăi siguri unul de altul, s-au pierdut de fapt. Apoi: egalitatea în drepturi a bărbatului și a femeii, renunțarea la

părerea că fidelitatea trupească e suficientă, cât și la cealaltă părere că fără fidelitate nici nu există căsnicie; o sinceritate cât mai mare și mai adâncă, însă în nici un caz brutală, în privința nemulțumirilor de tot felul. Și la fel de important i se pare curajul comun de-a înfrunta lumea din jur; o pereche a încetat să fie o pereche când unul dintre cei doi parteneri sau când ambii parteneri se aliază cu cei din jur ca să-l șantajeze pe celălalt; apoi curajul de-a gândi fără reproș că partenerul ar putea fi mai fericit fără noi; apoi onestitatea de-a nu încerca să-l convingi pe partener că te-ar ucide, părăsindu-te ș.a.m.d.

Toate acestea, cum spuneam, exprimate în termeni foarte generali, în timp ce eu mă uit la fotografia soției lui, un chip care nu e defel comun, un chip unic, viu, vrednic de-a fi iubit în cel mai înalt grad, mult mai captivant decât vorbele lui, care nu sunt adevărate decât în măsura în care exprimă experiența sa alături de acest chip; apoi îi înapoiez fotografia.

— Da, spune procurorul meu, de la ce plecasem de fapt?

— Spuneați că soția dumneavoastră așteaptă un copil.

— Da, spune el, și suntem foarte fericiți.

— Să sperăm că o să fie bine.

— Da, spune el, să sperăm.

Jean-Louis Dimitrici este pianistul de la școala de balet, pe jumătate rus și foarte sensibil, un domn între patruzeci și cincizeci de ani, talentat, iar Julika e foarte fericită că există omul acesta cu suflet de aur, singurul ei sprijin la Paris, cum spune ea. Mai mult nu-mi povestește despre el. Poate că n-ar fi trebuit totuși să întreb. Poate că Julika își închipuie acum că sunt gelos.

Prietenul și procurorul meu mă întreabă dacă am citit *Anna Karenina*. Apoi: dacă am citit *Effi Briest*. În sfârșit: dacă îmi pot imagina și un alt comportament din.partea soțului părăsit decât cel descris în aceste romane. Mai generos, spune el — și începe să povestească…

Se pare că procurorul meu e foarte preocupat de faptul că el însuși nu a fost capabil de acel comportament generos, întru totul posibil, după părerea lui. L-am ascultat toată după-amiaza. Puțin uimit de propria sa sinceritate (parcă n-ar vrea să spună chiar tot, se vede însă silit să precizeze anumite lucruri, pentru a evita neînțelegerile și pentru a se referi la exemplul concret al propriilor sale experiențe), întreabă din când în când: Puteți să înțelegeți una ca asta? E o poveste ca toate celelalte de acest fel, care poate fi deci înțeleasă cu ușurință; înțeleg și nevoia lui de a-l vedea o dată pe acel Stiller pe care soția lui l-a iubit, după cum aflu, până la limita suportabilului (pentru el).

De câteva zile, gardianul meu are un comportament ciudat, mereu grăbit să iasă din celulă. Lucrul acesta nu mi-a scăpat. Astăzi îmi spune de-a dreptul:

— Domnule Stiller…

Mă uit doar la el.

— Dumnezeule mare, spune el și se răsucește de rușine ca un șarpe, eu am fost singurul care v-am crezut…

Julika îi convinge pe toți.

— Domnule Stiller, spune el, ce pot eu să fac dacă asta e situația, Doamne Dumnezeule, și nici nu sunt supărat că mi-ați povestit atâtea minciuni, dar ce pot eu să fac…

Mănânc și tac.

Al patrulea caiet

Întâmplarea de la Genova, istoria materialului de culoarea cărnii, pe care mi-a povestit-o ieri prietenul și procurorul meu, nu-mi iese din cap. Îl și văd — hai să-i spunem Rolf, — de pildă într-un tren de noapte, în care s-a urcat orbește, fără să-i pese încotro pleca, bucuros ca un evadat, bucuros că la miezul nopții mai circulau încă trenuri. În mers, își zicea el, o să i se pară totul mai ușor, și în nici un caz nu mai voia să dea ochii cu nevastă-sa, după ce se comportase atât de bine la primul șoc. Iar trecerea graniței putea să însemne și asta ceva. Cu cât mai departe, cu atât mai bine! Și așa ajunsese într-un tren de noapte, un domn fără bagaj, într-un compartiment de clasa a doua. La Milano, în zorii zilei trenul trăsese în gara pustie; un muncitor feroviar italian bătea cu ciocănașul în roți, în rest toată lumea părea să doarmă, ca și Sibylle care, spunându-i soțului ei ce avea pe inimă, se eliberase de toate grijile. Capul însă îi zumzăia de planuri copilărești de răzbunare; iar așteptarea din gara aceea îl făcea să se simtă și mai pierdut. Dintr-o dată se auzi de undeva un cocoș, doar o clipă, apoi încă unul și încă unul, iar în cele din urmă un tren întreg cu marfă plin de orătănii, care trebuiau să ajungă la piață încă în acea dimineață. Mai târziu, când trenul se puse în sfârșit în mișcare, Rolf reuși totuși să adoarmă, se trezea doar din când în când pe jumătate conștient de figura lui tâmpă de om care doarme cu capul prăbușit într-o parte, cu gura deschisă; în compartiment nu era însă nimeni, așa că se străduia să adoarmă la loc, căci cu cât era somnul mai lung cu atât mai mare era speranța că la trezire se va vedea că totul nu fusese decât un vis urât. La Genova strălucea deja soarele. Rolf se oprise în fața arcadelor gării, destul de obosit, un domn fără bagaje, în schimb cu un pardesiu inutil pe braț, puțin cam neras, privind țintă la circulația

din piață, mașini care claxonau, tramvaie care se pierdeau zuruind în umbra străzilor înguste, pâlcuri de oameni care păreau să aibă cu totii o țintă, aceasta era deci Genova. Își aprinsese și o țigară. Și acum? Observă printre arcade un individ care îi dădea târcoale, cine știe ce târg voia să-i propună, așa că o luă agale din loc. Într-un bar ieftin, printre hamali și șoferi de taxi, împresurat, așadar, de hărmălaie, în timp ce un om de serviciu jegos ștergea pardoseala printre pantofii lui mult prea eleganți, Rolf își bău cafeaua, realizând în acel moment lipsa oricăror sentimente.

“Dacă o să divorțăm sau ce-o să fie mai departe, îi spusese ea, nu știu nici eu acum. Pe moment, aș vrea doar să mă lași în pace.”

Altă afirmație a soției sale:

“Nu trebuie să-mi dai tu nici un fel de libertate. Ce înseamnă asta? o să-mi iau eu libertatea de care am nevoie.”

Mai ales propoziția acesata avea darul să-l enerveze în așa hal, încât la un moment dat începu să vorbească ziua în amiaza mare cu voce tare, fără să mai știe încotro mergea. De fapt, n-avea nici o importanță. Undeva printre magazii, și trenuri, și butoaie cu catran. Ba, în anumite momente, ajunse chiar s-o beștelească cu voce tare pe soția sa de dincolo de Alpi, cu cuvinte care îi făceau cu atât mai bine cu cât erau mai ordinare. Rostea cuvinte (spune el) atât de triviale și grosolane cum nu auzise nicicând din gura lui. Interpelat pe neașteptate de cineva, se simți foarte stânjenit. Nu avea nici un chef să cunoască frumusețile Genovei. Niciodată în viață nu se simțise atât de neputincios. Ca și cum i s-ar fi putut citi pe chip tot ce gândea, n-a fost nici măcar în stare să-l refuze pe barcagiul care se oferea să-i facă un tur al portului. Marea era plumburie, cu pete lucioase de ulei. Rolf, încordat precum *Gânditorul* lui Rodin, ședea pe bancă, printre perne slinoase, cu vâslașul italian în spate, bineînțeles fără să acorde strop de atenție explicațiilor incluse în preț. Din peretele unui vapor țâșnea apă fierbinte de la bucătării. Iar la un moment dat au trecut peste un șlep scufundat; fierul năpădit de alge te amenința din adâncurile de murdărie. Din depărtare răsunau ciocane de nituit. Pentru Rolf, totul a fost ca un film, în culori și cu mirosuri, dar totuși film; derulare fără prezență. Din când în când se auzea sirena unui vapor, timidă, împrăștiată de vânt, fragmentată de ecou, fără să știi de unde vine și de ce, căci nici unul din vapoarele mari nu se hotăra cu adevărat să plece. Era cald. Pâcle de miros albăstrui pluteau deasupra apei. O împuțită de barcă pescărească trecu păcănind pe lângă ei, și geamandurile se legănară din lanțurile lor mâloase, ce se pierdeau în adâncuri, oribil. Astfel trecură pe lângă docuri și diguri, lemn și piatră, totul înnegrit de funingine și unsori. Cel puțin îi mai trecea timpul. Ici-colo strălucea burta unui pește mort, rufele marinarilor, o voce care

cânta într-o cabină, nimic nu lipsea din ceea ce-ți poate oferi un tur al portului, chiar și un crucișător cenușiu cu tunurile camuflate, munți de cărbune cu pescăruși albi pe deasupra, în depărtare, orașul cocoțat pe deal, Genova aproape ireală…

Apoi Sibylle îi mai spusese: “N-aș vrea ca acum să-mi pui și alte întrebări. E vorba de un bărbat, cum ți-am mai spus, și e cu totul altfel decât tine. Mai mult de atât nu pot să-ți spun. Poate că îl iubesc cu adevărat, nu știu încă. Acum te rog doar să mă lași în pace.”

…Rolf își încheie turul cu mina unui om căruia îi căzuse o scândură în cap, și plăti cât îi ceru escrocul. Singura lui dorință acum era să bea vin, cât mai mult vin. Povestea cu materialul — procurorul meu o povestește mult mai elocvent decât mine! — a început în fața unui ristorante, și anume prin aceea că un marinar american l-a întrebat de o stradă. De unde să știe Rolf unde era! Matelotul nu-i dădea însă pace. Americana lui suna destul de autentic, deci de neînțeles pentru Rolf. Reuși totuși să priceapă: La ora două, deci peste puțin timp, marinarul urma să plece, un vapor se pregătea într-adevăr să iasă în larg, iar pachetul era un cadou pentru un camarad italian din război. Rolf avea problemele lui, Dumnezeule mare, sfiosul marinar nu-i dădea pace cu povestea lui cât se poate de încâlcită, avea aici pachetul legat cu șnur, iar camaradul italian nu era de găsit, de aceea trebuia neapărat să vândă obiectul înainte ca vaporul care se pregătea în mod cert de plecare să iasă în larg, doar n-avea nici un rost să ia înapoi cu el în America materialul acela absolut minunat. Rolf nu era interesat. Ca să scape de individ și ca să-și poată vedea de vinul lui, făcu semn unui trecător, un genovez mai tânăr cu aspect cât se poate de obișnuit, care știa poate strada sau poate avea nevoie de acel material. Și cu asta, basta! Numai că: genovezul, vizibil enervat că fusese oprit din drumul său cu țel precis, nu știa americănește, iar marinarul nu știa italienește. Rolf trebui să facă pe translatorul. Ceea ce nu-i convenea deloc, doar nu pentru asta călătorise toată noaptea până la Genova, iar bănuiala de-a fi victima unei escrocherii i se ivea și ea în minte, bineînțeles. Dar care ar fi fost escrocheria? Italiana lui era apoi la fel de insuficientă ca și americana lui, și nu se întrevedea defel cum ar putea ca cei doi să cadă la învoială din moment ce tânărul genovez nu se arăta nici el interesat de material; stătea lângă ei fără prea multă tragere de inimă. Rolf se îndepărtase deja de două ori, dar fu adus înapoi de marinarul speriat care fără translator era pur și simplu pierdut; după ce se târguiseră o grămadă (Rolf, cel puțin, uitase în acest timp de nevasta lui), genovezul clipi din ochi, semn că era de acord să facă o afacere ilegală, și-i conduse pe niște străzi tot mai înguste, cu scări și copii, prin văgăuni cotite, cu rufe colorate și țipete, până când, ajunși în semi-obscurul unei intrări, se învoi să se uite la material. Rolf fuma o țigară, ținându-se deoparte,

totul se petrecu în tăcere. Genovezul, mult mai antipatic cu aerele lui de superioritate decât marinarul care trebuia tot timpul să se uite la ceas, trase două sau trei fire din pachet, le umezi și le ținu în lumina slabă a curților dosnice. Nu e lână! spuse el. În nici un caz, lână pură, poate cincizeci la sută. Rolf traducea ca întotdeauna cu oarecare reținere. Așa că, treizeci de mii de lire, ultimul cuvânt! Când a fost vorba să plătească, genovezul nu avea la el decât zece de mii de lire, restul, firește, îi avea acasă. Ce era de făcut? Oare translatorul nu putea să-i scoată din încurcătură? Asta era deci, Rolfiși dădu seama, oricât ar fi fost de distrat, și duse mâna la portmoneul lui, care nu era prea plin, și plăti în pofida neîncrederii, nu din milă față de pretinsul matroz, ci (spunea el) de spaimă că ar putea să devină meschin. Marinarul, pe jumătate recunoscător, pe jumătate furios că fusese adus până aici de cei doi șantajiști, își adună cele treizeci de mii de lire, dintre care douăzeci de mii de la Rolf, salută scurt și o luă la goană. Era ceasul unu și jumătate! Față de Rolf, genovezul se dovedi a fi, oricât de urât s-ar fi purtat cu marinarul, un gentleman; refuză să ia pachetul, pe care Rolf trebui să-l păstreze până ce avea să-și capete lirele. Ca amanet, vezi bine, căci îl simțea bănuitor. Și din nou o luară pe străzi sărmane, Rolf cu pachetul sub braț, până ce genovezul, care îl condusese tot drumul tăcând parcă jignit, spuse în sfârșit: *Mia casa, attenda qui, vengo subito!* Rolf văzu o poartă în stil renascentist, cam dărăpănată, dar el habar n-avea pe unde se afla; undeva în Genova. În portul din apropiere răsuna sirena unui vapor. Poate că totuși nu e escrocherie. Căldura de amiază chiar și pe această stradă umbroasă cu zidurile ei jilave, liniștea, căci circulația era undeva departe, somnolența lui după noaptea petrecută în tren, dar nu numai asta, în urmă cu douăzeci și patru de ore Rolf mai era încă la Londra, la un congres internațional al juriștilor, iar apoi (ieri) zborul cu avionul scuturat de rafale de vânt, masa de seară cu soția sa ciudat de veselă, apoi ușa încuiată de la dormitorul ei, apoi mărturisirea și așa mai departe, zori de zi la Milano cu cântat de cocoși, toate acestea în douăzeci și patru de ore, fusese cam prea mult, iar acum, pe această stradă a sărăciei mucegăite, unde apele menajere se scurg de-a lungul zidurilor, acum, din nou, conștiința că un fapt, dat uitării un timp, nu încetează să fie un fapt, nu, ci e mereu și mereu și tot mereu prezent, chipul ei, fericirea ei alături de un alt bărbat, nu e un vis urât, ci mai real decât această Genovă cu străzile și copiii ei, cu zidul pe care îl atingi, cu căldura care te face să-ți desfaci cravata de la gât, și pachetul legat cu șnur, pe care Rolf a trebuit să-l și care, ei bine, din toate acestea nu exista decât o ieșire: somnul greu, chiar și cu riscul ca genovezul să-l înșele...

Era aproape ora patru, când Rolf, procurorul meu, așezat pe un zid, ținând pe genunchi blestematul de pachet care-i servise de pernă, se trezi în sfârșit. Nici urmă de vreun genovez care să-l fi trezit cu niscaiva

lire, nu, bineînțeles! În schimb, copii se jucau în curți, mame care strigau: Ettore! Ettore!, și pe un ton mai ridicat: Giuseppina! Giuseppina!, iar jos în stradă ședea un domn străin cu ceas de aur la mână, care-și aștepta în zadar cele douăzeci de mii de lire. Rolf se ridică în picioare. Poarta renascentistă prin care dispăruse genovezul nu ducea, cum se dovedi la o cercetare mai atentă, spre o casă, ci pur și simplu spre strada paralelă. Iar acolo stătea Rolf, ca și cum abia atunci ar fi priceput: Sibylle în brațele unui alt bărbat, da, asta era! Chiar și tânărului genovez îi aruncase din când în când în timpul tratativelor câte o privire întrebătoare, semiconștientă: oare Sibylle putea să iubească un astfel de om, astfel de urechi, astfel de buze, astfel de mâini; la urma urmei, orice bărbat putea fi celălalt. Rolf știa doar atât: E cu totul altfel decât tine! or așa erau milioane de bărbați. Și cum stătea el în spatele porții goale, se simți aproape mulțumit că nu trebuie să-l mai vadă pe tânărul și intrepidul genovez. Pe de altă parte nu mai avea nici prea mulți bani. Mai rău decât toate era însă eșecul pe care îl suferise tocmai acum când, din cauza nevestei lui, i-ar fi plăcut să joace rolul bărbatului impozant, asta atârna mai greu decât pierderea celor douăzeci de mii de lire, incomparabil mai greu. Aproape că nici nu mai îndrăznea să se uite la pachetul cu așa-zisul material pentru un costum de haine, care reprezenta gajul său. Oricum nu mai putea să tragă decât la un hotel ieftin, unde n-ar fi bătut la ochi, apărând cu acest pachet în chip de bagaj. Stătea deci într-o cameră de hotel cu tapet înflorat, nădușit și buimac, întrebându-se ce căuta el de fapt la Genova. În cele din urmă azvârli pachetul în dulap, luă cana cu apă, umplu lavoarul și încercă să se spele fără săpun, fără periuță de dinți și fără burete.

Rămase la Genova patru zile.

Rolf nu crezuse niciodată că o căsnicie ca a lui ar putea să se destrame ca atâtea alte căsnicii. Nu exista nici un motiv, după părerea lui. O iubea pe Sibylle și trăia pe vremea aceea cu credința că rezolvase, ca să zicem așa, în felul lui problema căsniciei — o căsnicie clasică; de monogamie nu mai era de mult vorba. Era firesc să fie așa, iar Sibylle îl avea pe micuțul Hannes, băiețelul lor, care a răsplătit-o pentru multe dezamăgiri în acei primi ani de căsnicie. Nu era viața la care Sibylle visase, dar nu era nici iadul, doar o căsnicie ca atâtea altele, și în fiecare an făceau împreună câte o călătorie frumoasă, de pildă, în Egipt. Departe de ei gândul de-a se despărți vreodată; la ananghie fiecare dintre ei avusese până atunci sentimentul că în fond putea conta pe celălalt. Un flirt la un bal mascat, prin care Sibylle făcuse o mică demonstrație, i-a fost trecut cu vederea de mărinimosul ei soț. Care avea tocmai alte griji pe cap; pe vremea aceea trebuia să hotărască dacă acceptă să devină procuror sau nu, era o decizie destul de dificilă, iar faptul că Sibylle se plimba între timp cu Pierrot-ul ei nu l-a preocupat

prea tare; Rolf nu se interesă nici măcar de numele lui. Și apoi, fusese întotdeauna de părere că instituția căsniciei nu trebuia privită într-un sens îngust, burghez; avea, cum am mai spus, o teorie foarte serioasă în privința libertății care trebuie să existe într-o căsnicie, o teorie de bărbat, cum îi repeta mereu lui Sibylle, că nu putea să sufere toată vorbăria aceasta, deși se baza pe știința unui șir întreg de facultăți. Deși pornea de la deplina egalitate în drepturi a femeii și a bărbatului. Teoria lui nu era, cum susținea Sibylle, o scuză inventată de bărbați; nu doar atât. În această privință, Rolf era foarte serios: din experiența sa profesională cunoștea doar prea bine toată mizeria, toată tartufferia legată de noțiunea de căsnicie, căreia nu-i corespunde nici o realitate, încât ceea ce conta pentru el era în primul rând ideea unei căsnicii viabile, ideea de demnitate, care să-ți permită să trăiești fără prefăcătorie, în acord cu tine însuți, Rolf avea multe de spus în acest sens; Sibylle era sătulă de "conferințele" lui; dar întrebată ce părere avea ea, căci Rolf stăruia, nevoind să se baricadeze în spatele propriei sale doctrine, nu era în stare să invoce decât eternul argument al femeilor că viața nu poate fi rezolvată cu teorii…

Acel Pierrot de la carnaval îl preocupa totuși, în tăcere, poate chiar inconștient; dintr-o dată, Rolf veni cu hotărârea să-și construiască o casă, or o casă în care să locuiască numai ei fusese dintotdeauna cea mai mare dorință a lui Sibylle, iar Rolf, ca om al faptei, cumpărase deja terenul. Sibylle se comportă ciudat. Terenul îl cunoștea, și-l doriseră de ani de zile; acum el îl cumpărase, dar Sibylle nu sări în sus de bucurie. Peste o săptămână îl aduse pe tânărul arhitect la o cafea, un anume Sturzenegger, care se dovedi a fi un modernist consecvent și o sili pe gazda sa, prea puțin atentă la explicațiile lui, să exprime dorințe precise. Dormitor comun sau dormitoare separate, de pildă, lucrurile urmând a fi hotărâte cât mai degrabă. La un moment dat, în mijlocul discutiei (spune procurorul meu) sună telefonul, Sibylle ridică receptorul, spuse nu și da și nu, puse dintr-o dată receptorul la loc, susținând că fusese o greșeală, dar părea foarte stânjenită. Ei da, își zise Rolf, Pierrot-ul de la carnaval! iar discuția pe marginea schițelor continuă; Sibylle se arătă dintr-o dată foarte vioaie, totul îi convenea, așa sau altfel, de parcă n-ar fi avut nicicum de gând să se mute în casa pe care o plănuiau atunci. La sfârșitul acelei cafele (procurorul meu nu-și amintește exact în ce ordine de idei), tânărul arhitect povesti despre un eschimos care, dorind să se arate cât mai ospitalier cu musafirul lui alb, i-o oferă în cele din urmă acestuia și pe nevasta sa, și fiindcă străinul nu se servește, e atât de jignit în onoarea sa, că-l ia pe musafir de gât și-l izbește de peretele colibei până când îl omoară. Bineînțeles că au râs toți trei. La care tânărul arhitect mai adăugă o poveste ciudată despre prietenul său Stiller și războiul civil din Spania. A fost prima oară când procurorul meu a auzit pronunțându-se numele lui Stiller. Din poveste n-a reținut

mare lucru, doar ceva despre o pușcă rusească, una care n-a luat foc. În schimb își amintește prea bine că Sibylle, soția lui atât de puțin atentă până atunci, păru dintr-o dată foarte interesată de această pușcă. Iar după plecarea arhitectului, se plimbă fredonând dintr-o cameră într-alta; Rolf puse bucuria ei pe seama viitoarei construcții.

— Ești cumva îndrăgostită? nu se mai putu el abține. Și cum ea nu negă: Îți place tânărul arhitect? Totul în glumă, firește.

— Așa crezi? întrebă ea.

— Recunoaște! spuse el.

— Au, mă doare! spuse ea. Recunosc, dar dă-mi odată drumul!

Totul în glumă cum am mai spus, iar Rolf se întoarse la treburile sale, Sibylle așeză cele trei ceșcuțe pe tavă. Și cu aceasta subiectul fu, pe moment, epuizat…

Cele patru zile la Genova.

Au fost cel mai ridicol supliciu din viața sa, nu însă cel mai inutil. Și-a descoperit: un cuantum neașteptat de sentimentalism, de care până atunci nu fusese conștient, a turnat atât de mult în el încât a trebuit să părăsească restaurantul fiindcă îl podidise plânsul; apoi primitivismul, se uita după orice fustă și ore întregi și le petrecea închipuindu-și cele mai ieftine moduri de-a se revanșa; apoi, micimea, în patru zile și patru nopți (spune el) a cunoscut doar câteva minute de adevărată durere, care l-a facut să îngenuncheze în camera sa de hotel înflorată, în rest totul n-a fost decât o poză sau o consecință a consumului de alcool, în care s-a mistuit și ultimul reproș și ultimul rest de autocompătimire; dar, mai ales, incapacitatea de-a iubi o femeie, dacă nu era el idolul, de-a iubi fără a pretinde recunostință, admirație, considerație și așa mai departe. A fost un supliciu. Stătea întins în patul său de fier, îmbrăcat și fumând țigară de la țigară și se chinuia cu imagini nerușinat de precise despre soția lui, care se dăruia celuilalt; acesta nu era supliciul, ci relaxarea pe care și-o acorda. Supliciul consta în aceea că trebuia să recunoască, să-și mărturisească, împotriva voinței sale, că se înșelase crunt în privința sentimentelor sale, în privința maturității sale. Nici măcar voința sa (spunea el) nu trecuse această probă; plecase de acasă fără să spună un cuvânt, dar apoi nu se putuse abține să nu-i trimită secretarei sale un plic închis, care urma să fie înmânat soției sale numai la cerere, un plic cu adresa lui, pentru orice eventualitate. Timp de patru zile, eventualitatea n-a intervenit. Nu i se simțea lipsa, ca să vezi! Zi de zi, la o jumătate de oră după sosirea trenurilor din nord, se interesa de poșta restantă, dar în zadar. Între timp a petrecut și ceasuri de demnitate senină, firește, a reușit să citească *Memoriile* lui Churchill, în limba engleză, ședea la soare, proaspăt ras, sorbind dintr-un pahar

cu Campari roșu și citind despre dedesubturile celui de-al doilea război mondial, fără să se uite la ceas, deși, în fond, aștepta numai și numai ca cineva să-i simtă lipsa și să-l caute cu orice preț, ba, n-ar fi fost deloc surprins s-o întâlnească undeva pe străzile Genovei pe Sibylle căutându-l disperată. Tăcerea ei “neîndurătoare”, care lui i se înfățișa în chip de sală de marmură a poștei centrale din Genova, îl făcea de fiecare dată să pălească; cât mai avea de gând femeia asta să-l silească să-și dea seama de incapacitatea lui de a trăi conform teoriilor sale! În cea de-a patra zi, în sfârșit, o telegramă. Urmă colapsul tipic al celui salvat, pe care abia relaxarea îl răpune, așa că rămase un timp așezat pe o bancă, înainte de a o desface, obosit-degajat de ușurare, indiferent de acum la cele ce i-ar fi putut scrie nevasta lui. Dar telegrama nu era de la nevasta lui, ci de la secretară care trebuie totuși să știe când avea să se întoarcă. Atât i-a fost de ajuns. Râse. Ceea ce avu efectul (spune el) unui duș foarte rece. Rupse telegrama în bucăți și se hotărî pe dată să ia primul tren. Numai că îi lipseau acum cele douăzeci de mii de lire ca să plătească hotelul. Ce era de făcut? Trebuia să vadă unde și cum putea să vândă materialul american, și asta cât mai repede cu putință. La prânz pleca cel mai bun tren. Era cam ora zece dimineață când Rolf, puțin jenat, căci pachetul de sub braț arăta destul de jerpelit, ieși din hotel, ferm hotărât, deși mai avea firește reticențe, să-și încerce norocul ca vânzător, cautând un magazin de haine, firește nu prea scump. Din nou era foarte cald, transpira, dar nu-și scoase cravata, de dragul impresiei. Felul pe jumătate disprețuitor, pe jumătate compătimitor în care fu respins în primul magazin îl convinse să se îndrepte spre un cartier mai modest. Bătea deja de unsprezece, când la cea de-a patra vizită, nu mai fu pur și simplu poftit afară, ci i se permise să desfacă pachetul; avea noroc, în magazin nu erau clienți. Un colț din materialul său american a fost de ajuns, proprietarul, un fante palid cu mustăcioară, îi râse în nas. Rolf nu se gândea la câștig, voia doar o parte a sumei pierdute pentru a-și putea plăti hotelul; marfa lui era însă proastă, chiar foarte proastă, judecând după tratamentul de care avu parte. Fantele cu mustăcioară continua să-și citească ziarul ca și cum Rolf nici n-ar mai fi existat. Aici, pentru prima oară, nu mai îndrugă nimic despre o ocazie unică, ci explică adevărata lui situație. Fără pic de interes, fie chiar de natură umană, fără să-i arate strop de înțelegere, care nu l-ar fi costat nimic, foșnindu-și necontenit ziarul, individul îl ignoră pur și simplu, până ce Rolf plecă de la sine, cu pachetul sub braț. Îl apucase deznădejdea, chiar fără să se mai gândească la chipul fericit-superior al soției sale. Într-adevăr, judecând după colțul acela de material cât se poate de prost, rigid, numai lână nu, nici vorbă de cincizeci la sută, și cu un model pe care el (procurorul meu) nu l-ar fi purtat în veci, ceva ordinar și meschin; și, în plus, de culoarea cărnii! Se așeză pe treptele unei biserici vechi, înconjurat de uguit de porumbei cenușii cu un luciu verde-violet în jurul gâtului, întrebându-se ce era de făcut în aceste condiții. În

spatele lui se înălța o fațadă barocă vrednică de toată admirația; în privința aceasta Sibylle se pricepea mai bine decât el. Acum n-avea decât să-și scoată și cravata, să-și suflece manșetele (care erau probabil destul de murdare) pe sub mânecile hainei. Bine că soția lui nu putea să-l vadă; restul omenirii n-avea decât să caște gura! Sus pe fațada barocă, ale cărei volute superioare de culoarea ocrului străluceau din plin în soare, profilându-se pe cerul azuriu, ceasul bătea deja ora douăsprezece. Trenul lui pleca peste două ore. Bineînțeles, ceasul de aur de la mână trebuia să dispară și el înainte de-a se duce la negustorii de vechituri din apropierea portului, acolo unde marfa stă atârnată de-a lungul zidurilor descojite, cămăși, pantaloni, pălării. Nu mai era vorba acum de niște amărâte de lire, ci de propriul lui prestigiu (spune el), pe care îl ținea acum sub braț în chip de pachet tot mai jerpelit. De ce nu se dusese de la bun început la negustorii aceștia? Era mai încrezător ca oricând în acea dimineață, de-a dreptul amuzat de anecdota pe care o trăia înainte de-a se produce cu ea în cercul cunoștințelor sale, fluieră sau, mai bine zis, se auzea fluierând, fiind, pe de altă parte, deplin conștient că nu se simțea tocmai bine în pielea lui. Era în apropierea portului, într-un loc unde dreptatea era de partea celui mai tare. Cum nu voia să riște, după toate celelalte, să mai fie bătut și pentru șarlatanie, aici unde nu există picior de jandarm, desfăcu pachetul într-un loc lăturalnic, asigurându-se că materialul ajungea pentru un costum de haine. Da, în privința lungimii, n-aveai ce să-i reproșezi. Rolf înfășură, așadar, materialul la loc (operatie destul de anevoioasă, având în vedere că materialul nu trebuia să atingă cumva pavajul, ca apoi să miroasă și a urină) și abia după aceea se apropie de primul negustor, întrebându-l cum putea să ajungă la gară și oferindu-i plin de voie bună țigări, pentru ca în cele din urmă să menționeze printre altele și un material, cumpărat cu o zi înainte, pentru a fi dat în lucru la un croitor italian, dar așa cum se întâmplă în viață, azi sosise o telegramă, trebuia să plece de urgență înapoi acasă și se temea să n-aibă necazuri la vamă care nu permite trecerea stofelor, o poveste lungă și tâmpită, care lui i se părea deșteaptă, de-a dreptul orientală. Numai că nici costumul lui de haine, cu o urmă incontestabilă de dungă la pantaloni, nici pantofii prea eleganți, ca să nu mai vorbim de inelul de aur, care fusese taxat dintr-o ochire, nu avură darul să trezească încrederea prietenească a celor din zonă. E adevărat că l-au lăsat să-și despacheteze materialul sub cerul liber, în timp ce câteva femei cu copii de țâță și cu priviri, care lui Rolf nu-i cădeau tocmai bine, îl urmăreau bănuitoare și curioase. Telalul, un bătrân cu dinți înnegriți și respirația puțind a usturoi, pipăi îndelung materialul, făcându-l pe Rolf să nutrească o slabă speranță, atât de slabă încât nu îndrăzni să numească un preț, ci întrebă doar cât era dispus telalul să plătească. *Niente*. Cu o mie de lire, Rolf ar fi mulțumit, o mie de lire pentru prestigiul său; ca să obțină măcar atât, declară că două mii de lire era ultimul preț. *No*. Atunci o mie! Atunci

cât? *Niente*. Femeile cu copii rânjeau în timp ce se depărtau. Rolf înfășură materialul la loc. În schimb pentru inel, spuse telalul, era dispus să plătească treizeci de mii. Rolf râse. Iar pentru pantofii lui eleganți, telalul îi oferi, fără să-i atingă măcar, șapte mii de lire, ca și cum el (procurorul meu) ar fi putut să se întoarcă desculț acasă. De nimic nu era scutit în orașul acesta! În cele din urmă nu-i rămăsese decât o singură soluție: să facă pachetul cadou. Cât mai iute cu putință! De pildă, tânărului care stătea sprijinit de coloana de afișaj, cântând la muzicuță, un șomer cu șapca goală pe pavajul din fața sa. În ultimul moment, văzând că are un picior negru de lemn, Rolf nu mai îndrăzni. Așa că porni mai departe. Un vagabond în zdrențe, care cerșea țigări, și un bunic cu nepoțel într-un cărucior de sârmă, nu i se părură nici ei tocmai potriviți. Să faci cadou un material, pe care tu însuți nu l-ai purta sub nici o formă, nu era ușor, iar Rolf colindă în lung și-n lat cartierul, a cărui sărăcie nu era tocmai pitorească. În ce mizerie trăiesc cei mai mulți oameni, descoperirea aceasta reprezintă de fiecare dată un șoc. Rolf se opri locului. Simțea micimea dorinței sale de-a face dreptate, de-a găsi omul care să merite cel mai mult cadoul său, și se hotărî să cotească pe prima stradă: primul om care îi ieșea în cale primea materialul, basta! Primul om era o tânără care venea târșâindu-și papucii. Deci, mai departe! Următorul era un jandarm care fluiera, iar apoi se termina strada. Într-o piațetă cu un copac niște băieți jucau fotbal. Rolf nu reuși decât să-i deranjeze, provocă un autogol, fiindcă stătuse în calea portarului, și în acest fel un scandal între cele două echipe îndârjite de adolescenți. Deci, mai departe! Se simțea obosit de moarte; trenul său pleca în patruzeci de minute. Ce să facă însă cu pachetul? Dintr-o gaură întunecoasă, plină de zgomot, ieși clătinându-se un bețiv, prea furios, prea periculos pentru a fi abordat. Bineînțeles că Rolf ar fi putut să arunce pachetul în stradă, capitulând. Mai târziu dădu târcoale unui cerșetor orb care ținea mâna întinsă. Nu, nu era nimic de făcut. La urma urmei, hotelul putea fi plătit prin poștă; iar pardesiul lui rămăsese și el în hotel. De altfel nici nu se mai gândea la plata hotelului, se înțelege. Se gândea doar cum să scape de pachetul legat cu șnur! De ce nu-l arunca pur și simplu? Rolf făcu și această încercare. Nimic mai ușor, își zise el, decât să pierzi un pachet, cu toate acestea îi zvâcneau tâmplele când, în sfârșit, silit de rațiune, trecu la fapte. În îmbulzeala din dreptul unui semafor dădu, așadar, drumul pachetului, traversă înghesuit în mulțime strada și se simțea deja salvat, căci auzi jandarmul fluierând, mașinile porniră, iar strada din spatele lui era acum blocată. Să aibă din nou mâinile libere, ce senzație de ușurare, de bucurie proaspătă, ca și cum nici cu Sibylle nu s-ar fi întâmplat nimic. Rolf își aprinse o țigară, fără să se uite înapoi, să vadă ce se întâmplase cu pachetul de coșmar, dar nici n-ar fi fost nevoie, căci o femeie tânără și foarte frumoasă, îmbrăcată sărăcăcios, îl trase tocmai de mânecă pentru ca să înapoieze domnului atât de distrat pachetul pe

care ea îl ridicase de pe jos. Rolf nu îndrăzni să nege că n-ar fi al lui, pachetul acela fleșcăit cu hârtia lui murdară și cu șnurul ieftin care abia de mai ținea laolaltă bucata de material de culoarea cărnii. Era oare blestemat să care câte zile mai avea materialul acela grețos? Cu zece minute înainte de plecarea trenului stătea pe peron, descumpănit la culme, cu pachetul sub braț; cu cinci minute înainte de plecarea trenului tot acolo era. Încercase să amâne capitularea (cum îi spunea el) până în ultima clipă; ușile vagoanelor fuseseră închise când Rolf se urcă pe scară, iar trenul se pusese deja în mișcare. Ca și cum locurile goale n-ar fi fost și pentru oameni ca el, soți părăsiți care fugeau din hoteluri fără să plătească, Rolf rămase în picioare până la Milano. Oare ce avea să-i spună Sibylle? Bineînțeles că supraaprecia în continuare dorința ei de-a se ocupa de el. După Milano, n-a mai fost singur nici pe coridor; apăruse un elvețian care îl acostă de îndată cu familiaritatea specifică tuturor conaționalilor când se întâlnesc în străinătate, spre norocul lui ajunseră însă curând la graniță. După Chiasso, luă loc în vagonul-restaurant, cu privirea îndreptată necontenit spre fereastră, pentru ca nu cumva să fie descoperit de vreuna din cunoștințele lor atotprezente. Cât de bătător la ochi era însă bărbatul acela cu privirea fixată pe fereastră, indiferent că treceau prin locuri deschise sau tuneluri, la asta nu s-a gândit nici o clipă; cu imaginația ațâțată de prea multă autocompătimire Rolf văzu mai mult decât vreodată într-o călătorie, ținuturi ale trecutului, mai ales ale trecutului, căci nu mai exista eveniment fără Sibylle, fericire fără Sibylle, tihnă fără Sibylle. Restul era pleavă, nu merita osteneala unui gând. Dintr-o dată, Sibylle devenise sens și conținut al întregii lui vieți, iar acest sens trecuse acum asupra unui alt domn, transferat unui Pierrot de carnaval, sau unui genovez cu părul ca pana corbului, sau unui tânăr arhitect, sau cui o fi fost; pur și simplu transferat. De la Goschenen ploaia începu să bată în ferestre. Cel mai bine, își zise Rolf, ar fi să nu se trădeze în nici un fel față de Sibylle; s-o dea gata cu atitudinea lui. De altfel, nu trebuia decât să-și amintească fața ei nerușinată, ca să știe ce atitudine să ia, mda, pe măsura feței ei, care nu era doar fericită și străină pentru el, nu, mai era și batjocoritoare, obraznică, exuberantă, triumfătoare, și n-ar mai fi lipsit decât ca el să-i facă reproșuri, Rolf cu teoriile lui; i-ar fi râs în nas, iar disprețul ei ar fi ieșit tot la iveală. O atitudine demnă era unica posibilitate, fără revoltă, fără reproș și fără pretenții, până ce muierea asta îndărătnică avea să cadă în genunchi în fața lui. Era lucru hotărât, iar lacul Zürich apăruse deja la orizont. Închipuindu-și viitorul alături de muierea lui cea îndărătnică, Rolf se trezi fluierând în vagonul-restaurant, se opri, bineînțeles, de cum se auzi și ceru degrabă nota, ca și cum în felul acesta ar fi ajuns mai repede la Zürich. Ce era însă de făcut dacă nu avea să mai fie nici un fel de viitor comun, dacă Sibylle nu mai locuia la Rolf, ci la celălalt? adică: Dacă Rolf se trezea singur în locuința lui, singur cu demnitatea sa? Trenul intrase în gară, dar el

continua să șadă cu paharul în mână, paralizat de spaimă că cineva ar putea să-l tragă de mânecă și să-i înmâneze din nou pachetul jerpelit cu materialul de culoarea cărnii.

Sibylle (soția procurorul meu) a născut ieri, după miezul nopții, o fetiță de aproape șase pounzi. El, tatăl, e copleșit de fericire. Îl rog să-i trimită flori, pe care am să i le plătesc mai târziu. Probabil că are să uite.

Cu toate acestea, continuu să consemnez. Când Rolf sosi în seara aceea de la Genova și coborî în Gara Centrală din Zürich, fără palton, deci într-o ținută destul de neobișnuită, încât să nu poată trece neobservat de Sibylle care l-ar fi așteptat la gară, își zise, desigur, că Sibylle n-avea cum să-l aștepte la gară; doar nu știa nimic de sosirea lui, și ca ea să vină la gară la toate trenurile internaționale n-avea nici un rost, își zise Rolf. Pentru mai multă siguranță, fiindcă ar fi fost păcat să nu se întâlnească, o caută totuși din ochi printre cei ce așteptau. La Zürich ploua. Își numără sub o copertină banii din portmoneu, să vadă dacă își putea permite să facă semn unui taxi. Iar când taxiul acesta opri în fața locuinței lor, fu mai rău decât s-ar fi așteptat. Era de nesuportat. Faptul că nu mai știa a cui era, de fapt, locuința, a lui sau a ei, îl făcu să ezite. Își ridicase deja gulerul de la haină ca s-o poată lua la fugă prin ploaie, când aruncă o privire în sus, spre locuința lor, și în clipa aceea simți că toate umilințele călătoriei sale nu fuseseră nimic în comparație cu priveliștea ferestrelor neluminate ale locuinței lor. Era târziu, dar nu era trecut de miezul nopții. Poate că Sibylle se culcase deja. Rolf însă nu mai îndrăzni să coboare, șoferul n-avea decât să-l piseze cu întrebări, dacă adresa nu era bună, dacă să meargă mai departe. Rolf se mai simțea apoi și prea neras ca să poată da ochi cu soția sa, care acum iubea pe altcineva! Oare uitase cu totul acest fapt, că soția lui iubea pe altcineva? Acum, după ce trecuse prin atâtea întâmplări și sentimente care, chinuindu-l, avuseseră totuși darul să-l distragă, acum faptul acesta nud nu avea concretețea deznădăjduită a unui mormânt, iar Rolf se simți incapabil să audă de la servitoarea lor italiană că Signora plecase pentru câteva zile. Posibil era orice. Pesemne că sus, în locuință, îl aștepta o scrisorică: Mă întorc probabil luni, cu drag, Sibylle, te rog să nu uiți să plătești chiria. Sau poate, doar atât: Te rog nu uita să plătești chiria, salutări, Sibylle. Rolf se întoarse cu același taxi în oraș și nici măcar nu încercă să telefoneze în acea seară. Să dormi la hotel în propriul tău oraș — iată o situație nouă pe care Rolf o savura cu toată tristețea lui; o senzație, incertitudine, emoție. Rolf avu cele mai nebunești visuri. A doua zi, era duminică, nu mai ploua, iar Rolf o porni mai întâi spre șantierul viitoarei lor case. Era ras, tot fără palton. Șantierul se afla pe o înălțime în afara orașului, iar Rolf nu ajunsese până acolo decât cu mașina. Pe jos, avu destul de mers. Construcției îi mai lipsea doar acoperișul; la ultima vizită a lui Rolf turnaseră tocmai

planșeele superioare, iar în tot acest timp soția lui nu venise nici măcar o singură dată până aici sus. Acum înțelegea și el dezinteresul ei față de această casă! Cum stătea el acolo, cu mâinile înfundate în buzunare, tresărind la orice străin care se nimerea primprejur în plimbarea lui duminicală, Rolf nu avea tocmai aerul unui proprietar; privea pierdut încăperile, așa cum se conturau, camera de zi cu ferestre imense ce dădeau spre grădină, cele cinci trepte spre galerie, camera lui de lucru cu vedere spre lac, dormitoarele aflate la același nivel, toate așa cum fuseseră plănuite, iar terasa fusese și ea de-acum turnată; pe unde te învârteai dădeai numai de materiale, suluri de carton asfaltat, cărămizi pentru șemineu, saci cu ciment Portland, un rezervor pentru încălzirea cu păcură, cărămizi pentru pereții intermediari, tot felul de lucruri al căror scop nu putea fi ghicit; în orice caz, se vedea că aici se muncea; cu toate acestea, Rolf se simțea ca într-o ruină. Și colac peste pupăză, sosi și tânărul Sturzenegger, arhitectul, ținând în mână metrul de tâmplărie desfăcut. Sturzenegger era atât de entuziasmat de construcția lui că n-avea odihnă nici duminica, și ca orice om entuziast părea mai frumos și mai atrăgător ca oricând. Rolf îl măsură dintr-o parte. Într-adevăr, tânărul Sturzenegger era cu totul altfel decât Rolf, incontestabil, și în plus, mai tânăr. Pășeau peste scânduri și țevi, se cocoșau pe sub cofrajele terasei din care picura apă, săreau peste băltoacele maronii, Rolf trebui să pipăie diferite sorturi de gresie calcaroasă și să se hotărască pentru unul din ele, iar tânărul Sturzenegger explica, explica fără cruțare. Rolfii examina între timp urechile, părul, nasul, buzele (aici nu rezistă) și mâinile. De ce nu? își zise el și se hotărî pentru gresia mai ieftină, în pofida insistențelor lui Sturzenegger. Oare tânărul acesta nu știa că această casă era deja de vânzare? Nu știa și turuia despre volume și efecte, ba se aștepta și la entuziasm din partea lui Rolf, care dintr-o dată își aminti de ultima seară pe care o petrecuse cu Sibylle; Sibylle venise să-l ia de la aeroport, prefăcută, și singurul lucru pe care găsise de cuviință să i-l comunice soțului ei reîntors acasă era ceva despre norocul acestui Sturzenegger, o poveste lungă cu un contract extraordinar, undeva în Canada. Oare acesta nu era un indiciu? Rolf nu spuse firește nimic, ascultă în schimb explicațiile în legătură cu serpentinele de încălzire montate în planșeu și savura (avea acum o nevoie neobișnuită de satisfacții lăuntrice) gândul de-a o lăsa pe Sibylle să creadă că el nu știa nimic. Nu era încă sigur, dar tânărul arhitect putea fi bănuit, chiar dacă avea un aer atât de inocent în timp ce tot gesticula cu metrul lui galben de tâmplărie. În cele din urmă Sturzenegger insistă să-l conducă cu mașina acasă. Când povesti apoi el însuși despre șansa lui nemaipomenită de-a construi o uzină mare peste ocean, în California, Rolf îl întrerupse:

— Soția mea îmi spusese Canada.

— Nu, spuse Sturzenegger, California.

Ceva nu era în regulă; dar Rolf își pusese în gând să fie demn, căci nimeni nu trebuia să-l vadă pe Rolf așa cum se văzuse el însuși la Genova. De teamă poate să apară singur în fața lui Sibylle sau, mai degrabă, din dorința de-a se arăta demn, îl sili pe Sturzenegger să urce la un aperitiv în dimineața aceea de duminică. Sibylle era acasă, ca să vezi, și în casă exista și Cinzano, și gin, ba chiar și alune. Soția sa, muierea asta îndărătnică, care se pretă numaidecât la jocul tihnei familiale, și arhitectul, puștiul ăsta cu contractul lui nemaipomenit în Canada, unde Sibylle avea să-l urmeze, cu cea mai mare plăcere, apăreau în ochii lui Rolf ca o pereche întru totul potrivită, o pereche de-a dreptul convingătoare, o pereche plină de viață. Faptul că își vorbeau cu dumneavoastră nu îl deranja deloc. La urma urmei, îi era totuna cine o iubea pe soția lui, că era Sturzenegger sau nu, ceea ce conta acum pentru Rolf era s-o vadă pe soția lui alături de cineva tânăr, vesel și plin de viață și să nu înnebunească pe loc la gândul că Sibylle îl iubea pe acest cineva…

Procurorul meu povestește, așa cum am mai spus, mult mai sugestiv. La întrebarea mea, ce s-a întâmplat până la urmă cu materialul de la Genova, nu răspunde decât scurt și aluziv, fără tragere de inimă. L-a aruncat, dacă am înțeles eu bine, într-o toaletă publică din gară.

— Vă rog să mă credeți, râde procurorul meu, că mi-au trebuit ani întregi până când am reușit să nu mai visez pachetul acela!

(Cum de e atât de sincer față de mine?)

— N-am dreptul, știu, să-mi interoghez procurorul, spun eu, dar dacă îmi permiteți totuși o întrebare: Doamna, soția dumneavoastră, v-a spus până la urmă cine era prietenul ei?

— Mai târziu, da. Mult mai târziu.

— Când?

— Când povestea se terminase deja, spune el, după dispariția lui.

— Ciudat, zic eu.

— Mda, zâmbește el, în timpul acela am fost foarte ciudați, amândoi, nevastă-mea pe de o parte, iar despre mine, ce să mai vorbim.

O vară întreagă, lungă și chinuitoare, Rolf se strădui, credincios teoriei sale, să demonstreze că Sibylle se bucura de cea mai deplină libertate. Pericolul care rezulta de aici, al unei înstrăinări la fel de depline, trebuia să și-l asume Sibylle, ea cu afirmațiile ei orgolioase: Nu trebuie să-mi dai tu nici un fel de libertate. O să-mi iau eu libertatea de

care am nevoie. Atitudinea lui avea deci un refren: Dar te rog, draga mea, faci cum vrei! Între timp au existat și seri încântătoare în societatea prietenilor, care păreau să nu fi observat nimic sau poate că într-adevăr nu observaseră nimic, și momente de iritare provocate de chestiuni secundare; s-au dus ca-n toți anii la concertele săptămânilor muzicale internaționale de la Lucerna, s-au plimbat braț la braț prin foaier, și iată că, fără prefăcătorie, nici față de ceilalți, nici față de ei înșiși, s-au simțit bine împreună. Rolf era soțul, și chiar dacă nu uza în mod josnic de statutul său, avea totuși anumite avantaje, de pildă, că putea oricând să se arate braț la braț cu Sibylle. Iar Sibylle era încântată că Rolf, care devenise între timp procuror, se plimba braț la braț cu ea prin foaier. Și în timp ce Pierrot-ul de la carnaval avea parte de neajunsurile unor activități ilegale, Rolf se vedea pentru prima oară în cealaltă tabără. Când era deosebit de bine dispus arunca ironic, din când în când, o aluzie care licărea precum un far îndepărtat, semnalizându-le amândurora, în cazul în care s-ar fi lăsat furați de acea plimbare braț la braț, unde se afla stânca fatală. Scandaluri n-au existat, din câte am înțeles. Și cu toate acestea, a fost o vară cum cei doi parteneri nu și-ar mai dori nicicând. Sibylle continua să locuiască împreună cu Rolf, ca nu cumva să stârnească rubedeniile, la gândul cărora Sibylle se cutremura de groază, deși avea conștiința curată; aceasta fusese de altfel dorința ei expresă, ba chiar pretenția ei la întoarcerea lui de la Genova: ca, pe moment, cum spunea el, lucrurile să rămână aparent neschimbate. Drept urmare, nu existau decât puține ceasuri în decursul unei zile care se sustrăgeau supravegherii lui, și totul decurgea în oribile jumătăți de măsură. Mai absurd decât toate era însă faptul că Sibylle avea să-l învinovățească tot pe Rolf de această situație, de toate acele jumătăți de măsură de-a dreptul sufocante, ce deveniseră cu timpul mai insuportabile decât cel mai teribil scandal; după mintea ei de femeie tot el era vinovat, ba îi mai arunca uneori câte o privire (spune el) de parcă nu l-ar mai fi putut suporta, iar apoi se ducea în camera ei ca să plângă: în spatele ușii încuiate! la care Rolf se ducea și el în pivniță să-și aducă o bere. De ce nu-și lua mai multă libertate, dacă avea într-adevăr nevoie? Rolf vorbea serios, fără urmă de batjocură. De ce nu plecau undeva împreună, biata lui soție și Pierrot-ul ei; de ce nu îndrăzneau? Nu înțelegea. Nici măcar nu era atât de teribilă această pasiune, își zicea el, iar spre toamnă Rolf avu realmente sentimentul că din punctul lui de vedere criza fusese depășită.

În septembrie și-a preluat postul de procuror. În octombrie casa a fost gata, iar tânărul arhitect se arătă a fi în linii mari foarte mulțumit; anumite lucruri, zicea tânărul arhitect, nu le-ar mai fi făcut astăzi la fel, de altfel tocmai lucrurile care plăceau cel mai mult stăpânilor casei, atât lui Rolf cât și lui Sibylle, în timp ce altele, care pe ei îi contrariaseră, fuseseră fotografiate și aveau să apară cât de curând în revista de

arhitectură. Casa lor era, așa cum le promisese Sturzenegger în timpul acelei prime discuții la o cafea, o demonstrație de consecventă modernitate. Nu se poate spune că lui Rolf i-ar fi displăcut, dar nici nu-i plăcea; Rolf nu se simțea în largul său în fața acestui Sturzenegger și aproape că i-o lua în nume de rău că era atât de mult lăudat pentru această casă care era casa lui Rolf. Ba i-a mai căzut pe cap și un tip care l-a acostat într-o bună zi la cafenea, s-a prezentat drept redactor la revista de arhitectură și l-a felicitat pe Rolf, în calitate de proprietar, pentru curajul de care dăduse dovadă, l-a felicitat în numele arhitecturii moderne și nu s-a mulțumit cu atât, ci s-a pornit să-i laude și calitățile omenești ale tânărului Sturzenegger, farmecul său, îndrăzneala și chiar temeritatea sa, lipsa lui de scrupule și spiritul de frondă, intensitatea sa în sens fizic-senzual și câte altele prin care se distinge un arhitect dar și un amant; în astfel de clipe Rolf avea sentimentul că toată lumea își bate joc de el și se simțea ca într-o comedie de Moliere. Sibylle fusese și ea de față la acea întâmplare de la cafenea. Vitalitate, sensibilitate, intensitate, chiar și în sens fizic-senzual, da, asta era și impresia ei, și îl întrebă pe Rolf ce părere avea el, iar Rolf, om cu oarecare experiență atât particulară cât și profesională, nu știa de câtă viclenie putea s-o creadă în stare pe nevasta lui. În anumite momente o credea în stare de orice, mai ales atunci când avea aerul că e inocența în persoană, așa cum numai femeile îndrăgostite se cred inocente și una cu veșnica natură, pe care pline de candoare o confundă apoi cu bunul Dumnezeu….

Cu sentimentul acesta de-a fi idiotul orașului, porni, așadar, Rolf într-o după-amiază de toamnă să facă așa-numita recepție a casei. Totul era în ordine, cu câteva excepții, desigur, fleacuri cărora tânărul arhitect le dădea el însuși prea multă importanță. O jaluzea care nu putea fi coborâtă, greșeală de montaj, nimic altceva; o fereastra mare crăpată; ultimii muncitori, vopsitorii, înfundaseră în mod stupid un closet, aruncând în el resturi de materiale; apoi lipseau toate cheile de la subsoluri; mai fusese uitată o priză, prevăzută în plaii lângă patul proprietarului; oglinda din baie fusese montată fără nici un motiv cu zece centimetri mai sus; în grădină fuseseră așezate în ultimul moment alte plăci, granit în loc de cuarțit, și acesta un fleac ce putea fi remediat, și bineînțeles că vopsitorii mai trebuiau să facă unele retușuri. Cam asta era totul, iar Rolf nu văzu nici el alte defecte. Dacă arbuștii de catalpa aveau să se prindă sau nu rămânea de văzut. Un cuvânt de recunoștință din partea proprietarului ar fi fost acum necesar. Cum însă Rolf, proprietarul, tăcea, întorcând spatele casei încuiate și uitându-se în jur, ca și cum și-ar fi luat rămas-bun sau ca și cum s-ar fi aflat pentru prima oară pe un teren de construcții, tânărul arhitect se apucă să-i explice ce se înțelege printr-o lucrare aflată în termen de garanție, de parcă Rolf n-ar fi fost cine era. Apoi se așezară amândoi în mașina cea nouă a

procurorului care, la fel de absent, introdusese cheile în contact fără să pornească.

— N-aș fi vrut, spuse Rolf punându-și mănușile, să discut cu dumneavoastră, înainte să mă fi liniștit complet. Acum însă, din moment ce am izbutit să trec peste toată povestea aceasta, înțelegeți poate — Sturzenegger nu înțelegea aproape nimic. Nu, spuse Rolf, aveți, bineînțeles, perfectă dreptate, în fond, totul nu e decât o prejudecată. M-am gândit mult la istorioara dumneavoastră cu eschimosul, pe care ne-ați povestit-o, mie și nevestei mele, chiar la prima noastră întâlnire. Vă amintiți? Eschimosul își oferă soția și se supără dacă musafirul n-o ia, iar noi ne închipuim că n-am putea suporta dacă cineva ar încerca să ne-o ia. În fond, totul nu-i decât o prejudecată…

Rolf nu-și mai expusese de mult teoriile. De altfel bărbații nici nu-l contraziceau vreodată. Iar arhitectul, acest tânăr cu vitalitatea, sensibilitatea și intensitatea sa, se arăta și el plin de înțelegere, chiar dacă, pe de altă parte, habar nu avea care era mobilul acestei discuții. Între timp porniseră totuși, dar fuseseră nevoiți să oprească la o barieră și să aștepte.

— Înțeleg perfect sentimentul dumneavoastră de jenă, spuse Rolf, fiind altădată în situația dumneavoastră am evitat și eu cât am putut astfel de discuții. La ce ne-ar folosi! Numai că eu zic, și dacă tot stăm unul lângă altul în această mașină — cel mai bine ar fi — ei bine: N-aș vrea, domnule Sturzenegger, să credeți despre mine că sunt un prost!

În sfârșit trecu și trenul făcând un zgomot asurzitor.

— Faptul că o iubiți pe soția mea, spuse Rolf urmărindu-și neabătut ideea și dând totodată dovadă de o prestanță vrednică de toată admirația, mi se pare întru totul de înțeles. Iar nevasta mea vă iubește și ea. Asta e situația, n-ai ce-i face! Și mare lucru n-o să se schimbe, chiar dacă săptămâna viitoare plecați în Canada.

— În California, îl corectă Sturzenegger.

— Soția mea a spus Canada.

— Îmi pare rău, zise Sturzenegger, dar eu o să plec totuși în California, la Redwood City. Am să vă trimit o vedere de acolo, domnule doctor, ca să mă credeți în sfârșit!

— Nu e nevoie, spuse Rolf.

Din spate răsunau claxoane.

— Nu e nevoie! mai spuse Rolf o dată, Canada sau California, pentru mine nu mai contează dacă nevestei mele îi vine cumva o idee să vă

însoțească acolo, și presupun că așa se va întâmpla.

Bariera fusese de mult ridicată, dar Rolf, surd la claxoanele din spatele lui, nu făcea nici un gest de-a porni mai departe. Tânărul arhitect începuse în schimb să priceapă care era problema și încerca să spună ceva, ca de exemplu:

— Soția dumneavoastră și cu mine…

— Spuneți liniștit Sibylle! îl întrerupse Rolf.

— Desigur, spuse Sturzenegger, a existat de la bun început un fel de simpatie, poate chiar și din partea soției dumneavoastră…

— Da, poate! Pe Rolf îl enerva faptul că iubitul soției sale putea fi atât de laș, îl jignea, dar pe de altă parte îl umplea de furie. Sunt un om de patruzeci și cinci de ani, spuse Rolf uitându-se la tinerelul de lângă el, dumneavoastră probabil că n-ați împlinit încă treizeci!

— Da, și? răspunse Sturzenegger corect.

Discuția începută pe un ton demn, risca să degenereze, Rolf observa și el în sfârșit că bariera se ridicase; mașinile pe care le blocase în spatele lui treceau acum prin stânga, și cum strada era foarte îngustă, intraseră pe jumătate în iarba de pe margine; bineînțeles că șoferii se uitau cu reproș și dispreț la Rolf, iar unul își răsucea arătătorul la tâmplă, ca să-i arate ce credea despre el…

E de presupus că tânărul Sturzenegger a încercat de mai multe ori să-l convingă că era vorba de o greșeală; Rolf însă fie că nu-l auzea, fie că nu-l credea. Fără să mai scoată un cuvânt, așa cum te porți cu un nemernic, îl conduse pe tânărul arhitect în fața locuinței sale. Acesta se simțea nespus de jenat. Cu mapa, mănușile și ruleta vârâte sub brațul stâng, ca să aibă mâna dreaptă liberă la despărțire, Sturzenegger continua să stea în mașină, deși deschisese deja portiera; nu găsea cuvântul potrivit, gluma nimerită, care să convingă, dar să nu jignească.

— Vă rog să nu spuneți acum că regretați sau ceva de felul acesta, îi ceru Rolf. Nu era chip să-l convingă.

— Vă rog să nu mă înțelegeți greșit, spuse el, nu fac nimănui nici un reproș. Pot să înțeleg. Pot să fiu și de acord cu astfel de lucruri. Sibylle știe care este părerea mea, probabil că v-a și spus câte ceva. Trebuie să fiu de acord. Și cu toate acestea — pur și simplu, spuse el aruncându-și țigara pe fereastră, — simt că nu mai suport.

Sturzenegger căzuse pe gânduri.

— Credeți că există vreun bărbat, întrebă el cu tonul tânărului care se adresează mai vârstnicului, care suportă o asemenea situație cu

adevărat, și nu doar de dragul aparențelor?

Rolf zâmbi:

— Credeam că eu aș fi acela.

Apoi își luară rămas-bun. Arhitectul îi mai propusese lui Rolf să bea împreună un vin, Rolf însă refuzase, pe jumătate fiindcă nu avea chef să intre în casa în care Sibylle petrecea, poate, clipe fericite, pe jumătate din convingerea, ivită dintr-o dată, că nu tânărul Sturzenegger era cel în cauză. Porni motorul, mulțumi pentru amabila invitație și-l rugă pe Sturzenegger să trântească portiera cu forță. Sturzenegger se îndepărtă rapid, ca atunci când comiți fără voie indiscreția de-a intra într-o cameră străină, nu aruncă nici o privire înapoi, Rolf însă mai deschise o dată portiera ca să-i ureze călătorie plăcută spre Canada! Apoi, numai ca să nu stea pe loc, porni mai departe, fără vreo țintă anume, ca atunci la Genova — oriunde, numai acasă nu! Orice, numai să nu dea ochii cu Sibylle! Criza nu fusese depășită, defel!

Asta se întâmpla în octombrie.

Ca toți oamenii de acțiune, când nu sunt în stare să-și rezolve problemele sufletești, Rolf nu se adânci în meditație, ci în muncă, muncă utilă și la obiect, de care nu ducea lipsă în noul său post, rezolvă tot ce era de rezolvat și ținea de competența sa, rezolva tot de dimineața până seara târziu, până ce-și istovea și ultima secretară, iar apoi singur; rezolva în stilul unui Orlando furios. În ochii colegilor săi era un ambițios fără pereche. Habar n-aveau ei ce forță îl mâna pe acest om, cunoscut îndeobște pentru stăpânirea, limpezimea și calmul său. Rolf se bucura dintotdeauna de faima că are o viață de familie fericită și ordonată, faimă pe care n-o întreținea în nici un fel, Rolf putea foarte bine să se arate cu o doamnă străină în fața Palatului Dogilor, să dea de mâncare porumbeilor, căci nimeni din orășelul lui n-avea să bârfească pe seama lui; există astfel de bărbați, fenomene ale bunului renume, nu poți să le știrbești faima în nici un fel, cum nu poți să uzi penajul unui porumbel. Iar fenomenul acesta se extindea, pare-se, și asupra soției sale; nimeni nu s-ar fi gândit la ceva rău. Nimeni n-ar fi putut deci să înțeleagă cum trebuie zelul noului procuror! Se străduia de altfel din răsputeri să nu bage toate femeile în aceeași oală, analizând fiecare situație în parte, păstrându-și măcar în cazul altora discernământul intact; ba găsea și cazuri în care vinovat era bărbatul. Trecea drept un om plin de înțelegere și încerca, pe cât posibil, să-l scutească de orice umilință pe cel din boxă, iar în acest fel succesele se adunară ca mărgelele pe ață. Sibylle a lui nu părea însă deloc impresionată, ba mai rău: se bucura de succesele profesionale ale lui Rolf ca de o jucărioară reușită menită să-l mulțumească și să-i ocupe câteva zile micuțului Hannes…

Și din nou Rolf visă pachetul jerpelit, cu materialul de culoarea cărnii!…

Iar apoi, ei bine, apoi urmă mutarea în casa nouă, deși Sibylle avu neobrăzarea să plece tocmai în acea săptămână în vizită la o prietenă din Sankt Gallen. Rolf îi aminti de mutare, dar prietena din Sankt Gallen nu putea fi amânată. Rolf nu crezu nici o clipă povestea aceea cu prietena din Sankt Gallen, dar se mulțumi să remarce: Cum dorești tu, draga mea! Iar Sibylle își făcu bagajul și plecă. Furia aceea cu țintă precisă, o furie ce nu trebuia sublimată, o furie adevărată, care îl ținu pe Rolf o săptămână întreagă, a fost ca un balsam; se descotorosi de admirabila-i prestanță și cât era ziua de mare umbla prin casa cea nouă înjurând, încât bărbații cu chingi și cu poveri în spinare, care voiau să știe unde trebuie pus bufetul rustic, și unde mașina de cusut, și unde lăzile cu veselă, și unde toaleta, nu puteau decât să se mire de modul de exprimare al unui om cu carte.

— La cucoană, strigă Rolf, la cucoană cu toate hanțele, sau pe fereastră afară! și ieșind: Eu m-am vârât până peste cap în rahatul ăsta, și ea umblă creanga!

Iar oamenii aceia cumsecade nici nu mai îndrăzneau să întrebe ceva, pentru ca domnul cel nervos să nu mai arunce vorbe grele de față cu ei; verificau lucrurile din mașină, își aruncau o privire și tot ce nu ținea în mod evident de grădină sau de pivniță, și nici nu se dovedea a fi biroul unui om cu carte, era dus pe tăcute “la cucoană”. La sfârșit, când talmeș-balmeșul ajunsese la culme, oamenii aceia cumsecade primiră un bacșiș atât de mare, încât le fu de-a dreptul rușine; parcă i-ar fi plătit ca să tacă. Iar Rolf rămase singur în mult lăudata lui casă, singur cu micuțul Hannes și cu o servitoare italiană, care nici măcar nu mai știa unde să caute așternuturile de pat; se simțea lipsa cucoanei! Numai micuțul Hannes nu se simțea descumpănit, ci de-a dreptul fericit în acest talmeș-balmeș, unde totul era senzațional și nimic nu arăta ca într-o casă. Atenție! stătea scris pe cutii. Sau: Nu răsturnați! iar Hannes punea mii de întrebări. Rolf însă nu știa cum avea să trăiască aici și i se părea absurd, și în orice caz prematur, că servitoarea începuse să desfacă lăzile; acum mai mult ca oricând urma să mai vadă dacă menajul lor va dăinui, dacă merită să deschidă lăzile și să întindă covoarele. În aceeași clipă spera și deznădăjduia. Ce înseamnă independența partenerilor, autonomia, libertatea în căsnicie; ce înseamnă ele practic? o comuniune de bunuri și o servitoare, care să curețe aceste bunuri, acesta era numai restul. Și Hannes? Așa nu mai mergea. Să-i ceară Rolf nevestei sale să renunțe și s-o pună în fața alternativei ori-ori, dându-i timp de gândire până la Crăciun? Era o posibilitate de-a pune capăt acestei situații imposibile, dar nu era o posibilitate de a-i câștiga dragostea. Să aștepte pur și simplu? O viață în

provizorat, la întâmplare, poate se petrece ceva, poate nu, poate te obișnuiești cu ea, poate te îndrăgostești și tu, și cum trec toate, cine știe, poate divorțul ar fi prematur, o astfel de viață, în oarbă așteptare, era oare aceasta soluția? Sărea poticnindu-se de la o decizie la alta, când așa, când altfel. Existau atâția oameni pe care Rolf îi sfătuise, iar în privința străinilor știuse mult mai clar, cu toată precauția necesară, încotro trebuiau îndreptate eforturile! Pe scurt, Rolf ajunsese la punctul mort de unde, oricât te-ai forța, roata nu mai poate fi împinsă nici înainte și nici înapoi, unde poate să intervină însă o bagatelă ca ea să pornească înainte sau înapoi, e de ajuns poate și o întâmplare, iar acesta era gândul cel mai amar, că totul s-ar putea hotărî de la sine printr-un singur cuvânt, un cuvânt bun sau unul prostesc…

În acea săptămână primi vederea promisă din Redwood City, California, dar și un telefon foarte ciudat, de la Paris; un domn destul de nervos, care se prezentă drept Stiller, începu să înșire o poveste încurcată, pretinzând de la Rolf să știe unde se află soția lui, arătându-se foarte mirat că lui Rolf numele lui nu-i spunea mare lucru. Fără îndoială că personajul acesta nervos de la telefon nu era altul decât Pierrot-ul de la carnaval. (Deci nu e tocmai adevărat ceea ce susținea procurorul meu deunăzi; Rolf știa, chiar dacă nu prin Sibylle, numele prietenului ei, încă înainte de dispariția lui Stiller. Amintesc acest lucru ca pe un exemplu că până și un procuror poate să se contrazică într-o relatare făcută de bunăvoie, darmite noi, care suntem supuși și la interogatorii!) Un telefon foarte ciudat, într-adevăr, căci Rolf presupusese mereu că Sibylle plecase împreună cu Pierrot-ul ei. Oare cei doi se întâlniseră la Paris? Respinse gândul că acest telefon fusese pus la cale de cei doi pentru a-l duce pe el de nas, dar gândul, o dată ivit în minte, nu-i mai dădu pace. Nu putea s-o creadă pe Sibylle în stare de una ca asta! Nu! spunea el cu voce tare. Nu! și de undeva din fundul creierului său răsuna slab ca un ecou: De ce nu? Lupta împotriva acestei bănuieli, îi era rușine și în aceeași clipă în care se rușina de bănuiala lui josnică, se simțea ridicol tocmai din pricina rușinii lui; ajunsese de râsul lumii. Oare acum nu era orice posibil? Rațiunea se lupta împotriva acestei idei. Era oare posibil ca într-o bună zi s-o urască pe Sibylle, mama fiului său, și ființa cea mai apropiată lui însuși. Se temea de revederea cu ea.

Și s-a întâmplat ca această revedere să nu mai fie tocmai fericită, pare-se. Era într-o dimineață la birou, când fu anunțat că soția lui voia să-i vorbească, nu, nu la telefon, ci îl aștepta în antecameră. Din păcate avea într-adevăr o ședință, și a trebuit s-o lase să aștepte aproape un ceas. Era ora unsprezece; oare nu s-ar fi putut vedea la masa de prânz? Rolf o pofti înăuntru, întâmpinând-o de la ușă cu întrebarea mută: Ce s-a întâmplat?

Sibylle era cam palidă, dar voioasă.

— A, spuse ea, acesta-i deci biroul tău? și se duse imediat la fereastră ca să admire priveliștea, destul de modestă, ce i se oferea.

Rolf nu întrebă: Cum a fost la Sankt Gallen? și nici: Cum a fost la Paris? Era rândul lui Sibylle să înceapă, nu al lui, își zicea el. Iar ea se purta ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, se vedea însă că nu se simțea tocmai bine în pielea ei, sporovăia, pretexta că trecuse pe acolo numai ca să vadă noul lui loc de muncă și trăgea precipitat din țigară. Rolf ar fi putut s-o sune la Sankt Gallen. N-o făcuse însă, cu bună știință! Oare asta voia să afle de la el? Sibylle îi mulțumi pentru surpriza mutării. Și apoi? Avea o taină în ochi, dar și o doză bună de teamă, despre care nu vorbea sau nu voia să vorbească, încât Rolf avea senzația că asistă la o farsă; era de nesuportat; Rolf în spatele biroului său lat, Sibylle vizavi, în fotoliu, ca o clientă. Voia oare să dea divorț? Dintr-o dată spuse, împotriva voinței sale:

— Te-a sunat un oarecare domn Stiller, se pare că iubitul tău.

La acest cuvânt, Sibylle tresări. Rolf regreta acum acest cuvânt, și totodată îl revolta faptul că acum trebuia să-și mai ceară și scuze, și de aceea adăugă cu o sinceritate plină de condescendență:

— Presupun că v-ați întâlnit în cele din urmă la Paris. Telefonul l-am primit miercuri.

La care Sibylle se ridică în picioare ca după o discuție fără rost, deși aceasta nici nu avusese loc, și se îndreptă încet și fără să spună un cuvânt spre fereastră; Rolf vedea după umerii ei că plânge în hohote. Nu l-a lăsat să-i pună mâna pe umeri și nici măcar s-o privească.

— Plec, spuse ea.

— Unde? întrebă el.

Ea stinse țigara pe jumătate fumată în scrumieră, își luă poșeta, un șervețel și pudra ca să-și aranjeze fața, iar apoi spuse cu cel mai nerușinat calm:

— La Pontresina.

Iar după ce inspiră adânc, în timp ce Sibylle își ruja de acum buzele, Rolf spuse și el:

— Cum dorești.

Apoi întrebarea ei stupidă:

— Ai ceva împotrivă?

Apoi răspunsul său la fel de stupid:

— Faci ce crezi că e bine!

Și o lăsă în acest fel să plece. Iar ea se duse într-adevăr la Pontresina. La începutul lui decembrie, când ea se întoarse în oraș, bronzată și odihnită, el îi propuse să divorțeze și hotărâră ca el să întreprindă toate demersurile necesare. Spre marea lui uimire, Sibylle îl anunță apoi că tânărul Sturzenegger îi scrisese că are mare nevoie de o secretară și că ea hotărâse să plece împreună cu Hannes la Redwood City, California.

— Cum dorești! mai spuse Rolf.

Nu-i venea să creadă. Totul era o farsă copilărească! Nu crezu nici atunci când ea se duse la consulatul american ca să i se ia amprentele. Oare tot el trebuia să facă primul gest de împăcare? Acest gest nu-i era la îndemână, cum să fie el primul când habar nu avea ce se întâmplase de fapt. Pe o împăcare oarbă nu se putea întemeia o căsnicie. Oare ea aștepta un cuvânt ca să nu mai plece? Locul pe "Île de France" fusese rezervat, cum prea bine știa și el. Poate că Sibylle îl părăsise definitiv astă-vară, dar nici măcar despre asta nu mai era vorba acum; dacă ea nu rostea primul cuvânt, că ar vrea să rămână, lui îi era cu neputință s-o roage, fără să devină ridicol și, în acest fel, să expună ridicolului tocmai căsnicia lor care ar mai fi putut fi totuși salvată. Într-adevăr, îi era cu neputintă! Nu avea voie să se lase intimidat, își zicea el. Iar peste câteva zile, Sibylle plecă împreună cu Hannes, care pe vremea aceea nu mergea încă la școală, spre Le Havre, de unde luă vaporul spre America.

Al cincilea caiet

Întâlnirea de astăzi organizată de apărătorul meu, omul acesta zelos care continuă să-l apere pe dispărutul Stiller, a fost din punctul lui de vedere un eșec total: confruntare la un aperitiv cu cei mai de seamă critici ai orașului! Și ce să vezi, a fost pur și simplu plăcut. Rugămintea pe care mi-a adresat-o un tânăr domn, de a-mi lua în nume de rău anumite aluzii ironice făcute în urmă cu șase sau șapte ani, a fost înduioșătoare prin inntilitatea ei. Era de față și o doamnă, o persoană coaptă, un fel de vestală și totodată un om de o modestie care-ți sărea în ochi. Primind din paftea mea asigurări că nu sunt numitul Stiller, mica adunare de critici s-a simțit vizibil ușurată, iar apoi a sosit whiskyul. Am întrebat-o la un moment dat pe respectabila doamnă de ce refuzase să-mi dea mâna mai devreme. Pentru câteva clipe s-a lăsat o tăcere penibilă. Dacă ar fi știut că era vorba de Stiller, doamna nici n-ar fi venit la această întrunire. Stiller se purtase probabil ca un bădăran cu această doamnă. Apărătorul meu se uita la mine, iar eu devenisem la rândul

meu curios; felul în care doamna prefera să tacă dădea mult de înțeles. Stiller îi scrisese, aud eu în cele din urmă, o scrisoare injurioasă acestei doamne care din atașament și spirit de responsabilitate față de arta tuturor timpurilor se simțise și se va simți veșnic obligată să combată așa-zisele produse artistice ale unor indivizi ca Stiller. Într-un elan ușor deplasat, am luat mâna acestei doamne grațios-impetuoase și i-am spus: Doamnă doctor, îmi vorbiți din inimă! Era vorba de sculptura pe care o văzusem de curând expusă într-o grădină publică. E-adevărat că doamna spunea lucrurilor altfel decât mine, într-un mod mai nuanțat, dar ne ghidam amândoi după criterii severe, astfel încât discuția devie destul de repede de la Stiller care, oricum, n-ar fi rezistat unei asemenea confruntări, concentrându-se asupra doamnei însăși, asupra criticii în sine, la care ea se pricepea foarte bine. Îi înțeleg hotărârea de a nu mai scrie niciodată despre Stiller, de a-l da pe Stiller uitării; în situația mea, când dispărutul îmi stă tot mereu în cale, nici n-aș putea să doresc altceva! Domnii la rândul lor au fost foarte drăguți, cum spuneam; pe critic nu trebuie decât să-l asiguri cu toată sinceritatea că nu ești artist și imediat discută cu tine ca și cum te-ai pricepe la artă tot atât de bine ca și el.

Julika a plecat. Din păcate a venit să-și ia rămas-bun tocmai atunci când mă examina psihiatrul care, de teamă că sufletul meu ar putea să-i scape, n-a permis nici măcar să se deschidă ușa! Țigările pe care mi le-a trimis în chip de salut mă emoționează însă tocmai datorită faptului că iarăși n-a nimerit marca; trabucurile rămân pentru ea trabucuri, și cum a ales unele foarte scumpe, își închipuie că o să mă bucure. Mă și bucură: fiindcă vin de la Julika.

Vizita unei perechi de oameni în vârstă, profesorul Haefeli și soția, care, aflând de la apărătorul meu că aș fi Anatol Ludwig Stiller, au cerut să li se aprobe o întrevedere particulară, și odată ajunși în celula mea, îmi strâng mâna într-un mod foarte personal, apoi se așază pe prici tăcând stingheriți, pentru ca în sfârșit să înceapă, pe un ton timid, ba chiar speriat, discuția, pentru ei foarte importantă și îndelung cumpănită.

— Am venit la dumneavoastră, spune bătrânul profesor, într-o chestiune strict personală, care nu are nimic de-a face cu problemele dumneavoastră prezente. L-ați cunoscut pe fiul nostru. Alex vorbea mult de dumneavoastră…

— Noi am regretat întotdeauna, spune bătrânul profesor cu multă gravitate, silindu-se vizibil să rămână la obiect și s-o ocrotească de emoții pe mamă, o doamnă cu părul alb, — am regretat nespus că Alex nu-și aducea niciodată prietenii acasă. În orice caz vorbea despre dumneavoastră ca despre prietenul lui. Îmi amintesc de o discuție, care pe dumneavoastră n-are să vă surprindă și care a avut loc cu puțin timp înainte de moartea lui; fiul nostru susținea că sunteți ființa cea mai apropiată pe care o are pe lume. Deși, ca să fiu sincer, auzeam prima oară numele dumneavoastră — o fotografie pe care mama, ființa aceasta mai degrabă tăcută, cu o înfățișare serioasă, în spatele căreia se zărește un licăr de spaimă, mi-o întinde cu insistență temătoare, ca eu să-mi pot aminti, îl arată pe Alex, un tânăr de vreo douăzeci și cinci de ani, în frac negru, ținându-și ochelarii cu ramă groasă în mâna dreaptă, în timp ce mâna sa stângă, foarte fină, se sprijină pe o pianină neagră de concert; tocmai se înclină și are un aer puțin închistat. O fotografie emoționantă, îl vezi înclinându-se rușinat, fără să auzi aplauzele, și în acest fel tabloul are ceva înghețat, împăiat, mort. Chipul său, deși aplatizat de lumina blitzului, e neobișnuit, foarte fin, asemănător cu cel al mamei, și efeminat fără să fie molatec; te gândești, nu știu de ce, că ar fi homosexual. Are întipărită pe chip o veselie care nu pare să vină dinlăuntrul său, ci din afară, de undeva, ca lumina blitzului, care l-a luat prin surprindere; un eveniment invizibil pare să-l fi convins, spre propria sa surprindere, că are motive să fie bucuros. Poate că e vorba de primul său succes în sala de concerte. Ai însă impresia că zărești și licărul de spaimă, care există și în ochii mamei și din cauza căruia e atât de greu s-o privești pe această doamnă, plăcută ca înfățișare și desigur foarte cultă. Se pare însă că ea nu suportă să te uiți cu proprii tăi ochi la fiul ei. Vrea mereu câte ceva. Să i se dea dreptate cu orice preț.

— Alex, spune ea, avea o părere foarte bună despre dumneavoastră…

Nu pricep deloc ce vrea de fapt, care e scopul acestei vizite, dificile atât pentru mine cât și pentru nefericiții părinți, și care ar fi dorința pe care eu ar trebui să le-o îndeplinesc.

— Moartea sa, spune bătrânul profesor, a rămas o taină amară, după cum vă puteți închipui. Au trecut șase ani de atunci…

— Și Alex era atât de talentat!

— Da da, spune bătrânul profesor, dându-i imediat dreptate și tăindu-i vorba în acest fel, așa a fost, desigur…

— Nu erați și dumneavoastră de aceeași părere? întreabă mama.

— În ce privește moartea lui — , spune tatăl.

— Asta era și părerea doamnei Tschudy! subliniază mama, există chiar și o scrisoare de la iubita dumneavoastră soție, pe care Alex al nostru o admira nespus ca artistă, cum desigur știți, și-am să-i fiu toată viața recunoscătoare soției dumneavoastră care l-a încurajat deseori pe Alex când nu mai credea în el însuși, când nu mai putea nici măcar să lucreze, știu asta, de nimeni nu se jena Alex ca de doamna Julika. Fără încurajările ei afectuoase…

Bătrânul profesor a amuțit, lăsând-o pe soția lui să vorbească, și o ascultă cu amabilitate, aprinzându-și între timp o țigară, pe care mai târziu nici măcar n-o fumează; în tot acest timp în care doamna cu păr alb continuă să vorbească am senzația că nu este vorba decât de talentul ieșit din comun al unui tânăr mort pe care eu trebuie să-l confirm, da, e ca și cum fiul ei mort ar avea nevoie de o recomandare în fața lui Dumnezeu. Îl înțeleg pe bătrânul profesor, care se mulțumește să încuviințeze, la rândul său, chinuit de alte întrebări. De altfel mă cercetează pe furiș ori de câte ori se crede neobservat, ca și cum Stiller cel dispărut ar fi vinovat că într-o bună zi, la teatru, după terminarea repetițiilor de balet, Alex se așezase în fața sobei cu gaze. Din când în când cei doi părinți vorbesc deodată, tot mai emoționați, pe bună dreptate, căci totul le apare clar în fața ochilor, de parcă ar fi fost ieri. Ca străin ai senzația amețitoare că de fapt sunt doi fii care și-au luat viața, doi fii cu totul diferiți, care ar putea fi reuniți inventând un singur motiv pentru moartea lor. Căci despre asta e vorba. Eu ar trebui să știu cine a fost Alex, fiul lor. S-a așezat în fața unei sobe cu gaze, așa cum se știe din relatări și romane, a deschis toate robinetele, a întins o haină de ploaie peste sobă și peste capul lui, și a respirat în speranța că moartea înseamnă pur și simplu sfârșitul, s-a lăsat cuprins de-o toropeală albăstruie, poate că a și țipat, dar a țipat deja fără glas. Căzuse de pe scaun, se spune, nemaifiind în stare să-și părăsească greșeala, nemaiavând dintr-o dată timp. Acum e prea târziu. De șase ani el nu mai

are timp. Nu se mai poate recunoaște pe sine însuși, acum nu mai poate. Se roagă să fie izbăvit. Se roagă să moară cu adevărat…

După un timp înapoiez fotografia, fără un cuvânt.

— Ce-ați vorbit cu Alex? suspină mama, ce-ați…

— Liniștește-te, spune tatăl.

— Nu trebuie să tăceți! imploră mama, vorbiți, pentru numele lui Dumnezeu, nu tăceți!

Abia vorbește printre hohote de plâns. Când apare gardianul, să vadă ce s-a întâmplat, așa cum îi cere datoria, îi facem un semn mut să iasă; o să-l anunțe pe domnul doctor Bohnenblust, sunt sigur. Iar în prezența apărătorului meu, n-am să spun nimic, asta e sigur, oricât mi-ar fi de milă de bieții părinți, mai ales că bătrânul profesor, care caută cu destulă trudă, corpolent cum e, o batistă curată în buzunarele pantalonilor, o găsește în sfârșit și i-o oferă mult timp în zadar mamei care și-a acoperit fața cu amândouă mâinile.

— Probabil că nu știți, spune mama mai târziu, cu un glas stăpânit sau numai istovit, după ce-a folosit și batista pe care acum o tot răsucește în mâinile ei fine — că în mica lui scrisoare de adio — de care nici nu aveți de unde să știți — Alex ne scrie că s-a întreținut îndelung cu dumneavoastră, și că dumneavoastră i-ați dat dreptate! — așa scrie.

Tațăl îmi arată scrisoarea udată de multe lacrimi.

— În ce, suspină din nou mama, în ce i-ați dat dreptate? De șase ani…

E o scrisoare foarte scurtă, chiar o scrisoare tandră. Adresată iubiților părinți! Un “motiv” al sinuciderii nu apare. Alex îi roagă doar pe iubiții lui părinți să-l ierte. În privința lui Stiller, spune: “Apoi am mai discutat o dată cu Stiller; prin vorbele lui îmi dă dreptate, nu are nici un rost. Stiller vorbește de fapt despre el însuși, dar tot ce spune e valabil și pentru mine”. Urmează câteva indicații referitoare la înmormântare, mai ales dorința de-a nu fi chemat preotul și de-a nu se cânta nici un fel de muzică…

Când le înapoiez scrisoarea, fără să spun un cuvânt, tatăl mă întreabă și el:

— Vă amintiți cumva ce ați vorbit în ziua aceea cu Alex al nostru?

Explicațiile mele, îmi dau seama și singur, sună ca și cum aș căuta să mă eschivez. Pentru ei însă, sunt mai bune decât tăcerea.

— Sper că n-ați înțeles-o greșit pe soția mea, spune bătrânul profesor după ce-am amuțit; noi nu putem susține că dumneavoastră ați fi cel de atunci, și în nici un caz — indiferent că sunteți sau nu domnul Stiller! — nu avem dreptul să facem cuiva reproșuri că nu l-ar fi oprit pe Alex al nostru de la acest gest disperat, Doamne Dumnezeule, doar nici eu, tatăl lui, n-am izbutit să-l feresc…

— Și când te gândești, spune mama cu ochii plini de lacrimi, ce om valoros era Alex…

— Era încrezut, spune tatăl.

— Cum poți…

— Era încrezut — spune tatăl.

— Alex?

— Ca tine, ca mine, ca toți cei din jur, spune bătrânul profesor și se întoarce din nou spre mine. Alex era homosexual, după cum știți, și îi era lui însuși greu să accepte acest lucru. Dar ușor nu e pentru nici unul dintre noi, acesta e adevărul. Dacă atunci ar fi întâlnit un om care să nu se mulțumească să-l încurajeze cu vorba și să aștepte mereu ceva de la el, ci care să-i arate cum poți trăi cu slăbiciunea din tine…

Mama clatină din cap.

— Așa e, hotărăște bătrânul profesor, fără să răspundă reproșului mut al mamei, vorbind ca de la bărbat la bărbat, — și eu cred că tocmai oamenii care au nevoie de succes ca de aer pentru a trăi au și o grămadă de probleme. Dar eu ce-am făcut? I-am demonstrat doar că succesul e vrednic de tot disprețul, și nimic altceva. Rezultatul a fost că băiatul, fiind ambițios din fire, avea acum un motiv în plus să se rușineze. În loc să se suporte așa cum e, să se iubească pe sine însuși, mă-nțelegeți ce vreau să spun. Dacă ar fi existat cineva care să-l iubească cu adevărat! Eu ce i-am fost? Un bun profesor de liceu, asta da, i-am stimulat talentele cât am putut, cât despre slăbiciunea lui, n-avea decât să vadă singur de ea. Toată educația mea a constat în a-l despărți de slăbiciunea lui. Până când a hotărât el însuși să se despartă de slăbiciunea lui, bietul copil…

Mama plânge din nou.

— Fiul nostru a venit la dumneavoastră, se tânguiește ea, de ce nu i-ați spus toate acestea? Ați vorbit cu el — atunci!

Tăcere.

— E îngrozitor, spune bătrânul profesor în timp ce-și șterge pince-nez-ul, și ochii i-au devenit mici și strălucitori — e îngrozitor când îți

dai seama că n-ai putut să salvezi un om care te iubea…

După discuția aceea, crezusem că Stiller — Alex vorbea cu atâta căldură despre el, nu-i așa, Berta, ca despre un om adevărat și plin de viață.

La scurt timp după aceea se ivește și apărătorul meu.

Julika scrie de la Paris: Pe adresa: Domnului A. Stiller, Arestul Poliției, Zürich. Și scrisoarea îmi parvine, din păcate. Îmi scrie: Dragul meu Anatol! Am călătorit bine, iar la Paris e soare. Se iscălește:

A ta, Julika. Am rupt scrisoarea în mii de bucățele, dar ce folos …!

Azi văd din nou foarte limpede: nereușita din viață nu poate fi pur și simplu înmormântată, și atâta timp cât încerc asta n-am să izbutesc să ies din impas; nu există scăpare. Uimitor este însă faptul că celorlalți li se pare de la sine înțeles că eu n-am altă viață la îndemână, și își închipuie deci că viața mea constă din ceea ce eu sunt dispus să iau asupra mea. Dar nu asta a fost viața mea! Și numai în măsura în care știu că n-a fost niciodată viața mea pot s-o accept: ca pe o nereușită a mea. Asta înseamnă însă că ar trebui să fiu în stare să accept fără supărare confuzia, jucând un rol fără să mă confund eu însumi cu el; mi-ar trebui însă un punct fix…

Procurorul meu îmi mărturisește că a uitat florile pentru soția lui; în schimb îmi face propunerea s-o vizitez chiar eu la un moment dat pe soția lui la clinică și să-i duc personal florile (cumpărate din banii lui). Soția lui, spune el, s-ar bucura nespus.

Am primit și vizita domnului Sturzenegger. Dormisem, și când m-am dezmeticit, l-am găsit așezat pe priciul meu; îmi prinsese mâna dreaptă cu amândouă mâinile — probabil că din cauza aceasta mă și trezisem — și mă privea:

— Dragul meu, întreabă el, cum o mai duci?

Încet-încet, mă ridic în capul oaselor.

— Mulțumesc, spun eu, dar dumneavoastră cine sunteți?

Râde.

— Nu mă mai cunoști?

Îmi frec ochii.

— Willi! zice el și așteaptă să sar în sus de bucurie, eu însă insist să se prezinte ca lumea, așa că adaugă cu un strop de supărare: Willi Sturzenegger.

— Aha, spun eu, îmi amintesc.

— În sfârșit!

— Procurorul meu mi-a povestit câte ceva despre dumneavoastră.

Acesta este deci Sturzenegger, prietenul lui Stiller, odinioară tânăr arhitect, consecvent, astăzi un om cu o carieră, un om al resemnării vesele, un om care stă cu amândouă picioarele înfipte în pământ, și care adoptă, ca orice parvenit, tonul unei camaraderii exagerate.

— Și tu, întreabă el, fără să-și fi trâmbițat succesele, punând mâna pe umărul meu, ce naiba ai făcut, dragul meu, că te-au băgat în apartamentul ăsta cu confort redus?

Acceptă, cum era de așteptat, totul cu ușurință, chiar și rugămintea mea de-a nu fi luat drept Stiller.

— Serios — dacă pot să-ți fiu de folos în vreun fel ...

Dintr-o dată simt ceva straniu, o mecanică atotstăpânitoare în relațiile dintre oameni, care perturbează tot ce e viu, fie că se numește prietenie sau cunoștință, și exclude prezentul. Un prizonier ca mine, ce să facă el cu o monedă? Dar totul funcționează ca un automat: pe sus se introduce numele, iar pe jos iese modul de conduită adecvat, gata preparat, *ready for use*, clișeul unei relații umane, la care ține (spune el) mai mult decât la oricare alta.

— Te rog să mă crezi, spune el, altfel n-aș ședea aici, pe priciul tău, în mijlocul programului de lucru.

Un ceas întreg ne jucăm apoi de-a Sturzenegger și Stiller, și ceea ce este năucitor: totul merge de minune, ca pe roate, după șapte ani de la ultima lor întâlnire, veselia și seriozitatea lui sunt atât de bine acordate după prietenul său dispărut, încât eu sau oricine altcineva poate să ghicească fără greutate cum ar fi reacționat Stiller al lor într-un moment sau altul al discuției, așadar, cum ar reacționa și acum. Din când în când scena devine fantomatică, Sturzenegger se scutură de râs, iar eu nici măcar nu bănuiesc de ce. El însă știe deja gluma pe care prietenul lui dispărut ar fi tentat s-o facă în acel moment, așa că sunt scutit s-o mai fac eu însumi, nu trebuie nici măcar s-o știu. Domnul Sturzenegger râde oricum în hohote. Pare atunci o marionetă atârnată de sforile obișnuinței, nu mai e om. După aceea, nici n-am să știu cine e de fapt acest Sturzenegger. Și simt cum devin melancolic încă din timpul discuției noastre vesele. Îndemnurile lui de-a ține fruntea sus și, în general, toată prietenia lui este o sumă de reflexe la o persoană absentă, care nu mă interesează. La un moment dat, încerc să-i spun asta; în zadar. Căci nu are, ca să spun așa, antenă pentru ce aș încerca să-i transmit pe propria mea lungime de undă sau, în orice caz, nu

recepționează cu ea; apar deci defecțiuni în transmisie, care îl irită, încât începe să-mi răsfoiască Biblia.

— Ia zi, mă întrerupe el, de când citești tu Biblia? Prietenul său, din câte înțeleg, era ateu și, în plus, un moralist înrăit; altfel nu văd de ce Sturzenegger s-ar scuza atât pentru faptul că a câștigat enorm în ultimii ani! Eu nu i-am făcut nici un fel de reproș. Iar mai târziu, într-un moment de tăcere, spune:

— Da da, există în comunism o idee măreață, dar realitatea, dragul meu, realitatea!

Și timp de o jumătate de oră îmi descrie Uniunea Sovietică așa cum o știu din toate ziarele; dându-mi lecții de parcă aș fi cine știe știe ce entuziast; mă simt ca în fața unui radio, aud vocea unui om care vorbește în neant și care nu poate să-l vadă pe celălalt om, care îl ascultă din întâmplare. De unde să știe el cui se adresează? De aceea nu are rost nici să intervii, nici să faci semne, și nici măcar să dai din cap a încuviințare. Sturzenegger vorbește când eu mă ridic, și vorbește în timp ce privesc pe fereastra mea zăbrelită afară spre castanul în culorile maronii ale toamnei. Prietenul său dispărut (doar Sturzenegger lui îi vorbește!) îmi pare a fi un comunist naiv, mai bine zis, un socialist romantic, de care comuniștii se lipsesc cu dragă inimă. Ca unul care nu cunoaște Uniunea Sovietică nu pot decât să dau din umeri în fața alternativei ori Stiller ori Kraveenko; nici unul dintre ei nu mă convinge.

— De altfel Sibylle așteaptă un copil, știai asta? spune Sturzenegger schimbând subiectul și adaugă: M-am întâlnit de curând cu Julika, arată grozav!

— Da, așa e.

— Cine-ar fi crezut! râde el, dar eu am spus întotdeauna, nu-i așa? Nu moare ea dacă o părăsești, dimpotrivă, n-am văzut-o niciodată atât de sănătoasă, atât de înfloritoare…

Aflu iarăși fel de fel de lucruri.

— Ia povestește, zice el, doar ai bătut jumătate de mapamond. Cum te simți ajuns din nou printre noi? Am construit, dragul meu. Ai apucat să vezi ceva?

— Da, spun eu, ceva.

— Și ce părere ai?

— Sunt uimit, spun eu, dar domnul Sturzenegger, arhitectul, vrea să știe precis motivele uimirii mele și fiindcă așteaptă laude, îi înșir tot ce-aș putea lăuda cu conștiința curată: cât de curat se construiește în

aceste locuri, cât de temeinic, cât de drăguț, cât de serios, cât de corect, cât de conștiincios, cât de atent, cât de îngrijit și așa mai departe, ca pentru veșnicie. Sturzenegger e de acord cu toate acestea, așteaptă însă mai mult entuziasm din partea mea, iar eu, recunosc, nu sunt capabil. Mai repet o dată epitetele: drăguț, îngrijit, conștiincios, curat, cochet. Dar toate acestea sunt cuprinse în termenul "calitate", care îi caracterizează, cum bine se știe, în general pe elvețieni. Spun: calitate, da, acesta e cuvântul, sunt uimit de calitate! Sturzenegger însă vrea o motivație mai cuprinzătoare; de ce, văzând atâta calitate în jurul meu, nu sunt entuziasmat. Ei bine, e destul de dificil să deslușești un popor, mai ales atunci când ești ai prizonierul lui! Ei înșiși vorbesc despre "moderație", cuvânt care pe mine mă calcă pe nervi; și în general au un fel de cuvinte pentru a se consola că le lipsește cu totul măreția. Nu știu dacă e bine că se consolează atât de ușor. Renunțarea la orice îndrăzneală, odată devenită obișnuință, înseamnă, pe tărâm spiritual, întotdeauna moartea, o moarte ușoară, ce-i drept, abia sesizabilă, cu toate acestea de neoprit; și într-adevăr (din câte pot să-mi dau eu seama de aici din celula mea sau judecând după cele câteva ieșiri) atmosfera de astăzi din Elveția e lipsită de viață, de spirit, în sensul în care orice om ni se pare lipsit de spirit atunci când nu mai dorește desăvârșirea. Strădania lor evidentă de-a atinge împlinirea materială, așa cum se manifestă ea în arhitectură și în altele, reprezintă, după părerea mea, o acțiune inconștientă de suplinire a unor lipsuri din domeniul spiritului; ei au nevoie de această împlinire materială, fiindcă în spirit nu sunt niciodată puri, ei acceptă compromisul. Aș vrea să nu fiu înțeles greșit: nu compromisul politic, pe care se bazează democrația, e cel care mă pune pe gânduri, ci faptul că cei mai mulți elvețieni nici măcar nu mai sunt în stare să sufere din pricina compromisului spiritual. Se justifică dezavuând pur și simplu măreția. Dar nu e oare adevărat că renunțarea de zi cu zi, prea lesne acceptată, abandonarea unei idei mărețe (absolute, desăvârșite, radicale) duce în cele din urmă la impotență, chiar și a imaginației? Lipsa generală de entuziasm, de chef, care te frapează în această țară, sunt doar simptome clare cât de aproape suntem de această impotență…

— Să rămânem mai bine la arhitectură! zice Sturzenegger.

Urmează o discuție despre acea zonă pe care ei o numesc orașul vechi. Ideea de-a păstra intact orașul strămoșilor și de a-l ocroti ca pe o relicvă mi se pare nobilă. Iar alături, la distanța cuvenită, să se înalțe orașul timpurilor noastre! În practică și în realitate, din câte pot să văd, nu fac nici una, nici alta, ci se fofilează printre alternative. Arhitecți plini de talent și de dragoste de patrie construiesc clădiri oficiale aproximativ la scara veacului al șaisprezecelea, sau al șaptesprezecelea, sau al optsprezecelea. O întreprindere anevoioasă! E posibil, e adevărat,

să maschezi fierul beton (ca pe o rușine) cu blocuri de gresie, arcuri bombate și autentice foișoare medievale; se pare însă că pietatea și profitul nu fac totdeauna casă bună, iar ceea ce iese până la urmă e un hibrid care nu-l convinge nici măcar pe soldatul de peste Ocean că aceasta ar fi bătrâna Europă. Mă-ntreb dacă pe ei îi convinge? Să dărâme orașul strămoșilor, cu ulițele lui, pentru a face loc orașului lor de azi li se pare o nebunie, o crimă; s-ar dezlănțui o furtună a indignării publice. În realitate fac însă o nebunie mult mai mare: strică orașul strămoșilor fără să construiască în locul lui unul nou, modern, care să fie al lor. Cum se face că o asemenea tâmpenie, care sare în ochi oricărui străin, pe localnici nu-i sperie? Sturzenegger nu se poate împotrivi în nici un fel stricăciunilor făcute cu cele mai bune intenții în orașul lor vechi, în schimb îmi arată fotografii ale unei așezări de la Oerlikon, o suburbie a Zürichului, cunoscută în lume datorită industriei sale de armament; o așezare la scara unei epoci definitiv apuse, o idilă care nu este ceea ce pare. Cum să-i explic lui Sturzenegger de unde vine nemulțumirea mea atunci când văd una ca asta? Totul e foarte cochet, foarte curat, foarte serios; dar totul e decor de operetă. Ca să nu-i spun că îmi vine să vărs când văd așa ceva, îl întreb, concret, lucid, dacă Elveția are atât de mult teren încât să-și permită să construiască în acest “stil” timp de câteva decenii de acum înainte? Nu, nu așa. Și la urma urmei ce înseamnă tradiție? Îmi zic că e îndrăzneala de-a înfrunta problemele timpului tău așa cum au făcut-o la vremea lor strămoșii. Restul e imitație, mumificare, iar dacă ei cred totuși că patria lor e ceva viu, de ce nu se opun când mumificarea se transformă în oficiu de protecție a monumentelor?…

Sturzenegger râde:

— Cui îi spui tu toate astea? De ani de zile mă lupt și eu cum pot, firește, nu pe față — și trebuie să-ți spun că toată povestea cu orașul vechi nu e singura prostie…

Îmi descrie și altele, pe care eu, în calitate de deținut, n-am cum să le verific. Îmi dă dreptate cu mult prea mult zel (din păcate însă, observ acest lucru abia după un răstimp), nu fiindcă am împărtăși aceeași părere, ci dintr-un resentiment al lui; Sturzenegger nu poate să-l sufere pe constructorul-șef al orășelului lor, căruia, pe de altă parte, îi datorează, cum el însuși recunoaște, câteva comenzi grase, și firește că se mai răcorește și el puțin, ca tot omul, în fața unui străin care nu-l cunoaște pe constructorul-șef. În ceea ce mă privește însă, personalitățile orășelului lor nu mă interesează, ci aș vrea mai degrabă să aflu, ca tot omul, care e starea de spirit din această țară, al cărei deținut continuu să fiu. Aș vrea să cunosc ființa celui care va hotărî asupra soartei mele; e o dorință cât se poate de firească. Mă interesează deci, atunci când vorbim despre arhitectură, doar întrebarea în ce

măsură ar putea un urbanist elvețian să fie îndrăzneț și să gândească în perspectivă pentru un popor care, după cum mi se pare, nu vrea viitorul, ci trecutul. Spre ce țintește oare Elveția în viitor (îl întreb eu pe Sturzenegger)? E necesar să ocrotești ceea ce ai și ai avut, dar nu-i de ajuns; ca să trăiești cu adevărat, ai nevoie de un țel în viitor. Care să fie oare acest țel, spre care tinde Elveția, care o înflăcărează, îi dă aripi, care să fie acel viitor pentru care ea trăiește azi? Au cu toții o singură dorință: să nu vină rușii; dar dincolo de asta, din moment ce rușii nu vin, care este propriul lor țel? Ce vor să facă din țara lor? Ce să se nască din ce-a fost? Care sunt proiectele lor? Au vreo speranță creatoare? Ultima lor epocă de măreție (reiese din prelegerile apărătorului meu) a fost pe la mij-locul secolului al nouăsprezecelea, în jurul anului patruzeci și opt. Pe vremea aceea aveau un proiect. Pe vremea aceea voiau ceea ce nu existase înainte, și așteptau cu nerăbdare ziua de mâine, ziua de poimâine. Pe vremea aceea Elveția avea un prezent istoric. Oare astăzi îl mai are? Să-ți fie dor de ziua de alaltăieri, iată sentimentul precumpănitor pentru oamenii de aici. Acest lucru se vede (în măsura în care biblioteca închisorii e reprezentativă, adică în măsura în care ea reflectă gustul donatorilor oficiali) și în literatură: cele mai multe și cele mai bune povestiri te poartă într-o lume bucolică; viața de la țară apare ca ultimă redută a interiorității; cele mai multe poezii evită orice metaforă de sorginte orășenească, iar dacă nu se mai ară cu cai, pâinea își pierde orice poezie; o anumită melancolie, că secolul al nouăsprezecelea e tot mai departe, pare să fie trăsătura de bază a literaturii elvețiene. Și la fel e și arhitectura lor oficială: cât de șovăielnici sunt, cât de lipsiți de chef, cât de nostalgici, de înfumurați și de îndărătnici în a schimba scara la care își construiesc orașele aflate în continuă creștere. La un moment dat, Sturzenegger spune:

— Da da, numai că în practică există o lege a construcțiilor care mie, ca arhitect, îmi interzice să ridic clădiri cu mai mult de trei niveluri! Să fim drepți și…

La întrebarea cine face legile, nu-mi răspunde, ci îmi enumeră și alte prevederi legale menite a împiedica dezvoltarea modernă a orașelor, și în acest fel capăt o serie de informații care mie, ca nespecialist, îmi erau necunoscute, dar nici un răspuns în legătură cu cei care fac legile. Sturzenegger mai spune: Doar suntem o democrație!

Eu însă nu-l înțeleg. În ce-ar consta libertatea prevăzută de o constituție democratică dacă nu în aceea că acordă mereu poporului dreptul de a-și modifica legile în sens democratic, atunci când este necesar să se impună într-o epocă nouă? Întrebarea se pune dacă poporul vrea asta? Mă opun părerii periculoase, zic eu, că democrația e ceva ce nu poate fi modificat, ca și celeilalte păreri a lor, după care rămâi liber ca străbunii dacă nu îndrăznești mai mult decât ei. Ce

înseamnă să fii realist? Sturzenegger iritat spune: Ideile, da, sunt bune și frumoase, dar trebuie să fim realiști. Ce înseamnă asta? Sturzenegger recunoaște, ce-i drept, atunci când discutăm despre romanticele lor așezări de case cu două etaje, că le va fi tot mai greu să trăiască în stilul secolului al nouăsprezecelea și că, din punctul de vedere al specialistului, cea mai mare prostie este felul în care își ruralizează țărișoara cu așezări de felul acesta; de aceea îi și repet întrebarea: Care e ideea voastră? Istoria nu se va opri, oricât ar dori elvețienii una ca asta. Cum vreți să rămâneți voi înșivă fără să pășiți pe o cale nouă? Viitorul e de neevitat. Ce înfățișare vreți, așadar, să-i dați? A nu avea idei nu înseamnă a fi realist.

Zâmbetul său, mina sa de resemnare voioasă, mă enerva deja de mai mult timp, dinainte de-a izbucni scandalul; palid de seriozitate cât timp l-a bârfit pe constructorul-șef, iar în rest, de cum era vorba doar de idei, plin de voioșia grosieră a unui suflet neatins, acesta era deci domnul Sturzenegger, arhitectul procurorului meu, prietenul lui Stiller.

— Dragul meu, spune el la sfârșit, punându-și mâna pe umărul meu și râzând — ai rămas același dintotdeauna!

La care eu tac.

— Mereu pus pe demolare! și adaugă: Mereu distructiv! Te știm noi, bătrâne nihilist!

La care eu îi spun în față (cuvântul e vulgar, dar nu-mi vine altul în minte nici după un răstimp de gândire, atunci când oameni ca acest domn Sturzenegger, oameni ai resemnării voioase, care nu mai au alt scop decât propria lor comoditate, vorbesc despre nihilism de îndată ce altcineva mai vrea totuși ceva) că e un cur, și ce să vezi, Sturzenegger continuă să râdă, mă mai bate de câteva ori pe umăr, sperând să ne mai revedem cât de curând “la vechea noastră crâșmă, știi tu unde!”... Apoi, rămas singur în celula mea, repet de câteva ori acel cuvânt. Față de indivizi ca Sturzenegger (și ca apărătorul meu) nu am strop de umor; or tocmai asta nu pot să le-o iert.

Am visat-o pe Julika: — stă la o masă într-o cafenea, poate pe Champs Elysees, cu hârtie de scris și stilou, într-o atitudine de școlăriță care trebuie să scrie o compunere, privirea ei mă roagă cu insistență să nu cred ce-mi scrie, căci scrie din constrângere și mă roagă s-o eliberez de această constrângere.

Azi la clinică.

Sibylle (soția procurorului meu) e o femeie de aproximativ treizeci și cinci de ani, brunetă cu ochi albaștri, deschiși și vioi, foarte frumoasă în fericirea ei de mamă, tinerețe și maturitate în una și aceeași

persoană. Femeile în starea ei au un fel de nimb, care pe bărbatul străin îl face să se simtă stânjenit. Pielea obrazului e închisă la culoare, iar atunci când râde, îi vezi dinții albi și sănătoși, gura puternică, expresivă. Spre norocul meu, copilașul nu era în cameră, căci, sincer vorbind, nu prea reușesc să le fac față sugarilor. Atunci când sora-șefă mă conduse prin ușa dublă capitonată, Sibylle ședea afară pe balcon într-un fotoliu de răchită. Halatul de casă de culoarea lămâii (Fifth Avenue, New York) îi vine minunat. Se îndreptă puțin de spate, își scoase ochelarii de soare, și cum sora-șefă ieși de îndată să caute o vază mai mare, ne-am trezit pe neașteptate singuri, față în față. Nu știu de ce, dar mă simțeam destul de ridicol cu florile mele. Iar ea își pusese iarăși ochelarii negri la ochi, ascunzându-se în spatele lor. Soțul ei, procurorul, îmi avansase cu amabilitate douăzeci de franci, așa că venisem cu un braț plin de gladiole lungi, care se unduiau în timpul mersului pe coridoarele acoperite cu linoleum foșnind în hârtia de mătase în care faseseră învelite. Și iată-mă astfel în fața fericitei mame. N-a durat însă mult, slavă Domnului, până ce sora-șefă s-a întors cu o vază cam urâtă, dar destul de încăpătoare. Am încercat să aranjez buchetul de gladiole destul de rebele. (Aș fi preferat trandafiri, dar având în vedere că fusesem nevoit să iau bani de la procurorul meu, am renunțat zicând că sunt prea scumpi.) Era ora ceaiului, iar sora-șefă, care habar n-avea că eu veneam direct de la închisoare, mă întrebă cu amabilitate excesivă dacă preferam chifle sau pâine prăjită. În sfârșit, rămaserăm din nou singuri, de data aceasta fără perspectiva de-a fi întrerupți curând.

— Stiller, spuse ea, ce înseamnă toată povestea asta?

Presupuneam că se referă la gladiole. Ea în schimb se referea la refuzul meu de-a fi Stiller cel dispărut. Își scoase ochelarii întunecați și i-am văzut privirea luminoasă, liniștită și totodată afectnoasă. Ideea de-a fi fost iubit de această femeie, care tocmai îi născuse soțului ei un copil, mă tulbură profund. Dar am persistat, firește, în refuzul meu. Ședeam vizavi de ea, cu piciorul stâng peste genunchiul drept, cuprinzând cu amândouă mâinile genunchiul stâng, cu ochii ațintiți la platanii bătrâni din parc, în timp ce Sibylle mă cerceta din ochi.

— Ai devenit foarte tăcut, spuse ea. Ce mai face Julika?

Punea o sumedenie de întrebări.

— De ce te-ai mai întors de fapt?

A fost o după-amiază ciudată, am băut tot timpul ceai, deși era de-acum călâi, iar pâinea prăjită și chiflele au rămas neatinse; tăcerea mea (ce-aș fi putut să-i spun?) a făcut-o în cele din urmă pe ea să povestească. La ora șase, după o rânduială ce nu suferea nici o amânare, copilul a fost adus la alăptat.

Îl desluşesc acum destul de bine pe Stiller al lor: e probabil destul de feminin. Trăieşte cu impresia că nu are voinţă, deşi într-o anumită privinţă are prea multă atunci când şi-o foloseşte; refuză să fie el însuşi. Personalitatea sa nu e prea bine conturată, iar de aici i se trage şi radicalismul! Are o inteligenţă medie, dar neexersată; preferă să se bazeze pe intuiţie, neglijând inteligenţa; căci inteligenţa te pune în faţa unor decizii. Din când în când îşi face reproşuri, că ar fi laş, şi atunci ia hotărâri pe care mai târziu nu poate să le respecte. E un moralist ca aproape toţi oamenii care nu sunt mulţumiţi de ei înşişi. E gata uneori să înfrunte primejdii inutile, punându-şi chiar viaţa în pericol numai ca să demonstreze că e un luptător. Are multă imaginaţie. Suferă de complexul clasic de inferioritate al celui care pretinde prea multe de la sine însuşi, iar sentimentul său predominant, de-a fi mereu dator cu ceva, îi apare ca un semn de profunzime sau chiar de religiozitate. E un om plăcut, are farmec şi nu se ceartă. Dacă lucrurile nu se rezolvă cu vorbe bune, se retrage într-o stare de posomoreală. Ar vrea să fie sincer. Dorinţa lui neostoită de sinceritate provine la el dintr-un soi mai deosebit de ipocrizie; oameni de acest fel sunt deseori de-o sinceritate care frizează exhibiţionismul, pentru a putea ocoli punctul acela, punctul slab, cu conştiinţa că sunt sinceri, mai sinceri decât ceilalţi oameni. Nu ştie exact unde se află acest punct, această gaură neagră care apare tot mereu, şi se teme chiar şi atunci când nu apare. Se numără printre acei oameni care, oriunde s-ar afla, oftează neapărat, închipuindu-şi ce frumos ar fi în altă parte. În sinea lui fuge mereu de aici şi acum. Nu-i place vara, cum nu-i place nici prezentul, iubeşte toamna, crepusculul, melancolia, vremelnicul e elementul său. În prezenţa lui, femeile au prea lesne senzaţia de-a fi înţelese. Are puţini prieteni printre bărbaţi. Printre bărbaţi nu se simte bărbat. Spaima lui permanentă de-a nu face faţă îi insuflă însă un sentiment de teamă şi în faţa femeilor. Cucereşte mai mult decât ar putea să păstreze, iar dacă partenera a simţit cumva care-i sunt limitele, îşi pierde curajul, nu este pregătit, nu este capabil de-a fi iubit ca omul care este şi de aceea o va neglija, inconştient, tocmai pe femeia care îl iubeşte cu adevărat, căci acceptându-i dragostea, ar fi silit să se accepte pe sine însuşi — or, departe de el una ca asta!

Cum ajungi în ţara asta, ţi se strică dinţii. Şi n-apuc bine să anunţ durerea de măsele, că de îndată sunt trimis la dentistul domnului Stiller. Ca şi cum n-ar mai exista şi alt dentist! Numele acestuia e de altfel uşor de găsit pe baza unei chitanţe neachitate pe care apărătorul meu o cară în dosarul său. Se telefonează degrabă la dentist. Spre norocul meu (şi spre marea părere de rău a apărătorului meu), se dovedeşte că respectivul dentist a murit cu puţin timp în urmă. Sunt programat la succesorul acestuia — deci la un om care nu l-a văzut niciodată pe Stiller şi nu poate să susţină că m-ar recunoaşte.

Al șaselea caiet

Atelierul celui dispărut — așa cum mi-l descrie doamna Sibylle, soția procurorului meu — trebuie să fi fost o încăpere mare, luminoasă, o mansardă aflată undeva în orașul vechi, o încăpere care, datorită lipsei de mobilier, chiar și a celui strict necesar, unde Sibylle și-ar fi putut pune pălăria și poșeta de pildă, părea și mai mare decât era. Aprecierea ei: zece pe cincisprezece metri! e probabil puțin exagerată, chiar dacă în rest Sibylle își amintește cu precizie atelierul. Călcai pe scânduri de brad, vechi și scârțâitoare, pline de noduri și crăpături, iar sub acoperișul înclinat, unde se lovise de nenumărate ori cu capul, era așa-zisa chicinetă, chiuveta de ciment, sobița cu gaze, bufetul cu veselă desperecheată. Mai exista și un divan, căci Stiller locuia și la atelier; apoi o etajeră cu cărți, unde Sibylle, fată cuminte de burghezi, a văzut pentru prima oară *Manifestul Comunist*, iar alături Tolstoi cu *Anna Karenina*, câte ceva din pomenitul Karl Marx, apoi Holderlin, Hemingway și Gide, iar Sibylle i-a mai dăruit și ea câte o carte, sporind astfel talmeș-balmeșul din bibliotecă. Covoare nu existau. Sibylle își amintește în schimb de toate cele cinci spirale ale unui burlan al sobei, care pare să fi fost foarte romantic. Și ce era mai frumos: dintr-un singur pas, mai voinicesc (doamnele erau nevoite să-și tragă puțin fusta strâmtă în sus) puteai ieși pe acoperiș, un loc mărginit de o balustradă ruginită, acoperit cu nisip și smoală care ți se lipea de pantofii albi, dar atât de romantic: cu porumbei care uguiau pe margini, cu coamele altor acoperișuri, cu lucarne și coșuri și ziduri despărțitoare, cu pisici, cu curți și veșnicul zgomot al covoarelor bătute, cu mușcate, cu rufe care fluturau și zvon de clopote de la catedrală. Un fotoliu, achizitionat de la un magazin de vechituri al Armatei Salvării nu mai putea fi, din păcate, folosit; stofa putrezise, așa că mai bine te așezai pe găleata de gunoi, lucru care pentru Sibylle, nevasta procurorului meu, trebuie să fi avut un deosebit farmec. În orice caz ai senzația că-și amintește și-acum cu plăcere de acest atelier. Înăuntru exista un balansoar bătrânesc, în care te puteai legăna lăsându-te cuprins de o stare de veselie, o veselie liniștită care te făcea să visezi — de altfel tot ce exista aici avea pentru Sibylle, care venea din casa ei perfect rânduită, farmecul provizoratului. Furtunul de la robinet stătea fixat doar cu un șnur, draperia era prinsă în piuneze, în spatele ei se afla un cufăr vechi cu balamale mari folosit acum ca ladă de rufe. Oriunde te uitai în acest atelier aveai senzația înviorătoare că dintr-o clipă într-alta urma să pornești la drum, începând o viață nouă, așadar, tocmai senzația de care Sibylle avea nevoie pe vremea aceea.

Prima oară dăduse buzna peste el.

— Am venit doar pentru câteva clipe! spuse ea și nici prin gând nu i-ar fi trecut că avea să rămână acolo până la miezul nopții. Trebuia să văd unde stai și unde lucrezi…

Stiller era neras și de aceea cam stânjenit. I-a oferit un Cinzano. Și în timp ce el se rădea în spatele draperiei, la chiuvetă, Sibylle se uita la obiectele care atârnau de pereți: o mască africană, un fragment dintr-un topor celtic, un portret al lui Iosif Stalin (care mai târziu avea să dispară) și un vestit afiș al lui Toulouse Lautrec, apoi două banderile decolorate de vreme, aduse din Spania.

— Ce sunt astea? întrebase ea.

— Le folosesc la coride, răspunse el laconic, preocupat în continuare de barba lui.

— A, da, spuse Sibylle în treacăt, uitasem că ai fost în Spania. Sturzenegger ne-a povestit o poveste trăsnită despre tine… Ședea în balansoar și râdea: Tu cu pușca ta rusească!

Înțelese, după tăcerea lui, că îl jignise, și desigur regretă.

— Sturzenegger e un idiot, spuse el din spatele draperiei, tuturor le vinde povestea cu pușca rusească.

— Dar nu-i adevărată?

— În orice caz, nu e așa cum o povestește Sturzenegger, răspunse el indispus, încât Sibylle nici nu mai îndrăzni să-l întrebe ceva.

— Dar în Spania ai fost totuși, spuse ea, încercând de fapt să abată discuția.

Sibylle era tot mai nemulțumită; ai fi zis că venise aici doar ca să-l descoasă pe Stiller în legătură cu Spania…

Se întâlniseră la un așa-zis carnaval al artiștilor; pe atunci nu-și știau numele și se simțiseră tocmai de aceea mai liberi ca oricând, capabili de gesturi de tandrețe; iar toate acestea se petrecuseră numai cu trei săptămâni în urmă, toate aceste gesturi de tandrețe care, mai târziu, reîntâlnindu-se în realitate, li se păreau de necrezut, ca niște amintiri tainice legate de un vis despre care celălalt nu știe nimic. Căci, aflând de la Sturzenegger, prietenul său, numele ei, revederea devenise inevitabilă, dacă nu de altceva măcar din curiozitate: pentru a vedea chipul sărutat și fără mască; se întâlniseră la un aperitiv; și descoperind ei că, fără mască, aveau să-și spună chiar mai mult decât înainte, hotărâseră să facă o plimbare, iar toate acestea se petrecuseră, la rândul lor, numai cu o săptămână în urmă, și din nou acele gesturi de tandrețe care acum, când Sibylle se afla în atelierul lui, păreau de-a dreptul

incredibile, cam ca și amintirea de la carnaval, deci ca o amintire tainică legată de un vis despre care celălalt nu știe nimic. De aici, stânjeneala și sfiiciunea lor de-acum!…

— Așadar, aici lucrezi? zise Sibylle, iar întrebarea i se păru ei însăși stupidă și de prisos. Umbla printre sculpturi, puțin temătoare că Stiller ar putea avea la un moment ideea să-i prezinte lucrările lui. Știi, zise ea, că nu mă pricep deloc la artă?

— Norocul meu, zise el din spatele draperiei și schimbă el însuși subiectul: Te servești, nu-i așa?

Sibylle se servi. Stătea cu păhărelul în mână în fața unui ghips oarecare, când Stiller apăru, în sfârșit ras, din spatele draperiei și spuse:

— Aceasta e soția mea.

Era un cap așezat pe un gât prelung, ca o coloană, semănând mai degrabă cu o vază decât cu o femeie. Ceva foarte ciudat, încât Sibylle era chiar fericită că nu i se cereau nici un fel de păreri.

— Dar nu e îngrozitor pentru nevasta ta? întrebă ea totuși. Mie mi s-ar părea îngrozitor dacă m-ai transfnrma astfel în artă.

Iar în acest fel discuția despre lucrările lui era încheiată; stăteau acum față în față, fără să știe ce-ar fi putut să-și mai spună în continuare, de parcă s-ar fi întâlnit doar ca să deguste Cinzanoul, simțindu-se amândoi mai proști cu câteva grade decât erau în realitate, și toate acestea numai de spaimă probabil că la cea mai mică atingere ar ajunge iarăși la gesturi de tandrețe, fără ca măcar să se cunoască prea bine.

— Dar pe tine de ce te interesează, întrebă Stiller, povestea asta cu pușca rusească?

Pe Sibylle o interesa la fel de mult ca orice altă poveste din trecutul lui necunoscut. Se pare însă că Stiller era cel care nu scăpa de obsesia Spaniei, de banderilele decolorate cu harpoanele lor ascuțite. Ca să nu fie nevoit să reia povestea cu pușca rusească, fiindu-i probabil penibilă, Stiller începuse să descrie o coridă din Spania, în cele mai mici detalii, punând paharul undeva deoparte ca să aibă amândouă mâinile libere. Cele două banderile nu le dădu însă jos de pe perete; parcă s-ar fi temut de ele. Da da, spunea Sibylle din când în când, înțeleg — Stiller părea fascinat de lupta cu taurii, iar entuziasmul îi stătea, după părerea lui Sibylle, mai bine ca orice mască.

— Iar acum, explica Stiller, acum sosește matadorul!

Pentru Sibylle, taurul era de mult mort.

— Abia acum, zise ea, când taurul e deja mort? Nu fusese atentă, în orice caz, la lupta cu tauri, ci numai la figura lui; Stiller fu nevoit să ia toată povestea de la început. De ce ținea oare cu tot dinadinsul ca Sibylle să-și poată imagina o coridă spaniolă?

— Fii atentă! spuse Stiller, eu sunt taurul. Se postă în mijlocul atelierului, iar Sibylle trebui să se ridice din balansoar ca să preia rolul toreadorului. O amuza felul în care el distribuise rolurile. Sibylle n-avea nici un chef să omoare taurul. Lui Stiller însă, distribuția i se părea potrivită; Sibylle nu trebui să-și scoată nici măcar pălărioara, dimpotrivă, e bine ca toreadorul să fie cât mai delicat cu putință. Deci, în primul rând: Taurul pătrunde în arenă, iar Sibylle trebuie să-și imagineze: lumina orbitoare a nisipului însorit, viață și moarte, lumină și umbră își împart arena, în jur tribunele arhipline, colorate ca un strat de flori, cu zumzetul vocilor, care acum amuțesc, căci acum, Sibylle, toreadorul, se apropie de taur. De fapt, sunt mai mulți cei care îl înfurie pe taur cu pânzele lor roșii. Stiller însă se mulțumește cu Sibylle. Taurul, negru ca smoala, s-a proptit la mijloc, ca într-o pâlnie uriașă, iar lupta începe în joacă, mai degrabă ca un balet, de altfel nici nu sunt prea roșii pânzele acelea pe care le flutură toreadorii, ci decolorate de soare și mai degrabă roz, dar până una-alta, taurul nu prea știe ce are de făcut, și se apără, împunge cu coarnele în gol, se oprește brusc din alergare, stârnind praful. Până aici totul a fost o tachinărie, nimic altceva, un flirt, și la fel de bine ar putea să înceteze aici, taurul cel negru e nevătămat și ar putea să tragă un plug undeva pe câmpiile andaluze. Dar iată că, spre groaza lui Sibylle, apar picadorii, care vin călare pe mârțoagele lor ca să-l împungă cu lăncile în ceafă, ațâțându-i pofta de luptă. Fără voie, Sibylle își scoase pălărioara; jetul de sânge care pulsează, sângele purpuriu, care acum se prelinge strălucitor pe blana animalului, îi dădea o senzație de nervozitate. Sibylle îl asigură că n-ar putea niciodată să asiste la o coridă adevărată. Stiller însă, fostul combatant din Spania, nu se dădu bătut, căci acum era rândul taurului rănit să atace, iar când mârțoaga omorâtă, pe care taurul înfuriat o luase în coarne, fu scoasă din arenă cu burta spintecată, târând după ea o ghirlandă de intestine, Sibylle simți că i se taie picioarele.

— Încetează, spuse ea, ducându-și amândouă mâinile la față.

Dar abia acum, susținea Stiller, urmează partea cea mai frumoasă și elegantă cu banderilele colorate, de care întrebase Sibylle. Și fiindcă Sibylle se așezase între timp pe divan, Stiller fu obligat să schimbe rolurile, lăsă taurul în seama imaginației ei, ca să demonstreze cum trebuie folosite banderilele. Stiller nu se atinse de cele două sulițe mititele de pe perete, cum vă spuneam, de parcă s-ar fi temut de ele, de parcă ar fi trecut el însuși printr-o încercare asemănătoare cu cea a taurului. Făcu deci demonstrația fără rechizite, ridicat în vârful

picioarelor, cu corpul întins, ca să fie cât mai înalt, cu burta suptă, pentru ca taurul venind în fugă să nu-l ajungă cu coarnele lui ascuțite și să-l spintece, ei bine, și acum Sibylle trebuia să privească cu multă atenție, în acea clipă cele două banderile trebuiau înfipte cu iuțeala fulgerului în grumazul taurului, nu oriunde în taur, ci exact în grumaz, cu o mișcare grațioasă și precisă. Sibylle nu-i împărtășea admirația, iar el spunea necontenit: Asta e ceva! și nu-i dădu pace până când ea nu încuviință, măcar cu o mișcare a capului că a fi grațios în înfruntarea cu moartea înseamnă totuși ceva.

— Și taurul? întrebă pe cu un ton părtinitor. Cu el ce se întâmplă?

Ei bine, acesta a observat și el că lupta se dă pe viață și pe moarte și că n-are să mai tragă nicicând plugul peste câmpiile andaluze; șiroind de sânge, cu o jerbă de șase asemenea banderile colorate în ceafă, taurul dă primele semne de oboseală, se apără de durere, își scutură jerba multicoloră, în zadar însă, căci banderilele s-au ancorat în carnea lui. Și Stiller îi arată harpoanele de pe banderile.

— Și se mai zice că e frumos! exclamă ea. Stiller nu zicea că e frumos, dar ceva din spectacol părea să-l fascineze, ceva dureros, resimțit parcă pe propria piele. Spre deosebire de Sibylle, el nu lua partea nimănui; trăia însă totul din punctul de vedere al taurului, și la un moment dat își duse mâna la ceafă, ca și cum ar fi cunoscut povara acelor banderile colorate. Și în acest fel, continuă el lucid, intrăm în ultima rundă. Sibylle o urmări de pe divan, incapabilă să-și mai aprindă țigara lungă pe care o ținea între buze.

— Mulțumesc, spuse ea arătând bricheta ei Dunhill de argint, am foc.

Așadar, ultima rundă! Stiller o etichetă: grația în luptă cu forța brută, lumina luptându-se cu întunericul, spiritul cu natura. Spiritul apare în chip de matador alb-argintiu, ținând lama ascuțită sub muleta roșie, nu pentru a ucide, o, nu, ci pentru a învinge, pentru a executa figurile extrem de periculoase ale acestui joc mortal, una după alta, fără să se dea un pas înapoi, eleganța e totul, lașitatea e mai rea decât moartea, e vorba aici de victoria spiritului asupra vieții animale, încât abia atunci când a înfruntat toate primejdiile și le-a înfruntat după toate regulile artei, ei bine, abia atunci poate să facă uz de lama ascuțită a sabiei sale; liniștea umple arena, taurul cu furia exasperării mai recunoaște o dată muleta roșie, își ia avânt, matadorul alb-argintiu stă pe loc, și lama, da, se înfige, spectatorii izbucnesc în ovații, iar taurul se oprește cu picioarele desfacute, așteaptă, și dintr-o dată cade înainte sau se prăvălește pe-o parte, ca să moară, își dă ochii peste cap, picioarele îi mai zvâcnesc o dată, restul e trup fără viață, o masă neagră, pălăriile zboară în arenă, apoi flori, mănuși de damă, trabucuri,

portocale… Acum în sfârșit își aprinse și Sibylle țigara cu bricheta ei Dunhill de argint; conversația putea să reînceapă…

De tandrețe nici n-a mai fost vorba.

— Nevasta ta e dansatoare? întrebă Sibylle la un moment dat, fără să afle prea multe despre această femeie pe care Stiller o transformase într-o vază, ba, judecând după comportamentul său, ai fi zis că era vorba într-adevăr de o vază, frumoasă, ciudată, moartă, cu care Stiller era căsătorit, și care nu exista decât atunci când se gândea el la ea, or Stiller nu prea avea pe vremea aceea chef să se gândească la ea. Pe de altă parte, se punea și întrebarea dacă Sibylle fusese mai generoasă în povestirile ei despre Rolf? În orice caz, nu suflă un cuvințel în legătură cu faptul că Rolf, soțul ei, se afla în acea seară la Londra și că urma să sosească abia a doua zi. De ce să-l mai irite și pe Stiller? Era ea deja destul de iritată știindu-se “liberă” în acea seară…

— Ți-a arătat Sturzenegger vreodată planurile casei? întrebă ea, și în acest fel se înfiripă, să vezi și să nu crezi, o discuție adevărată, căci Stiller se dovedi a fi un adept pătimaș al arhitecturii moderne, și destul de priceput ca să-i trezească lui Sibylle interesul și chiar entuziasmul pentru viitoarea ei casă.

A fost o discuție (spuse ea) atât de frumoasă, lucidă și cuminte, încât Stiller își permise la un moment dat să întrebe pe tonul cel mai firesc:

— Rămâi la masă?

Se înțelege că Sibylle nu se gândise nici o clipă să rămână la masă, cel mult luase în considerare posibilitatea de-a se duce împreună la restaurant.

— Pot să-ți fiu cu ceva de folos? întrebă ea ușor jenată, în timp ce Stiller, continuând să vorbească despre arhitectură, umpluse deja o tigaie cu apă, pe care o așeză pe soba lui de modă veche.

— Îți place orezul? întrebă el în treacăt, aprinzând focul.

Bineînțeles că Sibylle avusese în gând ca la nouă sau cel mai târziu la zece să plece spre casă.

— Orez? întrebă ea în sfârșit. E grozav!

Pentru un orez cât de cât spaniol, iar în cinstea coridei nu putea fi vorba decât de un fel de bucate spaniol, mai trebuiau însă cumpărate unele ingrediente; Stiller se zorea, căci altfel risca să găsească magazinele închise. După ce aruncă o privire în port-moneul său, care

nu era probabil întotdeauna plin, Stiller plecă, lăsându-și oaspetele să aștepte…

Sibylle s-a simțit destul de neliniștită în acea jumătate de oră pe care a petrecut-o singură în atelier. Ce căuta ea acolo? Ce voia de fapt? Și ce nu voia? Avea acum timp de gândire. Stătea în dreptul ferestrei de unde se vedea catedrala și fuma încercând să-și amintească unde parcase mașina, mașina lui Rolf de fapt, dar în zadar, căci îi treceau o grămadă de alte lucruri prin cap. Era ridicol! O cină într-un atelier nu însemna la urma urmei nimic! Sibylle avea pe vremea aceea douăzeci și opt de ani. În viața ei nu iubise decât de două ori, și de fiecare dată iubirea ei făcuse o breșă în viață, în viața celuilalt. Primul bărbat pe care îl iubise, un profesor datorită căruia își luase examenul de bacalaureat, a divorțat, iar cu cel de-al doilea bărbat s-a măritat. Nu avea talent la astfel de jocuri. Dacă nu cumva putea fi învățat și acest talent. Un Pierrot cât se poate de nostim — acesta era Stiller — întâlnit la un carnaval cu trei săptămâni în urmă, în plus, un artist, deci un om fără principii morale deosebite, un fante cu experiență probabil, dar totodată civilizat, încât mai târziu să nu mai divulge nume, ei bine, acesta era probabil omul potrivit pentru a-i da lui Rolf cel atât de sigur de sine lecția pe care de mult o merita. Numai că: Stiller nu era nici pe departe un fante. Cu cât îl cunoștea mai bine, cu atât mai timid îi părea, și mai simpatic, iar în realitatea atelierului său nu mai avea nimic dintr-un Pierrot nostim, Stiller era un om cu haz, dar în fond, un depresiv, care purta înfipte în ceafă banderilele invizibile de pe urma cărora sângera. Apoi mai era și căsătorit. De ce nu locuiau împreună, Stiller și balerina aceea? Totul era foarte neclar. Era oare o căsnicie ratată sau, din contră, una perfectă? În nici un caz nu era simplu. Ce s-ar întâmpla dacă Sibylle s-ar îndrăgosti cu adevărat? Or exista și acest pericol. Apoi tot Sibylle își spuse: Ce prostie! și dădu focul mai mic, căci apa cu orezul începuse să fiarbă. Cât de diferiți pot fi bărbații! Nu i se întâmplase niciodată ca un bărbat să facă cumpărături pentru ea și apoi să mai și gătească. La un moment dat sună telefonul. Bineînțeles că nu răspunse. Telefonul acesta o sperie însă îngrozitor pe Sibylle. Să fi fost oare nevasta lui? Sibylle n-avea de fapt nici un motiv să se teamă de nevasta lui. Ce prostie! N-avea decât să apară chiar acum la ușă, își zise Sibylle. Dacă nu fusese cumva vreo iubită, cea care telefonase mai înainte, atât de strident și atât de insistent? Șpaclul lui pe masa cea mare, scrumierele pline răspândite prin încăpere, pe care Sibylle tare le-ar fi golit, tot felul de scule necunoscute, șervetele de bucătărie nu tocmai curate, ziare abandonate peste tot, o cravată atârnată de ușă, luate laolaltă toate acestea degajau un aer impunător de bărbăție; doar biblioteca avea ceva foarte tineresc în comparație cu pereții plini de tomuri voluminoase ce-i aparțineau lui Rolf, și apoi mai era și Iosif Stalin, nu chiar atât de înspăimântător ca altădată, dar totuși străin, în

nici un caz genul ei. Sibylle era acum bucuroasă de tot ceea ce o șoca. Mai stranii decât Iosif Stalin i se păreau însă (cred eu) sculpturile lui. Era oare Stiller un artist autentic? În sinea ei, își zise totuși că, văzându-le într-o expoziție, ar trece nepăsătoare pe lângă ele. Se sili să nu treacă pe lângă ele, ci să-și facă o părere, care s-o scutească de iubire. Nu i-a fost greu; pe vremea aceea nu-l iubea nici pe Picasso, nu încă. Și cam tot așa erau și lucrurile acestea. Sibylle nu-și amintea să fi citit numele lui în “Neue Zürcher Zeitung”; dar la urma urmei nu asta conta, Sibylle putea foarte bine să-l iubească, chiar dacă Stiller nu era un artist autentic! Tare se simțea ispitită să deschidă ici-colo câte un sertar; bineînțeles că se abținu însă. În schimb îi răsfoi caietul cu schițe, uluită să descopere că se îndrăgostise de un maestru, căci așa îl arătau schițele lui. Dar de ce oare întârzia atât de mult? Să nu i se fi întâmplat ceva. Un sertar, de altfel pe jumătate deschis, conținea o grămadă de lucruri, dar nici un fel de indicii lămuritoare asupra firii ascunse a lui Stiller; nimicuri simpatice, de băiețandru: scoici, o pipă prăfuită, siguranțe electrice, sârmă, un instrument de curățat pipa care lui Hannes al ei i-ar fi plăcut foarte mult, tot felul de monede, chitanțe, somații, o stea-de-mare uscată, o legătură impresionantă de chei, că te-ai fi gândit mai degrabă la un barbă-albastră, un bec, petice pentru cauciucuri, prafuri de dormit, lumânări, un cartuș, și apoi o plăcuță de alamă veche, dar foarte bine păstrată, cu inscripția: STILLER-TSCHUDY...

Când Stiller se reîntoarse cu pungile de cumpărături în brațe, Sibylle se uita tocmai la o fotografie cu Acropola strălucind sub nori de furtună.

— Ai fost în Grecia? întrebă ea.

— Nu încă, răspunse el vesel, dar am putea oricând să ne ducem acolo din moment ce s-au redeschis granițele.

Găsise conserve de crabi, boia, niște carne de pui. În loc de iepure, roșii, mazăre, sardele în loc de pește mărunt, așa că putea să înceapă gătitul. Sibylle avu voie să pună masa, să spele paharele, să încălzească farfuriile. Chiar și salata o pregăti el; Sibylle nu trebuia decât să guste, să fie entuziasmată și să spele tocătoarele de lemn. La un moment dat sună din nou telefonul, Stiller își spălă mâinile și le șterse cu calm desăvârșit, ca și cum n-ar fi existat nici un motiv special de neliniște. Se așezară la prima lor masă comună.

— Cum îți place? întrebă el, iar Sibylle se ridică în picioare, își șterse gura și îl răsplăti cu un sărut pentru talentele lui culinare. (Rolf nu putea să-și facă măcar o omletă!) Ciocniră paharele.

— Noroc deci! spuse el puțin stânjenit. Urmă o discuție cât se poate de obiectivă despre diferența considerabilă dintre crabii proaspeți și cei

din conserve…ș.a.m.d.

Când ceasul de la catedrală bătu ora zece, destul de tare ca să audă și Sibylle, n-a fost chip să plece, cu toate bunele ei intenții:

— Nu trebuie să uiți, spunea Stiller tocmai în acea clipă, că eram foarte tânăr. Într-o bună zi te trezești și afli din ziare ce crede lumea despre tine. Lumea e un fel de-a zice! De fapt, se găsise un snob mai binevoitor care scrisese toate acestea. Dar dintr-o dată reprezinți o speranță! Și imediat te vezi înconjurat de parveniți care vin să-ți strângă mâna, plini de amabilitate, știi tu, și înspăimântați ca în fața unui tânăr David. Totul e ridicol. Dar ia proporții, și devii tot mai grandoman — până ce, slavă Domnului, izbucnește un război civil în Spania!

Sibylle înțelegea.

— Irun, povesti el, a fost pentru mine primul duș. N-am să-l uit niciodată pe comisarul ăla mărunțel. Pentru el nu reprezentam defel o speranță! Nu mi-a spus-o de la obraz, dar se uita la mine ca la un neisprăvit. Ceea ce înțelegeam eu prin marxism era poezie. Dar n-avea ce să-mi facă; absolvisem o școală de recruți, exersasem aruncarea grenadelor, știam din ce se compune o mitralieră. Iar apoi mai aveam și un prieten, un ceh, care garanta pentru mine. Stiller povestea domol, își umplu paharul cu Chianti și îl ținu mult timp în mână fără să bea. Zaragoza, continuă el, a fost a doua palmă. M-am prezentat voluntar; fusesem încercuiți și cineva trebuia să încerce să treacă prin tabăra dușmană. Eu m-am prezentat primul. Dar nu m-au acceptat! Și iată-mă în chip de voluntar de care nimeni nu are nevoie… Poți să înțelegi cum mă simțeam?

— Dar de ce nu te-au acceptat?

— Au tot amânat până când s-a prezentat altcineva, prietenul meu, cehul, care era un luptător adevărat și nu un slăbănog ca mine care își căuta moartea… Fiindcă asta era, spuse Stiller, pe vremea aceea îmi căutam de fapt moartea. Fără să știu, desigur; dar probabil că ei mă mirosiseră. În timpul atacurilor aeriene eu eram singurul care nu mă ascundeam, și mi se părea că e un semn de mare curaj! Și de aceea s-a întâmplat și toată povestea de pe Tajo…

Sibylle spera să afle și ea acum adevărata poveste, dar în zadar. Căci Stiller se codea, trecea de la preliminarii la completări, îi explică în amănunțime topografia Toledoului, iar la un moment dat se lansă într-o speculație politică.

— Pe scurt, spuse el, ne aflam deci în valea aceea pustie — noi, bandiții, cum ne numeau ziarele voastre la vremea aceea. Rebeli și

bandiți! Cât de ușor uităm ce-a fost în realitate, cum mai urla întreaga noastră presă burgheză din iubita noastră Elveție. Câtă admirație pentru fasciști!

— Chiar așa? întrebă Sibylle fără interes, nu-mi amintesc nimic. Pe vremea aceea mai mergeam încă la școala de fete!

— Dar poți să mă crezi, zâmbi Stiller, atunci am înțeles eu ce e cu Elveția voastră, atunci, în Spania. Dar mai bine să nu vorbim despre asta! De altfel o să fie întotdeauna așa, ca orice burghezie, și cea elvețiană va seconda fascismul în taină sau fățiș. Astăzi se arată indignați de chestii ca Buchenwald, Auschwitz și altele; rămâne însă de văzut cât timp! Astăzi se spală pe mâini, scuipă pe Germania, fiindcă ei ar fi știut, chipurile dintotdeauna, încă de pe vremea războiului din Spania, nu-i așa, când noi eram banditii împreună cu Casals și Picasso și câțiva ca ei, pe care astăzi îi aclamă, fiindcă Elveția a fost întotdeauna împotriva fascismului! Om trăi și om vedea… zise Stiller, se ridică să golească scrumiera arhiplină, în timp ce Sibylle tăcea, uluită de tonul său. Mai vrei cafea? întrebă el apoi.

— E caraghios, spuse Sibylle, cât de tare poți să te superi de fiecare dată când vorbești despre Elveția!

Se ridicase și ea în picioare, ca să fie mai aproape de el, da, tocmai fiindcă avea senzația că lui Stiller îi venise ideea să facă o cafea numai pentru a se depărta de ea.

— Om trăi și om vedea, spuse el punând cana cu apă la fiert, ce-o să fie când destoinica Germanie, vecina noastră, o să dea iarăși tonul în afaceri. Și de-ar fi s-o ia de la capăt cu fascismul, Elveția nu va lipsi la apel. Crede-mă! E cât se poate de limpede: o țară care se înarmează reprezintă cel puțin la început o afacere minunată pentru vecinii ei! Atunci să-ți ții gura! Și să crezi ce scrie în ziarele noastre, te învață ele cine sunt banditii. Exact ca atunci! Până ce vecinul cel bun nu mai vrea să mănânce brânza noastră și nu ne mai cumpără ceasurile fiindcă de-acum înainte timpul merge după ceasurile lui, atunci să auzi țipete de indignare, o, da, sfârșitul libertății, sfârșitul afacerilor, atunci dintr-o dată ne amintim că noi suntem lăcașul umanității, ca întotdeauna, stegarii păcii și preoții dreptății — să-ți vină să verși, nu alta, spuse Stiller, mă scuzi, dar așa e.

În supărarea lui, uitase complet să mai aprindă flacăra la aragaz, Sibylle observă, dar nu-l întrerupse, fiindcă nici nu voia de fapt cafea.

— Suntem o bandă de ticăloși, spuse el, și continuă pe același ton încă o jumătate de oră; Sibylle era bucuroasă și de această izbucnire, se pare, ca de tot ceea ce o șoca și o irita la bărbatul acesta.

— Pe scurt, așadar, spuse el la un moment dat, ne aflam, cum îți spuneam, în văiuga aceea stâncoasă, eu trebuia să păzesc niște prizonieri. În față se dădea lupta pentru gloriosul Alcazar, știi tu, iar eu stăteam într-o vale uscată să păzesc prizonierii, grupuri mici.

Din fericire o aveam pe Ania — Stiller își umplu din nou paharul cu Chianti.

— Cine-i Ania? întrebă ea și din nou nu mai ajunseră la bacul de pe Tajo, în schimb la un capitol care o interesa infinit mai mult pe Sibylle.

— Ania, spuse el, a fost prima mea dragoste. O poloneză. Era doctorița noastră, studentă la medicină de fapt, dar lucra ca doctoriță… Stiller luă o înghițitură, ținea paharul în mâna dreaptă, iar în stânga o țigară stinsă de mai multă vreme, astfel stătea și povestea câte ceva despre poloneza lui, descriind-o ca pe o persoană care nu-ți impunea prin frumusețe, în schimb prin multe alte calități: o minte clară, dar și mult temperament, avea mult sânge tătăresc în vine, o luptătoare din fire, dar și un om cu umor, ceea ce e lucru rar printre revoluționari, zicea Stiller, fiică de familie bună, prima comunistă din familia ei, o samariteană, care părea ea însăși invulnerabilă, apoi nemaipomenit de talentată la limbi, traducea în rusă, spaniolă, franceză, engleză, italiană, germană, vorbind toate aceste limbi cu același accent, dar fără greșeli gramaticale, și dispunând de un vocabular considerabil, apoi mai era și o dansatoare colosală — asta era Ania, se întrerupse el, mie îmi spunea doar “neamțul meu cel visător”.

Judecând după mina lui, vorba aceasta părea să fie și astăzi, după zece ani, o pilulă amară, pe care nu izbutise s-o digere.

— Te iubea? întrebă Sibylle.

— Nu doar pe mine, răspunse Stiller și tresări dintr-o dată speriat: Ce-am făcut cu cafeaua?

— Ai uitat de ea! râse Sibylle. Din cauza furiei tale pe Elveția noastră!

Stiller se scuză îndelung.

— Nu-i nimic, spuse ea, nici nu voiam cafea!

— Și nici vin nu bei, spuse Stiller, ce-aș putea să-ți dau în loc?

— Povestea cu pușca rusească! răspunse ea, iar Stiller, care se ridicase deja în picioare ca să vadă de cafea, dădu doar din umeri.

— Nu-i mare lucru de povestit, spuse el. Pușca aceea rusească funcționa ireproșabil, se înțelege, ar fi trebuit doar să apăs pe trăgaci…

Urmă, ca o ultimă digresiune, o descriere pe cât de amănunțită pe atât de inutilă a poziției tactice, din care Sibylle nu înțelese nimic — mda, se întrerupse el, iar restul ți l-a povestit Sturzenegger.

Între timp se făcuse ora unsprezece, se auzeau din nou bătăile clopotului, cu care Sibylle aproape că se obișnuise. Nu înțelegea însă de ce povestea cu pușca era o asemenea povară pentru Stiller, simțea doar (spunea ea) că pentru el venise ceasul spovedaniei, pe care nu ea, Sibylle, ci el, Stiller însuși, o voise.

— Nu pricep, spuse Sibylle în sfârșit.

Stiller însă o întrerupse:

— ...de ce n-am tras?

Nu la asta se gândise Sibylle.

— Fiindcă eu mereu ratez câte ceva, zise el. Pur și simplu! Nu sunt bărbat.

— Fiindcă n-ai tras atunci pe Tajo?

— Da, fiindcă asta însemna trădare, spuse Stiller la fel de necruțător, aici nu încape îndoială! Aveam o misiune, pentru care mă și oferisem, primisem un ordin să păzesc bacul, un ordin cât se poate de limpede. Ce altceva! Aici nu era vorba de mine, era vorba de alte mii, de o cauză. Trebuia să trag. La urina urmei de ce mă dusesem în Spania? A fost trădare, încheie el, și de fapt ar fi trebuit să mă pună la zid.

— Nu înțeleg eu mare lucru din toate astea, susținu Sibylle, dar Ania, poloneza ta, ce-a spus?

La care Stiller nu-i răspunse imediat, ci îi povesti cum se justificase mai târziu în fața comisarului, mințind că pușca nu funcționase.

— Ai vrea să știi ce-a spus Ania? zâmbi el, răsuci o țigară între degete până când rămase aproape fără tutun, și dădu din umeri: Nimic. M-a îngrijit până când am fost în stare să plec spre casă. Mă disprețuia.

— Dar te iubea, spui tu.

— A fost trădare, insistă Stiller, iar într-un caz ca acesta nu mai e loc de iubire.

Sibylle îl lăsă să vorbească, să se repete cu alte și apoi cu aceleași cuvinte, până când își umplu din nou paharul și-l goli.

— N-ai vorbit niciodată cu cineva despre asta, întrebă ea, nici cu soția ta?

Stiller clătină doar din cap.

— Dar de ce nu, întrebă ea în continuare, ți-e rușine de ea?

— Probabil că o femeie nici n-ar putea înțelege una ca asta, se eschivă el. Am fost un laș!

Acum sticla era goală. O sticlă de un litru de Chianti; Stiller însă nu părea beat, probabil că era obișnuit să bea. Oare din cauza întâmplării de pe Tajo? Bineînțeles că nu se cuvenea ca Sibylle să se ducă acum la el și să-l îmbrățișeze; Stiller s-ar fi simțit neînțeles ca toți bărbații când răspunzi sentimentelor grave ce-i animă cu alte sentimente, ba Stiller părea chiar să fi intuit că Sibylle avea propriile ei păreri și de aceea repetă cu melancolie apodictică:

— Am eșuat.

— Și te-ai fi așteptat cumva ca în viața ta să nu ai nici un eșec? zâmbi Sibylle. Trebui apoi să explice: Ți-e rușine că ești așa cum ești. Cine-ți cere să fii războinic, să fii un luptător care știe să tragă? Ai impresia că atunci în Spania n-ai făcut față. Cine ar putea să nege! Dar poate că de fapt ai vrut să te afirmi într-un fel care nu-ți aparține.

La toate acestea Stiller nu răspunse în nici un fel.

— Tocmai asta spuneam, opină el, că o femeie nu poate să înțeleagă.

Iar Sibylle își zise în sinea ei: Ba înțelege chiar mai bine decât ți-ar conveni ție.

— Voi, bărbații, se mulțumi ea să râdă, de ce vreți să fiți mereu formidabili! Nu mi-o lua în nume de rău, dar…

Până la urmă îl prinsese totuși de mâini, iar Stiller pricepu firește altceva decât ar fi trebuit; în orice caz, se uită la ea cu un licăr de condescendență în ochi, nu urâcios, dar se vedea că Stiller nu o lua în serios; în mintea lui ea nu era decât o femeie îndrăgostită care aștepta un gest de tandrețe, nimic altceva. Îl plictisea, desigur. O mângâie peste păr, era bărbatul neînțeles cu tragedia lui, iar Sibylle, înghețând sub gestul lui tandru-condescendent, nu mai fu în stare să spună nimic. Stiller se complăcea (spunea ea) în situația lui de ființă rănită; nici nu voia să fie altfel. Dimpotrivă, se baricada înlăuntrul lui. Nu voia să fie iubit. Se temea.

— Acum știu, spuse el strângând paharele, de ce n-am tras. La ce-i bună toată anecdota? Când eu nu sunt bărbat. Ani de zile am tot visat: aș vrea să trag, dar nu izbutesc — nu trebuie să-ți spun ce înseamnă asta, e visul tipic al impotenței.

Afirmația aceasta, pe care o făcuse din chicinetă, o jigni pe Sibylle, și ea se ridică în picioare. Regreta că venise la atelierul lui. Simțea o

tristețe, pe care și-o ascundea, și totodată îi era milă de Stiller. De ce refuza să fie iubit, iubit cu adevărat? Acum nu-i rămânea altceva de făcut decât să joace rolul pe care Stiller i-l impunea și să sporovăiască mai departe ca o ingenuă nepricepută și curioasă, până ce Stiller avea să fie nevoit să iasă afară.

Nici nu mai voia să dea ochii cu el.

Când Stiller se întoarse de afară, însoțit de inconfundabilul gâlgâit al apei, Sibylle se pieptănase, își rujase buzele și își pusesc deja pălărioara pe cap. Stiller rămase perplex.

— Pleci? întrebă el.

— E aproape miezul nopții, spuse ea luându-și poșeta. Stiller nu mai zise nimic. Prostule! spuse ea dintr-o dată.

— Cum așa? întrebă el de la chiuvetă, unde își spăla mâinile.

— Fiindcă ești un prost! râse Sibylle, nu știu nici eu de ce.

Stiller o privi nesigur în timp ce-și ștergea mâinile. Nici unul dintre ei nu știa ce să mai spună, iar Stiller continua să-și șteargă mâinile.

— Hai, zise Sibylle, hai să plecăm.

— Unde?

— Să plecăm de aici, spuse ea, mașina e jos în stradă, să sperăm că n-a observat nimeni, dar am impresia că am lăsat-o descuiată.

Stiller îi zâmbi ca unei fetițe naive. Nu se citea pe fața lui ce hotărâre luase; în orice caz, deschise fereastra chicinetei ca să scoată fumul din atelier, își luă fără să spună un cuvânt paltonul din cui, se bătu peste buzunare, așa cum faci când vrei să verifici dacă ți-ai luat cheile, apoi se uită încă o dată la Sibylle, neștiind nici el prea bine ce era în mintea ei, și stinse lumina…

A doua zi n-a fost ușoară pentru Sibylle sau, mai bine zis, a fost neașteptat de ușoară. Pe de o parte, cine știe ce han de țară, unde nu existau banderile pe pereți, în schimb vreun verset din Biblie sau o zicală, cusută în cruciulițe: “Un nume cinstit e o comoară de neprețuit!” sau “Cinste dai, cinste primești!”, pe scurt: un han de țară unde mirosea poate a pere uscate și unde dis-de-dimineață, în fața ferestrei mici, cântau cocoșii; iar pe de altă parte, casa ei, cu micuțul Hannes care nu murise totuși din cauza durerilor de gât — erau două lumi atât de minunate și atât de diferite, dar iată că puteai să treci direct din una într-alta. Spre prânz îl sună pe Stiller să vadă dacă acesta există cu adevărat. Și apoi nu-i rămase nimic altceva de făcut decât să iasă afară, în grădină!…

Era primăvară, o așteptau o mulțime de treburi, să sape, să planteze, să răsădească și să grebleze, iar pământul era uscat ca vara. Sibylle aduse aspersorul, îl instală pe micuța pajiște, lăsându-l să susure printre tufișurile îmbobocite. Imediat veni o vecină să-i spună că nu e bine să stropești boboci; Sibylle luă deci din nou aspersorul și-l mută altundeva, unde putea să susure fără să strice, căci de susurul lui era absolută nevoie, și stimata vecină, care se pricepea și la prognoza vremii, n-avea decât să se așeze și în cap, dacă nu înțelegea atâta lucru. Tot timpul trebuia să se amestece cineva în treburile ei! Micuțul Hannes îi aminti că ieri îi promisese bețișoare de bambus și hârtie de mătase albastră ca să construiască un zmeu, ea însă uitase de ele, spre marea ei părere de rău, așa că îi făgădui să meargă chiar a doua zi cu el în oraș, apoi să-l ducă la circ, când acesta avea să vină, și, mai ales, să-l ia în după-amiaza aceea la aeroport, ca să-l aștepte pe tăticu'. Sibylle simțea pur și simplu nevoia să-i vadă pe toți cei din jurul ei fericiți, pe Carola, de pildă, servitoarea ei italiană, care în după-amiaza aceea avu voie să iasă în oraș, chiar așa, nu era nici o problemă, domniile lor aveau să ia masa undeva la un restaurant. Era într-adevăr o zi de primăvară! De aceeași părere era de altfel și vecina. Tufișurile galbene de forsythia străluceau, magnoliile începuseră să înflorească, iar aspersorul îi desfăta cu un mic curcubeu particular. După patru ore de muncă în grădină, Sibylle mai făcu în sfârșit un duș, înainte de-a se schimba a doua oară. La aeroport ajunse mult prea devreme. Hannes primi o înghețată pentru durerile de gât care începuseră să-i treacă, dar jacheta nu avu voie s-o dezbrace, în nici un caz, pentru ca durerile să nu revină totuși. Dar uite ce puzderie de avioane care soseau și plecau! Ar fi putut să-și ia zborul chiar acum spre Atena, spre Paris sau chiar spre New York. Pentru Sibylle era clar că Rolf avea să priceapă totul dintr-o ochire. Și apoi el era singurul om, ființa cea mai apropiată căreia putea și voia să i se destăinuiască. Avionul avea o întârziere de patruzeci de minute, timp suficient pentru Sibylle să spună în gând tot ceea ce în realitate n-a mai fost rostit niciodată. Căci în clipa acea, când difuzoarele anunțară aterizarea cursei de la Londra și când un pâlc de oameni străini începu deja să coboare din avion, adunându-se în jurul stewardesei și lăsându-se apoi conduși spre vamă ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, când Sibylle, luându-l pe micuțul Hannes de mână, privi în jos de pe terasă spre Rolf, care îi căuta din priviri, iar apoi, văzându-i, le făcu semn cu ziarul, ei bine, în acea clipă vocea dinlăuntrul ei amuți cu totul, și Sibylle rămase locului nemișcată. Nu-și mai amintea, dar Rolf susținu mai târziu că nici nu făcuse semn cu mâna și nici nu dăduse măcar din cap. Dintr-o dată nu mai simțea decât atât: Ce-l privesc pe el toate astea! Și cum la vamă se înainta foarte greu, avu timp să se mai și supere pe Rolf, căruia i se păruse firesc faptul că era așteptat la aeroport. Într-un fel, Sibylle avea acum nevoie de acest scut de supărare. Un semn cu ziarul, da, însă nici urmă de bucurie și surpriză;

considera probabil că e dreptul lui să fie așteptat la aeroport de o soție iubitoare, or lucrul acesta o enervă pe Sibylle în așa hal că, atunci când el ieși din vamă, îi întinse cei doi obraji spre a fi sărutați, dar nu și gura...

Ce mai e? Întrebarea lui obișnuită. În drum spre mașină simți totuși că i se înmuiaseră genunchii. În timpul cinei, pe care au luat-o în oraș, povesti, ca să spună și ea ceva, despre tânărul Sturzenegger, arhitectul lor, și despre șansa lui fantastică de-a construi ceva în Canada. Apoi tot el le mai recomandase și un film, care nu trebuia pierdut, iar azi era ultima zi în care mai rula. Altădată Rolf sosea din călătorie bine dispus, cu chef, ca și cum ar fi venit direct de la izvoarele vieții; acum însă, potopit de verva ei, pretinse că era obosit, anunță că avuseseră un zbor greu deasupra Canalului și propuse să se ducă acasă; se purta ca și cum nu venea de la Londra, ci de pe front, un erou îndreptățit să solicite îngrijiri casnice. De altfel, Sibylle era oarecum uimită, deși figura ei nu trăda nimic, să descopere că putea să se uite și altfel la Rolf, nu fără dragoste, dar fără spaima că el i-ar ascunde ceva și eliberată de ideea fixă că viața ei fără Rolf n-ar mai avea nici un sens, mai mult, simțea chiar un soi de duioșie caldă și adevărată față de el, o duioșie în care se amesteca, ce-i drept, și puțină compasiune, deci, o anumită doză de condescendență pe care Sibylle n-ar fi dorit-o, dar care apăruse dintr-o dată, iar ea o auzise mai degrabă decât el, ca pe o ușoară schimbare a tonului. Pentru a-i demonstra că oboseala lui nu era și a ei, se gândi că ar putea să meargă și singură la film. Rolf n-avea nimic împotrivă. În cele din urmă renunță; nu dintr-un sentiment de vinovăție, pe care nu-l avea nici atunci când se uita în ochii lui, ci mai degrabă dintr-un sentiment matern. În mașină, în timp ce Sibylle conducea, nu Rolf fu cel care puse mâna pe brațul ei, ci invers, deși, așa cum spuneam, ea era la volan.

— Arăți minunat! spuse el.

— Îmi și merge foarte bine! spuse ea.

Și își închipui că acum pricepuse și el cum stau lucrurile. Îi arunca totuși din când în când câte o privire, nevenindu-i parcă să creadă că un bărbat putea fi atât de nesimțitor. Situația începea să devină caraghioasă. Mai dificil (pentru Sibylle) a fost momentul în care Rolf, tatăl copilului ei, își depuse bagajele în antreu, își agăță pardesiul în cuier, urmând să înnopteze acolo. Ce grozăvie! Sibylle simțea că o să izbucnească în plâns, el însă nu observă nimic, ci trăncăni în continuare despre sărăcirea catastrofală a imperiului britanic. Micuțul Hannes fu dus la culcare, rugăciunea făcută, iar Sibylle nu mai avea nici un motiv convingător de-a fugi de situația catastrofală a imperiului britanic. Lucrurile erau așa cum erau, nu voia să retracteze nimic, dar cum să

facă față acelei seri când Rolf, în candoarea lui, pe care Sibylle nu putea s-o priceapă, îi făcea tăcerea atât de lesnicioasă, și totuși imposibilă? Rolf stătea în bucătărie în fața frigiderului, ca să-și ia o bere, când o întrebă pe Sibylle aflată în celălalt capăt al locuinței dacă mai trecuse între timp pe la casa cea nouă. Sibylle se hotărâse să iasă din casă, să deschidă ușa fără zgomot, în timp ce Rolf își bea berea în bucătărie, și să se ducă undeva, nu la Stiller, dar oriunde altundeva; probabil că Rolf auzise însă clanța, căci veni în antreu și o găsi în pardesiu, cu cheia în mână, făcând fețe-fețe.

— Câinele, spuse ea cu neobișnuită prezență de spirit, câinele trebuia scos afară.

Iar Rolf, mai îndatoritor ca de obicei, puse paharul de bere jos, ca să scoată el câinele. Oare nu bănuia într-adevăr nimic? Se prefăcea oare? Nu-i păsa chiar deloc? Sau era tâmpit, tâmpit de-a binelea, sau grandoman, închipuindu-și că nu există bărbat care să se poată compara cu el? Sau ce însemnau toate astea? Sibylle continua să stea îmbrăcată în pardesiu. Deși, într-un fel, Rolf avea și el dreptate, la urma urmei nu era problema lui. Dar trebuia totuși să afle! Orice oră, orice sfert de oră, în care continuau să tacă, otrăvea tot ce existase vreodată între ea și Rolf. Izbucni în plâns. Nu cumva regreta cele întâmplate? Și i se făcu rușine de Stiller, care era acum atât de departe, și se temea că în clipa tot mai apropiată când Rolf se va întoarce cu câinele și când ea îi va spune totul, noaptea trecută avea să fie minimalizată până la trădare, trădare față de Stiller și de ea însăși. Parcă vedea scena în fața ochilor: Rolf o va lua pe după umeri, cu îngăduitoare și înțeleaptă superioritate, care îngroapă orice, iar micul și prostescul ei intermezzo își va pierde toată însemnătatea, iar ea, trădătoarea, îl va urî tocmai pentru această trădare. N-ar fi fost atunci mai cinstit să-i ascundă adevărul? Și dintr-o dată i se păru că însăși locuința, cu toate lucrurile din ea, există doar ca o piedică în calea adevărului. De ce nu era Stiller aici! Bărbatul ei i se părea atât de puternic, superputernic, nu fiindcă ar fi avut “dreptatea” de partea lui, ci pur și simplu prin prezența sa fizică; Stiller era acoperit de sute de lucruri, de pian, de mobile și covoare, și cărți, și frigider, și tot felul de obiecte, numai și numai obiecte care, multe, îndărătnice, nemișcate, erau toate de partea lui Rolf. O locuință e un bastion, își zise ea, o josnicie de prost-gust.

Era tocmai pe cale să-l sune pe Stiller, doar ca să-i audă vocea deja uitată, când auzi câinele lătrând și puse receptorul în furcă, își scoase și pardesiul, obosită de moarte și gata să capituleze într-un mod specific femeiesc, așteptând deci să vadă care din cei doi bărbați avea să învingă asupra celuilalt și deci și asupra lui Sibylle. Rolf o găsi ocupându-se de probleme casnice. Nu era tocmai necesar ca Sibylle să verifice chiar atunci socoteala lunară a lăptarului și a măcelarului, își zise el cu

oarecare îndreptățire, și apoi era și o necuviință față de el, soțul ei, care venea tocmai de la Londra, așa că Rolf se posomorî de-a binelea, iar seara părea că se va sfârși în obișnuita notă de iritare casnică, așadar, cu bine. Până la urmă lucrurile au luat totuși o altă întorsătură din cauza lui Rolf. Dintr-o dată azvârli cu paharul de bere în chiuvetă.

— Ce e? întrebă ea.

Din purtarea ei urâcioasă trăsese concluzia că Sibylle, iubita lui nevastă din lună, îl bănuia din nou; iar Rolf era sătul până în gât. Lui Rolf i se părea totul atât de meschin, atât de josnic, încât îi mai ținu o dată (dar dându-i clar de înțeles că era ultima dată) "o conferință"; nu îngădui să fie întrerupt, nu, căci Sibylle trebuia să înțeleagă o dată pentru totdeauna că o căsnicie se bazează pe încredere, că el, Rolf, o iubea, chiar dacă uneori, în timpul vreunei călătorii, mai întâlnea și alte femei, ceea ce nu fusese cazul de data aceasta, dar aici era vorba de un principiu, așa cum le place tuturor bărbaților să susțină, și, cum spuneam, spera ca Sibylle să ajungă totuși la o concepție mai matură și mai generoasă despre căsnicie, să admită că în orice căsnicie trebuie să existe un anumit grad de libertate. Și îi interzicea de acum încolo orice scene de gelozie. Sibylle ar fi vrut să-l asigure că îl înțelegea acum mai bine ca oricând, și că nu era deloc geloasă; acesta ar fi fost însă adevărul gol-goluț, și totodată o adevărată batjocură, așa că mai bine nu spuse nimic…

Sibylle nu mai voia decât să rămână singură, cât mai repede cu putință. Era îngrozitor, totul începea să semene cu o comedie. Iar la sfârșit, când îl sărută pe frunte, urându-i noapte bună, i se făcu și rușine de aerele ei de superioritate. Fără să vrea, încuie apoi ușa după ea. Fericirea ei nu era un vis. De cum rămase singură, simți asta cu toată puterea. Îi venea să cânte și abia izbuti să se abțină. Dar și așa, răzbătea parcă prin toți pereții fericirea ei mută, în timp ce soțul ei, spunând el ce credea și ce gândea, tot nu-și găsise liniștea. Ușa încuiată îl puse pe ginduri; stărui să mai intre o dată în camera ei și abia atunci când, în locul unui chip plâns, la care se aștepta, descoperi unul vesel, abia atunci începu și el, bunul samaritean Rolf venit la patul ei pentru a-i aduce alinare, să bănuiască ceva.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

Sibylle nu știa ce cuvinte să folosească într-o asemenea situație.

— Știi tu, spuse ea.

Rolf nu găsi nici el tocmai cuvintele potrivite.

— Ai fost la un bărbat? spuse el.

Sibylle spuse da și era bucuroasă că scăpase de tăcere, ușurată, și abia acum pe deplin fericită. Rolf rămase cu privirea ațintită spre ea. Ea îl rugă să nu-i mai pună alte întrebări și s-o lase în pace. Rolf reacționă (spune Sibylle) cu foarte mult calm. Ba plecă și într-o călătorie de câteva zile, numai ca s-o lase pe Sibylle în pace, lucru pentru care ea îi era profund recunoscătoare. Iar la întoarcere (spune Sibylle) a fost în continuare de un calm remarcabil.

Nu sunt în măsură să descriu fericirea de care Sibylle, soția procurorului meu, a avut parte în săptămânile următoare, sau de care cel puțin spera să aibă parte. Și nici nu-mi vine să cred că fericirea aceasta era atât de mare pe cât își închipuiau, în gelozia lor tăcută, cei doi soți abandonați, doamna Julika Stiller-Tschudy, pe de o parte, și prietenul și procurorul meu, pe de altă parte. O dragoate fără acoperiș, știm cum vine asta, o dragoste făra loc în viața de zi cu zi, o dragoste care depinde de cele câteva ore de beatitudine, știm cum e, mai devreme sau mai târziu ajunge la disperare, îmbrățișări în lanul de grâu sau în pădurea întunecată, un timp totul e romantic, emoționant, apoi devine ridicol, umilitor, de nesuportat, și nici umorul nu le mai e de nici un folos oricât s-ar strădui, căci, la urma urmei, nu mai sunt niște liceeni, ci doi oameni în toată firea, un bărbat și o femeie, amândoi căsătoriți…

Sibylle înțelegea (spune ea) reticențele lui de-a o primi în atelierul său, unde totul îi amintea de Julika și de boala ei. Și îi părea rău, desigur, căci atelierul lui mare și luminos îi plăcea nespus, dar îl înțelegea. Ce n-ar fi dat Sibylle să-și știe rivala sănătoasă, să aibă de-a face cu o femeie pe măsura ei, căreia să-i propună prietenia sau lupta fățișă, ba chiar cu o furie geloasă, care să-și trâmbițeze peste tot în societate principiile ei morale, sau cu vreo țicnită care să amenințe că dă drumul la gaze, sau cu vreo nebunatică întreprinzătoare care să treacă imediat la contra-adulter, toate acestea ar fi fost de preferat unei bolnave care se retrăsese la Davos în sanatoriu, făcându-i pe cei sănătoși să se simtă oricum vinovați, și, în plus, o femeie pe care Sibylle n-o văzuse niciodată la față, o nălucă! Dar asta era situatia, iar atelierul lui era tabu. Unde se mai puteau, așadar, întâlni decât sub cerul liber lăsat de Cel-de-Sus sau în câteva hanuri? O săptămână ploioasă a fost pentru ei o catastrofă ca pentru orice spectacol în aer liber, ca pentru orice vis al unei nopți de vară; hanurile începuseră să se repete; drumurile din jurul orașului nu mai duceau niciunde, conversațiile lor deveniseră melancolice, glumele lor melancolice — într-un cuvânt: așa nu se mai putea…

Deși se iubeau cu adevărat.

— Ce-ar fi, spuse Sibylle într-o bună zi, dacă am pleca la Paris! Stiller zâmbi nesigur. Vin de la bancă, nu-ți face griji, spuse ea, trebuie

doar să ne interesăm când avem un tren.

Stiller îi ceru chelnerului un mers al trenurilor. Trenuri spre Paris erau destule. Iar la un moment dat, în iulie, au ajuns chiar pe peron, ședeau pe o bancă sub ceasul electric, cu biletele în buzunar, înarmaţi cu periuțe de dinți și pașapoarte.

— Ce facem, plecăm sau nu plecăm? întrebă Stiller, ca și cum numai ea ar mai fi avut reticențe, nu și el.

Conductorul trecea deja de la un vagon la altul.

— Vă rugăm poftiți în vagoane! striga el.

Lui Sibylle i se făcu milă de Stiller. Nu încăpea îndoială că era hotărât să-i îndeplinească în sfârșit dorințele, ei însă îi pierise parcă orice chef, o deranja înverșunarea din hotărârea lui.

— Dar Julika? întrebă ea.

Între timp, arătătorul ceasului electric sărea de la un minut la altul. În fond Stiller era fericit (spune ea) că aparent Sibylle era cea care pregetă, în timp ce el, cu bagajele ei în mână, reprezenta totala lipsă de scrupule masculină. Rând pe rând se închideau deja ușile. Sibylle rămase pe bancă, simțea limpede că năluca era deja în vagon și n-avea nici un chef să se plimbe cu o nălucă prin Paris…

Trenul plecă; iar ei doi rămaseră pe peron, hotărând ca Stiller să meargă mai întâi la Davos, să discute sincer cu Julika cea bolnavă, căci altfel nu se putea.

În august Stiller plecă la Davos.

În ceea ce o privește, Sibylle se simțea complet liberă, deși calmul remarcabil al soțului ei (spune ea) ajunsese s-o calce pe nervi. La fiecare cafea, când micuțul Hannes nu mai era de față, îl aștepta să înceapă o discuție. Dar în zadar.

— Dacă joi seara ești cumva liberă, ar fi concertul acela de orgă de la catedrală…, spunea Rolf.

— Nu sunt liberă, spunea Sibylle în timp ce manevra râșnița de cafea, iar în acest fel chestiunea era încheiată.

Îți venea să-l omori, nu alta, zicea ea, îi acorda o libertate, o independență care devenea de-a dreptul jignitoare.

— Nu te înțeleg! izbucnea nu Rolf, ci Sibylle, știi prea bine că iubesc pe altcineva, că mă întâlnesc aproape zilnic cu el, și nici măcar nu mă-ntrebi cum îl cheamă. Asta-i o farsă!

— Și cum îl cheamă? zâmbea Rolf.

Bineînțeles că la o asemenea provocare Sibylle nu mai putea să răspundă, așa că așteptau fără un cuvânt să fiarbă cafeaua.

— Nu știu dacă ți-am spus, povestea Rolf, că mi-au propus postul de procuror…

Rolf găsea mereu câte ceva, important și la obiect, ca să se eschiveze. În sfârșit începea și cafeaua să fiarbă în bolul de sticlă, iar aburul ieșea afară țiuind. Nici cu Rolf, își zicea ea, lucrurile nu mai puteau continua în același fel. Se punea, printre altele, și problema banilor; nu pentru Rolf, ci pentru Sibylle. În sinea ei, se simțea jignită de nonșalanța cu care iubitul ei Stiller accepta ca tot ce purta Sibylle să fie plătit de Rolf. Stiller nu câștiga aproape nimic, e adevărat, așa că nici nu putea să se ducă la bancă să ridice bani, Sibylle înțelegea, firește, și cu toate aces-tea se simțea jignită, da, în pofida oricărei logici. Stiller obișnuia cel mult s-o ia puțin peste picior pe doamna cea răsfățată, pipăia noua stofă, lăuda bunul-gust în alegerea culorii, fără ca măcar să-l încerce regretul, pe care Sibylle, cu vorbe bune, i l-ar fi șters imediat din minte, că ea, Sibylle, trebuia să se lase întreținută în continuare de Rolf, soțul ei. Pe Stiller, lucrul acesta nu-l deranja câtuși de puțin, nu, și nici pe Rolf. Uneori (spune ea) amândoi bărbații i se păreau de-a dreptul imposibili. Și atunci abuza.

— De altfel mi-ar mai trebui niște bani, spunea Sibylle, și destul de mulți. Fiindcă avem de gând să plecăm în toamna aceasta la Paris.

Îl privi dintr-o parte după ce spusese ce avea de spus; Rolf însă tăcea. Se întâmplă singurul lucru neașteptat, și anume, nimic. Îi umplu o ceșcuță și i-o puse dinainte.

— Mulțumesc, spuse el.

Sau Rolf, soțul ei, avea ceva împotrivă ca ea să plece cu un alt bărbat (și cu banii lui Rolf) la Paris, sau nu avea nimic împotrivă; altă posibilitate nu exista, după părerea ei. Sibylle își umplu și ceașca ei.

— Așa deci, se mulțumi el să spună, vreți să plecați la Paris.

Iar ea nu scăpă ocazia să-i dea explicații suplimentare.

— Nu știu pentru cât timp, poate că numai pentru câteva săptămâni, poate că pentru mai mult timp…

Rolf nu sări în picioare, nu azvârli cu ceșcuța de perete, Rolf cu calmul lui ridicol; și nici prin gând nu i-ar fi trecut să cadă în genunchi și s-o implore pe Sibylle să nu-și piardă capul și să rămână la el. Nimic din toate acestea! Timp de o clipă Rolf se înroșise puțin; crezuse că

povestea cu Pierrot-ul ei se sfârșise, dar acum trebuia să se obișnuiască din nou cu ideea fericitului ei adulter. Dar de ce, pentru numele lui Dumnezeu, trebuia să fie așa? Rolf continua să mestece cu lingurița în cafea. De ce nu azvârlea cu un ghiveci după ea, sau măcar cu o carte? Văzându-i mâna care tremura ușor, Sibylle nu simți nici un fel de regret, nici măcar milă, mai degrabă amărăciune, dezamăgire, tristețe, dispreț.

— Sau ai ceva împotrivă? întrebă ea, întinzându-i zahărul, și începu să-i expună o serie de motive. Doar știi cum e aici, o să înceapă bârfele, dacă am să fiu văzută. Mie nu-mi pasă! Dar pentru tine e totuși neplăcut. Mai ales acum, când ți-au propus postul de procuror! Cu siguranță că și pentru tine ar fi mai bine dacă am locui la Paris… Se uită la el: Sau tu ce crezi, Rolf?

Rolf sorbi, mestecă, suflă și sorbi din nou ca și cum singurul lucru important în acel moment ar fi fost ceșcuța lui cu cafea.

— Da, și cam de câți bani ai avea nevoie? veni în sfârșit răspunsul lui foarte concret.

Lași cum sunt bărbații atunci când nu conduc ei atacul, se retrăsese imediat în spatele unor chestiuni concrete, în timp ce Sibylle ar fi vrut să audă de la el ce simte, ce speră. Sibylle împreună cu un alt bărbat la Paris, oare îi era chiar atât de indiferent totul? Nu-l deranja? I se părea cumva de nesuportat? Sibylle îl întrebă de-a dreptul:

— Tu ce crezi, Rolf?

Rolf stătea acum în dreptul ferestrei, cu spatele întors spre ea, cu mâinile vârâte în buzunarele de la pantaloni, ca un spectator la un incendiu. Spatele lui i se părea atât de lat, capul atât de rotund și mare; simți nevoia să-l atace.

— Îl iubesc, spuse ea neîntrebată. Ne iubim cu adevărat, adăugă ea, altfel n-am pleca împreună la Paris, sper să mă crezi, doar nu sunt atât de ușuratecă.

Da, bărbații trebuie să plece întotdeauna la lucru, da da, era deja nouă și zece; îl aștepta o ședință, acest bastion al inaccesibilității lor, Sibylle știa toate acestea. Dacă Rolf nu se ducea acum la serviciu, lumea întreagă avea să cadă într-o stare de ilegalitate catastrofală.

— În privința aceasta, știi tu mai bine, spuse el laconic. Iar apoi, după ce își pusese pardesiul și îl încheiase greșit, încât nevasta lui trebui să-l mai încheie o dată, adăugă pe un ton melancolic: Faci ce crezi că e mai bine! și plecă.

Iar Sibylle, rămasă singură acasă, izbucni în plâns.

În acest sens, așadar, era Sibylle liberă.

Stiller, în schimb, reveni de la Davos fără să fi discutat ceva, pretindea că soția lui e pe moarte, iar de călătoria la Paris nici nu mai aduse vorba, în împrejurările date. Ședeau din nou la marginea unei păduri — în jur se secera deja grâul copt, vara era pe trecute, norii de furtună se adunau deasupra lacului albastru, un bondar bâzâia în zigzag prin liniștea acelei zile, deasupra câmpiilor aerul tremura albăstrui, în ogrăzi cotcodăceau găinile, iar lumea era un lucru desăvârșit, izbutit, îmbucurător, ba de-a dreptul încântător. Numai fericirea lor (sau ceea ce așteptau de la dragostea lor) era tare complicată! Ședeau muți pe pământ, cu mâinile înlănțuite drăgăstos, doi soți adulteri, fiecare cu câte un fir de iarbă între buzele strânse de îngrijorare, și singurul lucru pe lumea aceasta care nu li s-ar fi părut complicat, ar fi fost căsnicia, nu căsnicia cu Rolf, și nici căsnicia cu Julika, ci căsnicia lor.

În amintirile cu totul și cu totul lipsite de amărăciune ale acestei minunate femei — o văd mereu în timp ce scriu aceste rânduri în scaunul ei de răchită de la clinică, atunci când i-am dus gladiolele, în halatul ei galben de culoarea lămâii, cu părul negru — există un punct care l-ar lăsa perplex pe Stiller cel dispărut, și anume că în acea vară sau toamnă Sibylle aștepta un copil de la Stiller, fără să-i fi spus vreodată ceva (acum ar fi avut șase ani)... Notez: Era în septembrie, iar Stiller, ocupat până peste cap cu pregătirea unei expoziții; personalități importante considerau că ar fi oportun, ba chiar absolut necesar ca Stiller să expună din nou.

— Te deranjez? întrebă Sibylle văzând că Stiller, după ce o sărutase în fugă, continua să meșterească cu ferăstrăul la un soclu. Și rămase cu ochii la el. Niciodată bărbatul nu e atât de frumos, își zicea ea, ca atunci când face o muncă manuală.

— Nu vreau să te rețin, observă ea, dar trebuia neapărat să te văd astăzi...

Mai mult nu-i spuse, mai ales că Stiller nici nu părea uimit de această dorință a ei. Importante erau acum soclurile.

— Când vine, întrebă Sibylle, domnul acela de la sala de expoziții?

Încerca să se arate interesată. Afară era o zi blândă de septembrie. Mai trebuiau tăiate încă cel puțin nouă socluri, apoi vopsite și lăcuite; și nu era o treabă simplă, fiindcă un soclu nepotrivit putea să strice tot efectul; și câte nu mai trebuiau lustruite, ca să nu mai vorbim de cele care, având deja lac, trebuiau totuși curățate! Despre asta era vorba acum.

— Și pe nevasta ta, întrebă Sibylle, o expui și pe ea?

Pusese de ceai și, cum apa începuse să fiarbă, avea și ea o îndeletnicire.

— Ți-am adus ceva, spuse Sibylle, făcut de mine!

Și îi arătă o prăjitură proaspătă; Stiller mulțumi fără să-i arunce măcar o privire, apoi spuse ceva despre bazaconiile lui. Sibylle nu vedea nici o diferență și nu înțelegea de ce sculpturile lui se transformaseră peste noapte în niște bazaconii. În plus, exista scrisoarea acelui conservator; de la cap la coadă un imn închinat lui Stiller, încât ai fi zis că dintr-o clipă într-alta acesta avea să se ridice în slăvi, dispărând pe veci.

— Ceaiul e gata, anunță ea și așteptă; niciodată nu și-ar fi închipuit că o expoziție necesită tot atâta pregătire cât o invazie (Rolf îi povestise la cafea despre Memoriile lui Churchill), și i se făcu milă de Stiller.

— Ce părere ai despre afiș? întrebă el în timp ce freca soclul cu șmirghel.

Sibylle nici măcar nu observase schița de pe coala de hârtie de împachetat.

— O să existe și un afiș? se miră ea, și într-adevăr, era un afiș adevărat, ca pentru Furtwangler sau detergent Persil, dar i se părea îngrozitor: A. Stiller, iscălitura lui pe toate coloanele de afișaj, mărită ca sub lupă. Oare bărbații nu au pic de rușine? Și dacă i-ar fi făcut măcar plăcere; dar Stiller blestema cât era ziua de lungă toată tevatura asta. Atunci de ce mai intra în joc? Își bău apoi ceaiul în picioare, mâncând prăjituri și vorbind fără încetare; în jurul lui ploua cu firimituri, el însă nu observa nimic…

Sibylle plecă destul de repede de la el; nu era momentul să discute despre copil, își zise ea, și era mulțumită că Stiller n-o lăsase să plece pur și simplu, ci îi dăduse întâlnire după-amiază la o partidă de iahting. Era fericită să-l mai întâlnească o dată în ziua aceea. Ca să-și treacă timpul porni agale pe Bahnhofstrasse, flanând de la o vitrină la alta, de la un magazin la altul, până ce găsi cea mai frumoasă cravată din Zürich. Din păcate, își aminti ea, Stiller nu avea o cămașă potrivită la asemenea cravată. Cumpără, așadar, și cămașa potrivită.

În timpul plimbărilor pe lac (spune Sibylle), Stiller era întotdeauna ca un băiețandru, serios, fără a fi morocănos, dar totodată relaxat, bucuros de jucaria ce i se dăduse; își făcea de lucru cu velele și cârma, iar Sibylle stătea întinsă la provă, cu o mână sau cu un picior în apa care se încrețea ușor. Aici pe lac erau liberi, fără nălucă. Malurile se pierdeau în aburul toamnei; ambarcațiunea lor strălucea în razele molcome ale soarelui, spre răsărit cerul se colorase deja în violaceul înserării, iar apa

din jurul bărcii era întunecată, aproape neagră, sub oglinda luminoasă de la suprafață. Sibylle își sprijini capul în brațe ca să prindă în față ultimele raze de soare, tot mai piezișe, auzea gâlgâitul apei sub barcă, atunci când se legăna pe valurile iscate de vreun vaporaș, și îl privea cu ochii mijiți pe Stiller, navigatorul ei: — chipul său, capul îngust, părul rar bătut de vânt, da, îi plăcea chiar foarte mult acest bărbat care era poate deja tatăl celui de-al doilea copil al ei. Oare Rolf cum va primi vestea? Sibylle n-avea nici o dorință. Apropo de Rolf: mâine urma să preia postul de procuror. Cât de harnici erau amândoi! Fiecare în felul său. Iar Sibylle se hotărî să fie rezonabilă și mulțumită. În pofida tuturor. Era încă tânără și avea timp berechet. Ceva trebuia să se întâmple! Poate că se năștea un copil, poate murea Julika, poate cădea o stea de pe cer care le va rezolva toate problemele. Ca de obicei în timpul unor astfel de plimbări, nu vorbeau mult. Deasupra lacului plutea zumzetul orașului, de pe un vaporaș un grup de copii făceau semne cu mâna, iar lumea întreagă, privită așa cu capul culcat, nu se mai compunea decât din culori, din strălucire și oglindire și umbră, din liniște și sunet, nu era acesta ceasul marilor hotărâri. De ce oare nu era posibil să iubești doi bărbați dintr-o dată? Stiller îi era mai apropiat, nu era genul de bărbat care supune. Rolf supune. Lucrul acesta e îngrozitor în anumite privințe, în altele însă, e mult mai simplu. Rolf nu se înfrățește cu femeia. La un moment dat atinseră o geamandură, barca toată scrâșni, iar Stiller, care vorbea despre expoziția sa și nu fusese atent, se scuză. Rolf nu se scuza de fapt niciodată; Rolf avea întotdoauna dreptate. Din cauza lui Stiller îți făceai griji, din cauza lui Rolf, niciodată. Amândoi într-o singură persoană, asta ar fi fost ceva! Câteodată Rolf îi apărea ca un câine mare, un Saint-Bernard, pe care mai bine nu-l duci în lesă ca să nu te doboare. Stiller îi apărea ca un frate, aproape ca o soră…

Dintr-o dată se lăsase răcoarea, iar Sibylle se ridică în picioare, porni spre Stiller prin barca ce se legăna, îi cuprinse capul cu mâinile ei ude și îl acoperi cu sărutări. El dădu drumul parâmei, iar vela începu să fluture în vânt.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

Nici Sibylle nu știa ce se întâmplase.

— Ce ființe ciudate sunteți voi, bărbații! spune Sibylle și astăzi: Voi cu problemele voastre! Ore și zile întregi, uneori chiar săptămâni întregi nu s-ar zice că aveți alt gând decât acela de-a fi cât mai aproape de femeia iubită, o căutați necontenit, nu vă dați înapoi de la nimic, așa s-ar zice, înfruntați pericole, sunteți capabili să deveniți ridicoli, ba chiar și cruzi, atunci când cineva vă stă în cale, nu există decât femeia, așa se pare, femeia iubită — iar apoi, peste noapte, vă treziți că o ședință e totuși importantă, atât de importantă că tot programul se

schimbă după ea. Dintr-o dată deveniți nervoși, femeia iubită se ține scai de voi, știu eu cum vine asta!, sunteți plini de înțelegere față de oamenii străini, dar nu față de femeia care vă iubește. Voi cu problemele voastre! o conferință internațională a juriștilor, conservatorul unui muzeu, dintr-o dată există o seamă de lucruri de care trebuie neapărat să țineți seama! Și vai de femeia care nu înțelege, ba își mai permite să și zâmbească! Și apoi, pe neașteptate, vă purtați din nou ca micuțul Hannes când afară fulgeră și trăsnește. Nu-i așa? Aceiași bărbați, iată-i cum vin și își pun capul pe umărul nostru ca să fie consolați, ca să nu se simtă cu totul și cu totul pierduți printre problemele lumii acesteia, să nu se simtă inutili cu procuraturile și expozițiile lor cu tot… Dumnezeu știe, râde ea, dar sunteți și voi niște figuri!

Într-o zi, pe la sfârșitul lui septembrie, Stiller o anunță la telefon:

— Pregătește-te, plecăm la Paris!

Nu-i venea să-și creadă urechilor.

— Vorbești serios?

— De ce nu? răspunse vocea veselă.

— Când? întrebă ea atunci, cu o umbră de îndoială în glas, neștiind dacă Stiller nu cumva glumea, dar cu inima plină de bucurie.

— Astăzi, mâine, când vrei tu! răspunse vocea veselă.

(Trenurile spre Paris le știau pe dinafară; exista trenul acela de noapte, în zorii zilei ar fi traversat suburbiile, apoi mic dejun împreună cu muncitorii într-un bar pe lângă Gara de Est, cafea cu brioșe, iar în continuare plimbare prin Halele cele mari, pline de legume și pește — și dintr-o dată, ca-n basme, totul avea să devină realitate?)

— Vin imediat la tine! spuse Sibylle, dar Stiller avea treabă chiar în dimineața aceea, aștepta pe cineva la atelier, iar după-amiază Sibylle trebuia să-l ducă pe micuțul Hannes la circ. Deci după circ! spuse ea și puse receptorul în furcă, năucită de fericire, ca cineva care a tras lozul cel mare…

În sfârșit, lucrurile păreau să se urnească!

— Și cum facem, întrebă Rolf la cafea, trebuie să comandăm și camionul de mobile, când ți-ar conveni? Să știi că nici prin gând nu-mi trece să fac toată mutarea de unul singur. Săptămâna viitoare ești liberă?

Atâta zor o deranja, dar Sibylle îl înțelegea totuși.

— Da da, spuse ea, dar nu pot să-ți spun astăzi.

— Dar când?

— Mâine?!

— De ce ești atât de nervoasă?

— Nu sunt nervoasă, răspunse ea, de ce-aș fi nervoasă?

Sibylle sperase să poată hotărî în liniște, acum intervenise acest ultimatum de douăzeci și patru de ore! La urma urmelor, era vorba de tot ce era mai important pentru ea pe lumea aceasta, de Stiller, de Rolf, de Hannes, era vorba de-o viață care nu se născuse încă, numai și numai de oameni de care se simțea legată cu tot sufletul, era vorba de ea însăși, dacă era în atare să-și decidă singură soarta! Despre asta era vorba! Iar mâine Rolf trebuia să afle, ca să poată comanda camioanele de mobilă, mâine dimineață la cafea…

Spectacolul de matineu de la circ (spune ea) n-a reușit deloc să-i abată gândurile, dimpotrivă, atunci și acolo s-a hotărât: pentru Paris, pentru Stiller, pentru cutezanță. La lumina zilei, zice Sibylle, circul arată și mai ponosit, de-a dreptul înduioșător, peste tot se vede răpciuga și falsa splendoare; cu cât mai dulce este în schimb lumina din cortul însorit, o lumină de chihlimbar, apoi băncile pline de copii îmbrăcați multicolor, zumzetul glasurilor lor, muzica de fanfară, mirosul animalelor și, din când în când, câte un răget ca din junglă. Era minunat. La Paris, își zicea Sibylle, avea să găsească ceva de lucru, orice, asta făcea parte din cutezanță. Sibylle nu se temea. Clovnul care deschise reprezentația îi tratã pe copii ca pe niste adulți proști, drept care nici nu avu parte de succes, micuțul Hannes, pentru prima oară la circ, se uita la el fără un zâmbet, se bucura doar când îl vedea poticnindu-se și ceru ca omul acela să nu se mai întoarcă. Sibylle trebuia să-i spună neapărat să nu mai vină. Dar au urmat salturile tigrilor! Lovituri de bici și mârâituri răgușite, Sibylle era fascinată, iar câteva minute uită și de Paris, în timp ce Hannes sugea o bomboană și întreba de ce animalele acelea rele trebuie să sară mereu prin cercuri. Nu vedea prea bine scopul unui astfel de exercițiu. Focile în schimb îl umplură de încântare, iar la toate întrebările la care Sibylle trebuia să dea un răspuns se adăugă și aceea dacă nu voia să fie focă. La numărul de vals al cailor, Hannes ceru să plece acasă. Sibylle ar fi putut să se ducă apoi imediat la Stiller. Dar n-o făcu. Nu încă! Iar la un moment dat, când din gura zâmbitoare a unei fete de la trapez atârnau șapte vieți bărbatești, Hannes descoperi printre scândurile de sub bănci un bărbat murdar în cizme care costuma fel de fel cățeluși în fustițe crețe, și frăcușoare negre, și voaluri albe de mireasă, iar cățelușii păreau foarte nerăbdători. De acum încolo, Sibylle trebui să-l țină pe micuțul Hannes pe genunchi ca să nu cadă printre scândurile schelăriei. La ora aceea Sibylle era deja hotărâtă, se pare. Și între timp urmărea numărul palpitant de la

trapezul strălucitor. Într-un fel sau altul, își zicea ea, o să meargă. Dintr-o dată copiii din jur izbucniră într-un singur glas: domnișoara argintie de la trapez își părăsise leagănul ceresc cu un salto mortale, căzu în plasa cea mare și, ce să vezi, nu pățise nimic, sălta ca o minge în plasă, în timp ce orchestra trâmbița o bucată de Verdi. Pauză! Hannes voi să iasă și el afară ca toți copiii, Sibylle rămase locului ca vrăjită: o persoană costumată, care își câștiga, se vede, în felul acesta existența, vindea ciocolată, iar aceasta a constituit pentru Sibylle cea mai mare atracție a după-amiezii: femeia independentă…

Puțin înainte de șapte, după ce-l dusese pe Hannes acasă, era deja la Stiller pe care îl găsi fluierând vesel ca un cintezoi; scosese geamantanul cu șarniere și începuse să împacheteze. Bineînțeles că vorbise serios, plecau la Paris. Dar Sibylle de ce venise fără bagaje? Se dovedi acum că de fapt Stiller trebuia să plece “oricum” la Paris, nu azi, nici mâine, dar în orice caz curând, din cauza unui bronz care nu putea fi turnat decât la Paris și care îi era absolut necesar la viitoarea sa expoziție, așa cum spusese de altfel și conservatorul. Și Julika? Ei bine, Stiller avea un motiv atât de serios să plece la Paris, încât Julika nu avea de ce să se supere și să facă febră din cauza acestei călătorii. Sibylle pricepu.

— Nu, spuse ea pur și simplu.

Stiller era jignit.

— Eu am să plec…

— Da, spuse ea. N-ai decât.

Era o caraghioasă, nu-i așa! De luni de zile vorbiseră numai despre călătoria asta, iar acum…

— N-ai decât, spuse Sibylle, du-te!

Stiller plecă (oricum trebuia să plece), sperând ca Sibylle să regrete acest capriciu și să-l urmeze. Speranțele lui n-o mai interesau pe Sibylle. A doua zi la cafea îi spuse lui Rolf:

— Nu mai plec la Paris.

Rolf se strădui să nu-și piardă, de bucurie acum, remarcabilul său cumpăt.

— Dar am să plec pentru o săptămână la prietena mea de la Sankt Gallen, spuse ea apoi. Și iată că abia acum ceșcuța fu izbită de perete.

Când Sibylle rămase singură, luă cartea de telefon pe genunchi, își stinse țigara în scrumieră, căută numărul doctorului, al singurului doctor care o interesa atunci, și formă imediat numărul, apoi așteptă

fără să-și audă inima bătând. Era uimită doar de indiferența ei. Trebuia s-o facă, cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Rolf n-a crezut, bineînțeles, nici o clipă în povestea cu prietena din Sankt Gallen. Se simțea înșelat, luat peste picior, și cu aceasta totul se sfârși pentru el. Nefericita întâlnire din biroul său — după ieșirea ei din spital — s-a petrecut puțin altfel pentru nevasta lui decât mi-a descris-o Rolf, procurorul meu; nu de la ea (mă asigură Sibylle) pornea tăcerea aceea încrâncenată, ci de la el.

Consemnez:

Aproape un ceas Sibylle a trebuit să aștepte în anticameră, până când a apărut secretara:

— Domnul procuror vă așteaptă!

După o strângere de mână, după momentul acela din pragul ușii când simți că avea să se prăbușească la pământ dacă brațul lui n-o susținea, Sibylle trecu pe lângă Rolf cu-adevărat și se duse direct la fereastră, de parcă pentru priveliște venise.

— Acesta-i deci biroul tău? spuse ea pe un ton ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Foarte frumos, mai adaugă ea din pură stingherealǎ.

— Da, spuse el, aceata e biroul meu.

Se uita la ea de parcă ar fi fost proaspat reîntoarsă dintr-o escapadă amoroasă.

— Aș vrea să stăm de vorbă! spuse Sibylle răspicat, iar Rolf o invită să ia loc într-unul din fotolii, ca pe o clientă, îi oferi țigări dintr-o cutie mare de pe biroul său, țigări oficiale, ca să spunem așa.

— Mulțumesc, spuse Sibylle și întrebă: Ce mai faci?

Iar Rolf, fără să schimbe tonul, repetă ca un ecou:

— Ce mai faci?

Astfel stăteau unul în fața celuilalt și fumau, Rolf în spatele biroului său, în timp ce Sibylle avea senzația că se află în câmp deschis. Mai voia el oare s-audă cât de tare se simțea ea legată de el? Nici măcar întrebarea ironică: Cum a fost la Sankt Gallen?

— Trebuie să mă ierți, spuse în schimb Rolf, dar într-o jumătate de oră am o întâlnire.

Și bineînțeles că Sibylle n-a mai reușit să scoată un cuvânt. De ce n-o întreba de-a dreptul unde a fost? Sau mai simplu: De ce minți? În loc de toate acestea o anunță doar:

— Am făcut mutarea. Din fericire, vremea a fost bună…

Povesti despre mutare pe un ton perfect neutru, fără umbră de reproș la adresa ei, cea absentă: Deocamdată lucrurile tale le-am lăsat împachetate, explică el, nu știu cum ai de gând să-ți aranjezi camera și de altfel…

Din păcate îi întrerupse telefonul. (De la spital, Sibylle se dusese mai întâi la vechea locuință. Ecoul pașilor ei în camerele goale, tapetele decolorate cu dreptunghiurile mai întunecate ale unor tablouri dispărute, stricăciunile de peste tot; i se părea de necrezut că șase ani trăise aici, între acești pereți, și toate acestea după pierderea pe care o suferise, tainică, necesară dar dureroasă și revoltătoare în pofida narcozei; fusese peste puterile ei, și Sibylle plânsese ca și cum locuința aceea goală, pe alocuri deteriorată și îngrozitor de meschină ar fi reprezentat bilanțul cel mai grăitor al vieții ei. Încercase să-l sune pe Rolf, dar în zadar: telefonul fusese decuplat. Apoi se dusese la noua casă, să vadă camera cucoanei: haosul total, un depozit de mobile, absurditatea ilustrată, o grămadă de tablouri și oglinzi, cărți, cutii de pălării, vaze și pantofi, lucruri de cusut, numai marfă de calitate, dar marfă, numai și numai marfă, o grămadă căreia îți venea să-i dai foc. Hannes se ținuse scai de ea, și când a vrut să-i arate noua cameră a tatii, Sibylle s-a oprit în prag. Apoi venise aici…

În sfârșit, Rolf termină de vorbit la telefon, puse receptorul în furcă, și păru că se concentrează asupra discuției lor întrerupte; apoi însă spuse:

— A sunat cineva de la Paris. Un anume domn Stiller, probabil amantul tău — Sibylle îl privi mută. Presupun, adăugă el, că până la urmă l-ai întâlnit pe acest domn la Paris…

N-ar mai fi fost nevoie de această completare, Sibylle își luase deja poșeta și fără voie se ridicase în picioare.

— Unde pleci? întrebă el.

— La munte, răspunse Sibylle, amintindu-și dintr-o dată de un afiș pe care îl văzuse pe drum, la Pontresina.

Iar Rolf, încăpățânatul de Rolf, care nu se săturase de toată farsa aceasta, o conduse într-adevăr până la ușă.

— Faci cum vrei, spuse el și îi ridică mănușa pe care ea o pierduse.

— Mulțumesc, spuse Sibylle și ar fi putut acum să plece, da, și nu știe nici ea de ce, în loc s-o ia spre ușă, s-a mai dus o dată la fereastră: Mi se pare ridicol, spuse ea, complet ridicol felul în care ne purtăm, e o copilărie…

Rolf tăcea.

— Te înșeli, spuse ea și continuă să vorbească vrute și nevrute, nu ai dreptul să te porți în acest fel cu mine. Te așteptai cumva că am să vin să-ți cer iertare? N-am fost niciodată o pereche, Rolf, nici mai înainte. Niciodată! Asta e. În fond, pentru tine eu nu am fost decât o legătură ca oricare alta, tu n-ai crezut niciodată în căsnicie…

Rolf zâmbi. Sibylle era ea însăși mirată de vorbele ei, de tonul ei acuzator. N-avusese nici un moment de gând să spună ceea ce spusese.

— Rolf! spuse ea și se așeză pe marginea fotoliului fără să lase poșeta din mână, gata să plece de îndată ce ar fi simțit că îl plictisea; N-am venit aici să fac reproșuri. Numai că — Rolf aștepta — nu știu, spuse ea, ce-o să se întâmple de-acum înainte.

Rolf stătea acolo fără să spună un cuvânt. De ce nu mă ajută? își zise ea, uitând că el nu știa mai nimic, habar n-avea de unde venea Sibylle și ce se întâmplase.

— Nu mi-aș fi închipuit niciodată, spunea Sibylle, că o să ajungem aici. Prin căsnicie, eu înțelegeam cu totul altceva. Tu cu conferințele tale! Credeam că vorbești din experiență…

Se opri, uitându-se la el.

— Nu înțeleg ce vrei, spuse el.

Sibylle trebui să-și adune gândurile.

— Nu mă plâng, Rolf, spuse ea, nu am acest drept. De aceea s-a întâmplat tot ce s-a întâmplat! Tu ești liber, eu sunt liberă, și totul e atât de jalnic… Ce vreau? întrebă ea. Nu înțelegi? Un zâmbet ironic, chiar disprețuitor, i se ivi poate pe chip, ca atunci când te uiți la un om care se preface. Fiindcă atâta neînțelegere nu putea fi decât prefăcătorie. La ce folos toată comedia asta? Și apoi, dintr-o dată, Sibylle simți nevoia să i se arunce la piept, rămase însă la distanță de câțiva pași de soțul ei, ca și cum n-ar fi putut trece de privirea lui. Mă urăști? întrebă ea cu un zâmbet slab, involuntar. Când un om apropiat ne urăște întâia oară, totul pare o farsă, dar totuși, acela era adevăratul lui chip, iar zâmbetul îi îngheța pe buze, Rolf o ura. Arăta acum și altfel. Sibylle nu-l mai recunoștea; nu mai era el decât în aparență… Amant! continuă ea la un moment dat să-și depene gândurile: N-am căutat niciodată un amant, știi prea bine!

— Dar atunci?

— N-am nevoie de un bărbat oarecare. Asta e teoria ta! Nici în tine n-am căutat un bărbat oarecare! Mă întreb însă, tu de ce te-ai căsătorit?

Pentru tine eu sunt o femeie oarecare, o legătură cu o femeie oarecare. De asta spun eu mereu că tu ești de fapt un burlac, un burlac însurat. N-ai decât să zâmbești! Căsnicia sau e un fel de soartă, sau nu mai e nimic, e o prostie. Ce vreau, mă întrebi? M-am purtat ca o proastă, știu. Mă durea de fiecare dată când tu te îndrăgosteai, e adevărat, și poate că eram meschină. Spațiu de joc în căsnicie, ce înseamnă asta? Eu nu vreau spațiu de joc, eu nu vreau să fiu pentru bărbatul meu o femeie "oarecare". De ce nu poți să înțelegi asta? Nici tatăl meu nu este un bărbat "oarecare" pentru mine. Și nici Hannes nu e un copil "oarecare", pe care îl îndrăgim fiindcă așa ne place... Ah, Rolf, se întrerupse ea, astea toate sunt prostii!

— Vrei, așadar, să spui, rezumă procurorul, că noi doi n-am fost niciodată căsătoriți?

— Da.

— Și că prin urmare n-ai nici un motiv să-mi spui unde ai fost în toate zilele acestea, spuse el și își aprinse o țigară. Nu înțeleg de ce-ai mai venit la mine.

— Când te aud vorbind așa, nici eu nu mai înțeleg! spuse Sibylle. Am venit ca să stăm de vorbă. Acum, tu n-ai timp, știu. N-ai niciodată timp când nu-ți convine. Iar eu îmi aleg cele mai nepotrivite momente.

Rolf fuma.

— Și despre ce voiai să stăm de vorbă?

— Sunt naivă, ai dreptate. Am fost și rămân așa. Dar zâmbetul tău superior nu mă mai impresionează câtuși de puțin! spuse ea. Nu știu de ce, dar mi se pare că nu ești cu nimic mai deștept. Și ținu să precizeze: Te poți exprima mai bine decât mine, de aceea te-am lăsat întotdeauna pe tine să vorbești. Ai avut oare impresia că ești unicul om care merită să fie iubit. Am înțeles că erai foarte sigur de mine, Rolf, dar în cu totul alt sens... Îți amintești de ofițerul britanic de la Cairo? îi veni ei în minte, nu l-ai luat niciodată în serios, știu asta! Dar avea o serie de calități pe care tu nu le ai, Rolf, și cărora li se simte lipsa. Dar pe vremea aceea nici prin gând nu mi-ar fi trecut, ba mi s-ar fi părut de-a dreptul grotesc să plec mai departe cu un alt bărbat și nu cu tine. De ce oare? Nu știu de unde vine concepția asta a mea despre căsătorie, dar alta nu am — nici astăzi... Poate că de aceea ar fi mai bine, conchise ea după o pauză, să divorțăm. Între timp privea pe fereastră afară, nu-i vedea fața; el însă tăcea. Gândește-te! spuse ea, n-aș fi crezut niciodată că noi doi am putea să divorțăm vreodată. Toate divorțurile din cercul nostru de cunoscuți mi s-au părut normale; îmi spuneam de fiecare dată în astfel de cazuri că cei doi nu avuseseră o căsnicie adevărată. Avuseseră o legătură pe care o legalizaseră, conformându-se mentalității burgheze, dar asta era

tot. De ce-ar fi rămas împreună? E ca și cum cineva și-ar pune în grădină o sperietoare, ca apoi să nu mai îndrăznească el însuși să calce în grădină. Acelea nu erau căsnicii, ci numai legături “burgheze”. Îmi spuneai întotdeauna că sunt “burgheză” când nu-ți convenea ce simțeam, dar azi sunt convinsă că tu ești mult mai “burghez” decât mine, serios. De ce-ai fi simțit altfel nevoia să legalizezi legătura noastră! Doar fiindcă așteptam un copil… Rolf o lăsă să vorbească. Știu, zâmbi Sibylle, îți place să fii calm. Că am de gând să plec la Paris sau la Pontresina, tu nu-ți pierzi cumpătul! Și mai crezi că în acest fel ești generos. Nu-i așa? Generozitatea ta ar urma să mă înfrângă. În fond, îmi zic eu, vrei doar să mă supui, iar tu să fii liber! Asta-i tot. Aștepți ca amantul meu să mă părăsească, așa cum îți părăsești tu iubitele, iar apoi să nu mai existi decât tu; în asta constă dragostea ta, calmul tău, generozitatea ta… Ah, Rolf, spuse ea din nou, totul e un nonsens!

— Și care ar fi după părerea ta sensul? întrebă Rolf, dar se auzi din nou telefonul țârâind, iar el se îndreptă spre birou.

— Nici nu mai știu, spuse Sibylle, de ce îți spun toate acestea…

Rolf ridică receptorul; era secretara care avea îndatorirea să-i amintească domnului procuror de întâlnire, o așa-zisă oră de informare juridică pentru jurați.

— Nu vreau să te mai rețin, spuse Sibylle uitându-se la el cum își umplea mapa cu acte. Ești supărat? întrebă ea, de ce nu răspunzi?

Rolf își căuta pixul pe masă, apoi în buzunare, apoi din nou pe masă.

— Înțeleg deci, spuse el, că ești dezamăgită că nu ți-am interzis nimic…

Zâmbetul lui dovedea că se străduia să ia totul în râs.

— Nu, spusc Sibylle, într-adevăr nu mi-ai interzis nimic, Rolf, asta e toată nenorocirea, n-ai avut decât o legătură cu mine, ca să spunem lucrurilor pe nume, așa că nici tu n-ai dreptul să mă împiedici dacă am și eu, la rândul meu, altă legătură…

Între timp, Rolf își găsise pixul, nu mai stătea deci nimic în calea despărțirii lor. Rolf pusese deja mâna pe clanță, și dacă acela ar fi fost Rolf al ei, acum i-ar fi căzut în brațe ca să plângă pe umărul lui. Dar nu era Rolf, ci o mască, una ridicolă, după părerea ei.

— Faci ceea ce crezi, mai spuse el o dată, deschise ușa și o lăsă să treacă prin antecameră, conducând-o spre lift…

Trebuia deci să plece la Pontresina. Pontresina a întâmpinat-o cu burniță și cu o sperietură, ca și cum tot timpul drumului Sibylle nu s-ar

fi așteptat nici o clipă să ajungă cu adevărat acolo. Pontresina era locul de unde trenul nu pleca mai departe; ba mai rău: la ora aceea, trenul nu pleca nici înapoi. Sibylle se simțea prinsă în capeană. În afara ei, nu mai coborâseră decât doi localnici. Se lăsă în seama unui hamal oarecare cu șorț verde care îi încărcase valizele și schiurile pe o sanie, urmându-l prin zăpada fleșcăită. Afișul acela — și când te gândești că ar fi putut fi la fel de bine un afiș de la Capri sau dintr-o localitate balneară de la Marea Nordului! — se referea bineînțeles la februarie sau martie, nu la noiembrie. Hamalul susținea, ce-i drept, că sus ar fi zăpadă cum trebuie. Dar ce căuta Sibylle în zăpadă? Ce căuta ea în acest hotel demodat de categoria întâi? Timp de o jumătate de oră șezu pe pat, fără să-și scoată mantoul de blană care acum reprezenta, ca să zic așa, ultimul ei adăpost, și ascultă muzica dintr-un difuzor, Dunărea albastră, revărsându-se asupra unui patinoar pustiu. Mai târziu coborî la bar, comandă un whisky și se refugie într-un flirt cu un domn oarecare, din întâmplare francez și, prin urmare, spiritual…

O confruntare cu Wilfried Stiller, agronom dipl., a fost programată vineri, peste o săptămână; “eventual urmată de o vizită comună la mormântul mamei”, după cum aflu din copie.

Sfârșitul pare să fi fost urât, iar despărțirea de Stiller — oricât de clar am vedea că ceva s-a sfârșit, o despărțire trebuie să aibă totuși loc! — n-a fost lipsită din păcate (spune Sibylle) de înjosiri și umilințe grele, chiar și din partea ei. Consemnez:

Sibylle, care pe vremea aceea era încă o sportivă pasionată, își făcea veacul la Pontresina, bucuroasă în fond că Stiller, reîntors de la Paris, nu avea bani să vină după ea. În schimb o asalta cu atâtea telefoane încât concierge-ul de la hotel pricepând el destul de repede cât de puțin dorite erau aceste apeluri, venea de fiecare dată cu o grimasă de regret ca să anunțe “Zürichul la telefon”. Speranța, doar pe jumătate conștientă că ar putea fi totuși Rolf, o făcea până la urmă să răspundă; apoi începu s-o irite și discreția nerușinată a portarului. Din păcate, nu! Îl auzea ea pe portar spunând, doamna doctor a ieșit chiar acum o clipă!, iar ea stătea în holul hotelului, vedea mina acestui codoș, care aștepta probabil un bacșiș pentru servicii speciale, și intra apoi în cabină ca să-l sune pe Stiller. Dar se pare că pe vremea aceea Stiller își pierduse cu totul mințile. Furios că fusese nevoit să cerșească adresa ei de la Carola, servitoarea italiană, își dădea aere de pașă. Ce-ar fi putut să-i spună Sibylle? Că aveau zăpadă, da da, foarte bună, și azi ieșise și soarele, da, o societate foarte plăcută, iar apoi pălăvrăgi despre progresele ei la schi, despre poziția corpului, aplecat înainte sau înapoi, despre mișcarea din șolduri și câte altele. Sibylle turuia ca o adolescentă: despre un partener de dans “nemaipomenit”, da da, francezul, despre atmosfera “fenomenală”, camera ei era “dulce”, pârtia “grozavă”, a, nu, nu era vorba

doar de francez, toți voiau să se însoare cu ea, “o bandă veselă”, zău așa, și profesorul ei de schi, grizon din partea locului, era pur și simplu un băiat de zahăr. Din când în când, în timp ce Stiller tăcea, se mai auzea o voce: “Au trecut trei minute! Vă rugăm să introduceți monedele necesare! Au trecut trei minute! Vă rugăm…”, iar Sibylle introducea monedă după monedă, de parcă discuția n-ar fi fost destul de puerilă și până atunci. Avea un neastâmpăr și în orice caz o îmboldea un sentiment ghiduș, un sentiment care înlocuia multe alte sentimente, căci de nimic nu se temea Sibylle mai mult în acea clipă ca de adevăratele ei sentimente…

În tot acest timp Rolf, soțul ei, rămase mut. Când Stiller apăru apoi într-o bună zi la hotel, ca să vadă ce se întâmplă de fapt, nu avu totuși destulă putere s-o elibereze pe nefericită din hățișul de sfruntare copilărească în care se încurcase; pe Stiller, tonul ei fals îl năucea în continuare, iar în acest fel, Sibylle, neputincioasă, obținu o superioritate nedorită. Totul părea dictat de un mecanism implacabil: de cum simțea că bărbatului de lângă ea îi era milă de sine însuși, Sibylle nu se putea stăpâni să nu-l rănească. Au plecat la plimbare peste podișul spre Samaden, Sibylle în pantaloni pană negri, elegantă, cu un aer sportiv, arsă de soare, în timp ce Stiller purta veșnica sa manta și era palid ca toți cei care veneau de jos.

— Ce-ți mai face expoziția? întrebă ea. Ți-au turnat bronzul?

Tonul ei exuberant îi tăie orice elan. Pur și simplu nu-i venea nimic în minte. Până și domnul din Düsseldorf, un palavragiu plin de anecdote de pe frontul de rasărit și din Creta, era mai amuzant decât Stiller, Sibylle i-o spuse în față.

— Ca să nu mai vorbim, povestea Sibylle, cum știe omul ăsta să trăiască! Banii îi curg gârlă… Și Stiller trebui să asculte cât de impunător este un bărbat care “face” bani, fiul unor mari industriași, care știe să trăiască din plin: De altfel ca bărbat nu e genul meu! spuse Sibylle, iar Stiller o privi dintr-o parte, îngropându-se în melancolia sa.

— Nesuferit loc și Pontresina asta! spuse el la un moment dat.

Sibylle avusese piciorul luxat și șchiopăta ușor.

— Dar ieri am și dansat! spuse ea. Ceva o îmboldea să se arate încântată de tot ceea ce Stiller disprețuia, și să-i povestească de pildă cât de spiritual era domnul din Düsseldorf, purtător al Crucii de Cavaler, cât de masculin, de amuzant și plin de idei era; de pildă, când are senzația că a jignit pe cineva, îi face cadou respectivei persoane, indiferent că e bărbat sau femeie, un Mercedes. Zău așa! Bineînțeles, răspunse Stiller. Sau alt exemplu: era o fetișcană la ei la hotel, care se îndrăgostise de un student suedez, și imediat domnul din Düsseldorf

avu ideea încântătoare să-l aducă pe student acolo, și nu oricum, ci cu avionul. Pur și simplu încântător! susținea Sibylle, ca să-i dea de înțeles morocănosului de lângă ea că bărbații care câștigă bani pot să aibă și farmec. Poate că Stiller îi răspunse la un moment dat: Așa e. Sau poate că o întrebase: Și de ce-mi povestești toate astea? În fond însă, era jignit și nu avea mijloace s-o oprească pe Sibylle. De altfel în timpul acelei plimbări ea observă pentru prima oară că Stiller se bâlbâia, că anumite cuvinte nu era în stare să le pronunțe, cuvinte care începeau cu *m*. La un moment dat trecu pe lângă ei un tinerel, cu fața arămie și cu zâmbetul strălucitor de afiș al unui profesor de schi; Sibylle îl salută cu amiciție, apoi spuse:

— Asta era Nuot.

— Cine e Nuot? întrebă el cu supușenie.

Acesta era deci monitorul care, atunci când Sibylle își luxase piciorul, o cărase pur și simplu în brațe până la sania de prim-ajutor.

— E un băiat minunat! declară ea.

Și conversația continuă pe același ton. Bineînțeles că Sibylle știa exact în ce fel de loc s-ar fi simțit el bine, într-o cârciumă oarecare cu localnici. Dar pusă pe rele cum era, — și savură această senzație — știu imediat un local “grozav”. De ce oare Stiller nu i se opunea? Nesiguranța lui o jignea; ajunsese să se simtă trădată de Stiller. Acesta să fie bărbatul pe care ea îl iubise? Restaurantul “grozav” îți oferea un spectacol complet al prostului gust local, de felul celor pe care Stiller le ura, dar hainele le fuseseră preluate de cel puțin șase mâini la garderobă, doamna doctor întâmpinată ca o clientă cunoscută a localului; iar ceea ce a urmat, măsuța specială spre care au fost conduși, cele două liste de meniu tipărite în stilul Bibliei lui Gutenberg, ober-chelnerul în frac, care avu amabilitatea să le recomande pe un ton conspirativ-politicos homar proaspăt, toate acestea reprezentau exact amestecul de noblețe și șantaj menit să-l dezarmeze complet pe mic-burghezul Stiller, atunci când nu era tocmai bine dispus. Pe măsuță era un vas cu trei trandafiri, incluși firește în preț ca de altfel și lumina lumânărilor cu strălucirea lor caldă. Stiller nu îndrăzni nici măcar să remarce că prețurile i se păreau grotești.

— Ce iei? întrebă Sibylle pe un ton matern, și adăugă: Am bani suficienți la mine.

Un chelner de vinuri, costumat în pivnicer, își făcu și el apariția, iar Sibylle se hotărî pentru vinul “ei”, Châteauneuf-du-Pape, la șaisprezece franci sticla, dar ceru să fie șambrat.

— Ai să vezi, îi spuse ea lui Stiller, că Châteauneuf-ul de aici e o poezie! Sibylle se asculta pe ea însăși: folosea vocabularul unei persoane căreia Stiller nu știa să-i răspundă. Iar apoi, după ce comandase aproape numai din priviri un filet Mignon, îl sili pe bietul Stiller să mănânce melci, cu toate că acesta avea oarecare îndoieli că melcii ar fi mers cu acel Châteauneuf; de altfel Stiller nu mâncase niciodată melci, după cum trebui să recunoască, se vedea deci pus în inferioritate, neavând, de fapt, nici un drept la vreo părere personală. Prin urmare, luă melci! Iar apoi se apropie de ei un domn care anunță foarte pe scurt, ca să nu deranjeze, și în limba fran-ceză, că astăzi trecuse al doilea test; Sibylle îl felicită, făcând semn cu mâna, și îl informă pe Stiller că acesta era “Charles Boyer”. Stiller, care de foame începuse să mănânce o chiflă își permise să întrebe:

— Cine e Charles Boyer?

Dansatorul cel divin, francezul, și Sibylle îi povesti, pe când Stiller trebuia să guste vinul, istorioara “nostimă” despre acest domn care lucra de altfel în diplomație, cum în timpul dansului i se adresase în glumă cu Charles Boyer, și cum se dovedi că, într-adevăr, îl chema Boyer.

— Nu-i așa că e nostim? întrebă ea. Stiller se uita la ea ca un câine, care nu înțelege limba omenească, și n-a lipsit mult ca Sibylle să-l și mângâie pe cap ca pe un câine. Se abținu însă, ca să nu-i dea speranțe deșarte. Văzând că Stiller băuse deja din paharul lui, îi ură plină de veselie: Noroc! iar el, stânjenit, ridică la rândul lui paharul aproape gol. Noroc . Și când te gândești că în tot acest timp lui Sibylle îi era foarte rău și aproape că nu se atinse de fileul ei Mignon; Stiller în schimb, vrând-nevrând, trebui să-și mănânce cei doisprezece melci în timp ce Sibylle — numai ea vorbea, într-atât de morocănos era Stiller! — își aprinsese deja o țigară, continuându-și istorisirile:

— Mi-a scris Sturzenegger! Are nevoie de o secretară, ce zici de asta, și s-a gândit tocmai la mine! — Stiller continua să scormonească în cochiliile melcilor — E îndrăgostit de mine, adăugă Sibylle, până și bărbatul meu a observat asta. Drept să-ți spun, îmi place și mie prietenul tău… Între timp îi mai dădea și indicații: Trebuie să mănânci și sucul, dragul meu, e lucrul cel mai bun! Stiller o ascultă și înghiți sucul.

— Serios, continuă Sibylle, Sturzenegger m-a invitat la el. Se simte teribil de bine acolo, în California. O sută de dolari pe săptămână, ce zici, și-mi plătește și drumul! o sută de dolari înseamnă ceva, după părerea mea, și într-un sfert de oră ești la ocean…ș.a.m.d.

Abia pe drumul de întoarcere s-a înfiripat o discuție adevărată, deși scurtă și unilaterală. Mergeau prin zăpada care scârțâia, cu aburi la

gură; era ger, dar frumos, în dreapta și în stânga nămeții de zăpadă, casele ascunse sub perne albe de puf, deasupra lor stelele, o noapte de porțelan.

— Unde locuiești de fapt? întrebă Sibylle când ajunseră la hotel, oprindu-se în fața portalului de prost gust. Mâine mai ești aici? întrebă ea în continuare, vrând să ajungă la despărțire, pe cât posibil, la una definitivă.

— ...Trebuie să înțelegi că a fost pur și simplu un șoc pentru mine, spuse ea în tăcerea lui, dintr-o dată te aranja, dacă tot trebuia să pleci la Paris, aveai cel mai bun pretext, iar eu trebuia să te urmez, dintr-o dată nu mai stătea nimic în calea călătoriei noastre la Paris. În clipa aceea, nu știu dacă mă înțelegi, m-am simțit ca metresa ta...

Stiller tăcea în continuare, și nu e sigur că a înțeles vreodată ce se rupsese atunci în ea. Oare la ce se gândea? Și cum altceva nu mai avea să-i spună, Sibylle îl întrebă de numele unei constelații de deasupra portalului înzăpezit, trebui să întrebe însă de două ori până când Stiller îi răspunse.

— Da, spuse ea apoi, ca și cum ar fi existat vreo legătură între ea și constelația aceea, cine știe unde am să fiu peste un an! Nici eu nu știu. Poate că am să ajung într-adevăr până în California!... E ciudat, adăugă ea, dar în ceea ce te privește știu exact. N-ai să te schimbi niciodată, cred eu, nici măcar spre exterior. Nu intenționase să fie răutăcioasă, simți însă duritatea vorbelor ei, încercă s-o mai atenueze: Sau crezi tu însuți că ai să te schimbi cumva? Dar nu nimeri nici de data aceasta tonul, dimpotrivă. Orice ar fi spus acum, dădea greș. Ah, Stiller, spuse ea în sfârșit, crede-mă, mi-ai fost tare drag...

Un fondist care se antrena, unul precum Nuot, trecu iute, cu pași mari alunecoși, clămpănind ușor din schiuri, urmărit cu priviri lungi de cei doi, ca și cum sportul i-ar fi interesat mai mult ca orice în clipa aceea, din păcate dispăru destul de repede din raza lor vizuală, lăsându-i din nou singuri. Dârdâiau acum de frig, așa că se despărțiră — incapabili pe moment să-și spună adio — cu promisiunea de-a se revedea ai doua zi la micul dejun.

Dar la acel mic dejun, Stiller nu își făcu apariția. Peste două zile, pe când Sibylle ieșea din restaurant însoțită de domnul din Düsseldorf se afla acolo, fără să facă un pas spre ea, ca o nălucă.

— De ce vii abia acum? întrebă ea imediat, uitând să mai salute; Sibylle era consternată.

— Ai mâncat? întrebă el.

— Dar tu? răspunse ea.

Stiller era palid de nesomn, neras.

— De unde vii? întrebă ea, iar Stiller îi ținu mantoul pe care i-l adusese un așa-zis boy, un băietan de prin partea locului într-o livrea de circ.

— Te-am așteptat ieri la micul dejun! spuse Sibylle și repetă întrebarea: De unde vii? Făcu semn cu capul spre domnul din Düsseldorf care așteptase în fața liftului, îndeletnicindu-se cu aprinderea unui trabuc, un campion al discreției, ce mai, pe care Stiller nici măcar nu-l observase. Stiller venea de la Davos. Află asta tocmai când ieșeau prin ușa rotativă afară.

— De la Davos? întrebă ea și se trezi vorbind spre canatul de sticlă al ușii care se rotea o dată cu ei. De la Davos? repetă ea după ce ieșise și el afară. Stiller fusese între timp la sanatoriu ca să discute cu nevasta lui. Relată sec și concis.

— Asta-i tot, încheie el. De ce ești atât de uimită?

Ce-i drept, toată vara, Sibylle asta așteptase, asta sperase, ba asta și ceruse. Iar acum era șocată. Se simțea vinovată.

— Dar Julika, întrebă ea, Julika ce zice? Pe el problema aceasta nu părea să-l intereseze. V-ați despărțit? întrebă ea, ce-nseamnă asta? Doar nu poți pur și simplu s-o… Stiller i se părea crud, neomenos, ceea ce făcuse era îngrozitor. Dintr-o dată, Julika nu mai era o nălucă depărtată, ci o femeie adevărată, o femeie bolnavă, nefericită, părăsită, o soră. Stiller, exclamă ea fără voie, n-ar fi trebuit să faci una ca asta… Se corectă: Nu avem acest drept. Și eu sunt de vină, știu. Dar asta e o nebunie, Stiller, adevărată crimă…

Stiller era însă nepăsător, ba chiar nițel bucuros, văzând-o atât de necăjită. Stiller se credea liber, absolut liber, iar pentru moment era mulțumit că acționase.

— Mi-e foame, spuse el, dându-i destul de limpede de înțeles că nu mai avea chef să se gândească la Julika, și nici motiv.

Ședeau într-o cârciumă cu localnici, cu feroviari, care își petreceau orele libere jucând cărți, fiecare cu o țigară de foi în gură, și care amuțiseră la vederea doamnei în mantou de blană, până ce unul din ei întrebase: Ce facem, mai jucăm sau nu? Nu li s-a adus o listă scrisă în stilul Bibliei lui Gutenberg, în schimb veni o cârciumăreasă grasă, care le întinse o mână ușor umedă, urându-le bun-venit, iar apoi șterse câteva pete de bere și firimiturile de pe suprafața lăcuită a mesei. Pe o tăbliță neagră atârnată de perete între cununi de lauri și cupe ale unei asociații de tir, erau scrise prețurile vinurilor casei: Veltliner, Kalterer, Magdalener, Dale; deasupra, obișnuitul portret decolorat al generalului

Guisan. Stiller, înfometat, era la fel de sigur ca un tăietor de lemne care se întoarce de la muncă, trudit, molcom, mulțumit de sine; apucă imediat pâinea cu mâinile lui late și o frânse în două, în timp ce Sibylle, așezată pe banca de lângă soba de teracotă, ținea acum în poală un pisoi care torcea cerând să fie mângâiat. Stiller era încântat de meniul compus din carne prăjită și tocăniță țărănească; salată însă nu aveau. În timp ce unul dintre ei făcea cărțile, feroviarii discutau pe un ton de prefăcută indignare, deși de adevărată supărare nici nu putea fi vorba, despre inutilitatea unei Conferințe a celor Patru, pentru ca apoi să amuțească brusc, concentrându-și toată atenția asupra jocului, umplând încăperea joasă a cârciumii cu tăcerea lor, de care se molipsiră, vrând-nevrând, și cei doi.

— Nu mi-ai povestit nimic despre Paris, spuse Sibylle, pe care tăcerea aceasta o apăsa totuși.

Când cârciumăreasa cea grasă veni la masa lor, ce-i drept, nu cu mâncarea mult dorită, ci cu o sticlă de Veltliner, Stiller o întrebă de o cameră. Cu unul sau două paturi? vru să știe grăsana în timp ce Stiller ieșea cu ea să vadă camera…

O vreme, Sibylle rămase singură, era unica femeie din cârciumă și răsfoia un ziar al unei asociații de ciclism fără să citească un rând; un muncitor se așezase la masa lor, își lingea spuma de pe buze și o măsura pe cucoană cu suspiciune fățișă, ba chiar cu dispreț, ca și cum el ar fi știut ceea ce Stiller, dragul de el, nici măcar nu bănuia. Oare cum avea să-i primească Stiller mărturisirea, care ei însăși, de cum încerca s-o exprime în cuvinte, i se părea imposibilă, incredibilă, monstruoasă! Sibylle se mira că mai fusese în stare să se uite în ochii lui — dar a continuat să se uite în ochii lui chiar și atunci când Stiller reveni și se așeză lângă ea, bucuros și înfometat, fără să se sinchisească defel că Sibylle, care mâncase deja, se mulțumea cu un rachiu.

Undeva lângă Bergun se pornise o avalanșă, povesteau feroviarii. Dar zvonurile erau exagerate; Stiller văzuse cu ochii lui avalanșa și-i informă pe bărbații aceia cu fețe bronzate, care fumau țigări de foi dându-și cam prea multă importanță, că toate căile fuseseră deja deszăpezite. Sibylle era uimită și încântată să-i vadă pe bărbații de la masa de alături, care pentru ea aveau ceva amenințător, dezarmați de luciditatea suverană a lui Stiller; Sibylle se simțea ocrotită. Până și muncitorul de la masa lor încetase s-o mai privească cu dispreț; le întinse chiar scrumiera, din proprie inițiativă, iar mai târziu, după ce își plătise berea, își scoase șapea de pe cap și le dori, lui Stiller și Sibylle, petrecere frumoasă “împreună”. La un moment dat, Stiller întrebă în timp ce mânca:

— S-a întâmplat ceva?

— De ce?

— Astăzi ești foarte tăcută.

— Sunt bucuroasă, spuse Sibylle, că ai venit. Eram atât de furioasă pe tine, îmi ziceam că ai fugit pur și simplu, fără să-ți pese de mine. Ridică pisica din poală și îi dădu drumul pe podea, unde aceasta se așeză pe labele din spate. De ce nu mi-ai dat nici un semn de viață? spuse Sibylle. Am făcut o prostie, trebuie să știi, o prostie mare de tot…

Stiller continuă să mănânce de parcă nu s-ar fi așteptat la nimic serios. Fusese la Davos, se despărțise de Julika cea bolnavă; ce i s-ar mai fi putut întâmpla!

— Ei bine, ce e? zâmbi el.

Dar acum apăru cârciumăreasa cea grasă cu cafea și două pahare, iar Sibylle îi fu recunoscătoare. De fapt, nici n-ar fi vrut să vorbească despre asta! Există pe lume lucruri care se petrec și cu toate acestea nu contează, iar dacă sunt rostite, atunci contează, cu toate că nu-i adevărat și ele n-ar trebui să conteze! Cafeaua neagră din pahare era, așa cum se temuseră ei, amară, fierbinte de îți frigea limba și în același timp îngrozitor de slabă, orice numai cafea nu; încercară s-o salveze cu umor și mult zahăr, dar în felul acesta fiertura maronie deveni de-a dreptul grețoasă. Stiller începu să povestească despre Paris. De ce oare nu se cască pământul s-o înghită? se întreba Sibylle, prefăcându-se că îl ascultă. Oare nu visăm deseori lucruri monstruoase fără ca a doua zi să intrăm în pământ de rușine? Așa și numai așa, ca la un vis monstruos, se gândi Sibylle la cele două nopți trecute…

— De altfel ți-am adus ceva! își întrerupse Stiller povestirea despre Paris. Unde l-am pus oare? Sibylle umplu între timp paharele cu vin. Știi parfumeriile din Place Vendâme? râse Stiller și-i povesti cum o zi întreagă căutase acolo parfumul ei: Place Vendome, un fel de patrulater destul de mare înconjurat de clădiri cu arcade, este, după cum se știe, citadela parfumurilor franțuzești; fiecare firmă are acolo propria ei prăvălie, așa că trebuie să știi marca parfumului dorit ca să-l poți obține; altfel trebuie să colinzi dintr-un magazin într-altul și să ceri să ți se pună câte o picătură de parfum pe degete; Stiller își închipuise că era în stare să recunoască parfumul ei din sute de alte parfumuri. Demoazelele sunt încântătoare, își pun parfum pe propria mânuță, fnndcă Stiller nu mai are nici un deget liber. Iar el devine, bineînțeles, tot mai nesigur! Așa înconjoară toată piața, de la o firmă la alta, de la o mână la alta, de la un parfum la altul. Nu râd de el, demoazelele, dimpotrivă, seriozitatea lui le încântă, chiar dacă franceza lui nu ajunge ca să descrie parfumul cu pricina. Stiller își notează nume. Pe arătătorul drept e scris, de pildă, Scandale. Dar în cursul după-amiezei, a ultimei

sale după-amieze la Paris, începe să încurce numele; nu mai poate decât să-și ofere degetele: Celui là! Iar câteodată le e greu și domnișoarelor să mai deosebească ceva, și-l cheamă pe patron. La un moment dat, orice parfum îi amintește de Sibylle, apoi nu mai e nici unul bun. Și câte nu există; mâinile sale sunt două palete de parfumuri, iar Stiller umblă cu degetele desfăcute, ca să nu le amestece. Ce înseamnă nuanța, ce bucurie și ce chin! Iar apoi, colac peste pupăză, domnișoarele mai vor să știe dacă parfumul pe care îl caută e pentru o blondă, o brunetă sau o roșcată? Fiindcă nu e totuna, o, nu, și nici asta n-o știuse Stiller, că același parfum, pe altă piele, poate să miroasă cu totul diferit. Atunci la ce-i mai servesc toate demoazelele, cu probele lor, pe pielea lor străină? Puțin înainte de ora închiderii renunță. Seara, la un spectacol al lui Jouvet (École des femmes) uită aproape cu totul de parfumuri, atât de grozav e acest Jouvet; însă mâinile sale nu-l părăsesc, în pauză, Stiller începe din nou să-și miroasă degetele. Iar pe drumul de înapoiere, iarăși; se oprește în mijlocul drumului, își scoate mănușile ca să miroasă. Nasul lui e din nou proaspăt, dar de-acum nu mai e nimic de deosebit de la un deget la altul, toate s-au contopit fără speranță. În cele din urmă își spală mâinile și nu mai știe nimic. A doua zi dimineață, cu puțin înainte de plecarea trenului, se duce și cumpără la întâmplare…

— N-am idee dacă e cel bun! spuse Stiller puțin încurcat când îi întinse pachețelul mititel, odinioară elegant, acum însă cam jerpelit de pe urma drumului îndelungat în buzunarul pantalonului său, pentru ca Sibylle să-l deschidă.

— Iris Gris! râse ea.

— E cel bun? întrebă el în timp ce Sibylle deschise sticluța și își picură câtiva stropi pe dosul palmei.

— E minunat acest Iris Gris! spuse ea, iar Stiller îi mirosi îndelung mâna, mâna originală, tot mai dezamăgit de la o inspirație la alta.

— Nu, spuse el, nu e parfumul tău!

Sibylle mirosi și ea acum.

— Dar nu e minunat? încercă ea să-l consoleze fără prefăcătorie și vârî sticluța în poșetă: Îți mulțumesc!

Imediat după aceea, Stiller plăti și goliră paharele fără să fi stabilit în vreun fel dacă Sibylle avea să se întoarcă la hotelul ei sau nu. Oare el ce gândea? Stiller părea hotărât, dar în ce sens?

— Termină de băut! zise el, cu nerăbdare, continuând să stea jos, dar cu mantoul ei de blană în brațe.

— Nu e important, susținu Sibylle, dar trebuie totuși să-ți spun. Zău, nu e chiar atât de important. Lipsa lui de curiozitate o făcea să-și găsească cu atât mai greu cuvintele; Stiller nu bănuia, pare-se, nimic, dar absolut nimic. Sau știa deja și nu acorda lucrurilor acestea nici o importanță?

— Sunt o gâscă, zâmbi ea, și m-am răzbunat în chipul cel mai prostesc cu putință, două nopți cu doi bărbați diferiți…

Stiller părea că nu aude, nu înțelege, tăcea fără să schițeze un gest; iar apoi veni și cârciumăreasa cea grasă cu restul de bani, se interesă cu ocazia aceasta dacă domnul și doamna doreau să li se servească micul dejun sus în cameră și nu plecă de la masa lor, vrând să fie ospitalieră. Aproape zece minute s-a mai prelungit discuția despre avalanșe și vreme în general, despre hotelurile de după război. Rămași în sfârșit din nou singuri, Stiller o întrebă în timp ce continua să țină mantoul ei în brațe:

— Ce vrei să spui?

Sibylle se uita la suportul pentru paharul de bere, pe care el îl învârtea pe masă, și repetă clar și răspicat, fără să-i mai pese de ce-ar fi putut spune Stiller, căci mărturisirea aceasta i se părea absolut obligatorie, ca o ultimă șansă de purificare:

— M-am culcat în două nopți de-a rândul cu doi bărbați diferiți, da, asta am vrut să spun…

Acum știa. Iar viitorul (zicea Sibylle) depindea numai și numai de felul în care Stiller avea să reacționeze la monstruozitatea aceasta insignifiantă. Feroviarii încheiară jocul, puseră cărțile jos, unul dintre ei șterse cu buretele tăblița, căci acum știau cine trebuia să plătească, iar comentariile la jocul pierdut, ai cărui sorți nu mai puteau fi schimbați, se pierdură într-un căscat general. Se făcuse ora unsprezece. Cu șepcile pe cap le mai urară celor doi o seară plăcută “împreună”, Stiller continua să se joace cu rondela ce servea de suport.

— Știu cum e, spuse el, dar eu n-am povestit niciodată cuiva despre asta. De altfel e mult de atunci. Știam precis pe cine iubesc, și cu toate acestea! Plecasem chiar spre ea, da, și în ajunul revederii… Dintr-o dată mi-am pierdut busola — întocmai, spuse el și dădu drumul rondelei. Știu cum e…

Mai mult nu spuse. “A-ți pierde busola”, expresia o consolă nespus pe Sibylle, îi deschidea o cale de înapoiere, îi dădea speranța că din acea clipă avea să se întoarcă pe drumul cel drept. Și în acea seară (spune ea) au crezut chiar că ar putea exista un drum comun.

Se dovedi însă că se înșelaseră.

A doua zi dimineață — după o noapte în care se dovedi că ceea ce se spărsese nu mai putea fi lipit — și-au luat rămas-bun pe peronul gării din Pontresina. Sibylle rămase pe loc — în timp ce trenul se pusese deja în mișcare — ca o sculptură pe soclul ei, și amândoi, Stiller la fereastra deschisă și Sibylle pe peron, ridicară ușor mâna în chip de salut. (De atunci, Sibylle, soția procurorului meu, nu l-a mai văzut niciodată pe Stiller cel dispărut.) Ea însăși s-a întors la hotel, a cerut nota, a împachetat și a plecat în aceeași zi. Îi era cu neputință să se întoarcă acum la Rolf, zicea ea, iar Redwood-City părea să fie unica ei salvare, trebuia să muncească, să fie singură, să câștige ea însăși bani. Altfel se simțea pierdută, fără să mai știe unde îi era locul; drumul de la femeie la prostituată se dovedise a fi uimitor de scurt. La Zürich, Rolf o primi cu vestea că era de acord să divorțeze. Sibylle lăsă în seama lui să întreprindă cele necesare și-l rugă să-i dea voie să-l ia pe micuțul Hannes cu ea la Redwood-City. Conversația lor se limită la chestiuni practice, de viitor. În ceea ce-l privea pe Hannes, fiul lor, problema era mai dificilă, căci nu puteai ști ce era mai bine pentru copil; Rolf ceru timp de gândire douăzeci și patru de ore. Apoi, spre marea ei uimire, acceptă. Sibylle îi mulțumi, plângând pe umărul lui, și plecă înainte de Crăciun, condusă de soțul ei la gară, spre Le Havre, de unde urma să ia vaporul spre America.

Prietenul meu, procurorul, mă anunță că dezbaterea finală (cu pronunțarea verdictului) urmează să aibă loc marți, peste opt zile.

America a însemnat pentru Sibylle o perioadă de singurătate aproape monahală. A rămas la New York. Când tânărul Sturzenegger veni din California să-și ia în primire secretara, de care, în fond, nu avea nevoie, Sibylle găsise deja un alt post, un post foarte bun, datorită limbilor pe care le știa. Optzeci de dolari pe săptămână. Era mândră. Iar Sturzenegger, care nu luă lucrurile în tragic, se întoarse singur la Redwood-City, după ce o invitase pe Sibylle în oraș la un restaurant franțuzesc. Se terminase cu debusolarea. Drumul însă, drumul ei, se dovedi a fi destul de greu. Pentru prima oară se afla și ea, fiica unor burghezi înstăriți, în situația celor mulți, adică în situația de a-și purta singură de grijă, depinzând de propriile ei capacități, depinzând de cerere, depinzând de toanele și puterea unui patron. Ciudat însă: se simțea liberă. Se simțea demnă. Munca ei era plictisitoare, trebuia să traducă scrisori comerciale în germană, franceză, italiană, mereu aceleași scrisori. Iar prima ei locuință proprie era în așa fel plasată încât nu puteai să citești sau să coși nici ziua, când strălucea soarele, fără să aprinzi becul, nu îndrăzneai să deschizi fereastra din cauza funinginii de afară, iar noaptea trebuia să-ți bagi dopuri de ceară în urechi ca să poți dormi. Sibylle era conștientă că milioane de oameni trăiau mai rău decât ea și că nu avea deci nici un drept să se plângă.

Oricum nu putea să se plângă, în primul rând din cauza lui Rolf. Din fericire, Hannes mergea în timpul zilei la o grădiniță germano-evreiască. Iar timpul liber îl petreceau împreună în Central Park, ori de câte ori vremea era bună; acolo existau copaci…

Începuse, cum se spune, o viață nouă. La un moment dat, în februarie, Sibylle trase o mică spaimă, neștiind nici astăzi prea bine dacă spaima aceasta pornea de la o realitate sau era rodul imaginației ei. Ședeau din nou în Central Park, Hannes și ea, și dădeau de mâncare veverițelor; la soare era cald și doar în locurile umbrite se mai vedeau petece de zăpadă, apele erau parțial înghețate, dar păsărelele ciripeau și se simțea adierea primăverii. Pământul era ud; ședeau pe stâncile negre, iar Sibylle era fericită ca un spiriduș, atât de neștiută și mică se simțea în orașul acela uriaș. Printre crengile golașe se vedeau zgârie-norii în ceața albăstrie, silueta lor cunoscută; la marginea parcului, dincolo de liniștea lui, orașul zumzăia neobosit, din când în când răzbătea sirena vreunui vas de pe Hudson. Un polițist trecu călare pe aleea cu pământ negru și afânat. Băieți care jucau baseball. Pe băncile lungi, ici-colo, câte un bărbat care citea ziarul, sau o pereche de îndrăgostiți, apoi mai apărea câte o doamnă care își conducea cățelul spre copacii răzlețiți. Sibylle era mulțumită de lumea aceasta necunoacută. Pe bărbatul care trecuse prin spatele ei nu-l văzu decât din spate, încredințată pe moment că omul acela care mergea agale nu putea fi decât Stiller, și puțin a lipsit ca Sibylle să nu-l strige. Apoi a încercat bineînțeles să-și scoată ideea aceasta din cap. Ce să caute Stiller la New York? Rămase totuși o umbră de neliniște, pe jumătate spaimă, pe jumătate speranță că ar fi putut fi totuși Stiller. Sibylle îl luă pe Hannes de mână și porni cu el prin parc, nu ca să-l caute pe Stiller, ci mai degrabă ca să fugă; era nevoită totuși să meargă în aceeași direcție. Bineînțeles, așa cum era de așteptat, nu-l mai văzu. Uitase de vedenia ei (căci numai asta putea fi!), când, peste câteva zile, cobora spre subway, adică se afla pe scara rulantă: ea mergea în jos — el mergea în sus. Nu era chip să ieși din rând. Oare nu se uitase fix la ea, chiar dacă nu salutase? Incertitudinea aceasta o consola. Dacă nu cumva era totuși Stiller care o urmărea? În orice caz, Sibylle văzu că omul pe care îl confundase cu Stiller nu-și continuă drumul odată ajuns sus, ci schimbă scara, ca să vină în jos. Era înghesuiala mare, de o urmărire discretă nu putea fi vorba, ca să nu mai vorbim de tulburarea ce-o cuprinsese. O manta americănească nu însemna nimic în America! Sibylle se sili din nou să-și scoată gărgăunii din cap; îl privise cu atâta insistență pe omul de pe scara rulantă, că acesta, fără s-o cunoască pe Sibylle, își făcuse cine știe ce iluzii și de aceea se întorcea acum. Totul era posibil. În acea clipă Sibylle acționă fără voie, se vârî în primul vagon de metrou, în orice direcție ar fi dus-o, ușile se închiseră în urma ei, trenul se puse în mișcare. În următoarele săptămâni, ieși apoi cu oarecare spaimă din

casa, dar în zadar; n-a mai văzut niciodată un bărbat pe care ar fi putut să-l confunde cu Stiller.

Munca ei, cum spuneam, era destul de plicticoasă. Își petrecea ziua la un birou într-o încăpere fără lumină naturală, convinsă fiind după o săptămână că nu avea să reziste. N-avea idee dacă afară plouă sau dacă e soare, nici un semn de scurgere a timpului, nici o adiere, miros de fiertură, sau de oameni, sau de frunziș, sau măcar de asfalt ud, era cu atât mai îngrozitor cu cât Sibylle era singura care ducea dorul acestor lucruri, având senzația că se sufocă de atâta aer condiționat. Certitudinea că în orice loc cât de cât convenabil condițiile erau aceleași o aducea la disperare. Și nu-i rămase altceva de facut decât să-și vadă cu și mai mult zel de treabă. Drept urmare, fu apreciată, iar după o jumătate de an, când se hotărâse să-și dea demisia, fu reținută cu salariu dublu. Acum, Sibylle își putea permite o locuință mai plăcută, două camere și o așa-zisă grădină suspendată, pe Riverside Drive, cu vedere spre Hudson. Aici, la etajul optsprezece, era într-adevăr fericită. Stăteau la soare în spatele unui perete roșu antifoc, Hannes și ea, și vedeau mult cer, dar și peisaj cu pădure. Iar, înspre răsărit, marea. În negura depărtării, Hannes era în stare să deosebească dacă vaporul care intra era “Île de France” sau “Queen Mary”. Iar seara, când se întuneca, avea chiar în fața ferestrei ghirlanda de lumini de pe Washington Bridge. Aici locui Sibylle aproape doi ani de zile. Tot mai rar se gândea la o reîntoarcere în Elveția. Viața în America (spune ea) îi plăcea chiar foarte mult, fără s-o entuziasmeze însă; se simțea bine printre străini. Deși America adevărată, vestul, nici nu-l văzuse. Sibylle avea de gând să facă o călătorie până la celălalt țărm, să vadă Arizona, Texasul, florile Californiei; dar să nu uităm că acum era și ea o slujbașă oarecare, or asta însemna că putea trăi, putea trăi chiar foarte bine doar atâta timp cât ședea în fața mașinii ei de scris și lucra: pentru libertatea de la sfârșit de săptămână, care avea totuși o rază de o sută de mile. Iubea New Yorkul. În primele săptămâni contactul cu americanii fusese cât se poate se simplu. Cu toții erau atât de deschiși, atât de firești în comportament; se vedea înconjurată de o sumedenie de prieteni, sau cel puțin așa i se părea, cum n-avusese niciodată în viața ei. Și îi plăcea de asemenea faptul că, deși era femeie, se putea simți totuși foarte liberă, ca și cum o dată cu aterizarea pe acest continent ar fi încetat să mai fie femeie; cu toată simpatia de care se bucura era tratată ca un neutru. Ceea ce, după ultimele ei experiențe, era ca un balsam, cel puțin la început. Și chiar mai târziu (spunea ea) n-a simțit dorul unui bărbat, cu atât mai puțin al celui american: avea prieteni, mai bine zis, *friends*. Cei mai mulți dintre ei aveau mașină, iar lucrul acesta nu era lipsit de importanță, mai ales vara, când în New York e atât de cald. Cu timpul însă începu totuși s-o irite lipsa unei atmosfere, cum există chiar și în Elveția. E greu de spus ce lipsește de fapt. Întâi îi lăudau noua rochie de

primăvară, aerul ei sănătos, îi lăudau copilul; în comparație cu Elveția era pur și simplu reconfortant să vezi cum îndrăznesc oamenii să laude. Dar dintr-o dată Sibylle începu să se întrebe dacă și văd ceea ce laudă. Era un sentiment ciudat (spunea ea) să descoperi cât de mare și de minunată este varietatea jocului erotic tocmai aici unde varietatea aceasta lipsea cu desăvârșire. Ieșind dintr-un restaurant, din metrou, de la prieteni, nu avea niciodată sentimentul că un bărbat i-ar putea simți lipsa, în felul acela senin, firește, fără a urmări ceva anume, care îi însuflețește însă pe amândoi. Nicicând pe stradă n-a întâlnit privirea aceea fugară de plăcere, și nici în discuții nu se ivea, măcar din întâmplare, senzația aceea tulburătoare că există oameni de două sexe. Totul era dominat de un spirit de camaraderie, plăcut, ce-i drept, dar lipsea o anume tensiune, gama de nuanțe, o artă a jocului, farmecul, amenințarea, posibilitatea tulburătoare a unei legături în care să te vezi prins. Totul era plat, nu lipsit de spirit, ferească Dumnezeu, era plin de oameni deștepți, de oameni culți; dar totul era lipsit de viață, lipsit chiar de stimulente, de adâncime. Sibylle se simțea mereu ca sub o manta care făcea invizibilă femeia din ea: de nimeni văzută, da, nevăzută, se auzea doar ce vorbea, și poate suna interesant, spiritual ceea ce spunea ea, dar era o întâlnire într-un spațiu anaerob. Era caraghios: discutau despre *sex problems* cu atâta naturalețe, cu mina iluminată a eunucilor care nu știu despre ce vorbesc. Diferența dintre sex și eros nu părea s-o sesizeze nimeni de aici. Și apoi, când își mai și lăudau lipsurile ca pe un semn de sănătate, nu mai era deloc plăcut, ba deveneau chiar plictisitori. Dar câte nu-ți oferea New- Yorkul! Era o rușine să te plictisești aici! Numai concertele! Și-apoi viața în sine, de zi cu zi, cumpărăturile, masa de prânz la drugstore, călătoria cu autobuzul, așteptarea în stații, toate celelalte care umplu nouă zecimi din viața noastră, viața asta atât de nemaipomenit de practică și lipsită de strălucire. Câteodată Sibylle se ducea în cartierul italienesc ca să cumpere legume, zicea ea; de fapt, se ducea să vadă, era dornică de imagini. Sau poate că Sibylle era de vină? După vreo jumătate de an o cuprinse senzația amară de-a fi dezamăgit toți oamenii. Avea un carnețel plin de adrese, dar nu îndrăznea să caute pe nimeni. Oare cu ce se făcuse vinovată față de toți acești prieteni prietenoși? Nu știa și nici nu află vreodată. Lucrul acesta o apăsa serios. Deși nimeni nu era supărat, cum constată Sibylle spre marea ei uimire, ba din contră; dacă se întâlneau din întâmplare, auzea din nou ca prima oară: *Hello, Sibylle!* și nici urmă de dezamăgire la celălalt. Toți acești oameni atât de deschiși și naturali nu așteptau, pare-se, nimic de la o relație cu semenii lor; nu trebuia să se amplifice, în nici un fel, relația aceasta atât de prietenească. Or tocmai asta o deprima cel mai mult pe Sibylle; după douăzeci de minute ești tot atât de departe ca după o jumătate de an, ca după mulți ani, nu se adaugă nimic la o astfel de prietenie. Există doar dorința sinceră ca celuilalt să-i meargă bine. Te împrietenești, ca să te

simți bine, iar în rest există psihiatrii, un fel de depanatori ai vieții lăuntrice, când cineva are o stricăciune pe care nu reușește să și-o cârpească singur. Prietenii nu trebuiesc nicidecum împovărați cu o poveste tristă; în astfel de cazuri nu pot de altfel să-ți ofere decât o doză de optimism vag și impersonal. Așa că mai bine te întinzi la soare în micuța ta grădină. Și cu toate acestea, oricât de greu ar fi scos-o la capăt cu acest soi de sociabilitate neangajantă a celor mai mulți americani, Sibylle nici nu se mai gândea la o întoarcere în Elveția…

După un schimb de scrisori tot mai lânced și după o perioadă de tăcere care amenința să devină definitivă, Sibylle se trezi într-o bună zi la birou cu un telefon de la Rolf, soțul ei.

— Unde ești? întrebă ea.

— Aici, răspunse Rolf, pe La Guardia. Tocmai am aterizat. Cum facem să ne întâlnim?

Trebui să aștepte până la cinci, căci Sibylle nu putea să plece așa tam-nesam de la birou, iar în cele din urmă se făcu aproape șase până ce Sibylle, secretara, își făcu apariția în holul hotelului de pe Times Square.

— Cum o mai duci? întrebară amândoi într-un glas.

— Mulțumesc, răspunseră amândoi.

Sibylle îl conduse prin Times Square.

— Cât stai? întrebă ea, dar bineînțeles că în îmbulzeala din piață nu puteau să discute. Îl duse pe Rolf, noul-venit, direct în Turnul Rockefeller ca să-i arate câte ceva din New York. Ai venit cu afaceri? întrebă ea și se corectă de îndată: Vreau să spun: în interes de serviciu?

Se aflau în faimosul Rainbow Bar și chelnerul aștepta comanda:

— Nu, spuse Rolf, am venit pentru tine. Pentru noi…

Nu se schimbaseră prea mult, erau doar ceva mai bătrâni. Sibylle îi arătă ultimele fotografii ale lui Hannes.

— Nu mai e un kid, a ajuns un adevărat guy!

Rolf însă n-a mai lăsat-o să-și termine vorba.

— Am venit, spuse el, ca să te întreb .Vreau să spun: sau divorțăm, sau stăm împreună. Dar definitiv.

Altceva n-au mai discutat.

— În ce parte locuiești? voi să știe Rolf, iar Sibylle îi arătă direcția, cuprinzând cu un gest tot jocul de lumini, apusul incredibil de colorat,

de deasupra Manhattanului, un punct de atracție cunoscut oricărui vizitator al acestor locuri; dar nu oricine o regăsește cu această ocazie și pe femeia vieții sale…

— Babilon! zise Rolf uitându-se mereu în jos, la rețeaua de perle strălucitoare, la ghemul acela de lumini, la stratul acela nesfârșit de flori electrice. Te și miri cum în hăul de sub tine, ale cărui zgomote nu mai ajung aici sus, în acest labirint de întunecimi pătrate și canale luminoase, care se repetă fără nici o deosebire, cum nu se rătăcește câte un om în fiecare minut; cum acest curent de-oriîncotro-spre-oriîncotro nu se oprește o clipă, zăgăzuit și preschimbat în haos. Ici-colo se adună în lacuri incandescente, Times Square, de pildă. În jur se profilează zgârie-norii, negri, verticali, ca un lanț de cristale, desfășurându-se în perspectivă, mai mari și mai mici, mai groase și mai subțiri. Din când în când trec purtate de vânt pâlcuri de ceață colorată, încât te simți ca pe vârful unui munte, un timp New Yorkul încetează să mai existe, potopit de Atlantic. Apoi apare din nou, pe jumătate ordine ca pe o tablă de șah, pe jumătate învălmășeală, ca și cum Calea Lactee s-ar fi prăbușit din ceruri. Sibylle îi arătă cartiere, ale căror nume el le cunoștea; Brooklyn în spatele unui desiș de poduri, Staten Island, Harlem. Mai târziu apar și alte culori; zgârie-norii nu se mai profilează ca niște turnuri negre pe cerul auriu al înserării, noaptea le-a înghițit de-acum contururile, rămân doar luminile din interiorul lor, sute de mii de becuri, un raster de ferestre albe și gălbui, nimic altceva, înălțându-se sau plutind deasupra aburilor de culoarea caisei, în timp ce pe străzi, ca pe fundul unor defilee, se prelinge un fir de mercur strălucitor. Rolf nu-și mai revenea din uimire. Ambarcațiunile luminoase de pe Hudson, ghirlandele podurilor, stelele de deasupra acestui potop de neon, de dulceață și de Kitsch, care capătă dimensiuni grandioase, vanilie și zmeură și între timp paloarea violetă a brândușelor de toamnă, verdele ghețarilor, un verde de retortă, și lapte de păpădie, moft și viziune, da, și frumusețe, oh, o frumusețe feerică, un caleidoscop din zilele copilăriei, un mozaic de cioburi colorate, în continuă mișcare, dar lipsit totuși de viață și rece, ca de sticlă, iar apoi aburi bengali ai unei nopți walpurgice puse în scenă, un curcubeu divin care s-a spart în mii de cioburi și s-a răspândit asupra pământului, o orgie a dizarmoniei și a armoniei, o orgie a cotidianului, tehnic și înainte de toate mereantil, și în același timp ceva ce te face să te gândești la o mie și una de nopți, la covoare luminescente, la pietre false, la focuri de artificii căzute pe pământ care continuă să ardă mocnit, ai mai văzut totul cândva, poate în spatele pleoapelor închise când aveai febră mare, ici-colo e și roșu, nu roșu ca sângele, ci mai subțire, roșu ca luminile ce joacă într-un pahar plin cu vin roșu atunci când bate soarele în el, roșu dar și galben, dar nu galben ca mierea, ci mai subțire, galben ca whiskyul, galbenul verzui al pucioasei și al unor ciuperci, ciudat, dar totul de o frumusețe care,

auzită, ar suna ca un cântec de sirene, da, cam așa e, senzual și totodată lipsit de viață, rafinat și grosolan și impunător, mușuroi de oameni sau termite, simfonie și limonadă, trebuie să-l fi văzut, ca să ți-l poți imagina, dar să-l fi văzut cu ochii, nu cu mintea, să fii rând pe rând zăpăcit, sedus, speriat, fericit, neîncrezător, exaltat, un străin pe pământ, nu doar în America, fiindcă așa e, îți vine să zâmbești, să chiui și să plângi în același timp. Și undeva departe, la răsărit, se ridică luna de bronz, un disc subțiat cu ciocanul, un gong care tace…

Dar lucrul cel mai tulburător pentru Rolf era, firește, Sibylle, nevasta lui, care aici era acasă. Sorbind din paharul de Martini — oarecum tăcuți — se uitau din când în când unul la altul și zâmbeau la gândul că n-ar fi fost nevoie tocmai de un Atlantic între ei. Rolf nu îndrăzni, ce-i drept, să-i atingă brațul; tandrețea rămase în priviri. Iar Sibylle simțea și ea că în lume, oricât ar fi fost ea de mare, nu exista alt om care să-i fie mai apropiat decât acest Rolf, bărbatul ei; așa era. Cu toate acestea ceru douăzeci și patru de ore timp de gândire.

Al șaptelea caiet

Azi la dentist.

Sunt fleacuri, or acesta e lucrul cel mai îngrozitor: de fleacuri n-ai cum să te aperi. E prea obositor. Totul începe cu domnișoara albă de la fișier, care vine în sala de așteptare și spune: Domnule Stiller, vă rog să poftiți! Ce să fac, să urlu la ea în fața celorlalți? Când ea, persoana aceasta amabilă, nu are nici o vină; doar am fost programat sub acest nume. O urmez deci fără un cuvânt. Și toate acestea, datorită apărătorului meu! Domnișoara îmi leagă șervetul alb în jurul gâtului, aduce un pahar curat, îl umple cu apă călduță, e cât se poate de amabilă, iar tânărul dentist, urmașul acelui dentist decedat căruia Stiller îi mai datora niște bani, își săpunește mâinile. Nici el nu are vreo vină; în ceea ce privește pacienții trebuie să se lase cu totul în seama domnișoarei albe, mai ales că nu cunoaște clientela moștenită.

— Domnule Stiller, spune el, aveți dureri?

Tocmai îmi clăteam gura, așa că încuviințez din cap, referindu-mă la dureri, și înainte de-a apuca să clarific neînțelegerea, dentistul a și găsit cu pensa locul, ceea ce îmi taie orice poftă de-a discuta. Tânărul e din cale afară de meticulos.

— Vedeți, spune el și-mi arată în oglindă, o astfel de coroană de pildă, ca aceasta de aici, șase-stânga-sus — o vedeți? — nu vreau să spun nimic despre predecesorul meu, dar o astfel de coroană e inadmisibilă.

Îmi interpretează greșit privirea, își închipuie că aș vrea să-i iau într-un fel apărarea predecesorului său. Cu rulouri de vată, depărtătoare și aspiratoare de salivă în gura deschisă, astfel încât nu mai pot să spun nimic, îi ascult explicațiile, interesante, desigur, despre cele mai noi descoperiri în domeniul medicinei dentare. Tânărul om a moștenit, ce-i drept, cabinetul și clientela unchiului, dar nu e defel dispus să preia și greșelile generației precursorului său, iar ceea ce vede în gura mea sunt numai și numai greșeli. Îl implor din priviri pe tânărul om să nu ia coroanele din gura mea drept lucrări ale unchiului decedat, și nici dinții mei drept dinții lui Stiller cel dispărut. El însă strigă:

— Domnișoară — mai aduceți-mi vă rog o dată radiografia panoramică a domnului Stiller!

Toate acestea le datorez, cum spuneam, apărătorului meu. Nu sunt crezut; de fiecare dată când pensa atinge un anumit loc, ochii mi se umplu de lacrimi și nu înțeleg ce tot are de scormonit în locul acela; în sfârșit, spune:

— Da, da — e viu.

Căci având în vedere radiografia pe care a găsit-o în cartoteca predecesorului său, tânărul dentist nu poate pur și simplu să priceapă cum măseaua mea patru-jos-stânga mai are încă nerv, deși în radiografie (îmi arată măseaua patru-jos-stânga cum o avea Stiller cel dispărut) se vede o rădăcină moartă.

— Ciudat, murmură el, foarte ciudat.

Apoi sună, chemând-o pe domnișoară.

— Asta e radiografia domnului Stiller? întreabă el. Sunteți sigură?

— Scrie pe ea.

Meticulos cum e, începe să compare dinte de dinte, și în acest fel iese la iveală că Stiller, pacientul dispărut al unchiului său decedat, avea, de pildă, măseaua opt-sus-dreapta sănătoasă, în timp ce mie îmi lipsește cu totul. Ce s-a întâmplat cu măseaua opt-sus-dreapta (a lui Stiller)? Dau din umeri. N-am de gând să accept să fiu interogat cu rulou de vată și depărtătoare și aspirator de salivă în gură. În cele din urmă tânărul dentist pune radiografia deoparte și ia freza. După o oră jumătate când, în sfârșit, a isprăvit cu toate și pot să-mi clătesc gura, nu mai am nici un chef să reiau discuția despre vechea radiografie. Mă mulțumesc să cer un antinevralgic.

Knobel se află în sala de așteptate. Mașina cenușie a poliției așteaptă jos pe o alee cu salcâmi. Șoferul are indicații să parcheze în

locuri cât mai ferite. Cum însă aleea mărginește curtea unei școli și cum e tocmai pauza mare atunci când Knobel și cu mine ne întoarcem la mașină, ne vedem înconjurați de o liotă de școlari. Un puști întreabă speriat dacă eu sunt hoțul. O fetiță strigă plină de bucurie: Domnule învățător, un răufăcător! Le fac semn cu mâna din spatele ferestrei zăbrelite. Numai învățătorii nu-mi răspund la semn.

P.S.

Poate, îmi zic eu, ar trebui să mă apăr ori de câte ori aș fi confundat și să nu accept ca vreo domnișoară oarecare să mă programeze sub numele de Stiller; o muncă de Sisif! Apoi, îmi zic tot eu, ar fi de ajuns dacă măcar Julika nu m-ar confunda.

Mexic…

Îmi vine acum în minte (de ce oare?) ziua morților, așa cum am văzut-o la Janitzio, și mă gândesc la femeile indiene, cum își petrec noaptea, șezând ghemuite pe mormânt, toate în straie de sărbătoare și pieptănate cu grijă, ca pentru nuntă, în timp ce în jur, aparent, nu se petrece nimic, cimitirul e o terasă deasupra lacului negru, străjuit de stânci abrupte, un cimitir fără pietre funerare și fără alte semne; orice om din sat știe unde i se odihnesc morții și unde va ajunge el însuși. Așază lumânări, trei sau șapte sau douăzeci, după numărul sufletelor celor răposați, apoi farfurii cu fel de fel de bucate, acoperite cu șervete curate, și alcătuirea aceea ciudată, care a fost construită cu dragoste solemnă, un soi de schelărie din bambus de care sunt prinse copturi și flori, fructe și zaharicale colorate. Din aromele acestor bucate, căci aroma este esența lucrurilor, se va hrăni mortul întreaga noapte; acesta e tot sensul. Numai femeile și copiii vin la cimitir; bărbații se roagă la biserică. Femeile, cu purtări simple și directe, se așază pe pământ ca pentru un priveghi îndelungat, își mai înfășoară o dată șalul de jur împrejur, încât femeia și copilul, acoperiți amândoi de șalul imens, par a fi o singură ființă, iar lumânările, așezate între vii și morți, pâlpâie în vântul rece al nopții, măsurând ceasurile, în timp ce luna se ridică din spatele dealurilor întunecate și coboară apoi descriind un arc domol. În rest nu se întâmplă nimic. Din când în când, o pală de vânt care aduce un zvon de clopot, câte un câine care latră la lună; nimic altceva. Nicăieri nu se plânge și nu se povestește decât arareori, atât cât este necesar, dar nu pe ton șoptit, cum se aude în cimitirele noastre; aici nu e vorba de atmosferă. Tăcerea, căreia i se supun și copiii, scrutând ceasuri întregi flacăra pâlpâitoare a lumânărilor sau noaptea goală de deasupra lacului, nu înseamnă evlavie și reculegere în sensul nostru, nici în cel bun, nici în cel rău. E pur și simplu tăcere. În fața vieții și a morții nu e nimic de spus. Câte unii mai dorm în timp ce mortul lor, tată sau soț sau fiu, se hrănește în tăcere din arome, din esența lucrurilor.

Spre miezul nopții sosesc cei din urmă; nimeni nu va părăsi mormântul înainte de ivirea zorilor. Mii de suflete moarte pâlpâie acum. Un copil care tremură de frig și tușește amenințător, încât ai zice că vrea să se alăture curând morților, capătă în avans zaharicale, deși bucatele mai aparțin încă morților. În general sunt de o răbdare ciudată. Și e frig, chiar foarte frig, e noaptea de întâi noiembrie. O fetiță mititică, a cărei mamă moțăie, se joacă cu o lumânare, își picură stropi calzi de ceară pe mână, până ce lumânarea se stinge, apoi o aprinde din nou și din nou. Și tot mereu vântul care împrăștie aromele puternice; femeile smulg petalele unor flori galbene, le împrăștie spre morți, în modul cel mai firesc, ca și cum ar curăța zarzavaturi, nu în chip neglijent, dar fără gesturi inutile, fără sublinieri, fără atmosferă, fără a căuta expresii artistice unor acte simbolice. Căci aici nici nu e vorba de vreun act simbolic, ci pur și simplu de o acțiune. Și tăcerea e parcă tot mai tăcută; luna a apus, frigul a devenit mușcător. Nu se întâmplă nimic. Femeile nu îngenunchează, ci șed pe pământ, primind în poala lor sufletele celor morți. Asta-i totul, până ce se crapă de ziuă, o noapte a răbdării tăcute, a uitării de sine în implacabila înlănțuire a vieții și morții…

Discuție cu procurorul, prietenul meu, despre Stiller.

— Cei mai mulți oameni își distrug viața prin suprasolicitare, spune el și-mi explică în continuare: Conștiința noastră s-a schimbat mult în cursul câtorva secole, viața noastră afectivă a rămas în schimb mult în urmă. A apărut deci o discrepanță între nivelul nostru intelectual și cel emoțional. Și așa se face că cei mai mulți dintre noi avem câte un pachet cu un material de culoarea cărnii, avem adică sentimente pe care nu mai vrem să le acceptăm de la nivelul intelectual pe care l-am atins. Din această situație există două căi de scăpare care nu duc însă nicăieri; înăbușim cât putem mai bine sentimentele noastre primare și deci nedemne, cu riscul de-a ucide viața noastră afectivă în general sau căutăm să dăm alte nume sentimentelor noastre nedemne. Găsim cuvinte mincinoase. Le punem etichete pe gustul conștiinței noastre. Și cu cât conștiința este mai abilă, mai cultivată, cu atât mai numeroase și mai nobile ușițele noastre dosnice, mai elevată automistificarea; poți să te întreții astfel o viață întreagă și s-o duci minunat, doar că aceasta nu mai e viață, ci înstrăinare de sine. Ne lipsește la un moment dat curajul de-a cădea în genunchi, ei bine, vom vorbi atunci despre demnitate; ne este teamă de-a ne impune, vom susține că suntem altruiști, și așa mai departe. Cei mai mulți dintre noi știm mult prea bine ce-ar trebui să simțim într-o situație anume, respectiv, ce n-am avea voie să simțim și de aceea, în pofida bunelor noastre intenții, ne va fi nespus de greu să aflăm de ce natură sunt adevăratele noastre sentimente. Simptomul clasic de manifestare a acestei stări nefaste este sarcasmul față de orice sentiment… Suprasolicitarea se asociază apoi de cele mai multe ori cu o

falsă conștiință încărcată. Unul nu-și poate ierta că nu e un geniu, altul că nu e un sfânt, deși a primit cea mai bună educație, iar Stiller nu-și putea ierta că nu fusese un vrednic combatant în Spania…

E ciudat câte probleme de conștiință se ivesc în momentul în care ne înstrăinăm de noi înșine. Vocea lăuntrică, renumită, e deseori doar vocea cochetă a unui pseudo-eu care nu suportă ca eu să-l las baltă, să mă recunosc pe mine însumi, și care încearcă uzând de tot vicleșugul vanității, iar dacă e nevoie și de știri false, să mă lege de starea aceea de suprasolicitare mortală. Recunoaștem înfrângerea, dar nu o înțelegem ca pe un semnal sau consecință a unei aspirații greșite, a unei aspirații străine de firea noastră. În chip destul de ciudat sensul vanității noastre nu duce, cum ar putea să pară, spre noi înșine, ci dimpotrivă.

Discutăm apoi despre cunoscutul vers: "Pe acela îl iubesc, ce imposibilul dorește!" fără să ne putem aminti unde precis apare în Partea a II-a din *Faust*; am fost însă de acord că versul nu poate fi rostit decât de un personaj demonic; căci îți indică o cale sigură spre nevroză, neavând nimic de-a face cu aspirația adevărată (de altfel nici nu e vorba de aspirație, ci de dorință) care presupune conștiința umilă a capacităților noastre limitate.

— Stiller nu-mi apare ca un caz special, susține procurorul meu. În el mă recunosc pe mine însumi și pe câțiva dintre cunoscuții mei, chiar dacă la noi suprasolicitarea a luat alt chip… Mulți ajung să se cunoască pe ei înșiși, puțini însă se și acceptă ca atare. Și câtă cunoaștere de sine nu se irosește în încercarea de a-l preveni pe celălalt printr-o descriere și mai precisă, și mai exactă a propriilor noastre slăbiciuni, așadar în pură cochetărie! Dar nici adevărata cunoaștere de sine, care mai degrabă e mută, reieșind esențialmente din purtări, nu e de ajuns; ea reprezintă doar un prim pas, absolut obligatoriu și foarte anevoios, dar nici pe departe suficient. Cunoașterea de sine în chip de aură melancolică pentru tot restul vieții sau ca mod spiritual de-a trata mai vechea noastră resemnare este foarte frecventă, iar oamenii de acest fel sunt adesea cei mai plăcuți companioni; dar ce reprezintă ei? Au părăsit un rol greșit, iar acest lucru contează enorm, firește, dar asta nu însearnnă că s-au înapoiat în viață… Și nici nu e adevărat că o dată cu vârsta ajungi să te accepți pe tine însuți. Ți-e mai ușor să pui la îndoială țelurile de odinioară atunci când ai îmbătrânit, și să zâmbești pe seama ambițiilor tinereții; e mai puțin dureros și nici nu te costă prea mult, dar în felul acesta nu ajungi să te și accepți pe tine însuți. În anumite privințe vârsta complică și mai mult lucrurile. Tot mai mulți oameni, spre care privim în sus cu admirație, sunt mai tineri decât noi, sorocul e tot mai aproape, resemnarea ușoară când privești în urmă spre o carieră onorabilă, ba mai ușoară când n-ai făcut nici un fel de carieră și te poți consola zicându-ți că lumea e perfidă, iar tu, un geniu

nerecunoscut… E nevoie de suprema forță vitală pentru a te accepta pe tine însuți… În porunca de a-ți iubi aproapele se află cuprinsă, ca un lucru de la sine înțeles, și aceea de-a te iubi pe tine însuți și de-a te accepta pe tine însuți așa cum ai fost făcut. Dar nici acceptarea de sine nu e de ajuns! Atâta timp cât țin cu tot dinadinsul să conving lumea că sunt cel care sunt îmi va fi mereu teamă de-a nu fi înțeles greșit, și voi rămâne prizonierul acestei spaime. Nu-mi pot imagina, spune procurorul meu, că am putea ajunge să fim liberi fără credința într-o instanță absolută, în afara judecății omenești, fără certitudinea că există o realitate absolută.

P.S.

Instanță absolută? Realitate absolută? De ce nu spune “Dumnezeu”? Evită acest cuvânt, dacă nu mă-nșel, cu bună știință. Numai față de mine?

P.S.

Ajungând la concluzia că sunt un om neînsemnat și nevaloros, sper, de fapt, că tocmai datorită acestei concluzii să nu mai fiu un om neînsemnat. În fond, ca să fiu sincer, nădăjduiesc mereu într-o schimbare, o evadare. Pur și simplu nu sunt dispus să accept că sunt un om neînsemnat. Și nădăjduiesc doar ca Dumnezeu (din moment ce eu îi ies în întâmpinare) să mă prefacă într-o altă ființă, mai bogată, mai profundă, mai valoroasă, mai însemnată — or, tocmai datorită acestui lucru, Dumnezeu nu mi se va înfățișa nicicând, vreau să spun că nu voi putea nicicând să-l aflu. Condiția mea sine qua non: ca el să se dezică de mine, creatura sa.

Julika e încă la Paris.

Mormântul mamei: — așa cum sunt mormintele de aici, încadrate în granit și toate puțin cam scurte, încât ți-e mereu teamă că stai pe picioarele mortului; printre ele alei cu pietriș, iederă pe la margini, iar în mijlocul mormântului un vas de lut cu câteva crizanteme ofilite în el, în spatele pietrei, o conservă ruginită, cu care se stropesc florile. Astăzi însă plouă. Stăm împreună sub umbrelă, iar orologiul din turn bate de trei ori. Piatra de la căpătâi e mai curând ciudată, artă funerară statornicită, o așa-zisă alegorie. Ici-colo câte un chiparos, înălțându-se din acest Manhattan sur de pietre funerare. La un moment dat, Wilfried întreabă:

— Cum ți se pare piatra?

— Da, zic eu…

Bineînțeles că Wilfried a venit cu umbrela. Eu n-am avut niciodată în viață o umbrelă, acum sunt bucuros să mă pot adăposti sub umbrela

lui. E un cimitir simplu de țară, dealul bisericii cu un ulm bătrân, o biserică oarecare de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea; pe vreme bună priveliștea e frumoasă, liniștită, deschizându-se spre lac și dealurile din spate. Astăzi însă totul e cenușiu, o zi de toamnă umedă, cu ceață în preajma pădurilor. Stăm mult timp așa, în timp ce ploaia cade neîncetat pe umbrela neagră, fără să rostim un cuvânt, fără să facem vreun gest, cum se cuvine pentru doi protestanți. Inscripția:

Aici odihnește întru Domnul. Pe alte pietre sunt alte inscripții: Dormi în pace! Lirica lor vagă. Piatra, din travertin, e din păcate lustruită. De pe umbrelă picăturile cad cu zgomot pe frunzișul veșted. Două rânduri mai încolo, un mormânt proaspăt, o movilă de pământ argilos, acoperită cu coroane. Apoi se aude din nou bătând ceasul din turn. E frig, umed și cenușiu…

După aceea ne-am dus la cârciumă. Wilfried Stiller, mai tânăr decât mine, este un bărbat corpolent cu pielea întinsă, bronzată și aspră. Se vede că stă mult timp în aer liber și în soare. Poartă părul tuns perie ca țăranii și militarii. M-a adus aici cu un Jeep care nu e al lui, ci al gospodăriei agricole unde lucrează ca administrator. Bineînțeles că vorbim despre mama în timp ce Wilfried trage neîncetat din acele Stumpen, din care fuma și comisarul de la vamă. Mama lui era foarte severă, pare-se, cum a mea nu era. Când Wilfried povestește de pildă că mama lui l-a închis o dată o zi întreagă în pivniță, unde se furișa tot mereu ca să mănânce compot pe ascuns, râd și eu, desigur, împreună cu bărbatul rumen și burtos care a supraviețuit acelei zile petrecute în pivnița întunecoasă; dar mama mea era altfel. N-ar fi lăsat-o inima să fie atât de aspră. Mama lui obișnuia să spună: Trebuie să te străduiești să devii un bărbat adevărat! Mama mea spunea: Mai lăsați-l pe băiat în pace! Mama mea era convinsă că am să mă descurc în viață. Îmi amintesc cum o dată am urmărit-o prin gaura cheii povestind cu mult haz musafirilor ce lucruri nostime și inteligente spusesem eu în săptămâna aceea. Wilfried nu avea asemenea amintiri, mama lui era veșnic îngrijorată că n-are să se aleagă nimic de capul lui, iar omul sănătos, puțin aspru, dar inimos care stă vizavi de mine la masa vopsită a cârciumii și fumează Stumpen recunoaște apoi el însuși că n-a fost niciodată un copil înzestrat, n-a învățat nici măcar să cânte la pian. Mama mea în schimb a renunțat, din câte știu, la menajeră și călcătoreasă, făcea ea însăși curățenie și călca numai ca să-mi poată plăti orele de flaut; căci eu eram un copil talentat. Amândouă mamele erau însă nostime! Wilfried povestește că mamei lui, care era firește la fel de respectabilă ca și mama mea, îi plăcea ficatul crud mai mult ca orice, mai mult ca toate dulciurile, dar că nimeni n-ar fi putut să-i ofere de ziua ei sau de ziua mamei un pachețel cu ficat crud, așa că era nevoită să-și procure ea însăși astfel de delicatese. Ceea ce și făcea! O

dată, când mingea de fotbal zburase în cine știe ce tufiș, iar Wilfried plecase în căutarea ei, a descoperit-o pe mama sa în cel mai ascuns loc al parcului, mâncând ficat crud; s-a speriat de moarte, buna lui mamă, iar apoi l-a reținut pe Wilfried turnând vrute și nevrute până când l-a făcut pe acesta să creadă orice despre draga lui mamă, nu însă că ar fi mâncat ficat crud. Când Wilfried istorisește întâmplări ca aceasta, îmi zic că ar putea fi vorba și despre mama mea și râdem împreună. Apoi îmi descrie din nou o mamă pe care eu nu o cunosc, o femeie cumpătată și corectă, pe care n-o poți amăgi, o femeie practică, care l-a pregătit din vreme pe Wilfried, îndemnându-l să muncească și să câștige bani buni pentru ca să se poată însura cu o fată cum trebuie. Mama mea nu era deloc așa. Îi plăcea când o amăgeam, iar în privința viitorului conta mai mult pe valoarea mea lăuntrică, încredințată fiind că aș putea să mă căsătoresc cu oricine aș vrea, cu absolut orice femeie, cu excepția mamei mele desigur, lucru pe care eu l-am regretat de altfel, iar singura grijă a mamei era să găsesc atunci când mi-o veni vremea persoana care să fie cu adevărat vrednică de mine…

Îmi amintesc că o dată am aruncat cu sâmburi de cireșe în vecinul nostru bătrân care ședea în grădina lui, citindu-și ziarul; mama s-a arătat atât de revoltată și numai de faptul că am putut fi bănuit de asemenea ispravă, încât am negat totul numai ca să n-o dau de gol în fața acelui domn. Mama și cu mine ne țineam scai unul de altul, ca să folosesc cuvintele tatălui meu vitreg. Wilfried a avut un tată bun. Iar mama mea, sunt sigur, n-ar fi plâns niciodată în fața învățătorilor, ar fi negat totul sau ar fi pretins ca aceștia să fie mai înțelegători. Eu am fost un copil gingaș. Dacă mama era nevoită, cine știe cum, să plătească vreo amendă din cauza mea, îi aduceam în dar o mulțime de primule, iar atunci plângea și ea, dar niciodată înainte. Mama lui nu aștepta primule, ci pretindea ca Wilfried să le ceară personal scuze dascălilor. E ciudat cât de diferite pot fi mamele!…

— Au trecut deja patru ani de când am adus-o aici, spune Wilfried. Numai să nu fie înmormântată în oraș, numai să nu fie așezată în pământ alături de oameni pe care nu i-a văzut niciodată, ăsta i se părea lucrul cel mai rău…

La un moment dat își face apariția cârciumarul, îl salută pe Wilfried, pe care îl cunoaște, apoi pe mine. Wilfried vorbește cu oamenii fără urmă de prefăcătorie. Eu unul nu sunt în stare de așa ceva. De ce oare? Iar apoi, când rămânem din nou între patru ochi, mă pune să-i povestesc despre Julika: cum o duce la Paris. Julika venise special pentru înmormântare de la Paris, Julika cu părul ei roșu. De atunci, Wilfried n-o mai văzuse. Wilfried poartă o jachetă tricotată. Îl interesează impresiile mele despre California; pe vremuri încercase să se stabilească în Argentina, să-și cumpere acolo o fermă, dar fusese nevoit să renunțe din cauza mamei, așa că încep să-i povestesc despre California, fără să mă gândesc la California și fără s-o văd în fața ochilor, mai degrabă văd mormântul acoperit de iederă și piatra de travertin lustruit, fără să mă gândesc la mama sau s-o văd înaintea ochilor. Wilfried nu pare însă descumpănit de felul meu de-a fi. Fratele său, dispărutul, a fost întotdeauna mai ciudat. Dar nu suflă un cuvințel despre asta, nici măcar nu face vreo aluzie. Wilfried nu e aluziv, nu e spiritual, nu e curios, e un om al pornirilor firești, nu al expresiilor căutate. Cu el am senzația că sunt limbut chiar și atunci când tac. Wilfried bea puțin, mai mult de dragul meu, iar vinul i se pare bun, lucru care pe mine mă înduioșează, căci e un vin obișnuit, chiar slab, mai mult gust de butoi decât altceva. Și toate acestea sunt cât se poate de firești, cât se poate de ciudate, o conversație cu multe pauze, când auzi pisica torcând, iar când Wilfried mai repetă o dată invitația, să vin să stau la el și la soția lui, simt că mi se pune un nod în gât; deși în tot acest timp sunt parcă lipsit de orice sentiment. El e un frate cum eu nu sunt, și nici măcar nu-l deranjează faptul că nu-i sunt frate așa cum e el. Dacă nu mi-e foame? Wilfried nu vrea să mă convingă de nimic, iar lucrul acesta mă dezarmează. Și nici nu se teme de tăcere, eu în schimb încep să povestesc despre cele mai moderne ferme din California, pe care Wilfried le cunoștea firește mult mai bine din publicațiile de specialitate. Un amănunt amuzant; în revista de odinioară care relata despre Julika balerina și soțul ei dispărut, era și un reportaj despre cele mai recente mijloace de combatere a dăunătorilor din agricultură, pe care i-l relatez făcându-l pe Wilfried să râdă: nici măcar într-o problemă ca aceasta revista nu respectă adevărul. Faptul mă amuză. Reiese de câteva ori în cursul conversației (de pildă atunci când e vorba de stagiul militar) că Wilfried e cu cinci ani mai tânăr decât mine, iar faptul acesta mă irită. În ceea ce mă privește, îl văd mereu cu ochi de puștan, pentru mine el n-are vârstă și în orice caz mi-e superior în toate. Mă irită apoi

faptul că pe bărbatul acesta nu-l supără defel divergența, oricât de mare, a ființelor noastre, mulțumindu-se să presupună că viața mea e în bună ordine, deși lui i se pare de neînțeles, iar în felul acesta, fără să se amestece, păstrează o distanță plină de considerație, care pe mine mă face să mă rușinez și să mă simt nesigur. Și nu glumește în privința considerației ce mi-o poartă. Nu îndrăznesc să mai comand vin, un alt vin, deși sunt convins că Wilfried n-ar avea nimic împotrivă; la urma urmei, azi e o zi mai deosebită, care merită să fie sărbătorită puțin. Despre copiii lui aflu doar că au avut pe rând oreion, că acum nu mai urmează decât pojarul. Văzându-l pe Wilfried cum își pune haina pe spătarul scaunului, iar apoi se așază să mănânce pâine cu brânză ca să prindă puteri pentru drumul lung pe care are să-l facă în Jeep-ul nu prea confortabil, mă-ntreb dacă n-ar trebui să mă explic, chiar dacă el nu mi-o cere, nu știu însă cum s-o fac și, de fapt, la ce mi-ar folosi!…

Pentru Wilfried e limpede că suntem frați, că stăm împreună sub o umbrelă neagră în fața unui mormânt, și că apoi ne despărțim din nou.

Sosim la Zürich înainte de cinci.

Acum (în timp ce notez toate acestea) mă aflu într-un bar. Singur în oraș! E ca un vis; deși societatea din jurul meu, un pâlc de cocote züricheze, împopoțonate la culme, așteptând prima serie de clienți, nu e tocmai de vis. Nimeni nu susține că m-ar cunoaște. Ce-ar fi dacă la șase nu m-aș prezenta la închisoare? Wilfried mă adusese până la Bellevue, îl aștepta o călătorie lungă, iar mâine avea din nou o zi grea, eu însă, pe de altă parte, mai aveam încă o oră de învoire, dacă el rămânea cu mine. Wilfried îmi întinse mâna.

— Da, am spus eu, și dacă fug?

Râse în timp ce pusese deja mâna pe schimbător.

— Tu hotărăști! zise el, iar Jeep-ul făcu un salt și porni repede din loc…

Ce să-i fi explicat? Există o mulțime de oameni care îmi sunt mai apropiați și care m-ar înțelege mult mai bine decât acest bărbat; ca prieten nu-mi spune nimic. La rândul lui are desigur prieteni care mie mi-ar fi complet străini, și cred că nici lui nu i-ar trece vreodată prin minte să mă numere printre prietenii săi. Și cu toate acestea, pentru mine este, în fond, singurul om căruia nu-i iau în nume de rău faptul că de dragul unei situații limpezi mă confundă cu Stiller cel dispărut și că, prin urmare, mă înțelege greșit. Dar ce înseamnă “a înțelege”? Prietenii trebuie să se înțeleagă pentru a rămâne prieteni; frații rămân oricum frați. De ce eu nu i-am fost niciodată frate? Întâlnirea de astăzi m-a tulburat totuși destul de tare. Care e rostul meu în lume?

— Negați în continuare? mă întreabă apărătorul meu de cum am ajuns la închisoare?

— Da, spun eu, neg în continuare…

— Dar e ridicol! spune apărătorul meu.

— E ridicol, spun eu, dar dacă aș mărturisi ceea ce ați vrea dumneavoastră, domnule doctor, atunci ar fi și mai ridicol.

— Nu vă înțeleg, spune apărătorul meu.

— Știu, spun eu, de aceea și sunt nevoit, domnule doctor, să neg tot ceea ce spuneți dumneavoastră despre mine…

Mda: — cine să citească tot ce am notat eu în caietele acestea! Și totuși, zic eu, nu există scris fără credința că cineva are să citească, chiar dacă acest cineva n-ar fi decât însuși scriitorul. Apoi însă mă mai întreb: Poți scrie fără să joci un rol? Doar vrei să-ți fii ție însuți străin. Iar adevărul meu nu-l reprezintă rolul în sine, ci decizia inconștientă datorită căreia îmi asum un anumit rol. Uneori am senzația că ieșim din cele scrise ca șarpele din pielea sa. Asta e: nu poți să te fixezi în scris, poți doar să-ți lepezi pieile. Dar pe cine ar mai putea să intereseze o piele moartă? Și e inutilă întrebarea, pe care ne-o punem din când în când, dacă cititorul e capabil să citească altceva decât pe sine însuși: a scrie nu înseamnă a comunica cu cititorul, nu înseamnă a comunica cu tine însuți, ci a comunica cu inexprimabilul. Cu cât vrei să te exprimi mai exact, cu atât mai clar se conturează inexprimabilul, adică realitatea care îl încolțește și îl tulbură pe scriitor. Avem limba pentru a deveni muți. Nu e prost cel care tace. Cel care tace nici măcar nu bănuiește cine nu este.

De ce nu scrie Julika?

Prietenii! — de-acum sosesc în cete, azi, nu mai puțin decât cinci și toți odată. Toți mă găsesc neschimbat, aproape neschimbat, și mă tutuiesc. Și faptul că nu spun nici un cuvânt nu-i împiedică defel să mă recunoască, căci nimic, ah, nu-i mai de preț ca vechile prietenii. Unul dintre ei, un actor, m-a prins de mână, privire expresivă, debordează de simpatie pentru Stiller, chiar și atunci când tace. Printr-o strângere de mână, printr-o întărire a ei, ca apoi să-mi mai scuture o dată mâna zdrobită pe care o ține între cele două mâini ale sale, el exprimă inexprimabilul. La rândul meu mă mulțumesc să spun: Luați loc, domnii mei! Cu timpul observ că unul dintre ei se crede a fi binefăcătorul meu, fiindcă ani de zile nu l-a reclamat pe Stiller pentru neplata chiriei, deși era îndreptățit s-o facă; iar stânjeneala mea e suficientă, se pare, ca expresie a recunoștinței ce-ar trebui să i-o arăt. De altfel sunt oameni drăguți, chiar dacă adunați aici, cum în împrejurări normale nu s-ar

întâmpla niciodată, au ceva de societate venită să asiste la o incinerare; în afară de faptul că toți sunt cunoștințe ale dispărutului Stiller, cunoștințe foarte diferite ca proveniență, nu au nimic altceva comun. Fiecare a auzit, poate, de celălalt, pe vremuri, prin Stiller, a cărui lipsă se simte mai ales acum. Unul dintre ei a devenit între timp profesor universitar, din câte înțeleg, un om cuminte, care pe vremuri trebuie să fi avut mult de furcă din cauza ternperamentului și spiritului atât de vag, dar plin de radicalisme încâlcite al lui Stiller cel dispărut. Venind aici, a săvârșit un act de credință acest tânăr profesor, care acum are desigur cu totul alți prieteni decât Stiller. Felul lui de-a se purta cu mine, prevenitor, plin de menajamente afectuoase, îmi dă de înțeles cât de susceptibil trebuie să fi fost dispărutul Stiller; și într-adevăr, îi simt și eu superioritatea, realizez dimensiunile ignoranței mele și, cuprins de-un fel de venerație temătoare, adopt un ton care îi amintește cu siguranță de prietenul său dispărut. Nu e el omul care să caute acest ton sau mai bine zis această tăcere înfricoșat-respectuoasă; dar e obișnuit cu ea, se pare, și cu cât îl șochează mai mult purtările mele cu atât mai sigur va fi în a recunoaște în mine pe Stiller cel dispărut, care l-a șocat de atâtea ori și căruia continuă să-i fie credincios, mai degrabă din dorința de-a juca cinstit, decât din nevoia unei prietenii care, cu Stiller, nu e niciodată rodnică. De ce oare mă întristează cu toții? Ar fi, zău așa, numai oameni pe care ți i-ai dori ca prieteni. De ce oare acest lucru nu e însă posibil? În privința lui Stiller, părerile lor nu coincid defel; și totuși pretind cu toții a recunoaște în mine una și aceeași persoană. Un grafician plin de voie bună descrie de pe acum petrecerea care va avea loc după eliberarea mea, în timp ce al cincilea, zețar de meserie, pare a fi comunist; i-a taxat pe ceilalți patru drept reacționari sadea, și judecând după privirile pe care mi le aruncă, îmi poartă pică din cauza lor; cel mai mult îl irită amiciția cu proprietarul de imobile, care ne povestește apoi cum atelierul lui Stiller pare să se fi cufundat într-un somn veșnic, și în timp ce ei discută, am din când în când senzația că ar trebui să fiu o ființă cu cinci capete ca să pot cât de cât să fac față așteptărilor și amintirilor celor cinci vizitatori, care, fiecare în parte, mi-ar tăia celelalte patru capete pentru a-l obține pe adevăratul Stiller. Actorul a devenit, din câte înțeleg, un catolic fervent și-l privește cu considerație și înțelegere pe zețar, comunistul, ale cărui opinii le poate lesne ghici, având în vedere că îi amintesc de primele aventuri spirituale ale propriei sale tinereți. Toți s-au schimbat, cu excepția comunistului. Tânărul profesor mă asigură că pentru el arta clasică continuă să fie mai presus de orice, dar că, pe de altă parte, nici modernismul în artă nu i se mai pare pe de-a întregul decadent, iar graficianul, convertit, pare-se, de o serie de succese considerabile, a depășit orice pesimism cultural, vorbește despre nivelul înalt atins de grafica elvețiană și n-are nevoie, pe drept cuvânt, nici de comunism și nici de catolicism ca să știe care e menirea lui în această lume.

Proprietarul de imobile, în schimb, care e anticar de meserie, e mai mult ca oricând de partea tradiției, cu cât mai locale, cu atât mai bine, nu, nu are nimic împotriva unei Comunități europene, dar, tocmai în această situație, sarcina anticarului este de-a cultiva deosebirile, de pildă dintre ceea ce este zurichez și ceea ce este balez, căci ce-ar avea de apărat armatele înfrățite ale Europei dacă nu tocmai acest privilegiu de-a fi cât mai deosebiți pe distanțe cât mai scurte cu putință. Sunt, cum spuneam, cu toții oameni foarte drăguți. După aceea, mă întreb de ce nu mă simt în stare să fiu prietenul lor? I-am jignit fără să rostesc un cuvânt. Celula mea e tot mai pustie după fiecare vizită.

Am visat-o pe Julika — din nou, aproape același vis: stă la o masă într-o cafenea de pe bulevard, printre oameni, și încearcă să-mi scrie, ținând creionul la buze ca o școlăriță aflată la ananghie, mă îndrept spre ea, dar sunt arestat de trei soldați străini (germani), știu că Julika m-a trădat. Privirile noastre se întâlnesc. Bărbații cu căști mă trag după ei, aș vrea s-o blestem pe Julika, privirea ei mută mă roagă să nu cred ceea ce a scris, a fost silită s-o facă, eu am silit-o. La întrebarea dacă voi fi împușcat, cei trei soldați izbucnesc în râs; unul dintre ei spune: Nu, acum vă răstignim. Moment de panică, după care mă văd muncind într-un lagăr; suntem puși să fixăm în piuneze fotografii pe trunchiurile copacilor, asta e ceea ce ei numesc “a răstigni”, nimic altceva, eu o “răstignesc” pe Julika, fotografia balerinei…

E greu să nu obosești tot luptându-te cu lumea, cu majoritatea ei și cu superioritatea ei, pe care trebuie s-o accepți. E greu să știi de unul singur și fără martori ceea ce crezi că ai aflat într-un ceas de singurătate, să porți cu tine această știință pe care nu poți s-o dovedești nicicând și nici macar s-o rostești vreodată. Știu că eu nu sunt Stiller cel dispărut. Nici n-am fost vreodată. Jur că așa e, chiar dacă nu știu cine aș putea fi. Poate că nu sunt nimic. Și chiar de-ar fi să-mi dovedească negru pe alb că dintre toți oamenii care s-au născut la ora actuală nu lipsește decât unul singur, anume Stiller, și că eu n-am să exist în lumea aceasta atâta timp cât refuz să fiu Stiller, și tot am să neg. De ce oare nu renunță! Purtarea mea e ridicolă, știu, și nu mai pot să-mi apăr poziția, dar eu nu sunt omul pe care ei îl caută, or la certitudinea aceasta, singura mea certitudine, nu renunț.

Julika e tot la Paris.

Nici nu-i adevărat; — de fapt, nu pot să fiu singur, în viața mea n-am fost în stare să fiu singur nici măcar un ceas! De cele mai multe ori a existat câte o femeie. La început, buna și iubita mea mamă; mi-am luat examenele de maturitate cu chiu, cu vai de dragul mamei, doar ca tatăl meu vitreg să nu poată să-i spună: Uite ce face drăgălașul tău fiu!, iar mai târziu, m-am prezentat să-mi ispășesc stagiul față de patrie, echipat

cu o pătură a Confederației sub braț, și-o vară întreagă am petrecut-o într-o cazarmă, singur însă n-am fost, căci îmi era milă de mama, pe care asemenea treburi o îngrozeau, o mulțime de ceasuri, ai zice că mai multe decât aduni într-o viață de om, mi se ivesc ca la comandă în minte, ceasuri de singurătate, după părerea mea, seri petrecute în camere de hotel cu zgomotele străzilor necunoscute, cu vedere spre cine știe ce curte, nopți petrecute în vreo gară oarecare, zile de primăvară în grădini publice pline de cărucioare și vorbă străină, apoi din nou după-amieze în spelunca obișnuită, plimbări prin ploaie și pădure cu certitudinea că un om iubit a dispărut pentru totdeauna din viața ta, despărțiri de tot felul, despărțiri curate, rapide și cinstite, dar și despărțiri lașe, umilitoare, scâncite și mereu amânate; o mulțime de ceasuri, cum spuneam, și cu toate acestea n-am fost, de fapt, niciodată singur, nici măcar un ceas. Găseam întotdeauna o cale de ieșire, o amintire dulce sau chinuitoare, o conversație aprinsă cu un om nevăzut, care de cele mai multe ori nici nu exista, pe care îl inventam, ca să nu fiu singur, sau speranța într-o întâlnire nemaipomenită, la primul colț de stradă. Or asta nu însemna că eram singur. La începutul strădaniilor mele artistice am fost, poate, în stare să fiu într-adevăr singur cu speranța de-a mă realiza prin lutul sau ghipsul pe care îl modelam; dar speranța n-a durat mult, căci a apărut ambiția, bucuria de-a fi lăudat, grija de-a nu fi criticat; de atâta lut și ambiție și ghips, luni de zile n-am văzut un om, afundat în arta mea, care nu putea să devină artă, retras între cei patru pereți ai atelierului meu, un sihastru fără radio, ca în Evul Mediu, zgârcit la vorbă ca un vâslaș de pe o galeră, un monah în privința fetelor, dar numai în privința lor, căci altfel mă bucuram ca un spiriduș la gândul că nimeni nu-mi bănuia măcar geniul, și eram harnic ca un animal biciuit, biciuit de ambiție; așadar, nu eram singur. Și n-am fost singur nici când păzeam bacul de pe Tajo; în cazul în care aș fi murit, Ania nu și-ar fi pus capăt zilelor, nu s-ar fi dus la mănăstire, avea să-i îngrijească în continuare pe cei vii și să se lase iubită, dar din când în când și-ar fi amintit de mine, știam asta; iar apoi, când nu m-au împușcat, ci s-au mulțumit să mă lege cu centura de mâini și de picioare și m-au aruncat printre tufișurile de grozamă, nici atunci n-am fost singur; mă făcusem de rușine față de Ania, credeam că o să mor în chip lamentabil, fără s-o mai revăd, am țipat cât am putut, iar apoi n-am mai strigat, dar și atunci când am fost pe punctul să-mi pierd cunoștința a existat Ania, rușinea care mă ardea. Și n-am fost singur nici pe drumul de întoarcere, desi presimțeam că patria îmi va fi străină; nopți întregi de marș, nopți întregi în sălile de așteptare ale Franței, m-am justificat față de Ania, mi-a fost rușine, m-am revoltat și am adunat gânduri ca s-o combat; n-am fost singur. Iar apoi, departe de ea, povesteam anecdota mea spaniolă, cunoștințele mele mă credeau sau nu, eu însă știam că împărtășesc cu ea adevărul, așa că nu eram singur. E ridicol, da, dar e adevărat: A existat întotdeauna o femeie cu care mă puteam amăgi.

Aveam prieteni bărbați, nu mulți, câțiva doar; ei însă îmi erau prieteni și atât, cu ei nu mă amăgeam în orele de singurătate. Deseori m-am gândit la prieteni îndepărtați, curios să știu ce gândesc, bucuros când mă contraziceau, mâhnit de supărarea lor; în ceasurile de spaimă însă, în ceasurile când nu eram capabil să fiu singur, a existat întotdeauna o femeie, amintirea sau speranța legată de o femeie, care mă ajuta să scap din plasa singurătății. De ce oare n-am fost în stare să fiu singur și am acceptat să mă plictisesc cu balerina, în așa măsură încât m-am și însurat cu animalul acesta marin? Totul a pornit de la mine, fără îndoială, din când în când mă lăsam mânat de o nemăsurată voință, pusă însă pe direcție greșită. Și o mie și una de nopți, cel puțin, m-am luat cu mâinile de cap și-am adormit oftând; nici măcar în căsnicie n-am putut fi singur. Am abandonat-o; ea m-a umilit pe mine, iar eu am umilit-o pe ea; dar singur n-am fost niciodată. N-am fost singur nici în cala cargoului ca pasager clandestin, emigrant fără viză pentru America; doar un fochist mituit știa pe vremea aceea de existența mea acolo jos, printre butoaie, unde era întuneric, puțea, și era atât de cald, că transpirația îmi țâșnea din toți porii (oricui i s-ar fi întâmplat așa în locul meu!), și înțelegeam prea bine că frumoasei Julika i-ar fi fost scârbă de sudoarea de pe corpul meu, așa că nu eram singur. Mi se oferea șansa vieții mele de-a fi singur, o șansă neîntreruptă de optsprezece zile și nouăsprezece nopți, pe o mare relativ calmă, încât nu puteam nici măcar să pretextez că mi-ar fi fost rău. O singură dată mi-a venit să vărs, ne apropiam de Gibraltar, iar vaporul s-a clătinat urât timp de câteva ore, apoi însă lucrurile s-au liniștit. Și ce-am făcut eu cu această șansă, mare cât Atlanticul? îmi aprindeam o țigară, citeam la lumina flăcării brichetei etichetele de pe butoaiele din apropiere, “Chianti Italian Wine Imported”, iar apoi se lăsa din nou bezna, cu cele câteva fante de lumină printre scândurile groase, și auzeam elicea duduind neîncetat sub mine, zi și noapte, și aș fi putut să înnebunesc, dar nu s-a întâmplat așa, fiindcă în fața ochilor o vedeam pe Julika în veranda ei Jugendstil din Davos și-i spuneam tot ce aveam de spus. Eram bucuros să n-o mai revăd niciodată pe femeia, era singura mea bucurie acolo jos. Eram oare sincer? De fiecare dată la trezirea dintr-un somn adânc mă temeam ca nu cumva cargobotul acela să fi pornit deja înapoi spre Europa; nimic nu mă clintea în hotărârea mea de-a nu o mai revedea niciodată pe frumoasa Julika. Stând acolo printre butoaiele puturoase (cel mai mult timp îl petreceam șezând, căci mișcându-mă prin beznă mă împiedicam de odgoane și lanțuri de macara), trebuia să mă gândesc la scrisoarea pe care mi-o trimisese, după ce ultima oară în veranda ei eu de fapt o ucisesem; trebuia doar să mă gândesc la acea primă fază: Nu cred că are vreun rost să revin la discuția noastră de săptămâna trecută ș.a.m.d., doar această primă frază și nu mai regretam nimic, chiar dacă vasul avea să eșueze în clipa următoare, avea să se umple pe neașteptate cu apă. Mi-era de ajuns să mă gândesc la Foxli!

Sau la faimoasa supă de făină, pe care muierea asta n-a binevoit niciodată s-o facă, și la alte sute de bagatele, una mai ridicolă ca alta; dar optsprezece zile și nouăsprezece nopți petrecute în beznă unde picura neîncetat, printre scândurile uleioase, o veșnicie a minutelor care se scurg, și tot n-a fost de ajuns ca să cuprind măcar în stenograma rapidă a gândurilor tot pustiul existent între mine și femeia aceasta; fie că umblam împiedicându-mă prin beznă, fie că mă zgâriam într-o tablă ruginită, fie că ședeam pe un colac de sfoară lingându-mi sângele cald de pe mână, ședeam puțind de sudoare veche și sudoare proaspătă, nespălat de la Genova, nevăzut de oameni și orb ca o cârtiță, asurzit de duduitul elicei, și cu toate acestea, nu trecea o oră să nu-mi amintesc ceva împotriva femeii aceleia gingașe de la Davos, și nimeni nu auzea înjurăturile mele; singur însă nu eram. În portul din Brooklyn a amuțit în sfârșit elicea; inima îmi bătea. Mai întâi au descărcat în față. După zece ore și-a facut apariția și fochistul meu, sfătuindu-mă să mai stau ascuns două-trei zile, căci docherii erau în grevă. Iar apoi s-au facut cinci zile, la care s-au adăugat, firește, cinci nopți, până când am auzit în sfârșit semnalul fluierat de fochistul meu; dar nici atunci nu terminasem cu pustiul dintre mine și femeia aceea. Urma acum să cobor pe uscat.

Dar am fost oare singur la New York? Îmi făceam loc prin furnicarul de lume de pe Times Square; săptămâni în șir n-am văzut decât cabine telefonice, dar eram hotărât să n-o sun pe Sibylle. Și nici n-am sunat-o, ci m-am urcat într un autobuz Greyhound, pornind spre vest. A fost așa și așa, plictisitor și captivant, respingător și entuziasmant. Am văzut preria, abatoarele din Chicago, mormoni, indieni, cea mai mare mină de cupru din lume, cel mai mare pod suspendat, am vorbit cu chipuri străine într-un lacto-bar, am lucrat o lună la Detroit, m-am îndrăgostit de fiica unui senator conservator care avea un Cadillac și am făcut baie cu ea în lacul Michigan, am mers tot mai departe, am văzut incendii de păduri, baseball, apusuri de soare deasupra Pacificului și pești zburători, bani nu aveam aproape deloc, dar fluieram vesel ca un cintezoi, eram atât de departe de Davos, ceva mai aproape de Riverside Drive, New York, și aș fi putut fi singur pe vremea aceea ca un om pe lună. Toți îmi spuneau *Hello!*, iar eu le răspundeam *Hello!* Ascultam ultimele posturi de radio după miezul nopții, doar ca să nu aud liniștea din jur, căci atunci când se lăsa liniștea, nu mai eram singur, așa că mai bine îi ascultam pe toți crainicii de publicitate cu sfaturile lor despre cel mai bun săpun, cea mai bună marcă de whisky, cea mai bună hrană pentru câine, iar între timp simfonii sau măcar *Spărgătorul de nuci* al lui Ceaikovski: numai ca să nu fiu singur. Și dacă n-a mai fost balerina mea grațioasă, atunci am avut parte de Little Grey, bestia aceea grațioasă, care sărea mereu pe pervazul ferestrei mele și totuși nu avea să-mi spună nimic. Oare n-am scris undeva în maldărul acesta de hârtie

povestea ei? Într-o seară am luat-o și am băgat-o în frigider, am încercat să fluier și mai târziu să dorm, dar în zadar, după câteva minute am scos-o din frigider, știind prea bine că moartea ei m-ar tulbura din cale afară, iar după un timp, când i-am văzut ochii oblici puțin deschiși, am fost înduioșat până la lacrimi că nu-mi făcuse bucata să moară în frigider; am îngrijit-o până când a început din nou să toarcă și să se frece de picioarele mele, și eram mulțumit că trăia, chiar dacă avea o mină de învingătoare, deși nici acum nu avea să-mi spună nimic; dar cum apoi și-a luat nasul la purtare, profitând de conștiința mea încărcată, am aruncat-o totuși din nou afară, în nopțile nu prea răcoroase, unde își zbârlea coada și scuipa spre mine, iar eu am închis fereastra, am închis toate ferestrele, iar ea sărea pe pervaz și își arăta colții de parcă aș fi omorât-o cu adevărat; un timp m-am prefăcut că n-o observ, că nu-i aud mieunatul, cu care mă făcea de rușine la vecini (mai ales la mulatra Florence). Destul! am zis eu la un moment dat cu voce tare, m-am dus la fereastră, am prins-o de ceafă și am azvârlit-o cât mai departe cu putință. A căzut bineînțeles în picioare, așa cum e în firea pisicilor. Spre uimirea mea a tăcut și nici n-a mai sărit pe pervazul ferestrei, deși eu o așteptam. M-a lăsat singur, recunosc, dar știam în orice clipă că în orice clipă ea ar fi putut să sară pe pervazul ferestrei mele; deci nu eram singur.

Oare acum sunt singur? Mă gândesc la doamna Julika Stiller-Tschudy la Paris. O văd în taiorul ei negru, care îi vine atât de bine, și cu pălăriuța albă pe părul roșcat. Trebuie să fie destul de rece acum la Paris. Avea de gând să-și cumpere un pardesiu nou. O și văd (deși habar nu am ce se poartă în toamna aceasta) în noul ei pardesiu care îi stă, firește, minunat. Poate că într-adevăr mă îndrăgostesc foarte ușor; dar cum stau așa în celula mea și mă gândesc la doamna Julika Stiller-Tschudy, simt că e totuși mai mult decât o dragoste trecătoare; îmi dau seama, după cât sunt de deprimat, că la urma urmelor doamna Julika Stiller-Tschudy reprezintă totuși unica mea speranță. Lăsând la o parte părul ei arămiu, tenul de alabastru, ochii ei verzui sau albăstrui sau poate chiar incolori, dar în orice caz nespus de frumoși, deci, lăsând la o parte ceea ce poate să vadă oricine, chiar și apărătorul meu, și tot e o femeie grozavă (indiferent ce-ar avea Stiller cel dispărut să-i reproșeze), nu e ușor de iubit, se prea poate, o femeie care n-a fost iubită niciodată și nici n-a iubit vreodată. De aceea, zic eu, nu mă tem în nici un fel de cele ce s-au petrecut între ea și Stiller. Ce mă privesc pe mine toate acestea! N-aș vrea să fiu trufaș și să spun: o iubesc! Dar am voie să spun: Aș vrea s-o pot iubi. Și cu condiția ca doamna Julika Stiller-Tschudy să nu mă ia drept soțul ei dispărut, îndrăznesc să spun: De ce n-ar fi posibil? Se va întoarce în câteva zile, după cum reiese din cele câteva rânduri pe care mi le-a trimis, în pardesiul ei nou de la Paris. Am să-i mărturisesc că nimic nu e adevărat: Nu sunt capabil să fiu

singur, am încercat, dar în zadar. Și de-a dreptul: că i-am dus dorul. Nu e nici o exagerare în asta. Iar apoi, cât de curând posibil, am s-o întreb dacă crede că m-ar putea iubi. Zâmbetul ei, uimirea din sprâncenele ei rase și toate celelalte nu mă vor intimida; asta e doamna Julika Stiller-Tschudy. La optsprezece ani orfană, pe un sfert unguroaică, pe trei sferturi elvețiană germană, o tuberculoză care s-a dovedit a fi reală, apoi căsnicia cu un fost combatant nevolnic, toate acestea n-au fost prea ușoare, și lipsa copiilor, și arta ei, și cum a știut ea să treacă prin toate, compătimindu-se firește, și cu o umbră de răutate grațioasă, dar totdeauna ținându-și capul sus pe umerii ei înguști, e totuși grozavă; puțină aroganță (în felul specific femeiesc, anume în dorința de-a ierta mereu pe cineva) e lesne de înțeles în asemenea situație. La întrebarea mea deschisă, dacă crede că m-ar putea iubi, nu-mi va răspunde cu un feciorelnic “da”. Doamna Julika Stiller-Tschudy e totuși o femeie cu experiență, iar celula aceasta cu prici nu e locșorul verde de sub crengi înflorite de cais. Sper să nu devin solemn! Căci în momente solemne devin laș, din motive stilistice dacă nu de altceva; iar anumite lucruri neceremonioase nici nu mai pot fi rostite. În cazul în care doamna Julika Stiller-Tschudy îmi va răspunde însă cu un “nu” ferm, ar trebui să-i vorbesc cam așa:

“Tu ești unica mea speranță, Julika, iar acesta e lucrul cel mai îngrozitor. Ascultă-mă! Nu trebuie să vorbim despre Jean-Louis Dimitrici, poate că el te iubește mult mai mult decât sunt eu în stare, Dimitrici e un om sensibil, te cred pe cuvânt, un suflet credincios, pe jumătate rus și puțin invalid, fiindcă nici tu n-ai evoluat prea mult, Julika dragă; mereu îți iei câte un invalid. Și nu trebuie să ne închipuim că noi doi vom evolua, nici tu și nici eu. Atât ne-a mai rămas, zic eu; fie ne distrugem unul pe celălalt, fie reușim să ne iubim. Ca să fiu sincer, nu-mi închipui că va fi ușor. Ba, tot mai greu, pe măsură ce anii trec. Nu-i așa? Dar nu avem încotro. În orice caz, zic eu, ar trebui să pornim de la ideea că noi doi nu ne-am iubit niciodată. Și tocmai de aceea, nici nu ne putem despărți. Aș zice că situația e destul de caraghioasă! Te-ai despărțit de Jean-Louis, spui tu. Din devotament față de soțul tău, spui tu. Hai mai bine să nu mai vorbim despre soțul tău cel dispărut! Dar: te-ai putut despărți de Monsieur Dimitrici, vezi, noi însă nu putem, nu-i așa? Orice pereche, care a fost fericită în felul ei și și-a văzut realizate anumite virtualități, poate divorța, e trist, dureros, scandalos, de neînțeles și așa mai departe, dar nici unul dintre ei nu rămâne distrus; ea rămâne cu cei doi copilași, ca s-o răsplătească din plin pentru candoarea ei, iar el va deveni totuși director-adjunct; cine știe care dintre ei se va recăsători mai repede. Dar noi, Julika, noi ce avem? Un câine de care să ne amintim, cam asta ar fi în puține cuvinte. Știu: nu cățelul e de vină că noi doi n-am fost niciodată fericiți. Dar înțelegi, cred, ce vreau să spun! N-am isprăvit niciodată unul cu celălalt. Și de aceea,

zic eu, nici n-am putut să ne despărțim. Sărmanul Monsieur Dimitrici! Ar putea să aibă toate calitățile imaginabile ale unui bărbat și tot n-ar face față vidului care ne unește. Or eu știu cel mai bine ce-nseamnă asta. Am fost iubit, după cum știi, și nu mi-a fost greu s-o iubesc pe femeia aceea, a fost o bucurie. Dar n-a mers! N-a mers fiindcă eu nu isprăvisem cu tine, cu noi. De altfel, ea a născut acum câteva zile, dacă nu mă-nșel ți-am scris despre asta, și e acum soția unicului meu prieten. Asta-mi mai lipsea! Iar eu o iubesc și acum. Și de aceea te întreb dacă crezi că m-ai putea iubi; nici pentru tine nu e ușor să mă iubești. Uneori, sincer vorbind, e ca și cum aș încerca să umblu pe apă, și în același timp știu, știm amândoi că apa crește și crește ca să ne acopere, și tot crește, chiar dacă noi n-am încerca să umblăm pe apă. Foarte mult nu mai avem de trăit. Totul, dar absolut tot ce ne-a mai rămas din viață depinde de noi, dacă tu și eu izbutim să depășim ceea ce-a fost pentru a ne întâlni. Sună cam deprimant ce spun, observ și eu, dar e tocmai contrarul, e speranța, ba chiar certitudinea că pentru noi doi mai există totuși un prag peste care să pășim în viață, tu într-a ta, eu într-a mea, dar nu există decât acest prag, și nici unul dintre noi nu poate trece singur peste el, dacă mă-nțelegi, nici tu și nici eu... ”

Astfel am să-i vorbesc doamnei Julika Stiller-Tschudy, cu condiția ca — măcar ea! — să nu mă ia drept Stiller cel dispărut; restul îl las în seama apărătorului meu, să-l rezolve spre satisfacția sa, fiindcă mie nici nu mi-ar mai păsa.

Cum dezbaterea finală se apropie, apărătorul meu e tot mai concis. Îmi comunică: Pledoaria lui (în cazul în care nu mă hotărăsc totuși să mărturisesc) e gata redactată și dactilografiată. Apoi: apărătorul meu a primit și el o vedere de la doamna Julika Stiller-Tschudy (oare tot cu Place de la Concorde?), prin care îl anunță că putem s-o așteptăm mâine sau poimâine.

Mă mulțumesc să dau din cap în chip de răspuns.

Dacă aș putea să mă rog, ar trebui să mă rog să fiu lipsit de orice speranță de scăpare. Încercări ocazionale de-a mă ruga dau greș tocmai datorită speranței mele că rugându-mă aș putea să mă transform, să scap de neputința mea, și de cum aflu că nu e așa, pierd orice speranță că aș fi pe calea cea bună. Vreau să spun că până la urmă calea cea bună înseamnă speranța că aș putea să scap de mine însumi. Speranța aceasta e închisoarea mea. Știu asta, dar știința nu-mi sfarmă lanțurile, ci îmi dovedește doar neputința, nimicnicia. Nu sunt îndeajuns de lipsit de nădejde sau, așa cum ar spune credincioșii, nu sunt îndeajuns de umil. Îi și aud spunând: Predă-te și vei fi liber, închisoarea se va nărui de cum vei fi gata să primești a fi un om neînsemnat și neputincios.

Vor să mă înnebunească, numai ca să mă poată încetățeni, restabilind ordinea, și nu se dau de la nimic înapoi. De ieri nu mai am pe nimeni, cu excepția procurorului meu, care să nu mă fi trădat cu nerușinare. A fost o zi amară. Consemnez:

1. Dimineața

Spre orele zece sunt chemat la procuror. Se face unsprezece și eu continui să aștept în antecameră, împreună cu Knobel, care nici el nu are habar de ce se întâmplă. Knobel e îngrijorat, ar putea fi mustrat, de pildă, din pricina cervelatului pe care mi-l pasa din când în când, și sunt tare dezamăgit să-l văd pe bunul Knobel cum reacționează la gândul unei mustrări; se teme pentru postul lui. Bineînțeles că nu spune nimic, dar găseste de cuviință să renunțe la tonul cordial dintre noi doi în timp ce stăm în antecamera aceasta. Knobel citește gazeta, ca să dea de înțeles că e un om liber, a arborat o mină morocănoasă, ca și cum grosolănia ar reprezenta un soi de garanție că individul nu face sluj în fața superiorilor. În Germania iau poziție de drepți, în Orient își freacă mâinile, în Elveția își aprind un Stumpen și înmărmuresc într-o poză cât mai nepoliticoasă, doar avem cu toții aceleași drepturi! — ca și cum unui om corect nu i s-ar putea întâmpla nimic în țara aceasta. Când apare apoi o domnișoară drăguță care ne anunță: Domnul procuror vă așteaptă!, Knobel nu se grăbește deloc; domnul procuror e și el om ca mine, doar plătim toți impozite la stat! Cu toate acestea își uită ochelarii. Ciudat lucru (oare o fac cu bună știință?), dar lasă ușa deschisă; aud, așadar, fără să văd pe cineva, următoarea discuție:

— Pentru asta nu plătesc nici un fel de onorariu!

— De altfel, spune procurorul, nu trebuie să vă supărați că în aceste hârtii se vorbește mereu de “regele briantinei”. Expresia e pusă mereu, după cum v-ați putut convinge, între ghilimele. E vorba de o expresie a deținutului nostru…

— Sunt convins!

— Restul…

— Regele briantinei! spune vocea indignată. Am să-l dau în judecată pentru calomnie, fie ce-o fi, puteți să-i spuneți chiar de azi deținutului.

Mică pauză.

— Încă o întrebare, domnule director…

— Vă rog, domnule procuror, vă ascult.

— Aveți vreo legătură cu Jamaica?

— Cum așa?

— Întrebarea nu are nici o legătură cu afacerile dumneavoastră, spune procurorul, vă rog să nu mă înțelegeți greșit, domnule director. Aș vrea doar să știu: Ați povestit vreodată despre Jamaica în timp ce acel domn Stiller lucra, cum spuneați, la capul dumneavoastră de ghips.

— S-ar putea…

— Aha.

— Am o casă în Jamaica…

— Aha.

— De ce?

Aud cum își trag scaunele.

— Încă o dată vă mulțumesc, domnule director, spune procurorul. Suntem foarte bucuroși să constatăm că nu ați fost ucis.

— Ucis?

— Da, deținutul nostru susține sus și tare că v-ar fi ucis cu mâna lui acum câțiva ani!

— Pe mine?

— În Jamaica — da.

Acum e rândul lui Knobel; e prezentat și pus să povestească ce i s-a povestit. Se vede că e foarte intimidat. Povestirea sa despre felul în care s-a produs crima e slabă, încâlcită și lipsită de forță.

— În junglă! râde directorul. Ați auzit, domnule procuror? În junglă! N-am văzut nici o junglă în Jamaica, astea sunt fantasmagorii, domnule procuror, sper să mă credeți…

— Vă cred.

— Fantasmagorii!

Knobel și-a pierdut toată siguranța, pare-se, și nu îndrăznește să descrie cum sângele directorului aflat în fața lui se amestecă cu apa mocirloasă și cafenie în timp ce temuții zopilotes stau și așteaptă leșul bine îmbrăcat; sunt lucruri pe care ar trebui să le spună acum când vor să afle și alte detalii de la el; Knobel însă întreabă la rândul lui:

— Dumneavoastră sunteți domnul director Schmitz?

— Răspundeți-mi la întrebare, spune directorul. Cu ce susține deținutul că m-ar fi omorât?

— Cu un cuțit indian.

— Aha.

— Da, spune Knobel, pe care vi l-a împlântat din față în gât și apoi prin stânga.

— Așa.

— Sau prin dreapta, spune Knobel, și e din nou nesigur, nu mai știu nici eu.

— Mulțumesc.

Întrevederea cu Knobel a luat sfârșit.

— Îmi pare rău, spune Knobel, și în timp ce iese în antecameră, răsucindu-și șapca în mâini, are urechile roșii ca focul; nu-mi aruncă nici măcar o privire…

Cum vede directorul problema asasinării lui nu mai aflu, deoarece Knobel a închis ușa în mod disciplinat. Convorbirea dinăuntru mai durează încă vreo zece minute. Încerc să citesc ziarul abandonat de gardianul meu, vreo foaie a social-democraților presupun, când domnul apare dintr-o dată în ușă. Spune:

— Sunt mulțumit, domnule procuror, că am putut să vă informez personal asupra situației reale. Nu e vorba de bani, cum vă spuneam, căci eram dispus încă de pe atunci să plătesc jumătate din onorariul stabilit, jumătate din sumă, nici mai mult, nici mai puțin, dar în nici un caz nu accept să fiu șantajat, iar dacă domnul Stiller nu a fost mulțumit, mă rog, n-avea decât să mă dea în judecată, dar n-a îndrăznit s-o facă, v-o spun eu. Cică n-au bani de procese! Așa zic totdeauna psihopații ăștia, iar când i-am atras atenția că există ojustiție, mi-a spus în față că sunt un gangster. Vă rog, domnule procuror, nu puteți admite una ca asta.

Domnul care își îmbrăcă apoi în antecameră pardesiul, este o apariție întru totul onorabilă, o figură oarecare pe care poți s-o întâlnești plimbându-se pe Bahnhofstrasse. Poartă la gât un șal sobru de mătase. Capul pleșuv și l-a acoperit cu o pălărie de fetru, și ea de cea mai bună calitate. În momentul în care mă zărește, nu-și scoate pălăria, în schimb își duce mâna la gât, ca și cum și-ar aranja șalul. Am dat din cap. De ce n-aș fi făcut-o? Iar el iese aruncându-mi cuvintele:

— O să ne vedem la tribunal.

Apoi sunt poftit în biroul procurorului.

— Există o categorie de milionari, spun eu, cărora într-un stat constituțional n-ai cum să le vii de hac, nu-i de mirare, deci, că renasc mereu…

Domnișoara cea drăgălașă e expediată cu o misiune oarecare, să ducă o scrisoare la hotelul Urban, iar eu mă-ntreb imediat: Oare Julika s-a întors de la Paris? Procurorul, pe care până acum nu l-am văzut decât în chip de musafir așezat pe priciul meu, mă invită între timp să iau loc.

— Ei bine, zâmbește el, dragul meu.

E întrerupt de telefon. Se rotește cu receptorul puțin într-o parte, așa cum se cuvine în cazul unor convorbiri extraprofesionale, ascultă, cu mâna pe legătura de chei, cu privirea îndreptată spre fereastră afară, spune la rândul lui că n-are să vină la masă, că după-amiază are o cercetare la fața locului, și încheie oarecum abrupt, nedorind să răspundă în prezența mea la o întrebare care, se vede bine, nu-i este pe plac, ca apoi să se întoarcă, cu un zâmbet stingher, din nou spre mine.

— Sibylle vă transmite salutări.

— Mulțumesc, spun eu, cum se mai simte?

— Mulțumesc, spune el, e din nou acasă și se simte bine.

Apoi, după ce ultimul zâmbet i s-a șters de pe chip și după ce tăcerea a durat destul de mult, o tăcere stânjenită, de parcă atunci ar fi hotărât că eu sunt Stiller cel dispărut și deci iubitul de odinioară al soției sale, care acum e din nou acasă și se simte bine, și după ce și-a băgat legătura de chei la loc în buzunar, urmează o afirmație nu prea originală:

— Ce ciudată e și viața.

La care nici eu nu știu ce să-i răspund.

— Dacă nu aveți nimic împotrivă, Stiller, vom lua masa de prânz împreună. Avem timp până la ora două și vă propun, spuse el ridicându-se în picioare, să mergem undeva la țară!

2. Prânzul

Călătorie destul de tăcută prin câmpii și păduri. Totul foarte tomnatic. Soarele încălzește încă atât cât să poți sta, cel puțin la prânz, afară. Poposim într-o grădină-restaurant cam prea decorată, dar cu o priveliște amplă ai îmbucurătoare; viță-de-vie deasupra capului, în față câțiva butuci de vie golași, iar dincolo de ei, lacul, strălucind în lumina visătoare, totul ca sub un văl de fum albăstrui, chiar și ogoarele cafenii și pădurile cu vâlvătaia lor de frunze ce se veștejesc. Ici-colo, mai vezi câte o scară proptită de un pom, și câte un coș dedesubt. Zumzet de viespi, chiar și pe lângă paharele noastre cu Campari. Munții care răsar din aburul tomnatic sunt limpezi ca de sticlă și mai îndepărtați parcă;

zăpada de pe ei strălucește printre crengile fantomatice ale pomilor golași, luminoasă ca un chivot în spatele unui grilaj negru.

— E tare frumos aici! spun eu. Tare frumos.

— Nu știați locul? Mâncăm excelent.

— Ce bem? întreabă procurorul și prietenul meu. Din câte știu, au aici un Maienfelder admirabil.

— Cu plăcere, spun eu, cu cea mai mare plăcere.

Nu pot să nu admir tot mereu peisajul, care aici coboară dulce spre lac, deschizându-se depărtărilor. Aburul tomnatic șterge din urâțenia localității care nu e nici sat, nici oraș; rămân doar dealurile pline de pădure, vâlcelele domoale pline de ogoare, pline de mlaștini, un peisaj care mă preocupă tocmai datorită faptului că nu mă surprinde deloc. Îl știu. Îl iubesc oare?

— Am auzit, spune procurorul meu, că prietenii care v-au vizitat deunăzi au fost cam dezamăgiți. Susțin că nu i-ați mai iubi.

— Poate că așa e.

— De ce?

Dau din umeri. Pentru mine, ei sunt ca și peisajul acesta, care, ca orice peisaj, merită să fie iubit. Probabil că e vina mea…

Și iată că toate sunt ca atunci, viespile din sticlă, umbrele pe pietriș, tăcerea de aur a vremelniciei, e ca un vis, găinile care cotcodăcesc pe pajiște, puzderia de pere maronii, prea coapte, care s-au rostogolit pe drum, crizantemele care atârnă peste un gard de fier, scântei ale unui foc sângeriu împrăștiindu-se primprejur, aerul albăstrui de sub copaci; e ca și cum ți-ai lua rămas-bun de la tine însuți; susurul unui plop, luciul metalic al fructelor căzute, fumul de pe câmpiile unde au dat foc miriștii, iar în spatele unui gard din ramuri de vie lucește mocnit lacul; soarele ruginește deja în aburul după-amiezei, iar apoi drumul de întoarcere, fără palton, cu mâinile înfundate în buzunarele pantalonilor, frunzișul umed care nu mai vrea să foșnească, gospodăriile cu câte un teasc, butoaiele umede în asfințit, felinarele roșii de pe un debarcader în ceață…

Așa e toamna aici, dar mai văd și primăvara. Văd o pereche destul de tânără: umblă peste câmpuri, iar câmpurile, îmbibate de zăpada topită, clefăie sub pașii lor, moi, întunecate ca un burete ud, deasupra lor bate fohnul, iar soarele încălzește, cei doi se lasă pur și simplu duși de configuratia ispititoare a terenului, păstrând mereu o distanță camaraderească, pretutindeni miroase gunoiul împrăștiat peste

câmpuri, țâșnesc gâlgâind izvoare, se strecoară prin iarba de pe povârnișuri, iar printre trunchiurile pădurilor golașe e numai cer de primăvară; doi cai viguroși, din care ies aburi, trag plugul peste dealurile domoale, brazde de pământ negru se despică înspre lumină. Ciudată revedere după atâția ani! Cei doi vorbesc despre vârste, așa tineri cum sunt, căci știu și ei: la orice vârstă, în afara copilăriei, timpul îți inspiră și puțină teamă, și cu toate acestea, orice vârstă ar fi frumoasă dacă am încerca să nu negăm și să ne amăgim cât mai puțin în privința celor de care avem parte, căci nici moartea, de care vom avea o dată parte, nu poate fi negată, amânată sau amăgită. Câte nu povestește tânărul despre cele două stări ale vieții sale, despre muncă și căință, cum le numește el, iar munca înseamnă bucurie, febra emoției, când nu poți să dormi de fericire, un chiot peste ceasuri și zile, când ai vrea să fugi de tine însuți, asta e munca, exuberanța care-i atrage pe oameni, care nu obligă pe nimeni, nu leagă și nu cere, nu socotește și nu se zgârcește, gest de înger care nu are mâini spre a lua, aceasta e fericirea, munca revărsată din preaplinul unei inimi grandomane, când totul e ușor, tot ce e legat de oameni, un supliment, o irosire veselă din prinosul bucuriilor; mai târziu se vede firește că mai mult de atât nici nu e cu putință între oameni, ba devine de neatins din clipa în care această stare se transformă în scop, în necesitate și principală îndeletnicire. Și apoi, de fiecare dată, tristețea care te cotropește pe neașteptate, nu din cauza unor oameni care pleacă, dimpotrivă; oamenii pleacă fiindcă vine tristețea, o simt cu săptămâni înainte, cum simt câinii cutremurele care dărâmă ceea ce a fost construit, cenușă peste toate, tristețe peste toate, ca niște păsări negre fâlfâind deasupra lăcașurilor fumegânde ale trecutelor bucurii, umbre ale spaimei, aceasta e căința, reverberația îndoielii, groaza solitudinii sterpe. Cât de mult îi place să vorbească tânărului bărbat, și cât de mult îi place tinerei femei să-l asculte! Norii se topesc în soare, argintii pe la margini, și câte o pădurice se ivește singuratică din luciul metalic. Cei doi hoinăresc printre smârcuri, iar la un moment dat, sărind peste un șanț, pantoful ei rămâne înfipt în pământul mocirlos; se ține în cumpănă tânăra femeie, cu piciorul ridicat în aer, încât tânărul trebuie s-o prindă în brațe. Se sărută pentru prima oară. În spatele păduricilor, locuri de răcoare, zăpadă adunată în vâlcelele umbrite printre pășunile roșietice. La ieșirea dintr-o pădurice, se opresc locului, îmbrățișați; în fața lor se așterne din nou lacul ca o seceră lucitoare, iar deasupra Alpilor s-au tălăzuit tăcuți norii — strălucire înspumată. Se opresc la un han de țară. Îi servește o codană. Așezați în spatele unui șir de ferestre joase, pline de scărițe și de plante cățărătoare și de soare ce cade oblic în liniștea încăperii lambrisate, oglindindu-se în farfuriile lor goale, simt cât de departe au mers și savurează gustarea meritată din plin, slănină cu pâine, pâine de casă care se rupe în bucăți umede și gustoase. O muscă bâzâie la geam. Nori de fericire, în cumpăna tristeții, cuprind și poartă

ceasul, ciudată asociere, neașteptată comuniune, destin ce vă pândea în această încăpere țărănească, sentimentul de-a vă fi întâlnit. Încă nu vă întrebați ce-o să fie mai departe, există doar sentimentul deplin că viața îți oferă sumedenie de posibilități!…

Așa e primăvara aici, iar vara găinile cotcodăcesc pe sub mesele de lemn, vița de deasupra capului e verde și deasă, cerul alburiu, lacul de plumb, mat, la marginea pădurii zumzet de albine, deasupra ierburilor nemișcate ale pajiștilor înalte văzduhul vibrând, plin de fluturii ce-l brăzdează, munții ce se pierd în strălucirea soarelui, iar acum (abia am apucat să-mi golesc paharul) e din nou toamnă; și din nou toate acestea; coșuri pline de frunziș, umezeala cețurilor și dintr-o dată amiază, o amiază ca acum, aurie, iar timpul îmbrățișează cu un gest nevăzut colinele; merele cad grele la pământ. Dacă umbli acum prin păduri, miroase a ciuperci. Aici miroase a must. Viespile forfotesc în jurul dulceții fermentației, viespi și iar viespi, iar din fructele coapte — ce scurt le e răgazul — ne mai râde o dată soarele verii, dulceața zilelor din amintire, stăm în grădină, pielea noastră simte răcoarea umbrei, iar grădinile se deschid, parcă uimite, golașe dar vesele, depărtarea albastră umple vârfurile copacilor, și din nou vâlvătaia frunzișului cățărat pe ziduri, jarul veștejirii. Că anii trec și se întâmplă atâtea, cine mai observă! Totuna e, spații ale vieții, nimic nu se întoarce, totul se repetă, viața noastră suspendată undeva deasupra noastră asemenea unei clipe, iar la un moment dat nu mai socotești nici toamnele, tot ceea ce a fost trăiește asemenea liniștii de deasupra dealurilor în pârg, de butucul propriei vieți atârnă strugurii despărțirii. Te du mai departe! În asemenea zile lacul te mai îmbie o dată; îți simți pielea în timp ce înoți, căldura propriului sânge, înoți ca în sticlă, înoți pe deasupra răcelii din adâncuri, iar la mal se adună cioburile valurilor strălucitoare, afară plutește o velă prin fața norilor argintii, fluture pe seninul împăienjenit, pânze pline de blândețea sclipitoare a soarelui deasupra țărmurilor pierdute în abur. Vreme de câteva clipe, timpul s-a oprit în loc, amețit de fericire;

Dumnezeu se privește pe sine însuși și lumea toată își ține respirația, înainte de-a se lăsa cenușa înserării.

La un moment dat procurorul meu spune:

— Aici jos e Herrliberg, dacă nu știați, iar ceea ce se vede mai încolo este Thalwil.

Apoi vine ospătărița să ne ia farfuriile, se interesează dacă ne-a plăcut, iar după ce ne aduce și cutia cu trabucuri, suntem din nou singuri. Am știut bineînțeles dinainte că procurorul și prietenul meu are ceva pe inimă. Oare eu l-am împiedicat să înceapă? Ne-am aprins de-acum trabucurile, momentul e prielnic. Paharele sunt goale, cafeaua

încă nu ne-a fost adusă, viespile au dispărut, iar cine știe ce bisericuță de țară bate ora unu.

— Mă bucur, spune el, mă bucur din toată inima că în sfârșit ne cunoaștem. Dar nu despre asta aș vrea să discutăm acum! La ora două trebuie să fim înapoi în oraș, pentru o înfățișare, vă rog să nu vă speriați, o înfățișare la atelierul dumneavoastră. Vă înțeleg, adaugă el imediat, dacă acum vă uitați la mine ca la un zbir, un fățarnic care umblă cu vorbe frumoase, în timp ce la spate ține cătușele, înțeleg că vă e teamă de atelierul acela prăfuit, în general vă înțeleg poate mai bine decât vă închipuiți dumneavoastră, dragul meu.

Întrebarea mea în legătură cu scopul unei astfel de înfățișări rămâne fără răspuns.

— Dacă îmi permiteți, spune el, aș vrea să vă dau un sfat.

Între timp i s-a stins trabucul.

— Vedeți, spune el în sfârșit, după ce și-a aprins a doua oară trabucul, nu stau acum de vorbă cu dumneavoastră doar fiindcă m-a rugat Sibylle. Sibylle ar vrea să vă scutească de o serie de supărări inutile, și cred că are dreptate: tribunalul n-are să vă înțeleagă în nici un fel, Stiller. Tribunalul are să vă trateze ca pe un simplu escroc, a cărui lucrătură a fost dată în vileag, ca pe un personaj ridicol, tribunalul e obișnuit cu tot felul de escrocherii, după cum vă puteți închipui, dar numai cu escrocherii de pe urma cărora există un profit, o avere sau un titlu, pe scurt, veți fi condamnat să plătiți cine știe ce amenzi, nu știu, sau veți fi scutit de aceste amenzi, dar nu de disprețul plin de compasiune, de umerii ridicați și ochii holbați ai unor indivizi incapabili să vă înțeleagă. La ce bun să suportați toate acestea?

— Și care e sfatul dumneavoastră? întreb eu.

— Stiller, zâmbește el, vă spun cu toată prietenia: ce rost are ca vinerea viitoare să fim nevoiți să vă condamnăm în mod public de-a fi dumneavoastră înșivă; scutiți-ne pe noi, dar mai ales pe dumneavoastră, de toată această corvoadă. Cu o sentință judecătorească o să vă fie și mai greu să purtați numele celui dispărut, și dumneavoastră sunteți cel dispărut, măcar în ceea ce privește persoana exterioară, despre acest lucru cred că nu mai are nici un sens să discutăm. Recunoașteți de bunăvoie! Acesta e sfatul meu, Stiller, un sfat pe care vi-l dau cu toată prietenia ce v-o port.

Apoi a sosit cafeaua.

— Domnișoară, spune procurorul, vă rog să ne faceți nota.

— Împreună?

— Da, spune procurorul, vă rog. Apoi răspunsul meu:

— Nu pot să recunosc ceea ce nu este adevărat. Ospătărița, însă, înțelegând greșit tăcerea noastră, nu pleacă imediat, rămâne locului pălăvrăgind despre vreme, iar apoi despre câine, în timp ce noi ne sorbim fără un cuvânt cafeaua prea fierbinte; abia când procurorul îi mai cere o dată nota, ne lasă și domnișoara în pace.

— Nu puteți recunoaște, repetă procurorul, ceea ce nu este adevărat…

— Nu, spun eu.

— Și de ce n-ar fi adevărat?

— Domnule procuror, spun eu…

— Nu-mi mai tot spuneți procuror! îmi taie el vorba și-așa destul de împiedicată; Mi-ar face plăcere dacă ați putea să mă considerați prietenul dumneavoastră. Spuneți-mi Rolf!

— Mulțumesc, spun eu.

— Presupun, zâmbește el, că la vremea respectivă nu mi-ați fi spus altfel…

Acum s-a stins și trabucul meu.

— Sunt fericit, spun eu după ce mi-am aprins trabucul a doua oară, că îmi oferiți prietenia dumneavoastră. Aici n-am prieteni. Dacă însă, într-adevăr, nu vreți să fiți procurorul meu, și vă cred din toată inima — Rolf… atunci, vedeți dumneavoastră, trebuie să vă cer ceea ce poți să ceri unui prieten: anume să-mi dați crezare. Să credeți ceea ce nu pot să explic, darmite să dovedesc. Numai asta contează acum. Dacă sunteți prietenul meu, atunci trebuie să acceptați și îngerul meu.

— Ce vreți să spuneți?

— Trebuie să credeti că eu nu sunt omul drept care sunt luat și drept care mă luați și dumneavoastră în calitate de procuror — Eu nu sunt Stiller, spun eu Dumnezeu știe a câta oară, dar prima oară cu speranța că aș putea fi auzit, nu sunt, vorbesc serios, și nu pot să fac o mărturisire pe care îngerul meu mi-a interzis-o.

N-ar mai fi trebuit să spun și asta.

— Înger? întreabă el. Ce vreți să spuneți?

Tac. Apoi sosește nota de plată pe care procurorul o achită, și cum domnișoara noastră iar nu vrea să plece, plecăm noi. Pașii noștri scrâșnesc pe pietriș. Din mașină, înainte ca procurorul să pornească

motorul, ne mai aruncăm o dată ochii peste ținutul scăldat de soarele amiezii, peste ogoarele cafenii cu ciori, peste viță și păduri, peste locul tomnatic, și-mi dau atunci seama că procurorul și prietenul așteaptă încă un răspuns de la mine. Când pornește motorul, spun și eu:

— Despre asta nu se poate vorbi.

— Despre înger, vreți să spuneți?

— Da, spun eu, de cum încerc să-l descriu, mă părăsește, iar atunci nu-l mai văd nici eu. E destul de ciudat: cu cât mi-l pot închipui mai clar, cu cât mă apropii mai mult de momentul când aș putea să-l descriu, cu atât mai puțin cred în el și în tot ceea ce am trăit.

Mergem cu mașina de-a lungul lacului, îndreptându-ne spre oraș.

3. După-amiaza

Pe la două și un sfert, deci cu întârziere, fiindcă în orașul vechi abia am putut găsi loc de parcare, ajungem și noi în fața “casei”, care nu se deosebește de celelalte case ale străzii decât prin faptul că în fața ei s-a postat Knobel, gardianul meu, îmbrăcat acum în civil. Am sosit primii. Knobel se adresează numai procurorului: Cheile sunt la mine! Pe un gang întunecat și cam îmbâcsit se află niște biciclete, un străvechi cărucior de copil, o pubelă de gunoi, Knobel nu scoate cheile din buzunar, ci dintr-o cutie poștală de tablă ruginită, care pe vremuri trebuie să fi fost galbenă, și pe care citesc numele: A. Stiller. Nici o indicație despre profesiune. Dintr-o curte dosnică răzbate zgomot de tinichigerie, sau poate de lăcătușerie; văd pavajul cu pietre de râu, năpădit de mușchi, și ramurile golașe ale unui arțar, care nu are probabil soare decât vara, la ora amiezii, apoi o fântână micuță, fără apă, și ea invadată de mușchi, locul are ceva idilic, trebuie să recunosc. Apoi: grămezi de țevi, mai lungi și mai scurte, de una dintre ele atârnă stegulețul roșu folosit la transportul cu autocamionul. Intervine însă Rolf, prietenul meu, care se află, pare-se, prima oară în această casă:

— Cred că ar fi mai bine să urcăm…

Cum nici prin gând nu-mi trece să preiau conducerea, o face Knobel care arată spre unica scară existentă, din lemn de nuc vechi și tocit, o scară de patricieni, lată și deloc abruptă, însoțită de un parapet plin de volute mâncate de cari. La etajul patru, unde miroase a varză acră, scara se oprește, Knobel însă îl informează pe domnul procuror că vom urca mai sus, deschide o trapă și ne poftește pe o scară îngustă, dintr-o dată foarte abruptă, din scândură de brad. Mă aflu tot timpul la mijloc, din întâmplare sau cu intenție. Gravitatea lui Knobel, care începând de azi-dimineață mă ignoră, e caraghioasă, dar nici prietenul și procurorul

meu nu e mai vorbăreț, de parcă ne-am apropia de locul unei vărsări de sânge, cu un număr neștiut de morți.

— Da, spune el odată ajunși sus, pe jumătate spre mine, pe jumătate spre Knobel, să sperăm că ceilalți vor sosi cât mai curând…

Aici sus sunt trei uși, prima are un lacăt, a doua, un semn glumeț indicând toaleta, iar cea de-a treia dă spre atelierul celui dispărut. Knobel descuie și o ia înainte, ca un paznic aflat la datorie, în timp ce procurorul îmi spune: După dumneavoastră! Ca să nu dau cumva impresia că m-aș simți aici acasă, accept imediat invitația, simt de altfel că Rolf, prietenul meu, e în această clipă mult mai stânjenit și mai nervos decât l-am văzut vreodată. De cum am intrat în atelier, mă întreabă:

— Unde e un cuier?

Knobel îi arată un cui bătut în ușa albastră.

— Da, spune procurorul, începând să-și frece mâinile, cel mai bine ar fi să deschidem un geam, Knobel, fiindcă aerul de aici e insuportabil.

Mi-e milă de prietenul meu, știu doar că atelierul acesta a căpătat într-o anumită epocă din viața sa o oarecare însemnătate, o însemnătate nejustificată, după cum știe și el astăzi prea bine; dar tocmai în aceasta constă infamia unei astfel de înfățișări, că îți evocă momente pe care le-ai depășit de mult cu atâta intensitate încât cel aflat în cauză nu mai are nici o putere. Din fericire, nu mai apuc să spun vreo prostie de prietenească încurajare, fiindcă în această clipă, spre bucuria amândurora, se aude soneria. Knobel caută butonul care comandă deschiderea ușii de jos și îl găsește. Nu știu nici acum cine urmează să sosească la această înfățișare idioată, apărătorul meu, desigur, poate că și Julika, îmi zic eu, și de altfel nu-mi scot paltonul; n-am pierdut nimic aici. Se pare că bunul Knobel n-a apăsat cum trebuie, fiindcă sună din nou.

— De ce nu apăsați? intervine procurorul.

— Apăs, spune Knobel, asta fac.

Între timp mă uit puțin în jur, cu mâinile înfundate în buzunarele pantalonilor, cu paltonul pe umeri, fără să-mi scot șapca, fiindcă la urma urmei asta nu e o locuință. Multă artă în jur. Dacă faci abstracție de stratul gros de praf de pe orice pervaz, orice șpaclu, orice soclu, orice șevalet, orice mobilă, că măcar din această cauză și nu-ți vine să atingi nimic, este un atelier așa cum mi l-am imaginat din descrierile doamnei Sibylle, puțin cam amestecat, locuință și atelier, proletar și romantic; un burlan de sobă care traversează încăperea cu toată grandilocvența nece-sară unei demonstrații îndreptate împotriva convenției este

tocmai burlanul pe care îl găsești în orice atelier parizian, recuzită convențională a unei anumite categorii de boemi. Dar nu asta contează! Altfel încăperea e spațioasă, îmbietoare, o suprafață acoperită cu scânduri înguste de brad, care scârțâie ușor când pășim pe ele, și cu multă lumină într-o zi însorită de toamnă ca aceasta. Într-o nișă de sub acoperișul înclinat se află, așa cum își amintește doamna Sibylle, un aragaz vechi, email străbătut de cicatrice ruginite, apoi o chiuvetă de ciment, un bufet strâmb, cu ceva vase în el, iar deasupra, un rând de paradă veselă cu farfurii furate, purtând diferite inscripții: Hotel des Alpes, Bodega Granada, Kronenhalle Zürich și așa mai departe. Furtunul din prelungirea robinetului, odinioară roșu, transformat într-o mumie de cauciuc mucegăit și cenușiu, stă și acum prins cu sfoară; picură, și mă întreb dacă de șase ani de zile e tot așa, apă ce picură neîncetat ca în peștera din Carlsbad. De un cui atârnă un prosop, pătat de putregai negru, și peste tot pânze de păianjen, firește, de pildă, peste telefonul care stă lângă divan și nu mai sună probabil, tăcând sub povara notelor neachitate. Divanul e lat, grand lit, și plin de praf, încât nimeni nu se așază pe el, dar în acest fel capătă o importanță deosebită, ca și cum ar fi o piesă de muzeu, pe care e interzis s-o atingi, de pildă patul regelui Filip de la Escorial. Și procurorul își ține mâinile în buzunare, ca nu cumva să atingă ceva. Se uită la rafturile de cărți. Nu poate fi numită o bibliotecă grămada de cărți pe care cel dispărut le-a lăsat în urma sa; lângă un volum de Platon și ceva de Hegel stau nume pe care nu le mai știu nici anticarii; apoi Brecht lângă Hamsun, Gorki, Nietzsche, foarte multe volumașe din colecția Reclam, chiar și cu librete de operă, baronul Keyserling e și el prezent, ce-i drept, purtând ștampila neagră a unei biblioteci publice, apoi albume, mai ales de artă modernă, o antologie de lirică elvețiană, *Mein Kampf* lângă Andre Gide, sprijinită de cealaltă parte de o cărțulie despre Războiul civil din Spania, o sumedenie de volumașe din colecția Insel, nici o ediție completă, câte ceva din Goethe, *Divanul occidental-oriental*, *Faust* și *Convorbirile cu Eckermann*, apoi *Don Quijote de la Mancha, Muntele vrăjit*, și nici o altă carte a lui Thomas Mann, *Iliada*, *Divina Comedie*, Erich Kästner, *Călătoria lui Mozart la Praga*, dar și poeziile lui Morike, *Till Eulenspiegel*, apoi Marcel Proust, dar nici *Căutarea* lui nu e completă, *Ultimele zile ale lui Hutten*, numai jurnalele și scrisorile lui Gottfried Keller, o carte de C.G. Jung, *Păianjenul negru*, ceva de Arp și dintr-o dată *Jocul morții* de Strindberg, de asemenea ceva Hesse din tinerețe, Cehov, Pirandello, toate în traducere germană, de Lawrence mica nuvelă despre Mexic, *Fiica geambașului*, destul de multe de un elvețian, pe nume Albin Zollinger, de Dostoievski doar *Însemnările din subterană*, primele poezii ale lui Garcia Lorca, în spaniolă, proză scurtă de Claudel, *Capitalul* alături de Holderlin, câteva romane polițiste, Lichtenberg, Tagore, Ringelnatz, Schopenhauer, și el cu ștampila neagră a bibliotecii publice, Hemingway (lupte cu tauri) stă lângă Trakl, apoi vrafuri de

reviste cu hârtia coaptă, un dicționar spaniol-german cu copertele uzate, *Manifestul Partidului Comunist*, o carte despre Gandhi și așa mai departe! În orice caz ar fi greu să întocmești după ele un portret robot, mai ales că nimeni nu poate ști cât a citit din ele cel dispărut, cât a înțeles sau n-a înțeles din cele citite, și cât a înțeles fatalmente greșit; de altfel procurorul și prietenul meu ia tocmai aerul omului care n-a găsit ceea ce căuta; timp de o clipă, văzându-l cum scoate un volum tipărit pe hârtie pelur cu cotor de piele purpurie, îmi zic: Poate își caută cărțile din propria bibliotecă. El însă pune volumul la loc în raft și începe să răsfoiască *Anna Karenina*…

În rest nu există în tot atelierul decât o masă, o tăblie lungă și lată din scânduri obișnuite așezată, așa cum se cuvine, pe niște capre pătate de ipsos, având de altfel imprimate pe ele numele unui ipsosar. O zână bună pare să fi făcut ordine, toate scrumierele sunt golite, de asemenea găleata de gunoi din nișa de sub acoperiș. Pe pereți se află, așa cum îmi descria și doamna Sibylle, două banderile decolorate, o mască africană de origine îndoielnică, tot felul de fotografii spălăcite, o bucată frumoasă dintr-un topor celtic, un afiș după Toulouse Lautrec, și acesta complet decolorat. La un moment dat procurorul spune:

— Ce-o fi cu ceilalți?

— Nu știu, spune Knobel. Doar le-am deschis. Nu mă amestec defel în acțiunea aceasta a lor de cercetare la fața locului, care nu pare să se desfășoare tocmai cum trebuie; mă aflu aici în calitate de deținut și privesc pe fereastră afară în timp ce ei discută.

— Ce ziceți, oare…?

— Cum așa? spune Knobel. Doamna cunoaște în orice caz locul, doar ea mi l-a arătat.

Așadar, știu acum la cine să mă aștept. Îmi aprind o țigară și nu-mi vine parcă să cred că Julika, în cazul în care m-ar iubi, ar fi dispusă să participe la o asemenea farsă. Sunt curios, desigur, dar încrezător și, în fond, chiar sigur de victorie; în cele din urmă totul va depinde de Julika, numai de Julika…

Iar în ceea ce mă privește pe mine în toată mascarada aceasta, nu cred să existe loc în care să mă simt mai străin ca aici. Câteva lucrări în lut, pe care cel dispărut le-a abandonat la vremea respectivă, au fost învelite în pânză de sac maroniu, pentru ca lutul să nu se usuce; dar cum pânza n-a mai fost udată de ani de zile, e de așteptat ca totul să fie atât de uscat, încât doar învelișul acesta maroniu să-l mai țină laolaltă. Ca o culminare a acestei confruntări la fața locului n-ar trebui decât să scoată pânzele și totul s-ar preface în pulbere, asemenea unei mumii. Prietenul și procurorul meu are și el aceeași impresie; lucrările îi

amintesc de mumiile care nu degeaba stau sub sticlă la muzeul de artă. Contemplă îndelung capul de ghips al directorului, pe care îl văzuse în natură în aceeași dimineață; se abține însă de la orice comentariu. Câteva lucrări au fost turnate și în bronz, mie însă ideea nu mi se pare tocmai fericită; bronzul care, orice s-ar spune, este totuși un metal de-o anumită trăinicie, le lipsește de fericita aparență a lucrului schițat, care de altminteri le salvează, trezindu-ți speranțele, or ceva ce rămâne în bronz nu e de ajuns ca mărturie a creației unui artist matur. Nu-i de mirare deci că Stiller a plecat (la un moment dat trebuie să le fi văzut și el!). E de ajuns să arunci o singură privire în jur prin atelierul prăfuit: Câtă muncă, ah, câtă îndârjire, câtă hărnicie și sudoare, și cu toate acestea nu destul ca să-ți vină să-ți scoți măcar șapca în fața celor văzute. Au un aer melancolic, nimic altceva — așa că sunt bucuros când se aude din nou soneria. Procurorul se enervează: Knobel să facă bine să coboare și să deschidă domniilor lor care, după cum se vede, n-au reușit totuși să intre. Paznicul meu, pe bună dreptate jignit, căci apăsase cu toată puterea pe buton, se duce la ușă și dă peste un bătrân comis-voiajor, care între timp trecuse desigur și pe la celelalte etaje, iar acum se oprise în sfârșit în fața atelierului nostru cu un geamantănaș deschis pe brațul care-i tremură. La orice ne-am fi așteptat, numai la asta nu, dar nici comis-voiajorul n-a fost mai puțin surprins. Nu! spune Knobel nervos, pe același ton cu care i se vorbise lui mai devreme: N-avem nevoie de nimic! Comis-voiajorul nu are habar, firește, că nici unul dintre noi nu locuiește în această mansardă, că de șase ani aici nu se mai trăiește, și insistă să ne arate măcar marfa pe care o are de vânzare, fel de fel de lucruri folositoare, iar Knobel nu îndrăznește să-l contrazică. Având în față trei domni, recomandă în primul rând lame de ras, săpun de ras, creion hemostatic și altele. Knobel se grăbește să-l oprească pentru ca domnul procuror să nu se enerveze din nou; pe de altă parte însă nici comis-voiajorul nu poate să înțeleagă că trăim aici fără periuță de dinți — trei oameni care nu au nici măcar o singură periuță de dinți — fără plasă de muște, fără hârtie igienică și fără cremă de ghete, fără toate acestea, dar mai ales fără lame de ras. Knobel nu izbutește să se descotorosească de bătrânel. Îndoindu-se parcă de bărbăția noastră, comis-voiajorul împachetează totul la loc, ca să încerce apoi cu perii de sârmă, ace de cusut, jartiere și ulei fin de baie, iar în cele din urmă, chiar și cu agrafe, un articol care se pierde tot mereu, pe care trebuie să ți-l procuri tot mereu. Knobel spune doar: Vă rog să încetați, vă rog să încetați! fără succes însă. În cele din urmă intervine procurorul meu, cumpără cu mărinimie ceva, lame de pildă, și suntem din nou singuri, și tot fără ceilalți domni convocați la înfățișare, care n-au sunat deci jos la ușă nici până acum (și e deja trei fără un sfert).

— La trei jumătate am o ședință, spune Rolf și adaugă sărind de la una la alta: Frumos atelier, nu?

Încuviințez din cap.

— Și cu lumină bună.

Apoi însă intervine Knobel, care din dorința de-a se face util (măcar acum) sau poate ca să-și dea importanță, ne conduce prin atelier, adresându-se, firește, procurorului:

— Și aici e ușa spre acoperiș.

Cum noi nu simțim câtuși de puțin nevoia să ieșim pe acoperiș:

— Iar aici mai sunt niște scrisori, domnule procuror, care au sosit de sâmbăta trecută încoace.

— Scrisori?

— Imprimate, spune Knobel și citește: Asigurări pentru bătrânețe și invaliditate, dar domnul Dr. Bohnenblust a întocmit deja lista cu toate chitanțele neplătite. Și mai e scrisoarea asta, adresată domnului Stiller personal…

Cum mie nici prin gând nu-mi trece să citesc scrisori adresate domnului Stiller cel dispărut, prietenul și procurorul meu își permite să deschidă plicul. Judecând după mina lui, scrisoarea nu prezintă interes. Nu poate s-o arunce însă la coș, de dragul ordinii.

— Un patriot anonim, care vă înjură, spune el. Vi se ia în nume de rău faptul că respingeți posibilitatea de-a fi elvețian, când aceasta e suprema fericire, în fața căreia trebuie să capitulați necondiționat.

Mai târziu, cum cei așteptați tot nu sună, ieșim totuși pe acoperiș care, judecând după descrierile doamnei Sibylle, a rămas și el neschimbat. Cioburi de țigle, sparte odinioară de o grindină, răspândite peste tot îți arată că nu trece nimeni pe acolo. Buruienile sunt poate mai înalte ca altădată; câteva ierburi îngălbenite se clatină bătute de vânt. Nici prietenul meu procurorul nu pare să se fi așteptat la altceva, examinează scheletul putred al unui șezlong, care zace de ani de zile în același colț, și nu prea știm ce să spunem, Rolf și cu mine, în timp ce pe acoperișul de alături cineva bate de zor o saltea. Realizez cât de mult îl costă toate aceste mărunțișuri pe Rolf, noul meu prieten, și presupun că priveliștea frumoasă, deasupra acoperișurilor cu lucarne, coșuri și ziduri antifoc, o priveliște care cuprinde chiar și un colț de lac, sclipind în lumina împăienjenită de toamnă, când un vaporaș oarecare lasă în urmă trena sa de valuri, o priveliște într-adevăr îmbucurătoare, nu reușește defel să-i capteze atenția. Fumează destul de precipitat. Ce

căutam noi aici unde erau totuși atâtea lucruri care să-l tulbure, fel de fel de nimicuri, care în sine nu înseamnă nimic, dar care pentru el, soțul lui Sibylle, devin supărător de importante, fie că e vorba de această saltea, scuturată sub ochii noștri, de jartierele pe care ni le oferea comis-voiajorul, de uleiul fin pentru baie sau de agrafele care se pierd tot mereu și de care ai tot mereu nevoie; la ce bun, îmi zic eu, să mai contemple un loc de care soția sa și el s-au desprins de mult lăuntric? Se vede pe buzele lui, îl costă mai mult decât și-ar fi închipuit, și în mod inutil. Nu știu la ce se gândește în cele două, trei minute în timp ce-și fumează țigara, trăgând din ea până la filtru; dar orice ar fi, e absurd, firește, există, vezi bine, și încercări false, cum ar fi aceasta de pildă; scheletul putrezit al unui șezlong în care nevasta lui n-a șezut probabil niciodată, căci pânza lipsea și acum șapte ani, e dintr-o dată de ajuns pentru a te îndoi de iubirea dovedită ani de zile, pentru a-ți demonstra într-un minut că în cei șase sau șapte ani trecuți n-ai evoluat deloc și pentru a declanșa o serie de imagini de o precizie chinuitoare, imagini ale unor lucruri trecute care, fie că sunt adevărate sau nu, nu fac decât să-ți dea o senzație de greață. Dacă nu cumva prietenul meu așteaptă să suporte fără chin caznele la care este supus în acest loc mort. Totul e o prostie! La urma urmei, obiectul acesta de aici, putred sau nu, n-are nimic de-a face cu Sibylle a lui cea vie, cu el și cu ea! Există însă un sentiment de greață care nu poate să înceteze nicicând, o greață, ca să zic așa, în chip de pedeapsă pentru plăsmuiri care nu ne mai privesc; așa cred. De ce se mai supune unor astfel de cazne? Doar poți să-ți stăpânești gelozia, din proprie convingere și cu ajutorul partenerului, s-o stăpânești pe de-a-ntregul, așa cum izbutise și el; e o prostie însă să-ți închipui că ești obligat să înghiți fără crâcniri și ultimele rămășițe. Zâmbește încordat. Oare să nu fi ghicit, tocmai el, prietenul și procurorul meu, care îi va fi însoțit pe atâția alții la locul crimei, oare să nu fi știut că în lucrurile moarte zace ceva diabolic? Nu știu, firește, ce-aș putea să-i spun pe acest acoperiș. E o înjosire inutilă și înțeleg acum de fapt pentru prima oară reacțiile false pe care poți să le obții cu ocazia unei astfel de confruntări, când individul se vede împresurat de lucruri moarte, ca și cum ar exista un adevăr dincolo de timp…

Cum el continuă să tacă, îl întreb pe neașteptate:

— Câți ani are de fapt acum nevasta dumneavoastră?

— Sibylle?

— Hannes intră curând la gimnaziu, pălăvrăgesc eu în continuare, iar acum a apărut asta mică, trebuie să fie minunat pentru soția dumneavoastră, să aibă acum o fetiță.

— Da, spune el, e minunat.

— Și pentru dumneavoastră.

— Da, spune el, și pentru mine.

Domnul Knobel, cu mentalitatea sa de angajat mărunt, neobișnuit să stea în timpul serviciului, nu ne dă pace și ne atrage atenția asupra parapetului ruginit, pe care mai bine nu l-am atinge. Așa că nici unul dintre noi nu-l atinge. Porumbeii uguie pe acoperiș. În depărtarea albastră se pierd dealurile de unde tocmai am venit.

— A fost minunat acolo sus, spun eu, hanul acela de țară.

— Nu-i așa?

— Desigur, mă-nțelegeți, nu mă gândesc la un înger cu aripi, spun eu amintindu-mi de întrebarea sa de acolo sus, un înger așa cum îl știm din tablouri sau de la teatru. S-ar putea ca oamenii care au inventat acest chip al îngerului să fi avut experiențe ca ale mele, pentru care e greu să găsești cuvinte. De fapt, nu știu decât că am aflat ceva…

Spre supărarea mea, clopotele de la catedrala din apropiere încep să bată tocmai în această clipă (ca într-un gag ieftin). Din pricina unei nunți, nu știu, sau a unei comemorări, în orice caz vuietul e înfiorător. Un stol de porumbei trece în grabă pe deasupra noastră. Din apropiere nici nu percepi vreun sunet, doar un freamăt metalic al aerului, zgomot de ciocănașe care stau să-ți spargă timpanele. Părăsim acoperișul, ca să scăpăm de clopote și, intrând în atelier, îi găsim pe cei doi acolo: Julika și apărătorul meu, care tocmai o ajută să-și scoată noul ei pardesiu de la Paris. Deși se închid imediat toate ferestrele, zgomotul e atât de mare, încât abia ne auzim. Julika e mai fermecătoare ca oricând. Ne salutăm de îndată cu un sărut. Nu-mi scapă nici faptul că Julika își poartă acum părul ei minunat ceva mai blond, mai puțin bătător la ochi, cum se cade pentru Zürich, și sunt tot mai convins că s-a despărțit definitiv de Paris și de Monsieur Dimitrici. Tresar puțin, trebuie să recunosc, la vederea cățelului pe care Julika, nemaiîntorcându-se la Paris, l-a adus, firește, aici; e tot un fox. Îl mângâi, fiindcă, așa cum spuneam, tot nu putem sta de vorbă. Cu toții își aprind câte o țigară. Julika aduce scrumiere, așa cum se cuvine unei gazde, ne poftește cu un gest să luăm loc. E însă mult prea mult praf peste tot. Sunt curios să aflu ce piesă urmează să se joace după încetarea clopotelor, nerăbdător și totodată amuzat; comicul situației, dacă am fi în stare să-l sesizăm toți odată, ar trebui să rezolve totul odată. Apărătorul meu, care scotocește ca de obicei prin mapa sa de piele, e cel mai comic, bineînțeles, tocmai fiindcă nu e defel conștient de hazul situației. Clopotele nu mai înce-tează. Knobel se străduiește să treacă neobservat, iar Rolf, procurorul meu, își ia încet pardesiul din cui; nu e vina lui că domniile lor au întârziat atât de mult (probabil că

din cauza lui Foxli). În sfârșit, când începusem să ne obișnuim cu pantonima, se opresc și clopotele din dăngănit…

— Ei bine? întreabă Julika.

Julika spera, pare-se, ca eu să fi recunoscut între timp, și cum procurorul neagă și, din păcate, e nevoit să plece chiar acum, Julika se așază pe divanul plin de praf, de parcă ar fi primit cine știe ce veste îngrozitoare. Apărătorul meu nu știe la cine să se holbeze, la procuror sau la mine. Probabil că Julika, dezamăgită, a și început să plângă fără ca noi să observăm. Apărătorul meu încearcă fără succes să-l mai rețină pe procuror. În clipa în care acesta îmi dă mâna, am senzația că noul meu prieten mă părăsește când îmi este cel mai greu; înțeleg însă destul de curând că tocmai în calitate de prieten n-a vrut de fapt să asiste la grozăvia reprezentației care a urmat, dar pe care n-avea dreptul să i-o refuze apărătorului meu din oficiu. Când văd că frumoasa Julika plânge, o întreb:

— Mă iubești?

Apărătorul meu ar vrea să spună ceva.

— Vorbesc cu doamna, îl întrerup eu și mă așez lângă Julika pe divanul plin de praf. Te întreb, Julika, mă iubești sau nu?

Ea plânge tot mai tare.

— Trebuie să înțelegi, spun eu cât mai tandru cu putință în prezența unui apărător și a unui gardian, că numai asta contează acum. Numai și numai de tine depinde totul!

— Cum adică, plânge ea, cum adică de mine?

Cu calmul omului încrezător, încerc să-i explic Julikăi de ce iubirea ei ar face inutilă mărturisirea că aș fi soțul ei dispărut. Pentru mine lucrurile sunt atât de simple, atât de limpezi. Cu toate acestea vorbesc destul de mult, mult prea mult, iar cu timpul devin, ca de obicei, tot mai încâlcit. Niciodată în viață n-am fost în stare să fac față unei asemenea situații: de cum simt că rămân singur cu ideea mea simplă și clară, îmi pierd șirul, mă năpustesc asupra unor comparații care ar trebui să-l ajute pe celălalt să mă înțeleagă, care însă, în realitate, nu fac decât să distrugă ceea ce a fost o idee clară, iar în cele din urmă încerc să apăr ceea ce am stricat cu argumente de-a dreptul prostești. Știu asta prea bine. Cum însă frumoasa Julika nu spune nimic, dar absolut nimic, deci nici măcar vreo prostie, prin care s-ar crea măcar un echilibru al neputinței noastre, nu mai sunt în stare să mă opresc. De ce nu mă ajută? Am prins-o de mâna udă de lacrimi, ca și cum am fi singuri, și nu mai știu decât s-o întreb dacă mă iubește și aștept.

— Cât aveți de gând s-o mai chinuiți pe femeia aceasta nefericită, spune apărătorul meu, intervenind, firește, cu cele mai bune intenții. E doar limpede până la Dumnezeu că doamna Julika vă iubește.

Și el vorbește prea mult.

— …și apoi, încheie el, mă-ntreb dacă dumneavoastră nu aveți chiar nici un fel de sentiment pentru această femeie? E îngrozitor câte vă permiteți cu o ființă atât de delicată. În loc să mărturisiți în sfârșit! Femeia aceasta vine de la Paris, de dragul dumneavoastră, a renunțat la școala ei de balet, de dragul dumneavoastră, iar dumneavoastră vă purtați cu ea… Zău că nu înțeleg cu ce-a greșit doamna Julika în fața lui Dumnezeu că i-a dat un soț ca dumneavoastră!

La care eu nu fac decât să mă uit la el.

— Așa e! mai spune el o dată.

După accea, mă ridic și eu, dar nu imediat, ci după oarecare șovăire, după oarecare așteptare, oare Julika n-are să-l pună la punct?, îmi simt dintr-o dată picioarele grele, îmi scutur pardesiul de praf, ca să câștig timp pentru vreo întorsătură mai fericită și, în sfârșit, pornesc spre ușa care (n-am să uit niciodată senzația pe care am avut-o în mână) e închisă. Încuiată. Nu mă înșel, ușa nu e înțepenită, e pur și simplu încuiată.

— Knobel, spun eu și mă aud râzând într-un fel care nici mie nu-mi place, — vă rog să-mi dați cheia.

Knobel, cu urechile roșii ca focul, tace.

— Ce vreți de la mine? întreb eu.

Julika, trădătoarea, s-a postat în acest timp între mine și ușa a cărei clanță continuam s-o țin în mână; cel puțin am ocazia s-o întreb între patru ochi: De ce mă trădezi? Pe fața ei inocentă, cu ochii nespus de frumoși, cu arcurile sprâncenelor rase, care îi dau permanent aerul fermecător al unui copil uimit, nu se citește nici măcar umbra unei bănuieli; habar nu are de ce mă port așa cum mă port, iar lucrul acesta mă face să amuțesc. Tot între patru ochi îmi spune și ea: De ce te porți așa? Și într-adevăr, prea des am greșit, lăsându-mă mânat de cine știe ce pornire primitivă; la urma urmei există totuși posibilitatea ca eu să-i nedreptățesc pe toți, dar mai ales pe Julika. Oare nu reprezenta ea până mai acum unica mea șansă? De ce mă port oare așa? Luând-o de braț pe Julika, pe care poate că n-o înțeleg, mă întorc spre apărătorul meu, în ochii căruia Julika este o femeie extraordinară, și spre Knobel, bunul meu gardian, care ține cheia în buzunar. Suntem înconjurați de mumii înfășurate în pânză de sac, pe care Julika începe să ni le prezinte drept opera vieții mele, o vreme mă las în voia lor, ca paralizat, într-adevăr,

mă las purtat, simțind chiar un soi de înduioșare față de Julika, pentru care lucrurile acestea înseamnă atât de mult, ba sunt și în stare să glumesc pe seama capului de ghips al directorului, de pildă…

Nu știu ce m-a paralizat în așa măsură, nu știu cât a durat; dintr-o dată însă mă trezesc, mi s-a șters, pare-se, din minte orice amintire legată de ușa încuiată sau de remarca nerușinată a apărătorului meu, mă trezesc ca dintr-un vis stupid, pe care l-am și dat uitării, conștient doar că a fost un vis, și ajung din nou la întrebarea pe care am pus-o chiar înainte de acest vis cu ușa încuiată: dacă Julika mă iubește sau nu. Acolo, zic eu, am pierdut firul, așa că intervin în explicațiile ei înduioșătoare despre mumiile în pânză de sac, repetând această întrebare. Înțeleg în oarecare măsură că pentru Julika, cu firea ei atât de sfioasă și retrasă, e greu să-mi răspundă în prezența unui apărător din oficiu și a unui gardian, simt prea bine că nu se cuvenea să pun o astfel de întrebare într-un astfel de loc. Și poate că tocmai de aceea nu suport ca apărătorul meu să deschidă el gura, din dorința, desigur, de a-i veni Julikăi în ajutor.

— Lua-v-ar dracu'! îi spun eu în față. Ce vă interesează pe dumneavoastră toate astea! Doar nu neg relația mea cu această doamnă.

Julika jignită:

— Anatol ?!

Eu țipând:

— Ce-i tot dai înainte cu Anatol? Ce-nseamnă Anatol? Doar nu-ți închipui că ai să mă forțezi să accept toate porcăriile soțului tău dispărut. Ia te uită! râd eu la fel de furios ca mai înainte, de fapt furia nu m-a părăsit nici o clipă, și smulg una din pânzele de sac, harșt, și iată că se întâmplă ceea ce era de așteptat: se produce un nor de praf, pe care nici un apărător nu poate să-l mai oprească, și o ploaie fărâmicioasă de lut uscat, iar la următoarea e la fel, mumii, numai și numai mumii, apoi un schelet de fier ruginit și sârme strâmbe, iar asta e tot ce-a rămas din Stiller al lor cel dispărut; restul e țărână, cum spune preotul, câteva bucăți cenușii răspândite pe jos, și mai ales un nor de praf maroniu atunci când scutur pânzele de sac. Din păcate sună din nou. Din păcate; fiindcă uluiți cum erau ei înșiși de arta pe care o descopeream sub ochii lor, n-ar fi îndrăznit să mă oprească, și aș fi terminat cu totul. Soneria însă mă irită.

— Pe cine ați mai chemat, îl întreb eu pe apărătorul meu, ca să mă înnebuniți?

În această clipă am o anumită bănuială și îl văd și pe Knobel care, la un semn al apărătorului meu, devenit și el destul de nesigur, scoate în sfârșit cheia din buzunar, ca să descuie, ca să coboare, astfel că uit de bănuiala mea foarte corectă sub torentul de cuvinte al apărătorului care îmi mai spune o dată (pentru a câta oară?) și mă conjură: — să fiu rezonabil, e ultima ocazie, să recunosc, altfel va urma o sentință judecătorească, atât de dureroasă pentru doamna Julika, un cuvânt e de ajuns și aș fi din nou liber, dracul nu-i chiar atât de negru cum îl văd eu, iată, un atelier frumos cu lumină bună, prietenii au pus la cale o petrecere de bun-venit, deci capul sus și recunoașteți, Stiller e un artist apreciat, nu e un artist mare, dar cine e mare, e însă apreciat, comisia artistică e gata să suporte cheltuielile de judecată, toți oamenii sunt atât de drăguți cu mine, încăpățânarea mea ridicolă îmi dăunează în primul rând mie, e necesară puțină înțelegere, Julika e un om fin și valoros, căsnicia n-a fost niciodată ușoară, dar Julika e indulgența și bunătatea întruchipată, deci capul sus și o luați de la capăt, fuga n-a rezolvat niciodată nimic, libertatea nu există decât în legământul liber consimțit, căsnicia, o îndatorire morală și nu o plăcere, sunt necesare puțină maturitate și puțină bunăvoință și totul o să se rezolve, anii grei petrecuți de Julika la Paris, iar acum renunță cu generozitate la școala ei de balet, Julika se sacrifică, femeia se sacrifică întotdeauna, s-ar cuveni să mă arăt recunoscător, deci capul sus, fii bărbat, întinde mâinile și aleluia! În timpul acestei cuvântări Julika m-a luat din nou de braț, fie de teamă că aș putea să folosesc ușa descuiată, fie din dragoste adevărată; îi simt căldura trupului; apărătorul meu continuă să vorbească: Deci, capul sus, nicăieri nu e atât de frumos ca în patrie, din când în când mai facem câte o călătorie, desigur, ca să fim în stare să ne apreciem și mai bine țara, omul are însă nevoie de rădăcini și, firește, și artistul din mine, rădăcini, asta contează, rădăcini și iarăși rădăcini, există milioane de apatrizi, ar fi deci cazul să mă arăt recunoscător, să văd partea bună a lucrurilor, puțină dragoste față de oameni n-ar strica, doar elvețienii sunt și ei oameni, nimeni nu poate fi mai mult decât este, bine ar fi să am o atitudine mai constructivă și să fiu mai stăpânit, ce Dumnezeu, să nu m-apuc să distrug totul ca mai-nainte, toată cinstea pentru spiritul meu autocritic, dar nebunia asta cu praful și țărâna nu era necesară, toată cinstea pentru temperamentul de care dau dovadă, dar mai multă măsură n-ar strica, dracul nu-i chiar atât de negru, iar Zürichul este unul dintre cele mai frumoase orașe din lume, dar cum spuneam: o atitudine mai constructivă e absolut necesară, e destul nihilism azi în lume, fiecare om în felul lui poate să îndrepte lumea, dacă vrem binele cu tot sufletul, vom obține binele, s-o luăm de pildă pe doamna Julika, doamna Julika e o pildă în toate, tot respectul față de doamna Julika, neabătută în fidelitatea ei față de mine, o femeie rară, dar o femeie tipică, o femeie minunată, bărbatul e deseori îndărătnic și egoist, femeia cu totul altfel, maternă, dificilă în felul ei, dar numai

fiindcă eu nu o înțeleg, prinosul inimii ei, Julika cu viața ei sufletească de neasemuit, suflet acolo unde trebuie, mai multă inimă din partea mea n-ar strica, etern-femininul ne trage în sus, e destul intelectualism pe lumea asta, la ce bun să tot gândești și să te îndoiești, mai bine e să speri, capul sus și speră, fără speranță nici căsnicia nu e posibilă, fără speranță nu e pace între oameni și nici între popoare, se știe doar, fără speranță nu există artă adevărată ca în Evul Mediu, pe scurt deci, fără speranță nu există speranță, să ne luăm deci inima în dinți, să nu mai facem nazuri, un sâmbure bun există și în Stiller, apărătorul meu e convins de acest sâmbure, restul e zgomot și fum, numele de pildă, dar o ordine trebuie să existe în toate, cu toţii trebuie să purtăm un nume, apărătorul meu nu e un birocrat, apărătorul meu e de-a dreptul tulburat de cele ce le-a aflat despre căsnicia unor oameni atât de deosebiți ca noi doi, apărătorul meu e și el însurat, cu toții am avut greutăți, dar am trecut peste ele, chiar dacă a trebuit să facem sacrificii, sacrificii și iarăși sacrificii, în schimb pace în suflet, fiindcă tot sufletul e mai important, e destul materialism în lumea asta a noastră, puțină credință în Dumnezeu e vitală, adevăratele valori distruse de graba cu care se circulă, apoi de cinematograf și sport, de exemplu, prin construirea de stadioane, unde ne pierdem în masă, dar mai ales de comunism, apărătorul meu este însă destul de generos și departe de el gândul să-i reproșeze lui Stiller tinerețea lui de combatant în războiul civil din Spania, gata, s-a terminat cu asta, de altfel apărătorul meu a făcut și el parte dintr-un partid, care apoi s-a autodesfunțat, gata, *errare humanum est*, iar Franco e important pentru Europa, Stiller n-avea de unde să știe ce va urma, și nimeni n-are cum să știe, nu, nici apărătorul meu, de aceea nu trebuie să dăm uitării legile părinților, cele zece porunci sunt mai bune ca orice, să nu-ţi faci chip cioplit, cum spune doamna Julika mereu, pe drept cuvânt, zău așa, dar să nici nu râvnești la bunul altuia și în nici un caz să nu ucizi, cel puțin pe timp de pace, în război, ca mitralior, e altceva, se-nțelege, antimilitarismul e depășit, dar nu despre asta e vorba acum, ci, așa cum spuneam: Să nu ucizi, prietene, nici măcar în gând, așa ceva nu se face, nu aici, familia ca celulă germinativă a poporului, doamna Julika nu e prea bătrână pentru a avea copii, dorința ei dintotdeauna, numai muncitorii procreează copil după copil, intelectualii noștri greșesc în acest punct, nu venitul contează, ci dorința, chiar și un artist câștigă în Elveția suficient ca să se poată gândi la înmulțirea familiei, există fel de fel de burse, dar artistul trebuie să aibă caracter, pe bună dreptate, zău așa, nu ne trebuie copii de alcoolici sau de stângiști, libertatea e un bun de preţ, pe scurt, Elveţia continuă să fie o țară ideală, nici nu poate fi comparată cu trista Franță, unde mereu sunt greve, deci, încă o dată, capul sus, inima în dinți și cu asta, basta, o să se rezolve, prietene, o să se rezolve, chiar și un avocat trebuie s-o la mereu de la început, soarta omului, dar totul e posibil, cu puțină credință în Dumnezeu, dar nu cu fanatism, se înțelege, ci totul cu

minte sănătoasă de elvețian, asigurările sociale merg de la sine, da, și ar mai fi un punct:

Stiller să nu uite de tatăl vitreg aflat la căminul de bătrâni sau, așa cum spune Goethe: Was du von deinen Vätem hast, erwirb es, um es zu besitzen, în sens spiritual, firește, omenește nu e frumos să-l dai uitării pe tatăl tău vitreg, internat într-un cămin de bătrâni, așa ceva nu se face, puțină pietate nu strică, Stiller nu e singur pe lume, ce Dumnezeu, ci o verigă a comunității, comunitatea îți oferă sprijin, puțin simț al datoriei e obligatoriu, și totul cu puțină dragoste, să nu se gândească numai la sine, domnul Stiller, să ia exemplu de la doamna Julika, încă o dată, toată stima față de femeia aceasta fină și curajoasă, care acceptă să fie căsătorită cu un bărbat atât de dificil, deci încă o dată întinde mâinile și predă-te, n-are nici un rost să negi, avem dovezi covârșitoare, nu-ți mai rămâne decât să mărturisești de bunăvoie, domnule Stiller, deci curaj și puțină minte, puțină credință în Dumnezeu și în doamna Julika, în căsnicie, în Elveția, în binele din tine însuți, puțină……..

Astfel mi-a vorbit domnul Dr. Bohnenblust. E totuși mare lucru că Julika, în momentul în care este adus înăuntru bătrânelul de la azil, roșește cel puțin, ca o soție la sosirea îngrijitorilor chemați de ea pentru a-l băga pe soțul ei în cămașă de forță.

Pe moment am de altfel impresia că e comis-voiajorul de adineauri și rămân uimit, văzându-l pe apărătorul meu care îi oferă un scaun, politicos, dar totuși jenat; nu și-a închipuit că avea să fie atât de penibil totul! De fapt n-ar fi vrut decât să mă înduioșeze puțin, cum se procedează îndeobște cu deținuții îndărătnici, căci toate celelalte confruntări mă lăsaseră rece. Ce-i mai rămăsese apărătorului meu altceva de făcut? Knobel îl așază finalmente pe bătrânelul care se topește de respect în fața autorităților și a tribunalului, a domnului doctor și a dansatoarei de la Paris. Încep să plâng în clipa în care îl recunosc, el însă nu vede nimic. E destul de ramolit. Mă întorc cu spatele, prea laș ca să fac față acestei clipe care, în fond, nu mă surprinde; atunci, noaptea, pe strada din Bowery, când mi-am amintit de el, nu mi l-am închipuit altfel. Acum aud doar în spatele meu glasul subțire și răutăcios de bătrân: Ia te uită, te-ai întors, da! Chicotește, iar apărătorul meu trebuie să-i atragă atenția care din noi e fiul lui. Chicotește din nou: Bun băiat, dea. Apărătorul meu îl întreabă dacă mă recunoaște. Așs-așa, chicotește el, și-a luat tălpășița, bun băiat, și când vine după ani de zile înapoi nici prin gând nu-i trece să întrebe de sănătate, bun băiat!…

Bineînțeles că am făcut lucrul cel mai nepotrivit.

— Încetează odată cu prostiile! am izbucnit eu cu neobrăzare. Nici nu te cunosc.

— Așa-așa, chicoti el, așa-așa.

— Încetează odată! am strigat eu, știind că ridicolul depășise orice limită, situația devenise de nesuportat — din pură neputință am întins mâna spre primul obiect de ghips, inițial doar cu gândul de a-i amenința, am văzut însă chipul calm al frumoasei Julika, siguranța de pe chipul ușor zâmbitor, că eu, Stiller al ei, n-aș îndrăzni niciodată să arunc cu ceva în ea, și într-adevăr, n-am îndrăznit. Am azvârlit obiectul într-o direcție oarecare, conștient de ridicolul situației mele, cum spuneam, și furios la culme din această cauză (ceilalți își păstrau cu toții demnitatea), m-am repezit la următorul obiect, un cap, pe care l-am trântit pe jos, unde s-a rostogolit, dar nu s-a spart, și m-a cuprins un sentiment de neputință ca în visele rele, o neputință fără seamăn, oricât de tare aș fi trântit lucrurile din jur, în timp ce nici unul dintre ei nu încerca să mă împiedice, apărătorul meu și Knobel mulțumindu-se să mă privească uluiți, dar pe deplin convinși că sunt domnul Stiller cel dispărut și deci am tot dreptul sa fac praf și pulbere tot ce exista în acest atelier; doar cățelușul lătra, și simțeam cum lipsa lor de înțelegere mă paraliza în așa hal încât nici nu mai reușeam să ridic anumite lucruri de pe soclul lor, și eram nevoit să caut obiectele mai mici, să le pocnesc de pereți, iar câte unele se mai și spărgeau, sporindu-mi pofta, deși mă amenința deja rușinea ca furia mea să nu fie suficientă pentru a devasta totul, limitându-se la mărunțișuri, în timp ce lucrările mai mari aveau să supraviețuiască numai fiindcă nu le puteam ridica de pe soclu. O rușine ca asta, pe care ei păreau s-o aștepte cu nerăbdare, mi se părea insuportabilă, da, și de spaimă că aș putea totuși s-o pățesc, am continuat să fac tărăboi. Numai să nu mă opresc la jumătatea drumului! Răsturnam tot ce găseam în cale, dar am realizat destul de repede că în felul acesta n-aveam să ajung prea curând la capăt. Câtă muncă! Și nimeni nu sufla un cuvânt, atât de convinși erau cu toții că aveam să renunț dintr-o clipă într-alta; numai cățelușul străin continua să latre, iar eu eram tot mai disperat din cauza vanității mele, care îmi interzicea să încetez odată cu prostia asta, cu spargerea unor obiecte de ghips, după care nu plângea nimeni; părea că n-o să se mai sfârșească, până ce, înarmat cu un cleşte de fier, am izbutit să sparg sau măcar să ciocnesc toate obiectele acelea de ghips, dar atunci s-a văzut că rămăseseră bronzurile, nu multe, dar erau totuși câteva, primul, atât de greu că nici nu putea fi vorba să-l azvârl; eu însă trebuia să rezist, să termin și bronzurile, mai ales bronzurile, așa că mi-am pus toată forța de care eram capabil și abia am reușit să-l ridic pe primul, i-am dat drumul jos, râzând numai eu de bronzul acesta pentru care nu conta dacă se rostogolea o dată, de două sau de zece ori pe podea, iar apoi cu o sforțare nemaipomenită l-am aruncat pe fereastra deschisă afară! Atunci, firește, au sărit cu toții în sus, speriați de nenorocirea care s-ar putea întâmpla jos în curte, bubuitul de pe acoperișul de tablă ondulată

a fost o mângâiere pentru urechile mele, o, da, acum îmi revenise pofta de distrugere, și forța fizică, Knobel mă prinse de braț, se temea însă că aș putea da drumul unui astfel de bolovan pe picioarele sale, și se ținea la distanță, așa încât am izbutit, cu toată vorbăria lor, să ajung și cu cel de-al doilea bronz la fereastră, bubuit, acoperișul de tablă răsuna și se auzeau acum și vocile care urlau de jos din curte, o salvă de înjurături, răpăit ca de gloanțe, în timp ce eu, acoperit de sudoare, mă uitam acum în jur, la câte mai erau acolo, am deschis dulapurile și sertarele, și toate mărunțișurile și-au luat zborul pe fereastră afară, cineva suna ca apucat la ușă, deși de-acum nu mai zburau decât mape de desen, șpacluri, cutii și altele asemănătoare, pe oamenii din atelier nici nu-i mai vedeam, știam doar că sunt acolo, și atâta timp cât mai găseam ceva, masca africană, banderilele, toporul celtic, orice obiect care ar fi putut înviora tabla de acolo jos, ei bine, atâta timp aveam să mă simt bine, ah, bine nu e tocmai cuvântul potrivit, eram eliberat de spaima că aș putea să greșesc, eram din nou eu însumi. Dar clipa care avea să-mi apară drept clipa cea mai nenorocită a vieții mele, deși eram de-acum mulțumit de mine, anume clipa în care nu aveam să mai găsesc nimic pe rafturi sau policioare, iar tabla nu mai avea să bubuie, să pârâie și să răsune, clipa în care nu mai puteam să-mi imaginez ce-o să urmeze, acea clipă de liniște și vid, trecătoare și ea ca orice clipă, dar tocmai de aceea mai nenorocită ca altele, ei bine, clipa aceea a sosit și ea în cele din urmă…

Eram ud de transpirație, Knobel ieșise să-i liniștească pe cei de la tinichigerie sau lăcătușerie și să-i informeze că grindina de lucruri se terminase. Am încercat să zâmbesc și fiindcă nu reușeam, am încercat măcar să râd, am rămas însă singur cu râsul meu și prea obosit ca să fiu în stare să continui de unul singur. Acum o vedeam din nou pe Julika, pe frumoasa Julika. Ea a fost prima care și-a recăpătat glagul:

— Și-acum?

Julika șade cu micuțul ei fox în poală, tremurând de furie din cauza mea, vreau să spun micuțul fox, care numai la Julika se simte ocrotit. Cred că Julika nu s-a ridicat nici o clipă în picioare cât a durat tot tărăboiul. Nu clatină din cap, dar se uită la mine ca la un bărbat care a vărsat vinul pe fața de masă sau a călcat pe trena unei doamne; faptul e scuzabil, dar penibil. În orice caz, scuzabil. Iar mie nu-mi vine să-mi cred ochilor: Chipul ei cu ochii nespuși de frumoși e neschimbat, atât de neschimbat, încât mă întreb eu însumi la ce m-am așteptat de fapt. Își trece doar mâna prin părul ei roșcat, aranjându-l, deși e de prisos, căci Julikăi nu i s-a clintit nici măcar un firicel; numai eu m-am încălzit peste măsură, încât transpir din toți porii, cămașa mi-e udă, cravata stă strâmb, și tocmai de aceea Julika își mai trece o dată mâna prin părul ei roșcat, gestul unui om stânjenit. Oare așteaptă ca eu să-mi cer scuze? Din casa scărilor se aud voci; se pare că nu a fost lovit nimeni, altfel ar fi

fost o liniște de mormânt. Dar supărarea e mare și revolta la fel, pe bună dreptate, înțeleg și eu. Julika își ia apoi o țigară, iar eu îi ofer foc. Da, are dreptate: Și acum? Câteva clipe, în timp ce mai țin încă bricheta în mână și o privesc pe Julika mea, am impresia că am să izbucnesc în lacrimi, iar apoi am să cad în genunchi, acoperindu-mi fața cu mâinile, până ce Julika îmi va elibera fața mea urâtă, ridicolă, hohotitoare. Aș vrea să fie așa, dar nu se întâmplă nimic, și rămân neschimbat, la fel ca ea. Trufia ei (indulgența ei) e atât de mare și de nezdruncinat; ca o învingătoare, care nu e de vină că eu ies mereu înfrânt, sau ca o mamă da, mai degrabă ca o mamă care își iubește băiatul incorigibil, zâmbește, iar superioritatea ei n-are margini, candoarea ei e de neconceput, indiferența-i e criminală, iar lipsa de ecou, atât de idioată încât, neîncrezător, continui să mă holbez la ea, de parcă atunci aș vedea-o pentru prima oară. Și cât de frumoasă e, n-am s-o uit niciodată; părul ei roșcat, tenul ca de alabastru, buzele-i feciorelnice, ochii ei poate albaștri, poate verzi sau poate chiar incolori, ah, atât de mari și neasemuit de frumoși, cum am mai spus și atât de lipsiți de orice gânduri dosnice, nasul ei nobil, cu nările puțin cam mari, ah, și urechea încântătoare, și gâtul fin, și drept, și subțire, cu glasul acela mai degrabă firav. N-am să te uit niciodată! Și gestul grațios al mâinii în timp ce stă în fața mea și fumează — o clipă simt că aș putea să-i prind gâtul în mâini și s-o strangulez. Dar nu se întâmplă una ca asta, firește…

Apoi se reîntoarce Knobel și-l informează pe apărătorul meu asupra proporției distrugerilor.

— Mulțumescu-ți ție, Doamne, spune apărătorul meu, că nimeni n-a fost rănit, măcar atâta !

Apoi trebuie să-i explice tatălui meu vitreg ce s-a întâmplat; a auzit tot vacarmul, iar acum ar vrea să știe despre ce e vorba, căci la urma urmei, a fost chemat personal aici, și repetă de mai multe ori: personal.

P.S.

Acum ar fi momentul să spun totul, să spun adevărul, îmi zic eu, pe deplin conștient de neputința mea. Dar ce înseamnă totul! Dacă aș încerca să-l explic, n-ar mai rămâne nimic. N-aș fi făcut-o altfel de mult, n-aș fi explicat acest tot, această experiență a mea ?

Ceea ce pot să spun:

În urmă cu vreo doi ani am încercat să-mi iau viața. Hotărârea era mai veche. Ca toți sinucigașii eram probabil convins că, odată pasul făcut, ai pus punct, luminile s-au stins, reprezentația s-a încheiat. În această privință nu aveam nici o temere. Pistolul mititel pe care îl găsisem în cocioaba în care locuiam, un obiect demodat, a funcționat totuși după o curățire temeinică; trăgaciul se mișca mult mai ușor decât

eram obișnuit de la pușca mea din armată și n-am întâmpinat nici o piedică. Probabil că arma s-a declanșat mai repede, iar glonțul (în respectivul sertar nu era decât un singur proiectil din tipul acesta învechit de muniție) a atins craniul, deasupra urechii drepte, fără să pătrundă în el. Am văzut mai târziu radiografia. Îmi amintesc: capul meu ținut strâns între două mâini, iar deasupra mea fața lui Florence, singura care auzise împușcătura, iar apoi totul a dispărut: până la o deschizătură rotundă în depărtare (când eram copii ne târam uneori printr-un tub de canalizare, lumina zilei era întotdeauna foarte departe, o gaură mică, mult prea mică încât să mai poți ieși prin ea; întocmai!), iar starea era de nesuportat, deși n-aveam dureri. Mai degrabă nostalgia durerii. Sentimentul de-a fi chemat și de-a nu avea tu însuți voce. O dorință disperată de-a dormi și în același timp certitudinea că n-ai să mai poți dormi niciodată. Mai târziu, când mă aflam deja la City Hospital, numai asta ceream, pare-se, somn și iarăși somn. Cred, acum, că de fapt chinul cel mare consta în aceea de-a nu mai fi în stare de nimic, nu mai exista nici înainte și nici înapoi, nici putința prăbușirii, nici sus, nici jos, și de-a fi cu toate acestea în viață, fără sfârșit, fără moarte. Așa cum în timpul visului ți se întâmplă să știi exact că e vis, așa știam și eu că aceasta nu era moartea, chiar dacă atunci muream. A fost, într-un cuvânt, o mare surpriză, ca atunci când sari de pe un zid cu gândul că, odată ajuns jos, ai să te zdrobești de pământ, dar pământul nu vine și nu vine, totul e cădere, nu e decât cădere, care nici ea nu e cu adevărat cădere, o senzație de neputință totală în timp ce ești perfect conștient, timpul însă a dispărut, cum spuneam, timpul ca mediu în care suntem obișnuiți să acționăm; totul a rămas cum a fost, nimic nu trece, totul există pentru veșnicie. Mi se făceau injecții, cum am aflat mai târziu, la intervale scurte. Analgezice, întăritoare, tranchilizante, atât de necesare trupului meu rănit, dar în acest fel mă mai apropiau câte puțin de spaima care, în stările de semitrezie, căpăta un ecou mai pe înțelesul memoriei. Așa, cel puțin, îmi imaginez eu totul; n-am vorbit niciodată cu cineva despre asta. Și mă-ntreb dacă se poate vorbi despre așa ceva?

Pot doar să spun că spaima aceasta este ceea ce eu obișnuiesc să numesc îngerul meu…

(Întrerupt de o comunicare; Dezbaterea finală cu pronunțarea sentinței, fixată inițial pentru azi la ora 16.00, va avea loc chiar în dimineața aceasta, la ora 10.30.)

Cum spuneam, n-am vorbit niciodată cu cineva despre asta, pe bună dreptate; nu poți să-i faci pe ceilalți să înțeleagă ceea ce-i de neînțeles, căci îți va scăpa mereu, de altfel observ și în clipa aceasta cum în cursul explicației încerc să fac lucrurile să se lege, să le “dau un sens”. Deși n-am nimic de dat. “Sensul” l-am primit doar. Și trebuie să-l păstrez…

Din visele care pe vremea aceea s-au ținut lanț nu-mi amintesc decât puțin, căci nu le-am putut comunica nimănui altcuiva. (O dată a venit să mă viziteze Florence, mulatra, la spital; am înțeles-o foarte bine, fără să fiu însă în stare să rostesc mai mult decât niște cuvinte răzlețe.) Unul din vise: — în clipa în care o strangulez pe Little Grey, știu că de fapt nici nu e pisică, ci Julika însăși, care râde cu un râs pe care nu l-am auzit niciodată la ea, Julika e de altfel cu totul diferită de cea pe care o știam, veselă, strâng pisica cu toată puterea, Julika mă batjocorește în fața unui public pe care nu îl văd, pisica nu se apără, dar sare apoi pe pervazul ferestrei, se linge, Julika n-a fost niciodată nevasta mea, totul e închipuire…

Alt vis: În patul meu stă întinsă mama, arată îngrozitor deși zâmbește, o păpușă de ceară, părul ca mătura, mă cuprinde spaima, încerc să aprind lumina, nu merge, încerc să-i telefonez Julikăi, nu merge, toate sunt întrerupte, locuința e cufundată în beznă, eu însă o văd perfect pe femeia de ceară, mama mea, îngrozit la culme cad în genunchi cu un țipăt, ca să mă trezesc, în mâinile mele țin dintr-o dată un ou de Paște, mare cât un cap… Din alte vise știu și mai puțin. Toate se învârteau în jurul acelorași lucruri, după cum mi se părea mie, iar în stările de semitrezie continuau, ca de exemplu…

(Întrerupt de domnul Dr. Bohnenblust, apărătorul meu, care vine să-mi aducă aceeași veste. Îmi amintește totodată să fiu pregătit.)

De fapt, nu pot decât să spun: Am avut pe vremea aceea ceva ca o viziune. Nu rușinea mă împiedică s-o înfățișez, ci faptul că pur și simplu nu sunt în stare s-o fac. Mi-e rușine de mine însumi din cauza acelui gest. Dădusem cu piciorul unei vieți care nu fusese niciodată o viață. Iar felul în care am făcut-o fusese ridicol! Îmi rămăsese însă amintirea unei senzații de nemaipomenită libertate: Totul depindea numai de mine. Aveam voie să decid dacă mai doream să trăiesc, dar în așa fel încât să pot ajunge la o moarte adevărată. Totul depindea numai de mine, cum spuneam. Niciodată nu m-am apropiat mai mult de esența grației divine. Iar după durerea cumplită care m-a apucat apoi, mi-am dat seama că, încredințat fiind de iertarea divină, mă hotărâsem pentru viață. Aveam senzația clară că abia acum mă născusem și eram gata, cu tot dinadinsul și fără să mă tem de ridicol, să nu fiu nimeni altul decât omul care trebuia să fiu și să nu caut altă viață decât pe aceasta, căreia nu pot să-i dau cu piciorul. Asta se întâmpla acum doi ani, cum spuneam, și împlinisem deja treizeci și opt de ani. În ziua în care am părăsit spitalul…

(Din nou întrerupt!)

Sentința tribunalului, așa cum m-am așteptat:

Sunt identic (pentru ei) cu cel dispărut în urmă cu șase ani, nouă luni și douăzeci și una de zile, cetățeanul Anatol Ludwig Stiller, sculptor, cu ultimul domiciliu în Zürich, Steingartenstrasse 11, căsătorit cu doamna Julika Stiller-Tschudy, cu domiciliul actualmente la Paris, și condamnat să plătesc o serie de amenzi pentru pălmuirea unui vameș al Confederației, pentru nerespectarea obligațiilor cetățenești de tot felul, cum ar fi de pildă cea de-a anunța schimbarea domiciliului (drept urmare s-au adunat până azi 107 somații de la diferite foruri); apoi datorii constând din impozite față de stat, de armată, de asigurări; apoi daune pentru distrugerea unei puști a armatei federale, la care se adaugă o treime din cheltuielile de judecată, în total 9.361,05 franci elvețieni, urmând a fi achitați în următoarele treizeci de zile de la semnarea prezentei sentințe. Apoi: după încheierea acestei acțiuni, se menține arestul preventiv până ce se pronunță sentința în cea de-a doua acțiune, privitoare la o eventuală implicare în afacerea Smyrnov, acțiune ce urmează a se deschide în cazul în care nu se face recurs la prima acțiune.

Renunț la o declarație finală.

Renunț la recurs.

Doamna Julika Stiller-Tschudy, soția mea legitimă începând cu ziua de azi, e ocupată acum cu domnul Dr. Bohnenblust, pe care încearcă să-l consoleze; trebuie să recunosc că omul acesta și-a dat într-adevăr silința și ar fi meritat astăzi câteva cuvinte de mulțumire din partea mea; de altfel am avut de gând să-mi exprim într-un fel recunoștința, dar apoi am uitat, din păcate. Domnul director Schmitz, milionarul, a apărut și el la tribunal, înaintând cu data de astăzi o plângere împotriva mea. În privința afacerii Smyrnov, poliția federală, care preia acum cazul, se va vedea foarte curând dezamăgită; în măsura în care bunul Theo Hofer, fostul meu tovarăș din Spania, un ceh care mai târziu și-a deschis un atelier de coafură în Bronx, și care m-a adăpostit atunci, după sosirea mea la New York, ei bine, în măsura în care Theo e încă în viață, alibiul meu pentru data de 18.01.1946 va fi confirmat în câteva zile. Tocmai o aud pe Julika, venind pe coridor. Ingerul meu, ține-mă treaz.

P.S.

Wilfried Stiller, fratele meu, s-a oferit să achite suma de 9.361,05 franci. Îi mulțumesc din inimă!

PARTEA A DOUA

Postfața procurorului

Am regretat cu toții că Stiller n-a adăugat “Însemnărilor din închisoare” — pe care le reproducem aici integral și, bineînțeles, fără nici un fel de modificări, cu acordul tuturor persoanelor implicate, care mai sunt încă în viață — un ciclu de “însemnări din libertate”. Stiller nu s-a lăsat nici o clipă ispitit de insistențele noastre în acest sens. Nu simțea defel nevoia s-o facă. Prin urmare am înțeles că noi eram cei care greșeam, insistând atât. Muțenia lui, dacă vrem să-i spunem așa, a însemnat de fapt un pas important întru eliberarea sa lăuntrică, pe care am resimțit-o într-o măsură oarecare la prietenul nostru, dar și mai limpede la cei mai apropiați, prin acea transformare abia perceptibilă și chiar foarte lentă, însă cât se poate de reală a raporturilor dintre noi. Am putut să devenim prieteni; Stiller se eliberase de mania de-a fi convingător cu orice preț.

Nu mai are rost să revin aici asupra așa-numitei afaceri Smyrnov. Alibiul său pentru data respectivă era de nezdruncinat; Stiller sosise într-adevăr cu mult timp înainte de 18.01.1946 la New York, unde, așa cum s-a dovedit, locuise timp de câteva săptămâni la un cunoscut ceh. Dovada în acest sens a fost însă produsă abia după ce Stiller a renunțat să-și mai conteste identitatea. Nepăsarea sa în privința acestei acuzații mi s-a părut de la bun început autentică, mai autentică decât majoritatea afirmațiilor făcute în timpul arestului preventiv. Pe de altă parte, nici autoritățile n-aveau cum să înțeleagă, căci omul le era necunoscut, de ce Stiller își nega cu atâta îndârjire identitatea, încât era normal ca ele să verifice măcar toate posibilele corelații cu delicte neelucidate la ora aceea, ba chiar era obligația lor s-o facă.

Printre aceste delicte neelucidate, se aflau și două asasinate petrecute la Zürich, de care Stiller nu știa însă nimic. În toate cazurile s-a ajuns în mod clar la un rezultat negativ, iar eliberarea a avut loc în aceeași lună.

La început, Stiller a locuit într-o mică pensiune de pe malul lacului Geneva, însoțit de soția sa, care era hotărâtă să trăiască din nou împreună cu el. Desigur că nici unul dintre ei nu-și putea închipui prea limpede cum urma să se desfășoare traiul lor comun. În ceea ce mă privește, eram mai mult decât curios. N-au vrut să se mute nici în căsuța noastră de vacanță de la Forch, care, deși mică și primitivă, putea totuși fi încălzită, “deoarece e prea aproape de Zürich”. Din fericire, orașul său natal îi acordase, chiar dacă în urma unor opoziții prelungite în cadrul comisiei, o primă de instalare de două mii de franci, ceea ce, pentru o pereche ca ei, la vremea aceea, însemna trai asigurat timp de două sau chiar trei luni de zile. Din aceasta și din speranța că se vor întâmpla alte minuni au trăit, așadar, pe malul lacului Geneva. Firește că nu ni-l

puteam închipui pe Stiller într-o localitate ca acest Territet. Din câte ne aminteam, se compunea din hoteluri, terenuri de tenis, funiculare și *chalet*-uri cu foișor și pitici de grădină; dar nu era nimic de făcut, căci cu greu li se obținuse și acest aranjament cât de cât convenabil. Tăcerea lor prelungită și în timpul sărbătorilor de iarnă a început să ne nelinișteasca. În sfârșit, într-o primă scrisoare, adresată încă "prietenului și procurorului", Stiller mă ruga să-i împrumut un reșou; era iarnă și, în afara unui mic dejun cald prevăzut în cadrul aranjamentului, trăiau doar din gustări reci pe care le luau în camera lor de hotel. În acea scurtă scrisoare Stiller mulțumea "pentru tot" cu o umilință alarmantă. Pe vremea aceea soarta celor doi începuse să ne îngrijoreze: o cameră de hotel, drăguță probabil, dar în orice caz impersonală, într-o stațiune balneară aflată în sezon mort, ni se părea cel mai nefericit decor pentru reîntâlnirea celor doi soți. În cele din urmă, ne-am hotărât, soția mea și cu mine, să pornim la un sfârșit de săptămână din februarie spre Territet unde i-am găsit pe cei doi, bronzați de soare, într-o cameră de hotel, într-adevăr drăguță, îngustă, dar având în schimb un balconaș; valizele lor stivuite una peste alta făceau camera și mai îngustă. Cu atât mai impozant părea în schimb lacul din fața ferestrei, Stiller avea un aer vesel, chiar prea vesel, își luase nevasta de braț și făcea prezentările: "o pereche de emigranți elvețieni interni". Fu evitată orice întrebare privitoare la viitor. Jos, în sala de mese, n-am reușit să încropim o discuție ca lumea; de altfel hotelul era aproape gol, eram ca în familie, dar cu toate acestea Stiller și nevasta lui păreau atât de stingheriți, de parcă nu ar fi șezut niciodată dinaintea unei fețe de masă albe, în afara noastră, nu se mai aflau în restaurant decât un englez bătrân, pe jumătate paralizat, căruia însoțitoarea lui trebuia să-i taie carnea din farfurie, apoi un marchiz francez care citea și în timpul mesei, tot felul de singuratici, cu excepția unei perechi de îndrăgostiți, nemți, ale căror verighete nu erau, după cum am observat imediat, din același aur; doi oameni fericiți, de o timiditate bătătoare la ochi, pe care un chelner tânăr, elvețian german, îi pusese definitiv în încurcătură vorbindu-le franțuzește. În orice caz, nu vedeam nici un motiv pentru care Stiller și soția sa să fie atât de stingheriți. Din păcate a plouat fără oprire. De plimbare nici nu putea fi vorba, iar Stiller și nevasta sa se fereau să zăbovească mai mult în holul pustiu al hotelului. Așa că ne-am petrecut tot timpul în camera lor îngustă de hotel, printre geamantane. Nu-mi amintesc de vreo discuție anume, ci mai degrabă de felul lor de-a fi. Nevasta lui, elegantă chiar și în rochii uzate, se plimba tot timpul încolo și încoace, asculta și fuma fără întrerupere. Semănau cu perechile de emigranți ruși de la Paris sau, cum spunea nevasta mea, cu evreii germani de la New York, nimic nu le aparținea. Doamna Julika și soția mea se vedeau pentru prima oară și, dincolo de obișnuitele amabilități n-au mai schimbat nici un cuvânt. Stiller a încercat de câteva ori să încălzească atmosfera cu

umorul său. A fost însă o după-amiază apăsătoare, nesfârșită, cu ploaie în fața ferestrei, ceai și mult fum, de fapt, o decepție; probabil pentru toate părțile. Banii lor erau pe sfârșite, nu era greu să-ți dai seama. Să găsească de lucru într-un loc cât de cât corespunzător pregătirii lor, atât de puțin cerute, era practic imposibil. Și nici nu se punea problema întoarcerii la Paris, la școala de balet care, de altfel, nu-i aparținea doamnei Julika, ci acelui Monsieur Dimitrici. Stiller râdea de atâta lipsă de perspective. Doamna Julika stătea în picioare, așteptând să fiarbă apa pe reșoul electric, cu mâinile ei fine vârâte în buzunarele taiorului, fumând, iar Stiller ședea ghemuit pe unul dintre geamantane, cu mâinile împreunate în jurul genunchilor; și aveam senzația că în felul acesta și nu altfel trăiau și între patru ochi, în prietenie, fără multe cuvinte, hotărâți să se înțeleagă, încătușați de această rațiune. Stiller ne rugă să-i trimitem cărți.

Mult timp n-am mai primit nici o veste de la ei. Nici eu nu prea știam ce să scriu; după vizita noastră acolo, mai puțin ca oricând. Aveam de gând. Ar fi fost bine, dar nu știam ce și cum. Am trimis un pachet mare de cărți, printre care și un volum de Kierkegaard, n-am primit însă nici un răspuns. De parcă soții Stiller ar fi încetat să existe. Adresa nu mai era în nici un caz valabilă, ziceam noi. Iar la oamenii a căror viață nu ți-o poți imagina, te gândești mai puțin, chiar și atunci când ești convins că ei ar avea nevoie de tine. În ceea ce mă privește, i-am neglijat cu totul în acele luni, în timp ce soția mea avea, la rândul ei, alte motive, în orice caz motive întemeiate, care o împiedicau să scrie.

După vreo jumătate de an, la sfârșitul verii, sosi o scrisoare de-a dreptul exuberantă în care Stiller ne comunica: “Răsplătiți de bunul Dumnezeu pentru toate lunile de arest, am găsit în sfârșit, am închiriat-o și ne-am mutat în casa visurilor noastre, *une ferme vaudoise!”* Am respirat ușurați. Părea să fi fost un adevărat noroc. Chiria improbabil de mică îți sugera starea improbabilă în care trebuie să se fi aflat casa, dar prietenul nostru nu mai contenea cu laudele când ne descria acea ferme vaudoise. În orice caz, părea destul de fericit. Trebuia să ne închipuim o casă solidă, o casă de țărani, sau poate chiar de viticultori, în legătură cu asta Stiller nu era prea sigur, la care se adăuga vița-de-vie ce creștea pe un versant, undeva un teasc străvechi, vrednic de tot respectul, o șură aerisită, destul de mare spre a fi utilizată ca atelier, mai apoi o alee cu platani uriași, care dădeau locului un aer aristocratic. De la o scrisoare la alta, platanii au fost înlocuiți de ulmi. În următoarele scrisori a dispărut apoi și șura. Au apărut în schimb alte lucruri îmbucurătoare; dintr-o dată Stiller amintea despre o fântână cu cumpănă, a cărei lucrătură în fier ne-o descria în amănunțime, despre stupi și despre o grădină de trandafiri. Toate acestea le descria cu dragoste, ca pe niște locuri puțin sălbăticite, puțin ruginite, puțin trecute și pe de-a întregul

năpădite de iedera întunecată. Uneori puterea noastră de imaginație era pusă la grea încercare, mai ales că știam destul de bine regiunea din jurul Glionului. Era de presupus că fericitul nostru prieten exagera. Schițe făcute de mâna lui înfățișau un acoperiș înalt de țiglă, așa cum se obișnuiește în Vaud, doar aleea cu cei optzeci de ulmi lipsea. Soția mea și-a permis să întrebe totuși de ea într-o altă scrisoare! O schiță separată, ca schiță atât de reușită încât am atârnat-o de perete într-un *passe-partout*, înfățișa un interior cu o vatră mare țărănească și pe doamna Julika îngenunchind în fața ei pentru a ațâța focul; pe marginea foii o invitație inimoasă la o raclette.

"Când aveți de gând să veniți?" în acest fel începeau de acum toate scrisorile, iar într-un post-scriptum scria: "Trebuie să-ți atrag în mod special atenția că nu poți ajunge cu mașina până aici. Nimeni nu-ți poate spune drumul. Lăsați mașina la Montreux, iar eu am să vin să vă iau; altfel n-o să găsiți niciodată încântătoarea noastră *ferme vaudoise*".

A venit iarna și nu l-am întâlnit pe Stiller. N-avea bani să vină la Zürich, dar nici chef. A trecut apoi și primăvara fără să ne întâlnim. Astăzi lucrul acesta mă miră. Stiller ne scria destul de des, iar în scrisorile sale o amintea mai tot timpul și pe doamna Julika. Știam că lucrase o vreme ca ajutoare într-un magazin. Despre ceea ce conta însă cu adevărat, despre menajul lor, scrisorile nu spuneau nimic, nici măcar nu făceau vreo aluzie. Apusurile de soare ni le descria în schimb pe larg, întinzându-se pe câte două-trei pagini. În fond, tăcea; scrisorile lui mi se păreau a fi mesaje prin care ne comunica poziția lui exterioară, dar eu nu aveam dreptul să curm această tăcere, procedând la un interogatoriu, fie printr-o întrebare directă sau perfidă, fie printr-o interpretare provocator de greșită. Cât despre el, trebuie să recunosc că se străduia să fie cât mai hazliu.

"Probabil că nu crezi, scria el, că mi-am găsit casa visurilor mele. De ce nu veniți? Recunosc că se văd de aici castelul Chillon și acel Dents du Midi, iar când bate vântul de apus se aud și trenurile, difuzoarele de la vreo regată internațională, zvon de muzică din locurile unde petrec vilegiaturiștii noștri, și nu neg că de aici s-ar vedea câteva hoteluri din Montreux, ba, de fapt, toate, dar noi suntem pur și simplu mai presus, știi tu, în sinea noastră suntem mai presus. O să vezi! În pivniță avem niște butoaie goale, asta nu ți-am mai scris-o până acum, în care poți să strigi până ți se face frică de propria ta voce, iar dacă ești foarte liniștit, auzi și șoarecii din grinzi, poate că sunt și șobolani, în orice caz, grinzile sunt adevărate, or asta contează, dacă mă-nțelegi, că totul e adevărat, chiar și rândunelele de pe acoperișul pe care l-am cârpit o săptămână întreagă, deși Julika era mereu înspăimântată că aș putea să alunec și să cad. Când de fapt am devenit precauția în persoană; mă agăț de viață mai mult ca oricând și trăiesc cu sentimentul că moartea mă pândește

la tot pasul, or sentimentul acesta e cât se poate de firesc, e un simptom al dragostei de viață, dacă mă-nțelegi. Zău așa, rareori mi s-a întâmplat una ca asta: aproape în fiecare seară mă gândesc cu bucurie la ziua de mâine și mă rog doar ca următoarea zi să fie la fel cu cea trecută, mă simt atât de mulțumit de prezent, că sunt eu însumi uimit de asta. Iar apoi am de gând să-mi amenajez atelierul, doar nu pot să citesc tot timpul Kierkegaard și lucruri din acestea grele, trebuie să mai leg și vița, să prășesc, să cumpăr șmirghel, îngrășăminte, praf împotriva melcilor, și apoi să sparg lemne. După cum vezi: retour à la nature. De altfel spune-i soției tale că nu sunt platani, ci ulmi, din păcate bolnavi, cum sunt toți ulmii din zilele noastre, nimeni nu știe de ce ulmilor nu le plac vremurile noastre, iar acum vor fi tăiați, spre marea noastră durere, chiar dacă ei nu ne aparțin nouă, ci vecinilor noștri. Oare o să mai apuci să-i vezi? În imaginație te aștept deja acolo jos, pe peronul din Montreux, apoi am să vă conduc pe un *vieux sentier*, vechiul drumeag destul de abrupt și pietros, mărginit de spalierele viilor, vara fierbinte ca un cuptor, toamna însă aerisit, de ani de zile năpădit de mușchi, nemaifiind folosit decât de cei care adună vreascuri și de soții Stiller (a se pronunța Stilleeer). Dar la ce ți-aș descrie eu locurile! Mai bine citești din iubitul tău Ramuz, pe care l-am îndrăgit și eu între timp. Când aveți de gând să veniți în sfârșit? Vă rog: înainte ca vechile ziduri să se dărâme, ca mușchiul să-mi acopere piciorul, iar iedera să-mi crească din ochi.”

Citind astfel de scrisori, ne aminteam cu un zâmbet de Stiller cel de odinioară, care glumea pe seama vieții de la țară ca “redută a interiorității”, deși acum părea că se simte mai bine ca oricând în a sa ferme vaudoise. În mod special ne-a bucurat vestea că doamna Stiller își găsise o ocupație utilă; preda gimnastica ritmică la o școală de fete din Montreux. Iar Stiller își făcuse și el rost între timp de o îndeletnicire. De ziua soției mele sosi un pachet întreg cu obiecte de ceramică; căni, ulcioare, farfurii, numai lucruri folositoare. Până atunci Stiller nu suflase un cuvințel despre toate acestea. Acum însă, ne scria următoarele:

“Trebuie să știți că aici la Glion, în cazul în care o să mai sosiți vreodată, am ajuns să fiu olar de baștină. Afacerile merg bine. Iar în ziua în care o să am propriul meu cuptor, lucrurile o să ia o amploare de nedescris. Atunci însă, când mă voi fi săturat să câștig bani, am să mă duc sus la Caux, care se află foarte aproape de mine, la zece minute cu trenulețul; dar n-am ajuns încă atât de departe. Deocamdată vând de preferință americanilor de bun-gust. Am pus și o placă pe poarta grădinii; *Swiss pottery*. Iar americanii mei, dintre care unii se mai pricep oarecum la ceramică, sunt deseori uimiți să constate că în țara aceasta se folosesc aceleași ornamente ca cele pe care eu le-am văzut cu ochii

mei la indienii din sud de Los Alamos, Arizona, și mai ales la Muzeul indian din Santa Fe.”

Stiller se ținea și acum de farse. Avea nevoie de o anumită doză de disimulare ca să se poată simți bine printre oameni. Cum nevasta mea trecuse pe la Glion, cu ocazia unei călătorii pe care o făcuse singură cu copiii în sudul Franței, am întrebat-o despre faimoasa ferme vaudoise; la care ea a izbucnit în râs. Trebuia să văd totul cu ochii mei! În realitate, lucrurile nu se petreceau întocmai ca în basmele din scrisorile sale. Doamna Stiller făcea tot mereu câte o “cură de altitudine”. Iar în perioadele acelea de singurătate Stiller a început să ne telefoneze noaptea târziu. Deseori telefoanele lui ne deranjau când aveam musafiri. Stiller era de cele mai multe ori băut, vorbea despre Kierkegaard și pretindea că ar vrea să-i lămuresc cine știe ce pasaj. Deși se afla într-o cârciumă, căci propriul lui telefon fusese deconectat din cauza neplatei abonamentului. N-am fost niciodată un cunoscător al lui Kierkegaard; volumul acela i-l trimisesem în urma unei discuții despre melancolie ca simptom al atitudinii estetice față de viață. În momentul telefonului său nocturn nu aveam volumul la îndemână, iar Stiller nici atât. Apoi era evident că nici nu prea citise din Kierkegaard, era deci vorba despre cu totul altceva. Stătea de cele mai multe ori un sfert sau chiar o jumătate de ceas la aparat, probabil numai din dorința de-a auzi un glas. În fundal răsunau zgomotele cârciumii: apa care curge într-o chiuvetă, țăcănitul jocurilor mecanice. Stiller abia de putea fi înțeles. În sinea lui mă va fi blestemat și i se va fi părut că sunt din cale afară de meschin. Dar eu mă gândeam la situația lui economică și de aceea îl tot îndemnam să pună capăt acestor convorbiri costisitoare. Probabil însă că nu-i înțelegeam cu adevărat situația. Glumele lui nu mă înșelau, simțeam cât de singur e și câtă nevoie are de un prieten. Dar tocmai de aceea mă simțeam și mai neputincios. De cele mai multe ori nu-i puteam oferi ceea ce aștepta de la mine, fiindcă mie însumi îmi lipsea acel ceva, așa că mă nedreptățea de fiecare dată când mă întreba răstit: Ești cumva zgârcit? Ca tot el să continue: Spune ceva, indiferent ce, dar spune și tu ceva! Și regulat încheia conversația spunând: Dacă o să vii vreodată la Glion, deși eu nu mai cred —! și amuțea fară să pună receptorul în furcă. Atunci eu spuneam de mai multe ori la revedere, auzeam în continuare clipocitul apei din chiuvetă sau comenzile unei chelnerițe velșe. Stiller aștepta fără salut până ce puneam receptorul jos. Ajunsesem să ne temem de aceste telefoane nocturne. Deseori nici nu mai ridicam receptorul; iar el revenea până spre două noaptea.

Nu ne văzusem de mai bine de un an și jumătate când, în sfârșit, într-o zi însorită de octombrie, am sosit și eu la Montreux. Nu l-am recunoscut de îndată, cum stătea acolo pe peron; vechiul meu costum îi dădea un aer destul de burghez, și în mod ciudat Stiller n-a făcut nici un

pas spre mine. Nu ne simțeam tocmai în largul nostru în clipa când ne-am strâns mâinile. Cu gândul la acel *vieux sentier* abrupt și bolovănos, nu luasem la mine decât o mapă. Stiller a vrut să mi-o ducă el, dar am refuzat. Ca înfățișare, Stiller era uimitor de puţin schimbat, părul său rar era mai cărunt și mai rar, iar chelia mai mare. Vechiul meu costum îi era puţin scurt, mai ales la mâneci, și-i dădea un aer tineresc, Stiller se interesă numaidecât de nevasta mea și apoi cu multă căldură și de copii; iar după câţiva pași, regăsisem tonul conversaţiilor noastre de altădată. Lăsasem să treacă un an și jumătate până la revedere, parţial, ce-i drept, din cauza aglomerării treburilor profesionale, parţial însă și din alte cauze, iar lucrul acesta îl simțeam acum cu limpezime. Într-un fel mă temusem de această revedere; prietenia noastră se înfiripase în perioada arestului său preventiv, iar acum s-ar fi putut dovedi că, în pofida dorinței noastre, se perimase, transformându-se într-o reminiscență fără prezent. La Montreux, Stiller se opri să cumpere câteva sticle de vin, Saint Saphorin, “ca să rămânem în zonă”. Își îndesă două sticle în buzunarele hainei, iar pe cea de-a treia o apucă de gât, ca pe o grenadă; astfel echipaţi, pornirăm la drum. Spre marea mea surprindere exista într-adevăr un *vieux sentier* care ducea la Glion. Pietros și abrupt, așa cum ne fusese descris, șerpuia la deal printre aracii de viță. Cu timpul anii noștri își spuseră cuvântul, și ne-am oprit să ne tragem sufletul; de acolo de unde stăteam, vedeam castelul Chillon, sub noi Territetul cu hotelurile sale, terenurile de tenis, funicularele și *chalet*-urile, iar dincolo de ele întinderea albastră a lacului Geneva. Te simțeai aici aproape ca pe coasta Mediteranei. Lăsând la o parte vilișoarele de un gust îndoielnic, priveliștea avea o grandoare de-a dreptul neobișnuită pentru țara noastră. Unde se putea afla pe acest povârniș sluțit vestita *ferme vaudoise* rămânea pentru mine o enigmă. Ajunsesem probabil și foarte aproape de Glion. Vorbeam despre viticultură, iar de acolo am deviat la conceptul de cultură în general, la tihnă ca premisă a culturii și la noblețea plăcerilor, la diferența fundamentală dintre cartof și viță, la voioșia spirituală a regiunilor viticole, la relația dintre lux și demnitate umană și așa mai departe. Am observat și plăcuța montată pe gardul de fier: *Swiss pottery*. Fără să se întrerupă din vorbă, Stiller mă conduse, după ce deschise cu piciorul portița ruginită, pe o cărare acoperită cu mușchi, printre tot felul de pitici de grădină, spre casa vieții sale. Starea de paragină generală justifica chiria chiar de la prima vedere. Vaze din fier îmbârligat în fel și chip, parţial distruse, o Afrodită sau o Artemis din gresie, cu brațul rupt, o junglă miniaturală care trebuia să fie grădina de trandafiri; multe trepte peste tot, strâmbe, cu balustrade pe dreapta sau pe stânga, unele din ele sparte, știrbe, arătând că totul nu-i decât ciment, un havuz înnămolit, o cușcă veche de câini, terase năpădite de bălării, aceasta era aproximativ grădina, populată de un număr apreciabil de pitici din ceramică colorată, unii sparți, alții întregi. Încă

mai speram că totul nu e decât un loc de trecere spre propria lui casă. Stiller vorbea și tot vorbea, nepăsător la lumea aceasta bizară care lui, desigur, îi era prea bine cunoscută. Casa în sine, un *chalet*, era din fericire acoperită cu multă iederă, doar partea de sus rămânea vizibilă în toată hidoșenia ei, cu un foișor de pază din cărămidă aparentă, cu lucarne mititele, la care se adăugau fațada de lemn cu mii de încrengături făcute parcă la traforaj, iar altundeva ancadramente din tuf, toate acestea reunite sub un acoperiș care ieșea mult în afară, deși nu era deloc mare, ci mai degrabă mititel, ca o jucărie — nu-mi venea să-mi cred ochilor. Era un fel de Schwyzerhusli, o căsuță elvețiană corcită cu un Scottish castle. Stiller scoase acum, cele două sticle, apoi pescui și cheile din fundul buzunarelor, declarând că peste un ceas avea să sosească și Julika de la școală. Eram deci la locul cu pricina. Ca la multe vilișoare de acest fel, exista și aici o masă din imitație de marmură cu o inscripție aurie, înnegrită deja pe alocuri: MON REPOS. Interiorul nu mai prezenta de-acum nici o surpriză. Un urs de lemn ne întâmpina de la ușă pentru a prelua umbrele și pălării, iar deasupra lui atârna o oglindă pătată. Era o după-amiază însorită, și pe tavane juca lumina lacului Geneva, scoțând la iveală stucatura cenușie sau împletitura de trestie dezgolită. O lumină verzuie, ca de acvariu, pătrundea prin geamurile verandei. Trenurile Confederației se auzeau ca dintr-un canton de cale ferată, și din apropiere răzbătea fâșâitul cablurilor bine unse ale unui funicular. Stiller era ocupat, așa că am avut ocazia sau, mai bine zis, am fost obligat să mă uit în jur, ca să-mi trec astfel timpul; puse sticla de vin sub un jet de apă rece. Mai târziu am stat afară, înconjurați de pitici voioși sprijiniți de-o balustradă acoperită de mușchi. În cele din urmă i-am spus totuși:

— Asta-i deci faimoasa-ți *ferme vaudoise?*

Stiller nici măcar nu părea să sesizeze diferența dintre descriere și realitate, mulțumindu-se să spună:

— Păcat că n-ai mai apucat să vezi cei optzeci de ulmi; i-au tăiat pe toți, ziceau că sunt bolnavi. Și în acest fel povestea era încheiată.

— Ce mai faci? am întrebat eu, deși aveam tot timpul impresia că Stiller își pusese în gând să nu se plângă.

— Ce mai face soția ta? mă întrebă el în loc de răspuns, iar în cursul conversației care a urmat a evitat să-i rostească numele; nu știu prea bine de ce. În rest nu s-a mai interesat de nimeni, iar discutia noastră abia dacă se lega.

— De ce nu bagi piticii într-un șopron? am întrebat eu ca să spun ceva, iar Stiller dădu din umeri.

— N-am timp, nu știu, nici nu mă deranjează!

Și cu toate acestea, simțeam că vizita mea îl bucură.

— Când vine Julika, spuse el, deschidem sticla!

Între timp, stăteam și fumam… Îmi amintesc exact acest sfert de ceas în care nu s-a întâmplat nimic. Ce face omul cu timpul care îi este dat? N-am gândit până la capăt această întrebare, dar ea mă irita. Oare cum rezistă Stiller, fără obligații sociale sau profesionale care să-l apere de această întrebare? Ședea pe balustrada mâncată de vreme, cu un genunchi ridicat la piept, cu mâinile împletite în jurul lui; văzându-l așa, mă întrebam cum de mai suportă să trăiască, cum de un om, conștient de experiențele sale și, prin urmare, eliberat de orice dorințe deșarte, mai suportă să trăiască!…

Își instalase atelierul de olărit într-un subsol cu lumină bună, aflat chiar pe versant, o fostă spălătorie cu cameră pentru uscat rufe și magazie pentru mobilierul de grădină; pe vremuri văruite în alb, încăperile aveau acum un strat de mucegai în pofida soarelui care pătrundea în ele de la amiază până seara. M-am simțit ușurat, caci îl vedeam mai degrabă aici pe prietenul meu petrecându-și zilele.

— Omul trebuie să facă ceva! spuse el în timp ce examinam obiectele finite, acea Swiss pottery cu care își câștiga existența. Castroanele astea plate, spuse el, îi plac cel mai mult Julikăi. Iar la un moment dat adăugă: Totul trebuie învățat la timpul potrivit, cum bine știi, iar adevărata meserie n-am s-o mai învăț niciodată!

Îmi arătă plin de mândrie o roată a olarului pe care și-o construise el singur. Pentru un ignorant ca mine el era un adevărat profesionist atunci când îmi povestea despre ceramica diferitelor popoare și epoci sau despre taina anumitor glazuri. În ce consta oare schimbarea petrecută în el? Spiritul său era acum îndreptat mai mult asupra obiectelor în sine, aveam eu impresia. Dacă înainte vorbea numai despre el însuși, chiar și atunci când povestea despre căsnicie în general, despre negri, vulcani sau cine știe ce, acum vorbea despre oalele “sale”, despre roata “sa”, despre glazura “sa” și chiar despre priceperea “sa”, fără să vorbească câtuși de puțin despre sine.

— Domnule procuror! mă salută doamna Julika. Iar Stiller o sărută pe obraz; mâinile sale erau murdare de la roată. Doamna Julika mi se păru îmbătrânită, continua să fie o femeie neobișnuit de frumoasă, iar părul ei frapant, tot atât de strălucitor, fără îngrijiri cosmetice speciale.

— Cum să rateze el un prilej atât de bun ca să bea! spuse ea în timp ce Stiller plecase să aducă vinul, nu înainte de-a ne fi așezat afară în grădină cele două șezlonguri cam șubrede.

— E frumos aici, spuse doamna Julika, nu-i așa?

În pofida simpatiei pe care o resimțeam față de această femeie, nu știam niciodată ce să vorbesc cu ea. Nu avea nimic cu mine, îmi ziceam eu. Răceala ei nu era decât o mască sub care își ascundea timiditatea. Habar nu avea probabil cât de puțin comunicativă era și n-ar fi putut pricepe că celălalt nu simțea cât de tare se bucura ea de o revedere sau de o mică atenție. Examina baticul.

— Vedeți, se mulțumi ea să spună, așa ceva nu găsești aici.

O oprea, zic eu, o mare sfială să se exprime în cuvinte, iar, pe de altă parte, felul în care doamna Julika puse imediat baticul deoparte, deși sunt sigur că îi plăcuse, mă făcu să mă simt și mai încurcat, ca și când aș fi așteptat cine știe ce cuvinte de mulțumire din partea ei. M-am interesat deci de munca ei la școala de fete, dar n-am aflat mare lucru nici în această privință, și din nou căutam înfrigurat un subiect care ar fi putut s-o intereseze. Își lăsase capul pe spate, învăluindu-l în păru-i arămiu, obosită probabil după o zi de muncă.

— Stiller al nostru a devenit un adevărat olar! începui eu, iar ea se mulțumi să dea din cap. Mai devreme, în subsol, îl auzisem pe Stiller spunând: Castroanele astea plate îi plac cel mai mult Julikăi! Cuvintele lui mă făcuseră să presupun că munca sa nu se bucura de prea mult interes din partea soției sale, care se arăta mai degrabă sceptică față de aceste încercări, ba mi se părea că bunul Stiller ducea cu desăvârșire lipsa unor încurajări, sau chiar a unor critici admise pe un fond de entuziasm; acolo jos în subsol, ai fi zis că în ochii doamnei Julika toată ceramica lui Stiller nu avea nici un preț. Acum însă, ea îmi spuse:

— Nu vi se pare formidabil ce a realizat în acești doi ani?

Eram de aceeași părere.

— Ar trebui să-i spuneți și lui, am declarat eu, cred că i-ar face plăcere.

— Dar nu i-am spus?

— Știți cum suntem noi, bărbații! am încercat eu să mă eschivez. Vrem să facem impresie acolo unde iubim, și dacă nu izbutim, ne întoarcem spre public!

De fapt, voisem să fac doar o glumă.

— Nu știu, spuse doamna Julika și își frecă ochii cu amândouă mâinile, ce tot vrea de la mine. Doar i-am spus-o de atâtea ori! Dar dacă el nu mă ascultă.

Nu avusesem de gând să intervin în vreun fel între ei, și de aceea n-am mai zis nimic.

— Voi doi continuați să vă spuneți dumneavoastră? năvăli Stiller în tăcerea noastră, făcându-ne să ne simțim și mai stânjeniți.

— Noroc deci! spuse el și ciocnirăm cu paharele mici și reci. Nu bei? întrebă el văzând că doamna Julika nu se atinge de paharul ei plin, fiindcă nu avea chef, și repetă: Noroc deci!

Pe moment am stat să mă gândesc dacă nu cumva doamna Julika aștepta un copil; refuzul ei, pe cât de scurt pe atât de hotărât, îți dădea să înțelegi că nu are voie, mie însă îmi părea rău că doamna Julika nu-și muia măcar buzele în pahar. Într-un fel se excludea parcă de la început. Nimic mai dificil, zic eu mereu, ca o întâlnire în trei! M-am străduit prin urmare tot timpul să nu mă asociez pur și simplu cu Stiller. E destul de simplu cu el, are un talent feminin de adaptare, iar doamna Julika, în ceea ce o privește, nu lupta în nici un fel împotriva izolării. Stătea cu capul pe spate, învăluită în părul ei, iar chipul ei, pe care îl vedeam din profil, mă fascina și mă neliniștea în egală măsură, mi se părea că încremenise într-o expresie de spaimă pe veci amuțită. Stiller însă nu-i dădea nici o importanță, turuia înainte vrute și nevrute, adresându-i-se din când în când și ei, iar atunci pe un ton tandru-rugător, umil și totuși poruncitor. Din când în când îmi spuneam: Stiller ia lucrurile prea ușor, plătește cu *charme* din care are prea mult, iar în felul acesta nu se consumă deloc, apoi vrea mereu să dreagă ceva, îmi ziceam eu, iar atunci devine exasperant de politicos.

— Lasă! îl ruga doamna Julika, n-am nevoie de pernă, zău așa!

Stiller se simțea respins, judecând după privirea scurtă pe care i-o aruncă: respins pe nedrept. Dacă aș fi fost pus să hotărăsc, i-aș fi dat dreptate doamnei Julika în privința acelei perne absolut inutile.

— Unde vrei să-ți construiești cuptorul? am întrebat eu, încercând să abat discuția, Stiller însă nu mă auzea.

— De ce nu vrei perna, stărui el pe lângă doamna Julika, până când în sfârșit aceasta o luă, fără să-l mai contrazică și fără să-i mulțumească, dar nu și-o vârî sub ceafă, ci sub genunchi, unde o deranja mai puțin. Doi oameni plini de bunăvoință! mi-am zis eu și-am început să laud vinul ușor! Nu știu cum am ajuns apoi la o mică anecdotă, pe care o auzisem de curând.

— Fii atent, e ceva despre Mexic, am spus, o să te intereseze! Exista un individ acolo care avea o crescătorie de porci, nici nu mai știu exact unde, și nici nu știu de ce crescătoria asta nu era deloc rentabilă. Bietul om muncea și se lupta din răsputeri, dar în zadar, iar el își investise în ea toți banii, și jumătate din viață, și toată ambiția lui, pe scurt, afacerile nu mergeau deloc, iar apoi a urmat și o secetă grozavă. Se mai întâmplă, nu-i așa? Râurile seacă, iar atunci se produce, din câte am auzit, un

fenomen de migrație a crocodililor, care pornesc de-a curmezișul, peste câmp, spre apa cea mai apropiată. Într-o bună zi își face apariția o asemenea ceată de crocodili, iar drumul lor trece de-a dreptul prin crescătorie. Ce-i de făcut? Nefericitul ar putea să se urce pe acoperiș și să-i împuște. Dar n-o face! Îi lasă să mănânce toți porcii, care tot n-au rentat niciodată, trage între timp un gard mai solid în jurul locului, își înjghebează o fermă de crocodili, devine furnizor de piele de crocodil pentru poșete și e un om făcut. Stiller râse din toată inima. — Se zice că ar fi adevărat! am mai adăugat eu.

— Nu e minunat? se întoarse spre doamna Julika.

Aceasta mimă un surâs, iar dacă stau să-mi amintesc, cred că de fapt n-am văzut-o niciodată râzând altfel pe femeia aceasta. Râsul ei rămânea întotdeauna pe față, era ca și cum n-ar fi știut să râdă din inimă, ca și cum ar fi pierdut asemenea obicei. Orice tentativă de-a o înveseli era sortită eșecului; iar cel în cauză se simțea întotdeauna prost. Eram supărat pe mine însumi. La ce atâta vorbărie! Era o după-amiază târzie de toamnă cu soare molcom, și era ceasul pe care Stiller ni-l descrisese într-o scrisoare: “- și apoi, dragul meu, stăm afară și e de ajuns soarele de toamnă ca să fim fericiți, vine vremea când strugurii s-au copt, iar deasupra lacului plutește un abur metalic, în timp ce înălțimile sunt limpezi, cu păduri ruginii ce se profilează pe un cer mediteranean, și cât vezi cu ochii te orbește oglinda lacului, mercur strălucitor, mai apoi licăr de alamă, și în cele din urmă cupru — ” Clipa de strălucire trecuse, lacul se află în stadiul de alamă. Din când în când mai aruncam câte o privire în jur: piticii din grădină mereu voioși, *chalet*-ul cu foișorul său, buruienile, Afrodita cea sură, havuzul gol, năpădit de mușchi și plin de frunziș maroniu, cu țevile ruginite, veranda cu geamuri Jugendstil, iedera, funicularul roșu ca sângele în soarele aflat la apus, toate acestea erau ușor ireale. Ei înșiși, Stiller și doamna Julika, purtau această lume ca pe o haină străină, cu gândul nerostit că la urma urmei toate hainele sunt străine și provizorii. Îi admiram. Ceea ce făcea parte cu adevărat din ei era doar soarele cu strălucirea lui oglindită în apele lacului Geneva, atelierul de olărie de jos din subsol, tot felul de greutăți, așa cum există ele între oameni, și chiar neputinciosul lor oaspete. Atâta timp cât doamna Julika era lăsată în pace, lucrurile mergeau ca de la sine. Dar Stiller ținea cu tot dinadinsul să știe dacă eu credeam în valoarea educativă a gimnasticii ritmice. Doamna Julika pledă fără prea multă convingere, Stiller, pe de altă parte, susținea că doamna Julika ar trebui să se dedice unei munci pur artistice și să deschidă la Lausanne propria ei școală de balet. N-am ajuns să discutăm chestiunile practice care stăteau în calea acestei idei, căci doamna Julika deveni de-a dreptul vehementă, iar Stiller trist că ea

nu voia să primească nimic de la el, nici perna, nici credința lui târzie în arta ei. Indispus, se ridică să aducă și cealaltă sticlă…

— Rolf, spuse ea, de cum am rămas între patru ochi, trebuie să-i scoateți ideea asta din cap! E absolut imposibilă. Vă rog, trebuie să i-o scoateți din cap! Pe mine mă înnebunește cu ideea asta!

Tentativa mea de-a cumpăni posibilitățile practice ale unei asemenea idei, de-a lua în considerare ce spera de fapt Stiller să obțină pentru doamna Julika și de-a întreba ce-și dorea doamna Julika însăși pentru viitor, nici măcar n-a fost luată în seamă; se lăsase din nou pe spate și dădea numai din cap; nici cu mine nu era de discutat.

— Ce tot vrea de la mine! spuse ea cu voce stinsă după ce în sfârșit amuțisem și eu. Ochii îi luceau, apoși; mâinile palide și fine i se încleștaseră în jurul mânerelor șezlongului, așa cum faci la dentist, ca să nu tremuri. Toată purtarea ei, trebuie să recunosc, mi se părea exaltată, și nu aveam deloc chef să iau atitudine, așa cum ar fi vrut ea, într-o problemă îndelung controversată, mai ales că îmi lipseau și cunoștințele profesionale necesare.

— Stiller ne-a cam dus de nas, am spus eu, cu toate poveștile lui despre la ferme vaudoise!

La care Julika nu reacționă în nici un fel.

— Dar ce poziție are! am continuat eu să sporovăiesc. Ceea ce-mi place mie aici…

Nu luă în seamă nici cuvintele mele și nici strădania mea de-a înfiripa o adevărată conversație.

— Scoateți-i ideea asta din cap! mă rugă ea încă o dată, la fel de surescitată ca înainte. Cum vă puteți închipui una ca asta! se apără ea cu o violență pe care o extinsese și asupra mea, ca apoi să se domolească: Nu se poate, vă rog să mă credeți că nu se poate. — Și imediat adăugă: El n-are de unde să știe.

— Ce n-are de unde să știe? am întrebat eu, ce vreți să spuneți?

— Nu mă întrebați, mă rugă ea, se reculese, se îndreptă de spate și își luă altă țigară; la care eu am scos bricheta: N-ar trebui să fumez atât, spuse ea speriată, sau ca și cum eu aș fi silit-o să fumeze, în orice caz fără să-mi mulțumnască pentru focul de care, am înțeles eu, nu avea nevoie. — El n-are de unde să știe, vorbi ea mai mult pentru sine, am fost la doctor — Cu siguranță că doamna Julika n-ar fi vrut să vorbească cu nimeni despre asta și regreta că adusese vorba; eu însă așteptam acum o lămurire, chiar dacă nu rosteam un cuvânt. — Tot plămânul stâng, spuse ea, n-aș vrea ca el să afle de pe-acum. Trebuie s-o fac. Cât

mai repede cu putință. — Calmul ei neașteptat, un fel de reculegere care mă făcea să cred că nefericita femeie nici nu bănuia adevărul, deși în cele ce-au urmat a folosit chiar termenul medical, pe care nu i-l spusese, ce-i drept, doctorul, ci propria ei rațiune, cât și faptul că nu se plângea m-au uluit atât de tare, încât mi-am lăsat ochii în jos, ca și cum aș fi căutat ceva în nisip, necutezând s-o privesc în față, de teamă că aș putea să-mi trădez în vreun fel oarecare sentimentele. — Da, spuse ea sec, asta e.

Am preluat tonul ei sec.

— Și când ar urma să aibă loc operația? am întrebat eu.

— Cât mai curând cu putință, repetă ea. Nu prea știu. De îndată ce n-o să-mi mai fie frică…

La scurt timp după aceea, sosi Stiller cu cealaltă sticlă. Avea de gând să mai dea o fugă până sus, să aducă niște struguri, spunea el…

— Scoateți-i ideea asta din cap! repetă doamna Julika, de parcă tot despre școala ei de balet ar fi fost vorba.

Se lăsase din nou pe spate, pe părul ei unduios de fată. Cred că n-am văzut niciodată o ființă mai singură ca această femeie. Între durere și lume se înălța parcă un zid de netrecut, și nu era vorba numai de aparență, ci mai degrabă de convingerea că nu poți să fii auzit, de o experiență veche și de neșters, pe cât de lipsită de reproș pe atât de adânc înfiptă în suflet, că partenerul nu se aude decât pe sine însuși. Îmi venea s-o întreb dacă nu fusese niciodată iubită în viața ei? Bineînțeles că n-am întrebat-o. Dar ea, putea oare iubi? Încercam fără voie să mi-o imaginez copil. Să fi fost oare faptul că rămăsese orfană? Așteptând dintr-o clipă într-alta ca doamna Julika să-și înceapă confesiunea, tăceam și eu, auzindu-i respirația cavernoasă. Oare ce se întâmplase cu ființa aceasta? Nu-mi venea să cred că un om poate fi astfel de la bun început, atât de lipsit de mijloace de expresie, chiar și atunci când are nevoie mai mult ca oricând de ajutor. Cine o făcuse să fie așa? Stiller era plecat deja de un sfert de ceas, într-un alt sfert de ceas avea să fie înapoi.

— Probabil că acum așteptați și dumncavoastră ca eu să vă spun ceva! începu ea în sfârșit. Dar cum aș putea să mă schimb! Sunt așa cum sunt! De ce vrea Stiller mereu să mă schimbe?

— Așa vrea?

— Știu, spuse ea, că e plin de bune intenții, e convins că mă iubește!

— Dar dumneavoastră? am întrebat eu. Dumneavoastră îl iubiți?

— Am ajuns să-l înțeleg tot mai puțin, răspunse ea, anevoie, după un timp. Dumneavoastră știți, Rolf, ce așteaptă el mereu de la mine?…

În cele ce-au urmat am încercat, divagând ades și fără să pot uita o clipă înspăimântătoarea ei mărturisire, să dau glas gândurilor mele despre Stiller, despre predispozițiile sale omenești, despre fapte și posibilități, despre evoluția lui din ultimii ani, așa cum o vedeam eu, vorbind astfel încât să nici nu acuz și să nici nu apăr, dar mai ales să nu înfrumusețez lucrurile; și în tot acest timp am avut mereu impresia că doamna Julika mă asculta. Firește că mai degrabă reușeam să-l "înțeleg" pe Stiller decât pe doamna Julika, or tocmai în felul acesta, ziceam eu, judecând după ultima ei întrebare, îmi îndeplineam misiunea. În timp ce vorbeam desenam cu o creangă în nisip. Privind la un moment dat în sus, ca să aflu măcar din mina ei ce gândea asupra unei probleme pe care eu, ca bărbat, nu puteam s-o hotărăsc, am dat de un chip complet descompus; — n-am să uit niciodată acest chip, care nici nu mai era chip. Ținea gura deschisă ca măștile antice. Încerca în zadar să-și muște buzele. Gura îi rămânea deschisă, ca încremenită, tremurând. O vedeam hohotind și în același timp era ca și cum aș fi fost surd. Ochii deschiși, fără privire, înotând în lacrimi mute, cei doi pumni mici încleștați în poală, un trup care dârdâia, aceasta era ea, de nerecunoscut, nici o chemare nu ajungea până la ea, nu mai avea nici trăsături, nici voce, era doar un trup disperat, strigăt mut al cărnii în fața morții. Nu știu ce-am făcut…

Mai târziu, în timp ce-i țineam în mâini cei doi pumni mititei, tresăltând spasmodic, în timp ce chipul i se liniștise, cuprins de oboseală, ea spuse:

— Nu care cumva să-i spuneți ceva. — Am dat din cap, ca s-o liniștesc cât de cât. — Promiteți-mi! mă rugă ea.

La puțin timp după aceea sosi și Stiller cu strugurii săi. Doamna Julika se ridicase iute în picioare, întorcându-se cu spatele, murmură de la distanță ceva despre niște cofeturi și dispăru în casă. Stiller nu-mi dădu pace, mă sili să gust din strugurii care era plănuiți pentru desert, în timp ce eu încercam să mă dumiresc dacă într-adevăr nu observase nimic sau doar se preface. Mă asigură încă o dată cât de fericit era de vizita mea, promise o seară festivă. La un moment dat m-a întrebat cum o găsesc pe Julika, la care eu am început să vorbesc despre vin.

— Vreau să spun din punct de vedere al sănătății, spuse el. Nu-i așa că arată grozav?

Stăteam acolo și beam, ținând mâna stângă în buzunarul pantalonilor. Când doamna Julika se întoarse în cele din urmă cu cofeturile, își pusese o jachetă de lână pe ea și arăta splendid. Se

pudrase; dar nu era numai asta. Ea însăși părea a nu fi conștientă de schimbare. Eu însă aveam senzația sâcâitoare că nu mai era vorba de una și aceeași persoană; ca și cum aș fi visat-o doar pe această femeie. Între timp se lăsase răcoare, așa că am intrat în casă. Nu-mi puteam imagina cum vom petrece seara, dar pentru Stiller nu era nimic deosebit, și nici pentru doamna Julika.

Pe vremea aceea, nu cunoșteam încă însemnările de față, știam doar că Stiller ținuse în timpul detenției un fel de jurnal. Nu e sensul acestei postfețe de-a se irosi în nenumărate corecturi. De altfel mi se pare evident faptul că însemnările lui sunt cu bună știință subiective, îndrăzneala lui Stiller mergând până într-acolo, încât nu s-a dat înapoi nici de la anumite măsluiri; ca relatare a unor trăiri subiective ele sunt în orice caz sincere. Cel mai mult m-a uimit chipul doamnei Julika, așa cum ne apare din aceste însemnări; din câte înțeleg, spune mai multe despre creator decât despre persoana siluită în acest chip. Se pune de altfel întrebarea, gravă, dacă nu cumva e inumană însăși tentativa de a reproduce o ființă vie. Iar această chestiune îl vizează cu precădere pe Stiller. Dar ai pe cei mai mulți dintre noi, care nu facem, ce-i drept, însemnări, dar procedăm poate la fel, fără să lăsăm însă urme; rezultatul va fi în orice caz amar.

Vizita mea la Glion m-a preocupat apoi îndelung. La scurt timp după întoarcerea mea acasă am primit o scrisoare de la doamna Julika în care mă implora o dată în plus să nu-i spun nimic lui Stiller. Nici n-aș fi făcut una ca asta, căci indiferent de părerea mea, nu aveam dreptul să intervin în tăcerea dintre acești doi oameni, să mă amestec fără să fiu rugat, profitând de faptul că devenisem un confident întâmplător și cel mai probabil nedorit. Oare nefericita doamnă Julika se temea că Stiller și-ar putea pierde capul, înrăutățind și mai mult lucrurile? Nu știu. Dacă nu cumva avea motiv să spere că nu va ajunge totuși la operație? Iar apoi, ceea ce mă preocupa în primul rând era însuși Stiller. Se petrecuse ceva cu Stiller, așa mi se părea. Amuțise în el îndoiala sâcâitoare cu privire la impresia pe care o face, amuțise spaima de-a fi confundat. În relațiile cu el mă simțeam acum ca eliberat dintr-o constrângere inconștientă; eram eu însumi mai liber. Atâta timp cât un om nu se acceptă pe sine însuși, se va teme necontenit că ar putea fi înțeles greșit și răstălmăcit; contează mult prea mult pentru el cum îl vedem noi, iar în mărginita lui spaimă că am putea să-l silim la un rol care nu-i aparține ne constrânge și pe noi să devenim mărginiți. Ar vrea să-l lăsăm liber; dar el însuși nu ne lasă pe noi liberi. Nu ne permite să-l confundăm, de pildă. Cine siluiește pe cine? Ar fi multe de spus în această privință. Cunoașterea de sine prin care individul se înstrăinează brusc sau încetul cu încetul de propria sa viață este doar primul pas, absolut obligatoriu dar nici pe departe suficient. Oare câți dintre

oamenii pe care îi știm nu s-au oprit tocmai pe această treaptă, mulțumindu-se cu melancolia ce ți-o conferă această cunoaștere și arborând totodată un aer de maturitate! Stiller depășise această fază, îmi zic eu, încă de pe vremea când dispăruse. Era pe cale să facă cel de-al doilea pas, mult mai dificil, ieșind din resemnarea de-a nu fi ceea ce ți-ar fi plăcut să fii și devenind ceea ce ești. Nimic nu este mai greu decât a te accepta pe tine însuți! De fapt, numai oamenii naivi reușesc acest lucru, eu însă n-am întâlnit decât foarte puțini oameni în lumea mea care ar putea fi numiți astfel în sensul bun al cuvântului. După părerea mea, Stiller străbătuse deja o bună bucată pe calea atât de anevoioasă a acceptării de sine atunci când l-am întâlnit în arestul poliției. Nu știu nici acum de ce se mai încăpățâna să respingă pe toată lumea înconjurătoare, pe cunoscuții lui de pe vremuri? Eu am avut norocul să nu-l fi cunoscut direct pe acel Stiller de pe vremuri; în acest fel ne-a fost mult mai ușor să stabilim relații normale; ne întâlneam abia acum. Cu toată acceptarea de sine, cu toată bunăvoința de-a se instala în propria realitate, prietenul nostru nu reușise totuși un lucru, anume să renunțe la pretenția de-a fi recunoscut ca atare de către cei din jur. Simțea că e altul, pe bună dreptate, căci era altul decât acel Stiller drept care fusese luat de la bun început, iar el tocmai de asta voia să ne convingă, și ținea s-o facă cu tot dinadinsul. Cum am putea însă renunța la pretenția de-a fi recunoscuți măcar de aproapele nostru în realitatea noastră, pe care noi înșine n-o știm, ci, în cel mai bun caz, puteam doar s-o trăim? Nu va fi nicicând posibil dacă nu avem certitudinea că viața noastră este hotărâtă de o instanță supraomenească, dacă nu putem nutri măcar speranța că această instanță există. Stiller a ajuns foarte târziu aici. Dacă a ajuns vreodată! Aceasta era impresia mea, după vizita pe care i-am făcut-o atunci, toamna, deși el n-a suflat o dată un cuvânt în acest sens; sau poate că tocmai de aceea. De altfel Stiller însuși n-a simțit nicicând nevoia să dea vreo lămurire asupra metamorfozei sale, iar lucrul acesta face parte din muțenia lui. Nici noua lui muncă nu mai viza expresia; fabrica farfurii și cești și ulcele, numai lucruri folositoare, de bun-gust, după părerea mea, dar ele nu-l mai reprezentau pe el. Se eliberase de spaima de-a nu fi recunoscut și prin urmare te simțeai tu însuți mai liber față de el, de parcă s-ar fi rupt o vrajă rea. Înțelegeam acum de ce inainte, cu toată simpatia pe care i-o purtam, mă temeam puțin de orice întâlnire cu Stiller. “Muțenie” nu e probabil cuvântul cel mai potrivit, mai degrabă te induce în eroare. Stiller nu era, firește, zgârcit la vorbă. Dar ca orice om ajuns la sine însuși începuse și el să vadă oamenii și lucrurile din afara lui, iar ceea ce îl înconjura începuse să devină lume, altceva decât proiecții ale propriului său eu, pe care nu mai era nevoit să-l caute în lume și nici să-l ascundă. El însuși începuse să fie în lume. Asta era impresia mea după acea primă vizită la Glion, de altfel și după scrisorile sale, în măsura în care nu era vorba de doamna Julika. Cu doamna

Julika, partenera de odinioară, îi era cel mai greu, pe bună dreptate, căci tentația de-a recădea în vechile spaime și încâlceli distructive, de-a fi mai puțin departe decât ajunsese Stiller în realitate, în relațiile cu ceilalți oameni, tentația aceasta era foarte mare. Un trecut comun nu poate fi bagatelizat, obișnuința care intervine în momentul în care ne scad forțele, vechile obiceiuri care ni se oferă la orice pas sunt ale naibii de periculoase. Sunt ca plantele ce se încolăcesc în jurul brațelor și picioarelor înotătorului; cine nu știe de ele! Iar pe de altă parte, prietenul nostru știa de-acum că fuga este imposibilă; la ce bun să începi cine știe ce viață nouă, dacă nu faci altceva decât să lași baltă trecutul. Oare pentru Stiller nu era mai important să șteargă trecutul din relațiile sale cu această femeie, să sfarme o legătură sterilă, fără să fugă însă de ele, ci contopindu-se cu prezentul nou? Altfel prezentul acesta nou nu avea să se înfăptuiască niciodată pe deplin. Căci despre asta era vorba, despre înfăptuire sau eșec, despre a respira sau a te sufoca, iar, în acest sens, despre viață și moarte; mai bine zis: despre viață sau agonie. Bineînțeles că relația cu o femeie, în sensul căsniciei, nu trebuie să se transforme într-o piatră de încercare; în acest caz, așa a fost însă. Există tot felul de pietre de încercare; iar Stiller și-a găsit-o pe-a lui. Speranța noastră se baza, cum spuneam, pe experiența fericită din ultima vreme când Stiller se arătase dornic de relații prietenești, adevărate și firești, vii și netemătoare, în semn că ajunsese la sine însuși, fiind de-acum capabil să ia în considerare oamenii și lucrurile din afara lui. Iubea sau ura. De pildă, hotelurile din Caux, pe care le ura din toată inima, intempestiv și fără măsură. Stiller rămăsese un “temperament”, un personaj neîmblânzit; nu exista în prietenul nostru vreun sentiment de dragoste universală, dar era acum capabil de mai multă dragoste decât existase vreodată în viața lui, cred, și speram că această dragoste avea s-o ajungă și pe doamna Julika, căci avea mare nevoie de ea.

Iarna a trecut fără revedere. Așteptam firește de la o scrisoare la alta vești despre operația care urma să aibă loc sau poate că trecuse deja cu bine. Interpretam orice remarcă pe care n-o pricepeam (“P.S. Cum să te porți când ești urmărit de blestem?”) drept un semn că prietenul meu fusese încunoștințat și el. Ca imediat, la următoarea scrisoare, să-mi văd infirmate presupunerile fie de un răspuns plin de optimism, fie de lipsa oricărui răspuns la întrebarea mea referitoare la sănătatea Julikăi. Iar între timp se făcuse februarie. Se vede că temuta operație nu era totuși necesară, îmi spuneam eu ușurat, dar mă uimea faptul că doamna Julika, știind cât de îngrijorat eram, nu-mi comunicase niciodată ceva în acest sens. Dar la urma urmei asta era ea. La un moment dat a sosit pachetul cu cele șapte caiete umplute de Stiller în timpul arestului preventiv: “Iată hârtiile mele!” adăugase el, și atâta tot. Cauza cât și scopul expedierii acestui colet neașteptat mi-au rămas

neclare. Voia oare să scape de ele, de hârtiile acestea, pentru ca spiritul lor să nu-l bântuie în continuare? Citindu-le, am nădăjduit apoi mai mult ca oricând că Stiller avea să ajungă la o înțelegere adevărată și față de doamna Julika, pe care hârtiile acestea o siluiau în chip înspăimântător. Totodată mi-a încolțit însă spaima că nu avea să mai aibă timpul necesar.

În martie a avut loc operația. Nu știam însă nimic despre asta atunci când am plecat, împreună cu soția mea, la Glion, unde urma să petrecem Paștele. Vizita aceasta, pe care o legam de o excursie mai lungă prin Vaud, fusese hotărâtă de mai multă vreme. Spre surprinderea noastră ne-am trezit la MON REPOS în fața ușii închise. Un timp, cât am înconjurat *chalet*-ul, strigând din toate părțile, am avut senzația că Stiller și nevasta sa nici nu mai erau acolo, nu mai erau în Glion, nu mai erau pe pământ, dispăruseră, lăsând în urma lor acest loc bizar și de prost gust, care nu le aparținuse niciodată. Ușa de sticlă spre subteran nu era încuiată, dar nu era nimeni în atelier. Oricum se vedeau urme proaspete ale activității lui Stiller: pe masă zăcea aruncat un șorț complet decolorat, care pe vremuri fusese probabil albastru; o bucată de lut umed fusese abandonată chiar pe roata de olar a lui Stiller. Am hotărât să așteptăm. Era o zi ploioasă, lacul Geneva pierise în ceață; ședeam în pelerinele noastre pe balustrada udă, încercând să ne convingem reciproc că nu existau motive de îngrijorare. Piticii de grădină uzi și cu atât mai strălucitori, casa năpădită de iederă cu foișorul ei, gardul ruginit, masa din imitație de marmură cu inscripția ale cărei litere dispăruseră în cea mai mare parte, mușchiul ud și deci negricios din havuzul spart, toate erau aici, neschimbate, dar fără soare aveau un aer destul de mohorât. Ne-am străduit să înveselim cu glumele noastre atmosfera, dar fără succes. Funicularul roșu trecea gol pe deasupra noastră. După o oră se lăsă înserarea; trenul din vale își aprinsese farurile, hotelurile din Montreux se scăldau în luminile lor, în jurul nostru nu se aprindea nici o lumină. Din copaci ploaia continua să picure.

— Hai să mergem la un hotel, am propus eu, și telefonăm mai târziu!

Nevasta mea nu se putea totuși hotărî să plece.

— Am așteptat atâta vreme! zise ea; așa că am mai fumat o țigară.

Luminile din Montreux, deși nu sufereau comparație, ne aminteau de Babilonul strălucitor, pe care îl văzusem așternut la picioarele noastre cu mulți ani în urmă, în barul Rainbow…

Când sosi, Stiller nu purta nici pardesiu, nici pălărie, se scuză că nu lăsase un bilet în ușă, dar uitase cu desăvârșire de vizita noastră. Venea

de la clinica din Val Mont; doamna Julika fusese operată în dimineața aceea. Iar el se întorcea de la prima lui vizită la ea. Explicațiile sale, nu tocmai inteligibile, le adresa cu precădere soției mele, care rămăsese așezată pe balustrada udă, cu mâinile înfundate în buzunarele pelerinei, ca paralizată. În plus, începuse să plouă. Stiller ne anunță, plin de încredere temătoare în declarația medicului, că operația decursese bine, cât se poate de bine. Nu știam ce să cred, oare nu pricepea cât de importantă era această operație, sau doar o bagateliza față de noi, ca să nu fie nevoit să mai suporte și spaima noastră. Doamna Julika nu-l recunoscuse, și nici nu fusese în stare să spună ceva. Multe depindeau de noaptea aceasta, ne explică el, cramponându-se ca de o speranță reală de permisiunea pe care i-o dăduse medicul de-a reveni a doua zi la nouă pentru vizită.

— Dar de ce stăm noi aici în ploaie! spuse el. Haideți înăuntru, mă bucur că ați venit!

În casă, la lumină, obrazul lui era de o paloare cadaverică; își făcu de lucru cu geamantanele noastre și ținu cu tot dinadinsul să ne pregătească o cină adevărată. Nevasta mea a avut probabil dreptate să nu-l împiedice de la prepararea mâncării, ba să mai și susțină că, avea și ea poftă de ceva cald. Nu-i așa, spuse el, nu-i așa? Iar Sibylle îl lăsă apoi să facă totul aproape singur; cel mai bun leac pentru el era activitatea.

— Știi, îmi explică el, operația asta se face destul de des.

Ascultându-l, aveai impreaia că oamenii cu plămâni întregi constituiau de-a dreptul o excepție. Pregăti mâncarea și puse masa în bucătărie fără să-și scoată haina, și cred că dacă ar fi avut pe el un palton, și-ar fi văzut de treabă tot fără să se dezbrace. Parcă venise doar în trecere pe aici, deși mai erau încă paisprezece ore până la vizita de a doua zi.

— Știi, îmi explică el, totul s-a petrecut pe neașteptate, și-au fost nevoiți să intervină de urgență, cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Stiller ne pregătise un orez excelent, noi însă am mâncat doar ca să ne facem curaj. Și în tot acest timp am fumat, fiecare în parte, țigară de la țigară. Nevasta mea se ocupă de spălatul vaselor, în timp ce Stiller le șterse, iar apoi ea se retrase. Condusese tot drumul și era foarte obosită, se scuză ea față de Stiller. Acesta era într-o stare în care nu se mai îndoia de nimic. Rămas singur cu mine, cam de la nouă seara, nu păru dornic să discute despre problemele lui și nici măcar despre doamna Julika. Am descoperit, așadar, că amândoi jucasem pe vremuri șah și imediat am hotărât să facem o încercare. Eu nu-mi mai aminteam nici care e poziția nebunului și a calului. Îmi arătă el. Cum se așază însă tabla de șah, dacă se pune cu pătrățica albă sau neagră pe partea

dreaptă, nu mai știa nici Stiller. A fost, de fapt, un soi de veghe. Am jucat până la patru dimineața, când în fața ferestrelor începură să mijească zorile și se anunța o zi frumoasă de Paște, căci cerul era senin. Pentru Stiller, acesta a fost un semn bun.

Doamna Julika avusese o noapte bună, chiar foarte bună, având în vedere starea în care se afla, iar prietenul nostru se întoarse de la clinică însuflețit, am respirat ușurați, era o zi luminoasă și în plus era și sărbătoare, Stiller ne propuse să facem o plimbare pe jos.

— M-a recunoscut! spuse el.

Nu-l văzusem niciodată atât de fericit pe prietenul nostru. Am luat-o de-a lungul lacului spre Chillon, cu Sibylle la mijloc, între noi doi. Stiller era din cale afară de vorbăreț, fără să fie prea atent la ce spunea, îi treceau o grămadă de lucruri prin minte, cea mai recentă vizită a fratelui său Wilfried, bancuri, apoi povestea despre niște prieteni noi din Lausanne, un librar cu prietena lui, lumea era plină de oameni drăguți. Din când în când devenea însă foarte tăcut și părea că nici nu ne mai aude. Ne-am oprit la un moment dat să urmărim două șopârle care se jucau pe pietrele însorite ale terasamentului de cale ferată. L-am întrebat pe prietenul nostru ce avea de fapt împotriva castelului Chillon, de care amintea mereu pe un ton batjocoritor în scrisorile sale, nu împotriva celui din pozele dulcege de pe pachetele de ciocolată sau de pe cutiuțele muzicale, ci împotriva realității pe care o aveam acum în fața ochilor. De fapt, n-avea nimic împotriva castelului, recunoscu el, ba i se părea chiar frumos, cu zidurile sale medievale luminate de soarele dimineții. Stiller nici măcar nu observase că, în fond, făcusem doar puțin haz pe seama obiceiului său de odinioară de-a critica tot ce există în țara aceasta. (În ce privește aceste critici, care m-au iritat fără rost la prima lectură a caietelor sale, căci în prezența mea, Stiller nu-și dăduse niciodată drumul, e limpede că din clipa în care se acceptase pe sine însuși, prietenul nostru renunțase s-o mai facă pe străinul; acceptând deci să fie și elvețian.) Era o zi de martie senină și umedă, Alpii Penini profilându-se la orizont păreau subțiri și ușori și argintii.

— Ce mai fac copiii voștri? întrebă el. Mi se adresa în mod vădit mie și mai puțin soției mele, care mergea totuși între noi doi.

La Villeneuve, Hotel du Port, ne-am oprit să luăm masa de prânz, pește și vin din podgoriile apropiate. Firește că gândul îi era tot timpul la doamna Julika. De unde ne aflam se vedea, dacă nu mă-nșel, și clinica de la Val Mont. Între supă și felul doi sunase la clinică.

— Doarme! ne anunță el.

Dintre noi trei numai Stiller a suportat fără să se amețească vinul plăcut și nu tocmai ușor. În ultimii ani ajunsese să bea cu regularitate.

Clopotele bisericilor amuțiseră, se simțea însă că e sărbătoare după circulația intensă de pe șosea. Orbiți de soare și ușor amețiți de vinul alb, am luat-o spre delta Ronului. Plasele pescarilor erau atârnate la uscat, bărcile fuseseră trase pe mal și întoarse cu fundurile în sus ca să fie vopsite; câteva pluteau pe un canal cu lebede.

— În zilele de lucru nu e nimeni aici! spuse Stiller, dar nici atunci nu era multă lume. Cărăruia noastră ne purta printre copaci rari, de-a lungul stufului de la mal. Pâlcuri de arini, de mesteceni, de fagi, din când în când câte un stejar, copacii erau încă golași, încât de oriunde vedeai mult cer albastru. Pământul era acoperit de frunzișul cenușiu de astă-toamnă, nu se zărea fir de iarbă verde, iar pe alocuri era aproape negru, mlăștinos. A fost una dintre cele mai frumoase plimbări pe care le-am făcut vreodată. În dreapta, dincolo de stuful uscat, strălucea lacul Geneva, în stânga, azuriul văii Ronului, întinsă și molcomă, ieșind dintre munții abrupți. Nici unul dintre noi nu prea avea chef de vorbă. Stoluri de păsări neobișnuit de mari se adunaseră pe cablurile de înaltă tensiune, n-am ghicit ce specie erau; se vedea însă că se pregăteau să pornească spre nord. Doi băietani în pantaloni de trening, cu piepturile dezgolite, dăduseră foc stufului adunat într-o grămadă și care ardea acum cu o flacără luminoasă, transparentă. Fumul ne amintea de toamnă, dar era martie, iar păsărelele ciripeau de zor. Regretam doar că vinul mi se urcase puțin la cap, percepeam totul ca sub un văl, iar Stiller punea fel de fel de întrebări. Voia să știe cu ce mă ocup la serviciu, ce păreri am în privința educației copiilor. În cele din urmă am găsit un loc destul de izolat pe malul apei, nu vedeam pe nimeni, în schimb auzeam o mulțime de zgomote, oglinda apei ne trimitea zumzetul trenurilor care treceau undeva mai încolo, semnalele transmise în gări, iar stufărișul era plin de foșnet și șoapte și uguit; păsările țipau și împroșcau apa cu aripile întinse pentru zbor. Soarele încălzea zdravăn, dar pământul se dovedi a fi umed și rece. Stiller se porni să smulgă smocuri de rogoz uscat ca să-i facă soției mele un locșor comod. Și nu s-a oprit, deși între timp îi oferisem un trabuc din marca lui preferată, până ce n-a făcut un adevărat culcuș, în care soția mea s-a așezat, după ce-l lăudase cum se cuvine, și a închis ochii întorcându-și fața spre soare. Stiller i-a trecut ușor mâna peste frunte. În asemenea clipe, destul de rare de altfel, trecutul îmi revenea în minte cu toată claritatea, iar asocierea noastră mă surprindea ca ceva imposibil sau, cel puțin, neașteptat. Ne fumam deci în sfârșit trabucurile. Din păcate, vedeam de aici și hotelul acela mare și nesuferit de sus din Caux, iar Stiller nu se putu abține să nu înceapă din nou:

— Fac minuni acolo sus, fără îndoială, produc creștinism, dar nici măcar cu cei săraci, ci cu cei bogați, fiindcă e mai rentabil așa, și se pare că le și merge, căci din când în când se mai găsește câte un tânăr din

aceia care, după ce-au agonisit destul, încep să se gândească dintr-o dată la suflet și sunt gata să cheltuiască două, trei, patru sau nouă milioane pentru a-și răscumpăra liniștea sufletească sau măcar pentru a opune cât mai iute comunismului o ideologie, mai bună, și care pentru propria lor persoană păstrează doar un singur milion, ca nu cumva să cadă comunității pe cap atunci când vor îmbătrâni; nu pot să sufăr soiul acesta de creștinism; șapte milioane, zic ei, sunt mai bune decât nimic, și totul redat comunității de bunăvoie și pe o cale atât de umană, încât muncitorii din toate țările, dacă ar avea cât de cât tact, n-ar mai porni niciodată împotriva unor astfel de bandiți, căci posibilitatea ca un bandit de capitalist să fie cuprins de remușcări și să facă ceva pentru îmbunătățirea lumii, s-a adeverit o dată pentru totdeauna prin hotelul acesta, așa că vă rugăm, domnilor, dacă vreți o lume mai bună, nu cumva să faceți revoluție!

Soția mea adormise între timp, și ca să n-o deranjăm cu sporovăiala noastră, am coborât pe malul apei, am discutat — despre pietre, despre geologie și despre cât trebuie sau nu să știe un om. Apoi am încercat să azvârlim cu pietricele în apă ca pe vremea copilăriei, făcându-le să salte de mai multe ori pe oglinda lacului. Înfierbântați de-a binelea, ne-am scos hainele de pe noi. Pentru un timp dădusem totul uitării; vedeam clinica din Val Mont, dar eram încredințați că sărmanei doamne Julika îi merge foarte bine. În cele din urmă, doamna noastră a reușit totuși să ne urnească din loc. După-amiaza, deși la fel de senină, păru dintr-o dată că aparține cu totul altei zile decât dimineața. Aveam senzația că dimineața se află la distanță de ani de zile de noi, cei de acum. Pe drumul de întoarcere, Stiller vorbi numai despre doamna Julika. Nu auzisem niciodată din partea ei vreun cuvânt de regret că nu avea copii; Stiller era convins că acest regret exista, transfera asupra sa acest regret, sau invers. Vorbea fără reproș, fără să-și facă lui însuși reproșuri. Așa a fost să fie, zicea el, dar cuvintele lui erau încărcate de regret. Iar când ajunsesem la funicular, încheie în sfârșit cu remarca: Păcat că n-ați avut niciodată ocazia s-o cunoașteți pe Julika. La observația mea că nici acum nu era prea târziu, Stiller tresări, speriat parcă de sine însuși.

Se întoarse destul de repede de la sanatoriu în seara aceea. Îi merge bine! anunță el. Dar medicul îl rugase să nu mai intre la ea.

— Mâine însă pot s-o vizitez, spuse Stiller, risipind de îndată grijile noastre ascunse, îi merge bine, dar are nevoie de foarte multă liniște.

Lucru ușor de înțeles, iar Stiller era mai încrezător ca oricând, nimic nu-l mai putea opri să pregătească în sfârșit mult promisa raclette, să “ne aranjeze” deci o seară plăcută, să facă focul în șemineu, să pună vinul alb la rece, să confecționeze trei frigări de lemn, ca să poată topi brânza deasupra focului. Firește că nici șemineul nu era căminul rustic

înfățișat în schițele sale, ci era o piesă cu zorzoane, din imitație de marmură și lipsită de orice stil. Dar trebuie să recunosc că cel puțin amestecul de brânzeturi topite a ieșit minunat, judecând firește după gustul elvețienilor germani; eram cu toții înfometați după drumeție. În seara aceea Stiller a băut foarte mult. De fiecare dată când încercasem să ne retragem, mai destupa o sticlă, așa că am rămas împreună, discutând una-alta, cam până la ora unsprezece. Stiller nu era beat. Sorbea cu înghițituri mici și grăbite din păhărelul zvelt de vin alb și era mai treaz decât noi. Se vedea însă limpede că nu-i era gândul la noi. Ochii-i păreau gata să plângă. Nu asculta nici atunci când încercam să vorbesc despre doamna Julika. Era un chin. Poate că ar fi vrut să ne spună ceva între patru ochi, indiferent că mie sau soției mele. Ședeam însă tustrei acolo, și noi, la rândul nostru, la fel de neputincioși ca el, gândindu-ne doar la cele câteva cuvinte de încurajare pe care i le-am fi putut spune. În cele din urmă, Stiller le-a găsit el însuși, mai bine decât noi. După o altă jumătate de ceas de conversații poticnite, am urcat în sfârșit în camera noastră din foișor; Stiller rămase jos în antreu, la fel de mut ca la sfârșitul telefoanelor sale nocturne, fără să ne răspundă măcar la urările noastre repetate de “noapte bună”; mă irita lipsa aceasta de maniere, șantajul lui sentimental, așteptarea aceasta mută prin care mă silea să fiu brutal, să pun receptorul în furcă sau să închid ușa…

Deși obosiți, n-am izbutit să adormim, nici eu, nici soția mea.

Pe la unu am mai ieșit o dată. În antreu lumina era stinsă, nu însă în camera de zi, iar eu am coborât, așa cum eram, în pijama și desculț, deci fără să fac zgomot. Prietenul nostru ședea în fața șemineului fără foc și părea adormit. M-am îndreptat spre el, căutând să-l acopăr cu ceva, dar ochii îi erau deschiși.

— Cum de nu dormi? spuse el cu limba împleticită.

Stiller era de-acum foarte beat.

— N-are rost să mai bei, am intervenit eu.

Își mai umplu o dată paharul, din încăpățânare, uitându-se fix la mine. Începui să-i înșir fel de fel de lucruri înțelepte, Stiller însă își goli paharul, iar când se ridică, se clătina vizibil.

— Ce prostie, spuse el, am băut prea mult, știu, un lucru scârbos, nesuferit, prostesc… Clătina din cap, se uita în jur de parcă ar fi pierdut ceva și se ținea de spătarul scaunului: Oare o să moară? întrebă el fără să mă privească.

Am încercat să-l liniștesc, dar el nici măcar nu m-asculta, luase vătraiul în mână și nu știa încotro să se îndrepte cu el. Ochii îi înotau în

lacrimi, care nu-mi făceau nici o impresie având în vedere că era beat turtă.

— Hai să ne culcăm! i-am zis eu. Se uită la mine.

— Ieri la prânz, începu el, când credeam că moare — ieri la prânz…

Am așteptat în zadar; nu-și mai încheie propoziția. Stiller nu mai sperase să găsească un partener de discuții, acum îl stânjenea faptul că i se împleticea limba în gură.

— Prea târziu, spuse el laconic.

— Ce? am vrut eu să știu, ce e prea târziu? Începuse să mi se facă frig.

— Totul, răspunse el în sfârșit, doi ani, dragul meu, timp de doi ani! Am încercat, Dumnezeule mare, am tot… Îi veni să râgâie. Scuză-mă, murmură el amuțind.

Poate că era mai puțin beat decât aveam cu impresia. Voia să vorbească, așa că l-am ajutat.

— Ai încercat ce? Acum se așeză din nou.

— Nu mai are nici o importanță, spuse el. Nu-l văzusem niciodată pe Stiller într-o asemenea stare, și îmi era milă de el cu tot penibilul, ridicolul și toată urâciunea situației. Apoi nici nu prea știam ce să fac. Toată înțelepciunea mea mi se părea dintr-o dată foarte searbădă.

— Oare o să moară? întrebă el ca prima oară, sprijinindu-și capul în mâini; părea amețit.

— Ai vorbit doar cu doctorul, am răspuns eu, ce ți-a spus doctorul exact? — Continua să se clatine șezând, fără să observe, cum nu observa nici chibritul pe care îl ținea de fiecare dată invers în mână, iar în cele din urmă renunță cu totul să-și mai aprindă țigara îndoită și scuturată pe care o strângea între buze. Nu e niciodată prea târziu, am adăugat eu, dar supărat pe mine însumi de platitudinea pe care o rostisem, am uitat ce voiam să mai spun.

— Nu e niciodată prea târziu! râse el amuzat. S-o luăm de la capăt! Și dacă nu se poate, și nu se poate, și iar nu se poate, fiindcă e pur și simplu prea târziu? Dintr-o dată, Stiller păru mult mai treaz: Rolf, spuse el clar și hotărât, deși limba i se împleticea, eu pot să ucid un om, dar nu pot să-l trezesc la viață…

Și cu aceasta, gândea el, spusese totul. Întinse din nou mâna spre sticlă, care era însă, din fericire, goală, și scurse din ea doar câteva picături.

— Ce, am întrebat eu, ce nu se poate? Iar el dădu numai din cap. O mai iubești? am întrebat eu. Ai vrea …

El dădu numai din cap fără să mă fi auzit.

— Nu mai poate să primească nimic de la mine, spuse el, nu mai poate să primească nimic de la mine! Mi-a spus-o chiar ea. Cu atâta te alegi: Lasă-mă. Sinceră cum e ea. Nu știu, Rolf, ce nu se poate. Nu mă-ntreba. Am distrus-o pe femeia asta… Răsucea țigara scuturată între degete, mâinile îi tremurau, dar măcar începuse să vorbească… o înnebunesc. Știi. Mereu aștept câte ceva. O minune! Și apoi încep să tremur numai când o văd. Poate că e greșeala mea, cine știe. Pesemne că așa este. Nici un pic nu s-a schimbat femeia asta, nici un pic! Nici nu simte nevoia. Lasă-mă! spune ea, cu atât te alegi de la ea. Iar eu n-o înțeleg. Asta-i tot. Nu o găsesc. Și atunci o urăsc. Pur și simplu: mie îmi vine să mor dacă nu pot să iubesc, iar ea… Continua să răsucească țigara.

— De unde știi tu, Stiller, că ea nu — el însă continua să dea din cap. Stiller, am spus eu, de ce ții să ai numai tu dreptate?

— Dar ea nu-i la fel?!

— Treaba ei cum e ea, am zis eu. Tăcea. Ce înțelegi tu prin dragoste? am mai întrebat eu, dar Stiller descoperise între timp o altă sticlă din care aproape că reuși să-și umple paharul. Dă-o încolo de băutură! am insiatat eu, el însă dădu paharul pe gât.

— Asta-i o prostie, spuse el, …Rolf, tu nu vezi că tremuri tot, și ești desculț… Ce înțeleg eu prin dragoste? repetă el și încercă să mai golească o dată paharul gol. Eu nu pot să iubesc de unul singur, Rolf, nu sunt un sfânt…

Începuse într-adevăr să fie frig; m-am uitat în jur, căutând în zadar o pătură, în cele din urmă m-am lăsat pe vine în fața șemineului, am luat repede un ziar de pe măsuță, l-am mototolit și l-am aruncat înăuntru. Alături se mai aflau câteva bucăți de brad și chiar și un buștean de fag. Un timp mi-am făcut de lucru cu ele…

— Ce să fac! l-am auzit pe Stiller dintr-o dată în spatele meu, ce să fac? Ce? — Se ridicase din nou în picioare și am apucat să văd cum se lovea cu pumnii în frunte. Era alb ca varul, nu se ținea prea bine pe picioare; dar mintea începuse să-i fie mai limpede. Limba nu i se mai împleticea. De ce n-am găsit-o niciodată pe femeia asta? Niciodată! Nici măcar o singură zi, Rolf, nici măcar un ceas, în tot acest timp. Niciodată! Ce să fie asta? întrebă el, spune-mi tu.

— Dar la ce te-ai așteptat?

— La ce m-am așteptat? mă îngână el.

— Da, repetai eu, la ce te-ai așteptat, Stiller, acum doi ani, de pildă, când ați venit aici. Să trăiți aici. Te-ntreb asta, fiindcă nu știu. Te-ai așteptat la o schimbare, se pare, din partea ei.

— Și din partea mea.

— Nu mi-o lua în nume de rău, i-am spus eu aprinzând focul, dar viața nu e roman. Schimbare? Un om înțelege că a greșit față de celălalt și chiar față de sine însuși, iar într-o bună zi e gata să îndrepte totul — cu condiția ca celălalt să se schimbe și el… Iartă-mă, dragul meu, dar astfel de așteptări nu sunt cam puerile?

— Ca toate la mine, l-am auzit atunci spunând, dar nu i-am răspuns, ci l-am întrebat:

— Sau la ce te-ai așteptat cu adevărat? Stiller părea să cumpănească, iar eu mi-am văzut mai departe de foc. La orice numai la ceea ce e omenește posibil, nu, i-am răspuns tot eu în cele din urmă. Chiar și în scrisorile tale, nu vorbești de fapt de dragoste, ci de tandrețe, de —, ei bine, de eros într-o formă oarecare. Un bărbat la vârsta noastră are nevoie de așa ceva, Stiller, și e minunat dacă există… Numai că, am adăugat eu, nu despre asta e vorba acum. — Lemnele trosneau de zor în foc, iar Stiller nu mai spunea nimic, lăsându-mă să vorbesc mai mult decât mi-ar fi plăcut. Nu mai aveam însă încotro: Nu merge, spui tu, dar nu-nțeleg de ce te miri? După experiența atâtor ani! Iar apoi spui că ai încercat. Ce? Uneori, aș zice că te crezi a fi un fel de magician care poate s-o transforme pe doamna Julika în opusul ei. Când de fapt, zic eu, nu e vorba decât — Mi-e greu să găsesc cuvintele potrivite. Julika a devenit viața ta, Stiller, asta așa e. Altfel de ce te-ai fi întors din Mexic? Tocmai fiindcă ți-ai dat seama de asta. Sunteți o pereche… S-o trezești la viață! Asta e o prostie, Stiller, vechea și îndrăgita ta prostie, și dacă-mi permiți: îngâmfare criminală — tu în chip de mântuitor! — Stiller continua să tacă. — Într-un singur punct, am continuat eu după o așteptare, te înțeleg poate mai bine decât ai crede. Te predai, te întorci ca să te predai, dar nimeni nu se predă o dată pentru totdeauna. Asta n-ar însemna decât resemnare lașă, nu-i așa, nimic altceva, un mod de-a ne complace, iar rezultatul ar fi o existență meschină… Tremuri, ai zis. Foarte bine, tremură! Știi ce vreau să spun. Tremuri fiindcă tot mereu, și mereu ți se cere să te predai — nu-i așa, Stiller? am strigat eu la el. — Stiller stătea în picioare, eu ședeam pe un taburet cu picioarele goale întinse spre căldura focului; tăcea. — Doar nu-ți închipui, am spus eu, că alături de altă femeie, o femeie mai deschisă, cum ar fi Sibylle de pildă, ai putea trece peste ceea ce există în tine. Doar nu-ți închipui una ca asta? — Întorcându-mă i-am văzut fața de jos, se uita pe deasupra capului meu spre focul din șemineu. — Dar de ce mă lași să-ți spun ceea

ce tu însuți știi prea bine? am încheiat eu. Stiller nu dormea, stătea în picioare lângă mine, cu mâinile vârâte în buzunare, cu ochii deschiși, treji, dar goi și nemișcați. Stiller, am spus eu, de fapt tu o iubești! — Părea ca nu aude nimic. — Spune-mi, l-am rugat eu, dacă vrei să te las singur! Toropit de dogoarea focului mă simțeam din nou obosit și-mi venea să casc.

— Cât să fie ceasul? se interesă Stiller. Era aproape două. Ea a așteptat! spuse el. A așteptat, înțelegi, iar eu n-am așteptat. N-am așteptat-o! Începând cu prima noastră plimbare. Să aștepți un semn, un gest, un sprijin, orice, un singur semn în toți acești ani! Eu am umilit-o, înțelegi, ea însă nu m-a umilit!… Așa e? întrebă el.

— Cine spune asta? l-am întrebat și eu.

Acum se uita la mine cu o privire sfredelitoare.

— Rolf, declară el, tu nu-nțelegi că ea vrea să moară! Și dădu din cap: Așa e! Rămase apoi surd la tot ceea ce i-am îndrugat eu cinci sau zece minute, încercând să-l conving de contrariu; doar când îi venea să râgâie, murmura câte un: Scuză-mă!

— Zău așa, Stiller, o ții înainte cu ale tale până ce într-o bună zi va fi prea târziu! am spus eu. Ea e în spital și tu continui să-i cauți pricină?

Rămase în continuare pe gânduri până ce l-am prins de cot.

— Știu că sunt ridicol, spuse el.

— Ai ajuns departe, Stiller, dar nu trebuie să te faci tu însuți de râs. Ceea ce ai spus mai înainte nu crezi nici tu. La urma urmei, cine crezi tu că moare de dragul sau spre necazul celuilalt! Te supraestimezi, Stiller, vreau să spun că te crezi mai important pentru ea decât ești. Ea nu are nevoie de tine așa cum ai dori tu… Stiller? l-am strigat eu, căci părea să recadă în mutism, profitând de beția sa, de ce ți s-a făcut dintr-o dată teamă că ea ar putea muri?

— Mă cred mai important decât sunt?

— Da, am susținut eu, femeia aceasta nu și-a făcut din tine un țel. Numai tu ți-ai făcut din ea un țel, după părerea mea, de la bun început. Tu, în chip de mântuitor, cum ți-am mai spus, voiai să fii cu tot dinadinsul acela care îi dăruiește viața și bucuria. Tu! Și în acest sens ai iubit-o, firește, dându-ți și ultima picătură de sânge. Ea era creațiunea ta! Iar acum, spaima că ar putea să-ți moară! Fără să fi devenit ceea ce ai fi dorit tu. O operă neterminată!… Stiller se dusese la fereastră s-o deschidă. Ți-e rău? l-am întrebat eu, de ce nu te așezi?

Stătea cu spatele la mine, ștergându-și fruntea cu batista.

— Te ascult, continuă, mă rugă el.

— Mă duc să-ți aduc niște apă, am spus eu, punând vătraiul jos ca să mă pot ridica.

— Ți-a scris multe scrisori?

— Doar una singură, am răspuns eu. De ce?

— Nici nu contează, încheie el, tamponându-și din nou fruntea.

— Nu-mi închipui că aș înțelege-o pe nevasta ta mai bine decât tine, să știi asta, Stiller. Ne suntem destul de străini unul altuia și nici n-am avea multe să ne spunem. De altfel scrisoarea ei a fost destul de scurtă.

— Tu o înțelegi, dădu el din cap abătut. Da, da. Ce noroc pentru ea. Și continuă: Mi-e foarte rău, te rog să mă ierți.

Cu toate acestea nu ieși să se ușureze, așa cum m-aș fi așteptat. Era galben ca ceara și de câte ori îi vedeam ochii, înțelegeam că pentru el nu exista decât o singură întrebare: Oare ea va muri? Se străduia din răsputeri să se gândească la altele. De aceea era bucuros când vorbea altcineva.

— Parcă voiai să mai spui ceva? întrebă el.

Eu însă nu-mi mai aminteam unde ne oprisem.

— De altfel... ți-am citit caietele, am îngăimat eu numai ca să spun ceva.

— Arde-le!

— Și ce rezolvi cu asta? i-am ripostat eu. De ce le-ai mai scris... Doar ai luptat pentru femeia asta, nu? Există un punct, în care o înțeleg poate și eu. Cui îi trece prin minte să-și întrebe mântuitorul cum o mai duce? După cum vezi, s-a obișnuit în atâta amar de ani să vadă în tine pe mântuitorul ei, și nu un biet om la fel de slab ca și ea.

— De ce nu mi-o spui de la obraz? zâmbi Stiller.

Nu știam ce vrea să spună și nu-i înțelegeam deloc zâmbetul echivoc. Când l-am privit din nou, tremura din toate mădularele; scuturat de friguri.

— Nu-i nimic, spuse el, băutura asta idioată!

L-am silit să se așeze în singurul scaun cu spătar înalt, unde putea să-și lase capul pe spate, și-am închis fereastra.

— N-ar fi mai bine dacă te-ai băga în pat? l-am întrebat eu.

Clătină din cap. În cele din urmă am pus și bușteanul de fag pe jar.

— Ce, întrebă el de sub palmele cu care-și acoperise fața, ce să fac? Doar nu pot să mă mai nasc o dată, Rolf, și nici n-aș vrea… Care e vina mea? Spune-mi. Eu nu știu. Ce-am făcut? Sunt un idiot, spune-mi tu. Spune-mi!

— Ți-am citit caietele, am repetat eu, și am văzut că știi destul de multe.

Își luase mâinile de pe față.

— Dacă știința ar rezolva ceva! spuse el și rămase mult timp fără să spună un cuvânt, cu coatele sprijinite de genunchi, lăsându-și mâinile să atârne. Îți amintești de toamna trecută, întrebă el, de seara aceea în trei? Nimic deosebit. Dar a mers. După părerea mea. Pentru mine a fost o sărbătoare… Cât a fost iarna asta de lungă n-am reușit nici măcar o singură dată să repetăm o asemenea seară, ea și cu mine. Stăm împreună, ea acolo, eu aici. Iar mie îmi vine să mor, ea însă se mulțumește cu atât.

— De unde știi că se mulțumește cu atât?

— Atunci de ce nu strigă? întrebă el. Eu sunt îngâmfat, dar ea nu e? A așteptat. M-auzi? A așteptat ca mie să-mi vină mintea la cap. Câți ani de zile? Doi ani de zile, paisprezece ani de zile. Ce mai contează. De aceea e epuizată, înțelegi? Eu am distrus-o pe ea. Nu ea pe mine!

— Cine spune asta?

— Ea, răspunse el cu un zâmbet sarcastic, lăsându-și capul pe spate: Eu am umilit-o, dar ea ce-a făcut?

— Stiller, am mtervenit eu, acum nu trebuie să-ți plângi ție însuți de milă. La ce te-ai așteptat? După tot ce-a fost. Să cadă în genunchi? Și încă în fața ta?

Tăcea, cu capul sprijinit de spătar, cu ochii în tavan.

— Te cred, Stiller, că uneori ești gata de orice, de multe. Iar atunci te pornești — cu ură, cu deznădejde, plângându-ți de milă. Fiindcă aștepți să se pogoare grația divină de la ea; de la o ființă umană. Nu-i așa? am întrebat eu. Nu acesta e locul unde să îngenunchezi.

— O urăsc, spuse el ca pentru sine, câteodată o urăsc. Iar apoi: Ce-mi folosesc mie vorbele pe care le spune altora? Eu sunt cel care-o așteaptă. Eu! Și nu un prieten înțelept sau vreo mătușă onorabilă, ci eu, Rolf, eu sunt cel care are nevoie de un semn!

Părea că furia aceasta îl răcorește.

— Dar de ce n-ați divorțat? am întrebat eu. Așa fac cei mai mulți, atunci când lucrurile nu merg. De ce te-ai întors la ea? Pentru că o iubești, cred eu. Și fiindcă nu putem să pornim pur și simplu pe altă traiectorie în momentul în care ceva nu merge. Asta mai ales. Fiindcă în joc e viața noastră. Viața noastră proprie și unică. Iar apoi — Stiller a vrut să mă întrerupă; dar când am tăcut, a tăcut și el. Nu știu, am continuat eu, ce înțelegi tu prin vină. În orice caz, ai ajuns până acolo încât să n-o mai cauți la alții. Dar poate că ești de părere, nu știu, că ar fi putut fi evitată. Vina ca sumă a unor greșeli care ar fi putut fi evitate, așa e? Eu însă cred că vina e altceva. Vina suntem noi înșine…

— De ce m-am întors?! mă întrerupse Stiller. Nu știi cum vine asta? O idioțenie, nimic altceva, o îndărătnicie fără seamăn! Oare nu-nțelegi? Dacă o jumătate de viață ai stat în fața unei uși și ai bătut în ea, Dumnezeule mare, fără succes, cum mi s-a întâmplat mie cu femeia asta, fără pic de succes, Dumnezeule mare — încearcă numai să mergi mai departe! Uită, dacă poți, o ușă ca asta, care zece ani de zile te-a omis! Renunță, mergi înainte!… Ce înseamnă aici iubire? N-am putut s-o uit. Asta-i tot. Așa cum nu poți să uiți o înfrângere. De ce m-am întors? De beat ce eram, dragul meu, din încăpățânare. Tu cu concepțiile tale nobile! Mai bine du-te în cazinou, uită-te la ei cum continuă să joace când pierd, mizând în continuare. Întocmai! Fiindcă ajungi la un punct în care nu mai merită să renunți. Din îndărătnicie, da, din gelozie! Poți să pierzi o femeie dacă ai câștigat-o o dată. N-are decât să vină altul! Dar dacă tu însuți n-ai câștigat-o, n-ai găsit-o, n-ai împlinit-o niciodată? Cum să uiți o asemenea ușă și să-i lași pe alții să intre prin ea, iar tu să pleci mai departe! Ai dreptate: De ce nu ne-am despărțit? Fiindcă sunt laș, încercă Stiller să râdă.

— Spui cu alte cuvinte exact aceleași lucruri, am susținut eu, doar că mie nu mi se par lașe.

— Vorbeai despre o victimă? Fiecare din noi e victima celuilalt, până crăpăm amândoi!

— Bineînțeles că există ceasuri când doi oameni se pot despărți, am spus eu, ar trebui să se despartă, iar dacă n-o fac, sunt lași, slabi. Câți nu sunt, pentru care despărțirea ar fi lucrul cel mai bun, cu cât mai iute, cu atât mai bine, există episoade, legitime sau nelegitime, firește, dar poți pune punct când ceva s-a sfârșit. Nu orice pereche își devine sie însăși cruce și povară! Dar dacă se întâmplă altfel, dacă relația lor nu e doar un episod, ci însăși viața lor…

— Cruce! ricană Stiller.

— Spune-i cum vrei.

— De ce nu mi-o spui de la obraz, întrebă el, chiar și în scrisori?

— Ce anume?

— Ceea ce vrei să spui: Facă-se voia Lui! Dumnezeu a dat, și fericiți sunt cei ce primesc, și sortiți pieirii sunt cei ce nu pot să audă, ca mine, și nu pot să iubească, în numele Domnului, nefericiți ca mine, care urăsc fiindcă vor să iubească cu propriile lor puteri, căci a Lui e iubirea și puterea și împărăția cerurilor, asta vrei să spui, nu-i așa? Nu se uita la mine, ci își sprijinise din nou capul de spătarul scaunului, iar pe față i se întipărise zâmbetul acela echivoc. Și pierduți sunt cei trufași, continuă el, cei ce cu ucigașă trufie vor să dea viață celui ucis de ei, cei zgârciți întru căință, cei ce se măsoară cu vremurile acestea și se plâng când ceva merge altfel de cum ar vrea ei sau nu merge deloc, cei surzi și orbi, nădăjduind în îndurare, cei mici la suflet ca mine, ce se împotrivesc cu încăpățânare copilărească suferinței, da, n-au decât să se îmbete cei plini de ei ce păcătuiesc prin deznădejde, îndărătnicii, necredincioșii, hulpavii ce vor să fie fericiți aici, da, n-au decât să se îmbete și să trăncănească, cei ce în îngâmfarea lor nu se pleacă, necredincioșii, care își pun speranțele lor lumești în Julika! Fericiți vor fi însă ceilalți, fericiți sunt cei ce iubesc întru Domnul, căci a Lui… Asta e, întrebă el, asta ai vrut să-mi spui?

— Sunt prietenul tău, i-am răspuns eu, și încerc să-ți spun ce cred despre Julika și despre tine, despre singurătatea fiecăruia dintre voi. Asta-i tot.

— Și ce crezi? întrebă el, cu capul sprijinit de spătarul de lemn.

— Ți-am spus doar! Stiller părea să nu-și amintească. O iubești, am repetat eu.

— Așa crezi tu, veni răspunsul lui.

— Dar aștepți din partea iubirii tale să înfăptuiască minuni, dragul meu, or lucrul acesta e probabil imposibil.

— O iubesc?

— Da, am întărit eu, fie că îți convine ori nu. Mai bine-ai fi iubit pe altcineva. Știu. Iar lucrul acesta îl știe și ea! Poate pe Ania, sau cum o chema pe poloneza ta din Spania, sau pe Sibylle… Numai că Julika nu e vinovată că nu e femeia pe care tu ai fi putut s-o faci pesemne fericită.

— Nu, spuse el, Julika nu e vinovată. — Iubești fără să poți face fericită ființa pe care o iubești. Asta e suferința ta! o suferință adevărată, dincolo de toată vanitatea noastră, căci cine n-ar vrea s-o facă puțin pe bunul Dumnezeu, să scoată lumea de pe mânecă, să-ți ofere toată viața pe tavă. Iar apoi, ai vrea să fii tu însuți fericit când iubești… Or nu se întâmplă întotdeauna așa! am spus eu, și cum Stiller nu zâmbea, am adăugat: Asta ar fi ceea ce cred eu, și dacă mă întrebi ce să faci…

Gândurile sale erau altundeva.

— De astă-toamnă, spuse el, și buzele îi tremurau. Știa totul de astă-toamnă! Azi am aflat și eu de la doctor. De astă-toamnă! Iar eu stau și fluier în atelierul meu de la subsol, habar nu am… Ce să fac! se burzului el. Doar nu pot să umblu pe ape!

— Dar cine-ți cere una ca asta?

— Ieri la prânz, când credeam că moare… Rolf, spuse el, am plâns! Și am stat să mă întreb dacă aș mai vrea — presupunând că lucrul acesta ar salva-o — s-o iau încă o dată de la început cu ea. Și am dat din cap, și am plâns, de paisprezece ani moare, zi de zi, stând la masă cu mine… Îmi părea rău de Stiller. — Știi că a plecat singură la clinică? întrebă el. Fără mine.

— Cum adică fără tine?

— Își strângea lucrurile pentru clinică. Și mai avea încă o oră timp. Nu prea știam ce să ne spunem. Iar florile nu rezulvă nimic! Știu asta. Dar am simțit totuși nevoia, înțelegi. În Territet nu găsesc nimic care să-i placă. Deci mă reped până la Montreux! După patruzeci de minute sunt înapoi acasă — da, ea însă plecase singură la clinică! — se forță el să zâmbească. Poate că nu vezi nimic deosebit în asta, adăugă el, rațional cum ești!

— Și tu ce vezi în asta?

— Fără mine, răspunse el, fără mine! Pe ea, lucrul ăsta o bucură mai mult decât florile. Poate că pleacă pentru ultima oară din casa asta; singură, neînsoțită, da, asta cântărește mai mult decât toate florile din lume!

Am refuzat să dau crezare cuvintelor lui.

— Rolf, remarcă el, femeia asta e rea! A devenit așa, poate datorită mie. Atunci. Iar într-o bună zi, nu mai poți să crezi în iubire… Am sosit prea târziu! Stiller se ridicase. Abia se mai ținea pe picioare, nici nu știu de unde mai avea forță să reziste. Hai să mai bem ceva! spuse el, și după aceea mergem la culcare. Nu găsi însă paharele, pe care eu le vedeam pe o tavă undeva mai jos, și rămase pe gânduri, cu sticla de vin în mână: Nu există om care să-mi fie mai străin ca femeia asta! spuse el. N-aș vrea să te plictisesc, Rolf, numai că — mai bine spun așa: Am să fiu recunoscător, n-am să aștept nici o minune, n-am să aștept o altă Julika, ci am să fiu recunoscător pentru fiecare zi, dacă are să se întoarcă în această casă — acum, da, acum când e în spital, când eu nu pot să dorm, și nu pot să veghez, de spaimă că ar putea să fie prea târziu — Rolf! spuse el, și trebui să se așeze de oboseală pe pervazul ferestrei, ca să poată vorbi mai departe; vorbea ca un copil înspăimântat, trezit dintr-

un vis urât: Și dacă o să stea din nou acolo? Ea acolo, și eu aici? La fel! Ea acolo, eu aici — Rămăsese cu sticla în mână, uitându-se la cameră, la cele două scaune goale. Ce-o să fac atunci? se întrebă el pe sine însuși, iar apoi adresându-mi-se mie: Ce-o să fie atunci, dragul meu? Să mă topesc, ca să nu-i mai fiu povară? Sau ce să fac? Să postesc până ce ea îmi va da un semn, dovedindu-i că tot așteptând-o omul poate să și moară de foame? Sau ce să fac?

— Stiller, i-am răspuns eu, n-o să fie cum a fost. Pentru tine n-o să mai fie la fel, chiar dacă Julika n-are să se schimbe niciodată. Ieri la prânz credeai că are să moară…

De cum a observat unde voiam s-ajung, mă întrerupse.

— Știu, spuse el, ce vrei să spui. Îmi arăta cât de rău îi era numai ca să tac, iar eu n-am mai scos un cuvânt.

— Ce știi tu de câte ori nu m-am legat prin jurăminte și hotărâri! spuse el. Dar când o să stea din nou aici, atunci ce-o să fie? Doar am început să mă cunosc. Sunt un om slab.

— Dacă știi că ești slab, asta înseamnă deja foarte mult, am susținut eu. Poate că știi lucrul acesta întâia oară. De ieri la prânz, când ai crezut că o să moară. Ai spus că uneori o urăști. Fiindcă e slabă și neputincioasă? Fiindcă nu poate să-ți dea ce vrei tu? Desigur. Iar dragostea ei ți-ar fi atât de necesară. Ca nici o altă dragoste. Există o mulțime de lucruri, Stiller, extrem de necesare, și care totuși nu stau în puterea noastră. De ce-ar sta în puterea Julikăi să-ți dăruiască dragoste? O divinizezi — încă — sau o iubești?

Stiller abia dacă mă asculta.

— Da da, spuse el, dar practic vorbind, ea acolo, eu aici, ce mă fac? Practic vorbind! Mă țintui cu privirea. Vezi, Rolf, că nici tu nu mai știi ce să răspunzi! spuse el și părea mulțumit.

— Ai ajuns atât de departe, am spus eu, uneori am impresia că n-ar mai trebui să faci decât un singur pas.

— Și totul ar fi o sărbătoare neîntreruptă, zici tu, nu-i așa?

— Vreau să spun că nu mai aștepți ca Julika să te izbăvească de viața ta și nici invers. Ce înseamnă asta în viața de zi cu zi, știi și tu.

— Nu.

— Nu există schimbare, am spus eu, trăiți împreună, tu cu munca ta, acolo jos, la subsol, ea cu jumătatea ei de plămân, și singura deosebire e că nu vă mai torturați zi de zi așteptând schimbarea, căci nu ne putem schimba, nici pe noi înșine, nici pe alții, asta trebuie să-nțelegeți în

trufia voastră deznădăjduită… Vorbind practic: învățați să vă rugați unul pentru celălalt!

Stiller se ridicase în picioare.

— Da, am încheiat eu, asta-i cam tot ce-aș putea să-ți spun în această privință.

Stiller așezase sticla de vin pe măsuță și ne uitam unul la celălalt; nu mai arbora surâsul acela echivoc de adineauri.

— Nu uita însă că trebuie să știi să te rogi! se mulțumi el să spună, iar apoi urmă o tăcere prelungită…

Mai târziu, după luni și ani de zile, m-am gândit adeseori cum ar fi trebuit să mă port în noaptea aceea, când m-am văzut pe neașteptate pus în fața unei probleme care depășea posibilitățile mele. Când Stiller ieși din cameră ca să se ușureze în sfârșit, am rămas pe loc, descumpănit. Simțeam că nu am nici o putere, căci orice aș fi spus nu reprezenta decât o părere personală. În cel mai bun caz opuneam puțină rezistență prietenească ori de câte ori prietenul, încercatul meu prieten, căuta să se sustragă încercării. Mi-am luat vin, iar când Stiller se întoarse după vreo zece minute, izbindu-se din păcate în antreul întunecos de mobile și făcând zgomot, m-a găsit cu paharul gol în mână.

— Cum te simți? l-am întrebat eu, iar el a dat doar din cap; își golise stomacul și se vedea că își spălase și fața. Avea chipul verde și ochii roșii, injectați.

— Cât să fie ceasul? întrebă el din nou. Se așezase pe ladă și stătea sprijinit în brațe. Ai dreptate, spuse el, nu trebuie să beau atâta…

Se părea că Stiller nu mai voia să știe de discuția noastră neîncheiată. Ca să ne putem culca, am fi avut nevoie de o formulă oarecare, ceva care să ne dea puțină încredere: Las’ că n-au intrat zilele în sac! sau ceva de felul acesta. Ceasul bătuse de două și jumătate. Bineînțeles că ne gândeam amândoi la timpul de la spital. Acolo timpul era important, nu aici. Fără să vreau, vedeam în fața ochilor camera ei de spital, sora de noapte care veghează lângă patul alb, îi ia pulsul, să sperăm că nu trebuie să cheme doctorul — și pentru prima oară mi s-a făcut și mie frică. Vedeam, pe ladă, telefonul care putea să sune dintr-o clipă într-alta, și mă gândeam la ce e mai rău. Îmi amintii că în aceea seară Stiller nu avusese voie s-o viziteze.

— La ce te gândești? întrebă Stiller, și trebuia neapărat să-i răspund ceva.

— E de ajuns, am zis eu, dacă acum ești rezonabil, Stiller, și încetezi să vezi năluci acolo unde nu sunt. O iubești. Ai început s-o iubești, iar

Julika n-a murit, totul este încă posibil… Mi-era puțin rușine de vorbele mele, dar se vede că tocmai astfel de clișee îl linișteau pe Stiller cel mai mult.

— Mai ai vreo țigară? întrebă el ca să nu fie nevoit să se ducă la culcare și să rămână singur.

Eram în pijama, nu aveam deci țigări la mine.

— Desigur că soția ta n-a putut nici ea să doarmă, spuse Stiller, pe ea am iubit-o — o mai iubesc și acum, adăugă el din dorința de-a fi sincer până la capăt, dar asta o știi. Făcea pauze tot mai mari. Lasă, nu te deranja, murmură el când am început să strâng sticlele goale numai ca Stiller să nu se împiedice de ele și să facă din nou zgomot. Sau crezi cumva că n-am iubit niciodată? întrebă el nesigur. Chiar niciodată? Chipul i se descompusese de oboseală. Dacă n-aș fi atât de al naibii de treaz! zise el, făcându-și curaj să meargă la culcare.

— Trebuie să te odihnești, am spus eu, mâine la nouă ai s-o vezi — Țigările sale, pachetul albastru de Gauloises zăcea trântit pe covor, lângă fotoliu.

— Mulțumesc, spuse Stiller când i-am întins propriul său pachet, își vârî o țigară în gură, dar o mai scoase o dată cu toate că îi întinsesem și un chibrit aprins: — mâine la nouă am s-o văd!… Apoi trase din țigară ca și cum fumul ar fi fost hrana lui. Tu nu crezi, întrebă el, că ea are să moară?

Atunci am comis o imprudență.

— Atâta timp cât telefonul nu sună, Stiller, n-ai nici un motiv să te temi! Ce spusesem era bun spus, și nu mai puteam să-mi retrag cuvintele, spaima sa avea acum un punct de reper concret. Stiller își întoarse ochii spre telefonul negru. Așa că am continuat să vorbesc.

— Trebuie să fii pregătit, am spus eu, într-o bună zi, Julika va muri și ea. Mai devreme sau mai târziu. Ca noi toți. Trebuie să te aștepți la una ca asta.

Stiller fuma și tăcea. Habar nu aveam la ce se gândea. În sfârșit azvârli țigara în șemineu sau undeva pe aproape, hotărât să se ducă la culcare. Îmi era frică; focul din șemineu stătea să se stingă și nu mai aveam nici lemne.

— Poate că e totuși bine că am stat de vorbă, am spus mai mult ca să mă aflu în treabă. Stiller încuviință fără convingere, rămase așezat pe ladă, sprijinit în mâini; parcă aștepta să prindă putere.

— În realitate sunt exact acolo unde ar fi trebuit să încep acum doi ani, susținu el, nici un pas mai departe! Doar că s-au mai dus doi ani — Nu vreau să te plictisesc, Rolf, dar… vedea că tremur de frig. Rolf, spuse el, ar fi mers! Fără minuni, crede-mă, ar fi mers, ea și cu mine, așa cum suntem, — nu atunci! Dar acum, vreau să spun: acum doi ani. Acum pentru prima oară, acum și aici… Stiller nu voia să plângă, încercă să se stăpânească, se ridică în picioare. — Azi-dimineață la clinică, spuse el, nu, asta a fost ieri… Lacrimile îi curgeau peste chipul altminteri foarte stăpânit, încerca să spună ceva. Ar fi mers! repetă el, dar nu reuși să continue.

— Atunci o să și meargă, am spus eu, atunci o să și meargă!

Ceea ce a urmat a fost din cale afară de ciudat; un timp ne-am prefăcut amândoi că Stiller n-ar plânge. Stătea undeva în cameră, cu mâinile înfundate în buzunare, incapabil să spună ceva. Îi vedeam spatele, nu chipul, știam însă că Stiller plânge și că nu aude nimic, iar eu vorbeam despre Caietele sale numai ca să nu fiu un spectator mut.

— …În orice caz, ai aflat un lucru hotărâtor, i-am spus printre altele, știi de pildă că nu rezolvi nimic trăgându-ți un glonț în tâmplă. Cum afli una ca asta, cine poate să spună? Tu însă știi lucrul acesta, deși e de neînchipuit. Poate că ai o părere ciudată despre credință; poate îți închipui că cel credincios e sigur de sine, e înțelept, ca să zicem așa, gata mântuit. Tu însă nu ești deloc sigur de tine, și de aceea îți închipui că nu ești nici credincios. Nu-i așa? Nu ți-l poți imagina pe Dumnezeu, și-ți spui deci că nu l-ai aflat niciodată… Stiller părea bucuros că vorbeam. Din câte știu eu despre viața ta, am spus eu, ai fost mereu gata să arunci totul fiindcă te simțeai nesigur. Doar nu ești tu adevărul. Ești un om și adeseori ai fost dispus să renunți la un neadevăr și să fii nesigur. Or asta nu înseamnă altceva, Stiller, decât că ești gata să crezi într-un adevăr, nu? Și anume într-un adevăr pe care nu-l putem achimba și nici măcar ucide — și care este viața.

Pendula din antreu se porni să zornăie ca de fiecare dată înainte de-a bate ora; se făcuse ceasul trei.

— Mi s-au părut ciudate Caietele tale, am continuat, numai ca să spun ceva, încerci tot mereu să te accepți pe tine însuți fără să accepți însă ideea de divinitate. Or asta e cu neputință, după cum s-a văzut. Ea reprezintă puterea care te poate ajuta să te accepți cu adevărat. Toate acestea le-ai aflat! Și totuși susții că nu poți să te rogi, ba o mai și scrii. Te agăți de neputința ta, deși o știi prea bine, zicând că asta ți-e personalitatea — și toate acestea din încăpățânare, doar fiindcă nu ești tu forța. Nu-i așa?

Firește că Stiller n-a răspuns.

— Ai impresia că ar trebui să te copleșească, fiindcă altfel nu e adevărat. N-ai vrea să te amăgești. Ești tu însuți uimit că mai trebuie să te și rogi ca să poți crede; apoi ți-e pur și simplu teamă că divinitatea ar putea fi o plăsmuire de-a ta…

Am continuat să vorbesc astfel multă vreme, apoi însă m-am întrerupt. Nu mă așteptam, cum spuneam, ca Stiller să mă asculte, vorbeam doar ca să nu asist în chip de spectator mut la plânsul lui. Gândurile lui erau altundeva.

— Fața ei, spuse Stiller, nici nu e fața ei, Rolf, n-a fost nicicând…

Mai mult n-a fost în stare să spună.

Stiller plângea, cum rareori mi-a fost dat să văd un bărbat plângând. Și în tot acest timp stătea drept; ținându-și mâinile în buzunarele pantalonilor. N-am ieșit din cameră; prezența mea acolo nici nu mai conta…

În minutele acelea am încercat din răsputeri să-mi amintesc chipul ei, vedeam însă doar chipul ei din toamna trecută, cu trăsăturile descompuse, hohotele de plâns, gura deschisă, nemișcată, și cei doi pumni mici, la fel de țepeni, în poala ei, acel tremur mut al unui trup orb cuprins de o cumplită spaimă de moarte; dar nu la asta voiam să mă gândesc acum. M-am hotărât atunci să merg și eu a doua zi la clinică, s-o văd pe doamna Julika, și numai pentru câteva clipe.

— Spune ceva, mă rugă Stiller când în sfârșit, epuizat de plâns, remarcă din nou prezența mea.

— Ți-am spus ce-aș fi putut să-ți spun: — Julika n-a murit, am repetat eu, iar tu o iubești.

La care Stiller mă privi ca și cum vorbele mele ar fi fost o revelație pentru el. Nu era încă sigur pe picioarele sale, ochii îi înotau în lacrimi, dar capul îi era limpede, zic eu. Spuse ceva frumos despre prietenia noastră, despre bunătatea mea, despre faptul că vegheasem aproape toată noaptea cu el, frecându-și în acest răstimp fruntea galbenă ca ceara.

— Dacă te doare capul, i-am spus eu, am sus niște Saridon. Dar nu mă mai auzea.

— Ai dreptate, repetă el de câteva ori, mâine la ora nouă am s-o văd…

În sfârșit ajunsesem în pragul ușii, eu însumi cădeam din picioare de oboseală, Stiller stinse candelabrul cu lumina sa diluată.

— Roagă-te pentru mine ca ea să nu moară! mă imploră el, și dintr-o dată ne învălui întunericul; Stiller uitase să aprindă lumina din antreu. O iubesc — l-am auzit eu apoi spunând.

În cele din urmă am găsit comutatorul din antreu, am aprins lumina, ne-am strâns mâinile. Stiller voia să mai iasă puțin în grădină.

— Trebuie să iau puțin aer, spuse el, am băut pur și simplu prea mult.

Era foarte liniștit.

A doua zi, era luni, coborârăm cam pe la nouă, soția mea și cu mine. Micul dejun ne aștepta pe masă, lângă fereastra deschisă, cafeaua pusă la cald, două tacâmuri cu toate accesoriile necesare. Nu fuseseră uitate nici solnița, nici scrumiera. Ouăle moi, unul fiert trei minute pentru Sibylle și însemnat ca atare, cât și pâinea prăjită mai erau calde; pesemne că prietenul nostru ne auzise în timp ce ne spălam și plecase de curând. Soția mea auzise zgomotul din noaptea trecută, nu știa însă că stătusem îndelung de vorbă. Presupuneam, firește, că Stiller se afla deja la clinică. Discuția din timpul nopții îmi apărea acum ca un vis, fără vreo legătură cu realitatea luminoasă a acelei zile, cu soarele ce se oglindea în tacâmurile noastre, cu priveliștea lacului vioriu întins la picioarele Alpilor Savoiei. Presupunând că de la spital aveau să ne parvină vești bune, hotărârăm să pornim chiar în aceeași zi spre Chebres, Yverdon, Murten sau Neuenburg pentru a petrece ultima zi de vacanță pe insula Sf. Petru. Vremea era din cale afară de îmbietoare. Într-o grădină din vecini înflorise deja o magnolie, tufișurile de forsythia țâșneau cu galbenul lor strălucitor din spatele gardurilor, iar funicularul roșu printre colinele verzi pline de păpădii trecea gol în jos și plin de excursioniști în sus. Era o lume copilăresc de colorată, cu tot dichisul unei zile de Paști; păsărelele ciripeau asurzitor, iar pe lac trecea un vaporaș alb de agrement, îndreptându-se spre castelul Chillon, de undeva din depărtare răzbătea sunetul fanfarei duminicale, trenul fluiera în vale. Stiller ne găsi încă la micul dejun. Puțin speriați, ne-am grăbit să-l întrebăm ce face, gândindu-ne firește la doamna Julika; prietenul nostru nu venea însă de la clinică, ci din subsolul său. Nu dormise deloc și petrecuse restul nopții probabil în grădină, iar dimineața în atelier. Firește că era palid și tras la față. De ce nu se dusese la ora nouă la clinică, nu știu; nici măcar nu se bărbierise. Să-i fi fost teamă? Aparent sigur de sine, ca și cum doamna Julika urma să iasă azi-mâine din spital, vorbea despre tot felul de alte lucruri. Nici măcar nu sunase la spital. Mă rugă în schimb să mă duc la clinică și să-i transmit soției sale că avea să sosească și el pe la unsprezece. Nici unul din motivele sale nu mă convingea. Trebuia să se mai bărbierească! Apoi auzirăm că un personaj important aflat în trecere prin aceste

locuri își exprimase dorința să vadă ceramica sa, și că urma să sosească în jurul orei zece, dar nici acesta nu era un motiv îndeajuns de serios. Poate că Stiller se temea să apară la patul bolnavei mirosind a băutură. Era de altfel atent să stea la oarecare distanță și de soția mea.

— Simt că put, spuse el.

Mirosul de băutură, închipuit sau real, nu l-ar fi împiedicat ca măcar să sune la clinică; Stiller însă refuză. Iar eu nu aveam dreptul să-l silesc. În cele din urmă am plecat împreună cu soția mea spre clinica Val Mont, unde ea a rămas să mă aștepte în mașină; nu putea fi vorba decât de o vizită foarte scurtă, în măsura în care era permisă vizita unei persoane din afara familiei. Simțeam într-adevăr nevoia s-o văd pe doamna Julika înainte de plecare. Pe când mă aflam încă în hol, la informații, am înțeles dintr-o dată totul. A trebuit să mai aștept apoi un sfert de ceas într-un coridor însorit, cu vase de flori puse în fața ușilor, cu surori mute care alergau încolo și încoace, până ce tânărul doctor mi-a comunicat decesul ei. La insistențele mele mi s-a promis că domnul Stiller nu avea să fie anunțat telefonic. Moartea survenise în urmă cu o jumătate de oră, în mod cu totul surprinzător. Mi-am exprimat apoi dorința s-o văd pe doamna Stiller, dar am fost refuzat. Doamna nu se mai afla în camera ei. Chipul meu, pesemne plângeam, i-a convins în cele din urmă; sau poate că a fost legitimația mea? În orice caz, fu chemată sora-șefă care mă conduse la ea.

“Părul ei este roșu, judecând după moda actuală chiar foarte roșu, dar nu ca gemul de măceșe, ci, mai degrabă, ca pulberea de miniu. Foarte special. La care se adaugă tenul foarte delicat: alabastru cu pistrui. Și el foarte special, dar frumos. Iar ochii? Aș zice: strălucitori, apoși, albaștri-verzui ca marginile sticlei incolore. Din păcate și-a ras sprâncenele, lăsând doar o linie foarte subțire, care dă chipului ei un aer de duritate grațioasă, dar și ceva de mască, o expresie împietrită de uimire. Foarte nobil pare nasul, mai ales din profil, multă expresie involuntară în nări. Buzele sunt cam subțiri pentru gustul meu, dar nu lipsite de senzualitate, ce trebuie însă mai întâi trezită. Părul ei desfăcut e încântător, parfumat, mătăsos. Dinții sunt excelenți, nu fără plombe, dar de un sidefiu frumos. O priveam ca pe un obiect, o femeie, o femeie străină, oarecare”… Așa mi-a apărut mie atunci, întinsă pe pat, și am avut dintr-o dată senzația îngrozitoare că de la bun început Stiller a văzut-o doar ca pe o moartă, și pentru prima oară am avut și conștiința profundă, absolută a păcatului pe care el îl săvârșise față de ea.

Rămânea doar să-i duc vestea cea grea prietenului meu. N-am avut nevoie de prea multe cuvinte; Stiller știa. Cei de la clinică nu sunaseră, deși trecuse o oră de când plecasem de acolo; dar atunci când m-a văzut, Stiller a știut, ba a fost chiar el cel care a rostit cuvintele, n-aș

vrea să spun cu resemnare, căci era înspăimântătoarea resemnare a unui absent. L-am așteptat apoi timp îndelungat ca să mergem împreună la clinică. Se dusese până sus în cameră să-și ia haina, cum spunea el. Nu auzeam nimic, nici pași, nici suspine, doar păsările zgomotoase de afară, iar pe măsură ce timpul trecea, nevasta mea începu să se teamă că ar fi putut să-și facă ceva. N-am crezut nici o clipă asemenea lucru, am urcat însă la el și i-am bătut în ușă. Cum n-am primit nici un răspuns, am intrat. Stiller stătea în mijlocul camerei, cu mâinile înfundate în buzunarele pantalonilor, așa cum îi era obiceiul.

— Acuși vin, spuse el.

L-am condus la clinică unde l-am așteptat afară în mașină. Imaginea moartei era mult mai intensă decât tot ceea ce puteam vedea cu ochii deschiși; era imaginea unei ființe trecute, care pe vremea ei nu fusese recunoscută de nimeni, și cel mai puțin de cel care, cu iubirea-i de om, luptase ca s-o cucerească. După un sfert de oră, Stiller se înapoie, așezându-se lângă mine în mașină.

— E frumoasă, spuse el.

Mi-am prelungit concediul și am rămas, și după plecarea soției mele, câteva zile la Glion, ca să fiu de ajutor în toate cele câte sunt necesare într-un astfel de caz. În rest n-am avut senzația că Stiller s-ar fi bucurat de prezența mea, și nici n-am mai deschis vreo discuție. Partea medicală nu-l interesa, iar altceva nu mai rămăsese de discutat; totul fusese hotărât. În seara zilei când a trebuit să plec, după mica înmormântare într-un cimitir străin, prietenul meu lucra în atelierul său de la subsol. Mă conduse până al portița de fier cu placa-i ciudată, dar gândul îi era în cu totul altă parte, încât i-am strâns de două sau de trei ori mâna. Ne-am mai văzut apoi din când în când; telefoanele sale nocturne încetară, iar scrisorile erau scurte. Stiller rămase la Glion, trăind de unul singur.

1953/1954

Născut la Zürich la 15 mai 1911, Max Frisch urmează studii de germanistică, întrerupte în 1933, când face și primii pași pe tărâmul literaturii și al jurnalismului. Între 1936-1940 studiază, tot la Zürich, arhitectura, profesie pe care o va practica cu succes până în 1955. Din acest an se dedică în totalitate scrisului; în același timp însă călătorește mult, în Franța, Germania, Italia, Grecia, Spania, la Praga și Varșovia, pe continentnl american, în Uniunea Sovietică, în China și Japonia, locuiește cinci ani la Roma, se stabilește apoi în Elveția, în Tessin, de unde va pleca tot mereu pentru lungi perioade la New York. Moare la Zürich, la 4 aprilie 1991.

Afirmat deopotrivă ca dramaturg (Santa Cruz, 1946; Zidul chinezesc, 1946; Contele Oderland, 1951; Don Juan sau Dragostea pentru geometrie, 1953; Domnul Biedermann și incendiatorii, 1958; Andorra, 1960; Biografie. Un joc, 1967; Triptic, 1978) și prozator (Jurnal 1946-1949, 1950; Jurnal 1966-1971, 1972; romanele Eu nu sunt Stiller, 1954; Homo faber. O relatare, 1957; Numele meu fie Gantenbein, 1964; povestirile Montauk, 1975; Omul se naște în holocen, 1979; Barbă Albastră,1982), Max Frisch este un scriitor profund moraliat, care ne propune parabole ale căutărilor, zbaterilor și eșecurilor omului modern, obsedat în primul rând de definirea propriei identități.